

Polisemija i sinonimija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika

Maradin, Maša

Doctoral thesis / Disertacija

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:465705>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Maša Maradin

**POLISEMIJA I SINONIMIJA U FINANCIJSKOJ
TERMINOLOGIJI HRVATSKOGA JEZIKA**

Doktorski rad

Zadar, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Maša Maradin

**POLISEMIJA I SINONIMIJA U FINANCIJSKOJ
TERMINOLOGIJI HRVATSKOGA JEZIKA**

Doktorski rad

Mentorica

doc.dr.sc. Barbara Vodanović

Komentor

doc.dr.sc. Goran Schmidt

Zadar, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Maša Maradin

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentorica: doc. dr. sc. Barbara Vodanović

Komentor: doc. dr. sc. Goran Schmidt

Datum obrane: 22. listopada 2019.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, filologija

II. Doktorski rad

Naslov: Polisemija i sinonimija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika

UDK oznaka: 811.163.42'272(043.3)

Broj stranica: 251

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 4/0/27

Broj bilježaka: 166

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 160

Broj priloga: -

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof.dr.sc. Marija Omazić, predsjednica
2. doc.dr.sc. Goran Schmidt, član
3. dr.sc. Ana Ostroški Anić, članica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof.dr.sc. Marija Omazić, predsjednica
2. doc.dr.sc. Goran Schmidt, PhD, član
3. dr.sc. Ana Ostroški Anić, članica

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Maša Maradin

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study Humanities

Mentor: Assistant professor Barbara Vodanović, PhD

Co-mentor: Assistant professor Goran Schmidt, PhD

Date of the defence: October 22nd 2019

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, Philology

II. Doctoral dissertation

Title: Polysemy and synonymy in Croatian financial terminology

UDC mark: 811.163.42'272(043.3)

Number of pages: 251

Number of pictures/graphical representations/tables: 4/0/27

Number of notes: 166

Number of used bibliographic units and sources: 160

Number of appendices: -

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Full Professor Marija Omazić, PhD, chair
2. Assistant Professor Goran Schmidt, PhD, member
3. Scientific Associate Ana Ostroški Anić, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Full Professor Marija Omazić, PhD, chair
2. Assistant Professor Goran Schmidt, PhD, member
3. Scientific Associate Ana Ostroški Anić, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Maša Maradin**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Polisemija i sinonimija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 22.10. 2019.

Zahvala

Zahvaljujem prvenstveno svojoj mentorici Barbari i komentoru Goranu na nesebičnoj potpori, usmjeravanju i poticaju. Veliku zahvalnost dugujem i svojoj obitelji, suprugu Marku i sinu Franku, a posebno majci Ružici na neizmjernej žrtvi i podršci. Zahvaljujem svojim prijateljima koji su me bodrili riječima i idejama, kao i kolegama koji su me uputili u stručna znanja potrebna za ovo istraživanje.

Mom pokojnom ocu Emilu

"Bože, daj mi hrabrosti da promijenim ono što mogu promijeniti, daj mi snage da prihvatim ono što se ne može promijeniti, a najviše od svega, daj mi mudrosti da razlikujem prvo od drugoga." (Sv. Franjo Asiški)

SADRŽAJ

0. UVOD.....	5
0.1. TEMA I CILJEVI DISERTACIJE	5
0.2. STRUKTURA I METODOLOGIJA RADA	7
0.3. PREGLED DOSADAŠNJIH ZNANSTVENIH SPOZNAJA I ISTRAŽIVANJA.....	9
1. POSEBNI JEZIK ILI JEZIK STRUKE VS. OPĆI JEZIK.....	12
1.1. POSEBNI JEZIK ILI JEZIK STRUKE.....	12
1.1.1. JEZIK STRUKE VS. POSEBNI JEZIK	13
1.1.2. POSEBNI JEZIK VS. OPĆI JEZIK	15
1.1.3. KLASIFIKACIJA POSEBNOGA JEZIKA	18
1.2. TERMINOLOGIJA I STANDARDIZACIJA	21
1.3. DOMENA – PROBLEM OGRANIČENJA ODNOSNO INTERDISCIPLINARNOSTI.....	24
2. TERMINOLOGIJA – OD STRUKTURALIZMA I OBJEKTIVIZMA DO KOGNITIVIZMA	33
2.1. OSNOVNI POJMOVI I DEFINICIJE TERMINOLOGIJE.....	33
2.1.1. VRSTE TERMINA I NAČINI NJHOVA POSTANKA	35
2.1.2. TERMIN – OPREČNE DEFINICIJE TERMINA	37
2.1.3. ODNOS IZMEĐU TERMINA I POJMA	39
2.1.4. POJAM, OBJEKTIVNI POJAM I KATEGORIZACIJA	41
2.2. RAZVOJ TERMINOLOGIJE KAO DISCIPLINE	44
2.2.1. TERMINOLOŠKE ŠKOLE I PRISTUPI	44
2.3. TERMINOLOGIJA I POVEZANE DISCIPLINE.....	49
2.3.1. TERMINOLOGIJA I LEKSIKOLOGIJA	49
2.3.2. TERMINOLOGIJA I KOGNITIVNA SEMANTIKA	51
2.3.3. TERMINOLOGIJA I LEKSIKOLOGIJA	54
2.4. LINGVISTIČKI TEMELJI ZA KRITIKU OPĆE TEORIJE TERMINOLOGIJE.....	57
2.4.1. RAZVOJ SOCIOKOGNITIVNIH ZNANOSTI	60
2.4.2. TEORIJA PROTOTIPA.....	61
2.4.3. IDEALIZIRANI KOGNITIVNI MODEL (IKM)	69
2.5. NOVI PRAVCI U TERMINOLOGIJI	71
2.5.1. SOCIO-KOMUNIKATIVNE TEORIJE TERMINOLOGIJE	71
2.5.1.1. Socioterminologija.....	71
2.5.1.2. Komunikacijska teorija terminologije (M.T. Cabré)	73
2.5.2. KOGNITIVNE TEORIJE TERMINOLOGIJE	75
2.5.2.1. Teorija okvira.....	76
2.5.2.2. Sociokognitivna teorija	77
2.5.3. SOCIOKOGNITIVNI PRISTUP POLISEMIJI.....	83
2.5.4. SOCIOKOGNITIVNI PRISTUP SINONIMIJI.....	87
3. PROBLEMI STANDARDIZACIJE TERMINOLOGIJE.....	92
3.1. TERMINOLOŠKA OBRADA – OD POKUŠAJA STANDARDIZACIJE DO OTKRIVANJA PROTOTIPNIH STRUKTURA	92
3.2. POLISEMIJA.....	97
3.2.1. METODOLOGIJA ANALIZE PRIMJERA POLISEMIJE.....	101

3.2.2.	PROTOTIPNE STRUKTURE POLISEMNIH JEDINICA	102
3.2.3.	STABILNOST, FLEKSIBILNOST I METAFORIZACIJA KAO TEMELJNA OBILJEŽJA POLISEMNIH STRUKTURA	106
3.2.4.	POMAK PROTOTIPNOG ZNAČENJA	110
3.2.5.	SINTAGME – PRIDJEVI KAO NOSITELJI NOVE ZNAČENJSKE NIJANSE	112
3.2.6.	METAFORA U TERMINOLOGIJI.....	113
3.2.6.1.	Primjeri metafora u hrvatskoj financijskoj terminologiji.....	117
3.2.6.2.	Metafora kao prijevodni problem i izvor anglicizama	119
3.2.7.	RAZLIČITI PRISTUPI VIŠEZNAČJU U TERMINOLOGIJI – MOŽEMO LI POLISEMIJU ZAMIJENITI HOMONIMIJOM?.....	120
3.3.	SINONIMIJA	123
3.3.1.	METODOLOGIJA ANALIZE PRIMJERA SINONIMIJE.....	125
3.3.2.	RAZLIČITI PRISTUPI SINONIMIJI I VRSTE SINONIMA	125
3.3.3.	SINONIMIJA I VRSTE SINONIMA U HRVATSKOM JEZIKU.....	130
3.3.4.	SINONIMIJA KAO REZULTAT JEZIČNOG POSUĐIVANJA	132
3.3.5.	SINONIMIJA, REGISTRI I FUNKCIONALNI STILOVI.....	136
3.3.5.1.	Značajke kolokvijalnog stila i žargona	138
3.3.5.2.	Značajke publicističkog stila i terminološka očekivanja	139
3.3.5.3.	Značajke administrativnog stila i terminološka očekivanja	140
3.3.5.4.	Stilski sinonimi u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika.....	140
3.3.6.	KONTEKSTUALNI SINONIMI I SINONIMIČNOST	144
3.3.7.	KORPUSNO- I KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP SINONIMIJI U FINACIJSKOJ TERMINOLOGIJI HRVATSKOG JEZIKA.....	147
3.3.7.1.	Kognitivni faktori pri odabiru terminoloških varijanta.....	147
3.3.7.2.	Kognitivni razlozi za denominativne varijante	150
3.3.7.2.1.	Domena.....	151
3.3.7.2.2.	Namjera.....	152
3.3.7.2.3.	Utjecaj idealiziranog kognitivnog modela (IKM-a) na leksikalizaciju.....	153
3.3.7.2.4.	Utjecaj konceptualne metafore na leksikalizaciju.....	156
3.3.7.3.	Konceptualizacija kao uzrok sinonimičnosti – sinonimija u korpusu i kontekstu.....	157
3.3.7.3.1.	Konceptualizacija uzrok – posljedica	159
3.3.7.3.2.	Konceptualizacija uvjetovanosti (kondicionalnosti)	160
3.3.7.3.3.	Konceptualizacija implikacije kroz superordinaciju.....	160

4. KORPUS – PRVI DIO: TERMINOLOŠKA OBRADA HRVATSKOG FINACIJSKOG NAZIVLJA

4.1.	JEZIČNA ANALIZA REZULTATA OBRADJE	174
4.2.	TERMINOLOŠKA I SEMANTIČKA ANALIZA REZULTATA	175
4.3.	TERMINOLOŠKA NAČELA I NJIHOVA PRIMJENA PRI ODABIRU PREPORUČENOG NAZIVA ...	177
4.4.	PROBLEMI UOČENI PRI TERMINOLOŠKOJ OBRADI HRVATSKOG FINACIJSKOG NAZIVLJA	186
4.4.1.	NEDOVOLJNA SKLONOST HRVATSKOG JEZIKA METAFORIZACIJI U TERMINOLOGIJI	186
4.4.2.	NEEKONOMIČNOST HRVATSKIH ISTOVRIJEDNICA	187
4.4.3.	NEDOVOLJNA OTVORENOST PREMA PROCESU TERMINOLOGIZACIJE.....	188
4.4.4.	TVORBENE MOGUĆNOSTI ANGLICIZAMA VEĆE OD TVORBENIH MOGUĆNOSTI DOMAĆIH ISTOVRIJEDNICA	188
4.4.5.	SINONIMI U NAZIVLJU	189
4.4.6.	NEPODUDARNOST ANGLICIZMA I DOMAĆE ISTOVRIJEDNICE	189

5. KORPUS - DRUGI DIO: PRIMJERI POLISEMIJE U FINANCIJSKOJ TERMINOLOGIJI HRVATSKOG JEZIKA.....191

**5.1. STRUKTURE POLISEMNIH JEDINICA U FINANCIJSKOJ TERMINOLOGIJI – ANALIZA PRIMJERA
191**

5.1.1. ISTA JE OZNAKA I NAZIV I RIJEČ OPĆEG JEZIKA (I TERMIN I LEKSEM).....	192
5.1.1.1. (financijska) poluga	193
5.1.1.2. (kreditni) rejting	193
5.1.1.3. bojkot	194
5.1.1.4. bankrot	194
5.1.1.5. kredit	195
5.1.2. ISTA JE OZNAKA TERMIN U VIŠE RAZLIČITIH STRUKA.....	195
5.1.2.1. default	195
5.1.2.2. amortizacija.....	196
5.1.2.3. dionica.....	197
5.1.3. TERMIN JE VIŠEZNAČAN U ISTOJ STRUCI.....	198
5.1.3.1. kliring.....	198
5.1.3.2. spread	199
5.1.3.3. goodwill	200
5.1.3.4. bilanca.....	201
5.1.3.5. amortizacija.....	202
5.1.3.6. tranša.....	203
5.1.3.7. aprecijacija.....	205
5.1.3.8. deprecijacija.....	206
5.2. STABILNOST, FLEKSIBILNOST I METAFORIZACIJA KAO TEMELJNA OBILJEŽJA POLISEMNIH STRUKTURA FINANCIJSKE TERMINOLOGIJE - PRIMJER <i>FINANCIJSKE POLUGE I BANKROTA</i>.....	207
5.2.1. (FINANCIJSKA) POLUGA.....	207
5.2.2. BANKROT	207

6. KORPUS – TREĆI DIO: SINONIMIJA U FINANCIJSKOJ TERMINOLOGIJI HRVATSKOG JEZIKA.....210

6.1. KORPUSNO- I KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP SINONIMIJI U FINANCIJSKOJ TERMINOLOGIJI HRVATSKOG JEZIKA

6.1.1. KOGNITIVNI RAZLOZI ZA DENOMINATIVNE VARIJANTE	211
6.1.1.1. Domena.....	211
6.1.1.1.1. default – neispunjenje obveza.....	212
6.1.1.1.2. benchmark.....	212
6.1.1.1.3. bullet otplata	213
6.1.1.2. Namjera.....	214
6.1.1.2.1. dug – potraživanje – tražbina - izloženost	214
6.1.1.2.2. reprogramiranje – restrukturiranje – refinanciranje – prijevremena otplata	215
6.1.1.2.3. isplata – puštanje – knjiženje	216
6.1.1.3. Utjecaj idealiziranog kognitivnog modela na leksikalizaciju	217
6.1.1.3.1. bankar - <i>front office</i> zaposlenik –prodavač.....	217
6.1.1.3.2. kredit – proizvod - ugovor – plasman	218
6.1.2. KONCEPTUALIZACIJA KAO UZROK SINONIMIČNOSTI – SINONIMIJA U KORPUSU I KONTEKSTU 220	
6.1.2.1. Konceptualizacija uzrok– posljedica	221
6.1.2.2. Konceptualizacija uvjetovanosti (kondicionalnosti).....	222

6.1.2.3. Konceptualizacija implikacije kroz superordinaciju.....	222
<u>7. ZAKLJUČAK.....</u>	<u>224</u>
<u>BIBLIOGRAFIJA.....</u>	<u>229</u>
<u>POPIS TABLICA.....</u>	<u>241</u>
<u>POPIS ILUSTRACIJA.....</u>	<u>242</u>
<u>SAŽETAK.....</u>	<u>243</u>
<u>ŽIVOTOPIS.....</u>	<u>247</u>
<u>POPIS RADOVA.....</u>	<u>248</u>

0. UVOD

0.1. Tema i ciljevi disertacije

U ovome se radu problemu polisemije i sinonimije u terminologiji pristupa s deskriptivnog, korpusnog i kognitivno-lingvističkog stajališta. Iako je tradicionalna terminologija u potpunosti zanemarivala bilo koji oblik varijante, bilo konceptualne, bilo terminološke, suvremeni terminološki radovi¹ dokazali su da su i polisemija i sinonimija u terminologiji prisutne i uobičajene pojave. Ovo istraživanje polazi od činjenice da su jedinice prototipno strukturirane², pri čemu se zamjećuje dinamika, varijabilnost i fleksibilnost njihovih struktura (usp. Temmerman, 2000; Faber et al., 2005; Raffaelli 2007, Grčić Simeunović, 2014). Takva priroda jedinica izvor je polisemičnosti kao i sinonimičnosti jedinica. Istraživanje je provedeno na korpusu tekstova financijske tematike. Analiza kreće od polisemnih jedinica koje imaju istovremeno stabilnu i fleksibilnu strukturu³, što im omogućuje istovremeno zadržavanje postojećih i aktualiziranje novih značenjskih sastavnica. Ustanovit će se da je mehanizam metaforizacije⁴ najčešći aktualizator novih značenjskih potencijala, stoga je polisemija najčešće produkt kognitivnih mehanizama⁵.

¹ Cabré, M.T. (1999), Faber, P. (2012), Gaudin, F. (2003), Temmerman (2000).

² Teoriju prototipa razvila je E. Rosch tijekom 1970-ih u nizu radova o unutarnjoj strukturi kategorija (1973, 1975, 1976, 1977), a na temelju Wittgensteinove *porodične sličnosti* (1953). Prema teoriji prototipa, kategorije se sastoje od više članova od kojih jedan član nosi središnje, prototipno značenje, a ostali članovi su više ili manje slični središnjem članu na temelju porodične sličnosti. U prvom planu, dakle, nisu granice kategorije, nego se fokus stavlja na njezino središte.

³ Prema teoriji prototipa, kategorije nemaju točno određen ekstenzitet i intenzitet jer je teško odrediti gdje prestaje sličnost člana kategorije sa njezinim središnjim značenjem, a time i gdje prestaje pripadnost kategoriji. Intenzitet i ekstenzitet se šire ili sužavaju, ovisno o kontekstu u koji je kategorija stavljena, što uzrokuje varijabilnost kategorije (primjerice u slučajevima specijalizacije značenja, pri čemu se ekstenzitet kategorije smanjuje). Mogućnost upotrebljavanja prototipne jedinice u različitim okruženjima pokazuje njezinu fleksibilnost, a stabilnost kategorije jest sposobnost da se u svim različitim okruženjima zadrži njezino središnje, prototipno značenje (usp. Raffaelli 2007:136). O istovremenoj stabilnosti i varijabilnosti kao temeljnim fenomenima u terminologiji govori i Grčić Simeunović (2014).

⁴ Metaforizacija jest postupak prenošenja značenja riječi na nov pojam temeljem sličnosti, kao primjerice u slučaju termina *novčani tok* (gdje *tok* ne označava kretanje vode, već je preneseno prototipno značenje u novo okruženje).

⁵ Prema Raffaelli (2009), ako jezik promatramo s kognitivnoga aspekta, nužno je razlikovati čimbenike semantičkih promjena koji proizlaze iz uklopljenosti jezika u društvo (*uzroke* ili *razloge*) i one koji su rezultatom čovjekovih kognitivnih procesa (*izvori* ili *mehanizme*). Kognitivni mehanizmi koji oblikuju naš konceptualni sustav, a potom i semantičke strukture jesu *metafora*, *metonimija*, *generalizacija*, *specijalizacija*, *analogija* i *razdioba*. Metafora i metonimija su temeljni mehanizmi semantičkih promjena, tj. oni koji uvjetuju širenje semantičkih struktura pojedinih leksema i time uvjetuju višeznačnost leksičkih struktura.

Proširenje značenja dovodi do konceptualne, a time i do terminološke varijante, stoga se fokus našeg istraživanja u drugom dijelu rada premješta na sinonime. Na primjerima sinonima u financijskoj terminologiji dokazat će se kognitivna motiviranost⁶ (usp. Temmerman, 2000; Rosch & Mervis, 1975; Geerarts et al. 1994) odabira određenog sinonima i važnost izvanjezičnog znanja⁷ pri konstruiranju značenja. Ovaj rad stoga ima za cilj doprinijeti novom pristupu istraživanja polisemije i sinonimije u terminologiji hrvatskoga jezika te prikazati njihovo postojanje unatoč nastojanjima tradicionalne terminologije⁸ koja su težila ka univočnosti⁹. Cilj je također potaknuti na promjenu pristupa u proučavanju terminologije s preskriptivnog na deskriptivni te pokazati funkcionalnost polisemije i sinonimije koje su kognitivno uvjetovane i proizlaze iz govornikova konstruiranja značenja na temelju iskustva i percepcije. Iako se rad temelji na kognitivnolingvističkim postavkama, specifični slučajevi sinonimije analizirani su na temeljima tradicionalne strukturalne semantike, pa je ujedno cilj i istaknuti komplementarnost oba pristupa.

Istraživanje je provedeno na korpusu tekstova financijske tematike koji se sastoji od vlastitih prijevoda, članaka s web portala koji objavljuju teme iz ekonomije i zakonskih akata i podakata iz financijske domene, što podrazumijeva da su tekstovi različite razine stručnosti. Primjeri koji se navode u praktičnom dijelu rada, u poglavljima Terminološka obrada hrvatskog financijskog nazivlja, Polisemija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika te Sinonimija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika jesu primjeri na koje je autorica ovog rada naišla prilikom obavljanja svakodnevnih aktivnosti prevoditelja u jednoj hrvatskoj banci. Radi se o primjerima koji pripadaju grani financija. Zbog povjerljivosti podataka i tekstova u kojima su isti pronađeni, izvori primjera nisu navedeni, već se potvrda primjera tražila u dva paralelna korpusa koristeći jezični alat Sketchengine i gotove korpusne unutar njega. Uspoređen je broj pojavnica primjera u korpusu Croatian web corpus 2014 (u daljnjem tekstu hrWaC)¹⁰ koji se sastoji od web tekstova na hrvatskom jeziku i korpusu Eur-Lex koji se sastoji od pravnih dokumenata.

⁶ Prema Fernandez-Silva, Freixa i Cabré (2012) odabir određenog sinonima pored ostalih sinonima u određenoj situaciji jest kognitivno motiviran, odnosno postoji razlog zbog kojeg odabiremo točno određenu varijantu koja nosi točno određena obilježja koncepta koja su nam u određenom trenutku relevantna.

⁷ Opće znanje koje može utjecati na jezik, ali ne proizlazi iz njegovoga sustava.

⁸ O tradicionalnoj terminologiji vidi više u potpoglavlju 2.2.1.

⁹ Tj. odnos između označitelja (oznake) i označenika (pojma) u kojem označenik ima samo jednog označitelja.

¹⁰ Croatian web corpus (hrWaC) je hrvatski korpus sastavljen od tekstova prikupljenih na internetu. Korpus je pripremljen u skladu sa standardima opisanim u dokumentu *A Corpus Factory for Many Languages* (Kilgarriff et al. at LREC 2010). Korpus je kreiran u siječnju 2014. i broji preko 1,2 milijardu pojavnica.

0.2. Struktura i metodologija rada

Na temelju korpusnog pretraživanja pokušat će se pokazati da su principi tradicionalne terminologije nedovoljni za kvalitetne opise stvarnog jezika u uporabi. Kao što je već spomenuto, tradicionalna terminologija smatrala je polisemiju i sinonimiju nepoželjnim karakteristikama terminologije koje je potrebno eliminirati, a sve u svrhu standardizacije terminologije. Pri tome se zanemarilo evoluciju jezika i njegovo stvarno stanje.

Predmetna disertacija će biti podijeljena na dva glavna dijela – teorijski i praktični dio, a sastoji se od šest dijelova, odnosno poglavlja. Prva tri poglavlja daju teorijski okvir ovome istraživanju, dok je u posljednja tri poglavlja izložen praktični dio koji je teorijski najavljen u prethodnima.

Prvo poglavlje posvećeno je razlici između posebnoga i općega jezika te su pojašnjene razlike između posebnoga jezika i jezika struke. Unutar ovoga poglavlja govori se i o problemu standardizacije terminologije te problemu domene, odnosno teškoćama pri pokušaju njenoga ograničavanja.

U drugom poglavlju opisuju se glavni pojmovi terminologije i njihova evolucija od teorijske vladavine strukturalizma do kognitivnog pomaka u suvremenoj lingvistici. Prvo se opisuju temeljna načela tradicionalne terminologije nastale na temeljima strukturalizma, a potom suvremene sociokomunikativne i kognitivne teorije terminologije koje su nastale kao posljedica težnje za nadopunom tradicionalne teorije. Posljednji dio poglavlja govori o odnosu terminologije prema ostalim lingvističkim disciplinama.

U trećem poglavlju predstavljeni su temeljni problemi standardizacije terminologije vezani uz polisemiju i sinonimiju. U prvom dijelu poglavlja opisuje se polisemija, predstavljaju razlike u tradicionalnim i suvremenim stavovima o polisemiji te opisuju prototipno strukturirane polisemne terminološke jedinice. U drugom dijelu poglavlja opisuju se sinonimija i sinonimičnost, zatim odnos sinonimije i stilistike te na kraju oprečni stavovi o sinonimiji između tradicionalnih i suvremenih teorija.

Nakon teorijskog dijela izloženi su rezultati praktičnoga dijela rada koji se sastoji od tri cjeline obuhvaćene u tri poglavlja – četvrtom, petom i šestom. Četvrto poglavlje započinje terminološkom obradom hrvatskog financijskog nazivlja prikupljenoga u vlastitom korpusu koja se temelji na smjernicama i terminološkim načelima preporučenim u trenutno jedinom

hrvatskom terminološkom priručniku¹¹. Primjenom načela ustanovit će se temeljne karakteristike hrvatske financijske terminologije koje će biti detaljnije opisane i prikazane vlastitim primjerima u nadolazećim poglavljima. Korpusnom analizom pokušat će se dokazati da je i terminologija, kao i opći jezik, podložna promjenama te da je i u jeziku struke, kao i u općem jeziku, nemoguće ograničiti ljudsku konceptualizaciju¹² i konstruiranje značenja¹³, što vodi varijabilnosti koncepta i termina.

Peto poglavlje posvećeno je polisemiji. Na primjerima polisemije u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika pokazat će se jesu li polisemi prototipno strukturirani te jesu li njihove strukture istovremeno stabilne i fleksibilne. U većini slučajeva metafora će se pokazati kao aktualizator novih značenja temeljem kojega se konkretiziraju apstraktni pojmovi. U skladu sa zahtjevima standardizacije terminologije, na vlastitim primjerima pokazat će se je li moguće polisemiju u terminologiji riješiti homonimijom, odnosno smještanjem koncepta u različite taksonomske grane ili je kontekst glavni čimbenik pri određivanju novih značenja.

Posljednje poglavlje posvećeno je sinonimiji koja je, kao i polisemija, smatrana izuzetno nepoželjnom karakteristikom terminologije jer uzrokuje dvosmislenost. Nakon teorijskog presjeka različitih definicija sinonimije i vrsta sinonima, analizirat će se funkcionalni sinonimi u korpusu, odnosno sinonimi koji nemaju isto denotativno značenje, već se u određenom kontekstu odnose na identičan koncept. Pri tome jedan sinonim odražava samo neke karakteristike koncepta, dok drugi sinonim u prvi plan stavlja neke druge karakteristike zahvaljujući prototipnoj strukturi terminoloških jedinica. U radu će se prikazati načini na koje su sinonimi motivirani i navesti razlozi za odabir određenoga termina. Na primjerima će se prikazati je li isti koncept moguće opisati s različitih stajališta, bilo da se radi o različitoj domeni, različitoj perspektivi, različitoj namjeri priopćavanja, odnosno različitim idealiziranim kognitivnim modelima (IKM)¹⁴. Potencijalna se značenja riječi aktiviraju, tj. realiziraju u novom okruženju, odnosno kontekstu i kontekstu¹⁵, što je moguće zbog fleksibilnosti i dinamike njihovih prototipnih struktura, odnosno zbog značenjske rastezljivosti riječi. Korpusnom

¹¹ Mihaljević i Hudeček, 2012. *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

¹² Konceptualizacija se u kognitivnoj lingvistici odnosi na proces kojim ljudski um predočava i objašnjava pojmove, način na koji se konstruira značenje.

¹³ Termin *konstruiranje značenja* (Geld, 2006; Šarić, 2011) prijevod je Langackerova termina *construal* (1987) a označava dinamičan proces koji podrazumijeva stvaranje, predočavanje i razumijevanje značenja. Značenje jezičnih jedinica rezultat je govornikova konstruiranja, a ne objektivne istine.

¹⁴ O idealiziranim kognitivnim modelima više u potpoglavlju 2.4.3.

¹⁵ Prema Šarić (2011:310) *kotekst* je širi tekst u koji je neki iskaz uključen, njegovo lingvističko okruženje. Tekst ovdje stoji za pisani i govoreni ostvaraj. *Kontekst* je šira situacija koja uključuje i nelingvističke čimbenike.

analizom ustanovit će se je li sinonimija, kao i polisemija, kognitivno uvjetovana te kao takva funkcionalna i zahtijeva li daljnja istraživanja. Osim primjera sinonimije koja je kognitivno uvjetovana i time opravdana, navest će se i primjeri neopravdanih sinonima, odnosno sinonima kojima nije mjesto u standardnom nazivlju. Na takve će se sinonime primijeniti tradicionalistički pristup u smislu odabira preporučenoga i nepreporučenoga naziva za standardno nazivlje.

Komplementarnost tradicionalnog, strukturalno-semantičkog pristupa¹⁶ i suvremenog, kognitivističkog¹⁷, doći će do izražaja kod proučavanja sinonima koji nisu kognitivno motivirani, što je najčešće slučaj kod sinonimnih parova koji se sastoje od anglicizma i domaćeg ekvivalenta, gdje se najčešće radi o stilskim sinonimima. Kod takvih će se parova primijeniti pravila standardiziranja terminologije s ciljem ukazivanja na nepotrebnu upotrebu anglicizama.

0.3. Pregled dosadašnjih znanstvenih spoznaja i istraživanja

Razvoj kognitivne lingvistike potpuno je promijenio fokus lingvističkih istraživanja koja su se do tada temeljila na strukturalnoj semantici. Zagovarajući interdisciplinarnost i povezanost jezika i mentalnih procesa, kognitivna lingvistika proučava prototipna obilježja jezika i organizaciju našeg konceptualnog sustava¹⁸ što je pružilo nove mogućnosti detaljnog proučavanja lingvistike i semantike i dalo nove okvire proučavanja polisemije i sinonimije. Za razliku od lingvistike, terminologija je dugo bila lišena novih kognitivnih spoznaja pa je proučavanje polisemije i sinonimije stagniralo jer su, prema strukturalističkim terminolozima i Općoj teoriji terminologije, čiji je začetnik Eugen Wüster,¹⁹ bile nepoželjne pojave u terminologiji. Naime, postojanje sinonimije u terminologiji smatralo se prijetnjom terminološkoj preciznosti. „Da bi se tretirali kao termin, riječ ili fraza trebaju zadovoljiti

¹⁶ Tradicionalni, strukturalno-semantički pristup s naglaskom na standardizaciju nazivlja primijenjen je kod Mihaljević (2001; 2009), Mihaljević i Hudeček (1997; 2009), Mihaljević, Hudeček i Vidović (2006), Drljača (2006).

¹⁷ Kognitivistički pristup terminologiji primijenjen je kod Cabré (1999), Faber (2012), Temmerman (2000), itd., a temelji se na spoznajama kognitivne lingvistike (Rosch 1973; Fillmore 1982; Lakoff 1987; Langacker 1993; Aitchinson 1994).

¹⁸ Prema tradicionalnom shvaćanju, konceptualni sustav je uređen skup pojmova uspostavljen na odnosima među pojmovima u kojemu je svaki pojam određen svojim položajem u tom skupu. Prema sociokognitivnom shvaćanju, konceptualni sustavi su kompleksni i višedimenzionalni (usp. Rosch, Temmeman, Sager, itd.).

¹⁹ Eugen Wüster bio je austrijski inženjer elektrotehnike i osnivač terminologije kao znanstvene discipline. Tijekom 1950-ih i 1960-ih godina razvio je opću teoriju terminologije s glavnim ciljem standardizacije terminologije (1959, 1968, 1985).

nekoliko karakteristika: transparentnost, internacionalnost, ustaljenost, kratkoću, nedvosmislenost, preciznost i nesinonimnost” (Šipka 1998: 151). Jedan od osnovnih preduvjeta za uvođenje novog termina u znanstvenu terminologiju (bila) je, dakle, nesinonimnost. Ovakvom stavu o nepoželjnosti sinonima pridružuje se i Mihaljević (2001: 194) koja navodi da istoznačnice za terminološki sustav nisu dobre jer nazivlje čine „nepotrebno opširnim, te je razumljivo nastojanje struke da se nepotrebne riječi ukloni”.

Nakon otvaranja terminologije interdisciplinarnosti i prodora kognitivnih spoznaja u terminološke škole, nastale su brojne nove suvremene terminološke teorije kojima su zajedničke poveznice bile kritika tradicionalne terminologije i zasnivanje istraživanja na kognitivnolingvističkom pristupu. Terminologiji se počinje pristupati sinkronijski, deskriptivno i semaziološki.²⁰ Među suvremenim terminolozima za tematiku ovoga rada od posebno se ističu Rita Temmerman (2000) i njezina sociokognitivna teorija terminologije, zatim M. T. Cabré (1999) i komunikativna teorija terminologije, F. Gaudin (2003) i sociolingvistički pristup terminologiji, te P. Faber (2009) i teorija okvira.

Terminološke tendencije u hrvatskom jeziku uglavnom su strukturalistički nadahnute i orijentirane ka standardizaciji terminologije. S ciljem standardizacije terminologije nastao je i projekt STRUNA, odnosno terminološka baza hrvatskog strukovnog nazivlja u kojoj se sustavno prikuplja, stvara, obrađuje i tumači nazivlje različitih struka radi izgrađivanja i usklađivanja nazivlja na hrvatskome jeziku. Trenutno jedini priručnik za terminologiju, „Hrvatski terminološki priručnik” autorica M. Mihaljević i L. Hudeček (2009), također je usmjeren ka standardizaciji terminologije te mu nedostaju opisi spomenutih nepoželjnih fenomena u terminologiji koji se, tome usprkos, često pojavljuju. Brojni terminološki radovi nastali su u skladu sa spomenutom tendencijom da se normira nazivlje i nazivi klasificiraju kao nepoželjni, nepreporučeni i preporučeni.

Usprkos tome, kognitivna je lingvistika našla prodora u hrvatsko jezikoslovlje, stoga su u zadnjih nekoliko godina nastali terminološki radovi temeljeni na suvremenim teorijama. Posebno se izdvajaju disertacija Brune Nahoda (2014) *Sociokognitivni pristup obradbi posebnoga jezika* koja se bavi kategorizacijom u strukovno-znanstvenim zajednicama i opisuje terminološke jedinice pomoću strukovnih kognitivnih modela, zatim disertacija Larise Grčić Simeunović (2014) *Metodologija terminološkog opisa u službi stručnog prevođenja. Stabilnost*

²⁰ Onomaziološki pristup polazi od pojmova i proučava riječi kojima se pojmovi mogu izraziti, za razliku od semaziološkog pristupa koji je karakterističan za suvremene teorije terminologije i koji uzima riječ, odnosno termin, kao polazište i istražuje ono što on označava (sadržaj).

i varijabilnost kao dva temeljna fenomena u nazivoslovlju u kojoj autorica uvodi deskriptivni pristup proučavanju terminoloških jedinica pri čemu se naglasak stavlja na fleksibilnost i dinamiku njihovih struktura. Uz navedene disertacije, izdvajaju se i radovi Brune Nahoda *Domain-specific Cognitive Models in a Multi-Domain Term Base* (2015) te *Brak čestice i prostora: sociokognitivna komparativna analiza pojmovnih struktura jezika fizike i antropologije* (2015).

Iako su terminološka istraživanja hrvatskoga jezika dobila zamah u zadnjih nekoliko godina, što pokazuju gore spomenuti radovi, detaljniji radovi o polisemiji i sinonimiji u stručnom jeziku još uvijek nedostaju i ima puno prostora za njihovo istraživanje.

1. POSEBNI JEZIK ILI JEZIK STRUKE VS. OPĆI JEZIK

1.1. Posebni jezik ili jezik struke

Razvoj terminologije kao polja sustavnog istraživanja počinje tridesetih godina dvadesetoga stoljeća, s Eugenom Wüsterom, začetnikom Opće teorije terminologije. Znanstveni i tehnički razvoj stvorio je potrebu za kreativnošću jezika i stvaranjem novoga nazivlja pa su tako nastale terminološke škole poput bečke, ruske i praške. Glavna težnja stručnjaka tada je bila učinkovita i nedvosmislena komunikacija, a kako bi se ista postigla bilo je potrebno normirati i standardizirati nazivlje. Za njih je terminologija zapravo alat komunikacije koji treba biti što nedvosmisleniji, odnosno što je više moguće precizan i sustavan, strukturaliziran. U to doba terminologija se stoga razvijala pod okriljem spoznaja strukturalne lingvistike: koncepti su jasno odijeljeni i razgraničeni i svaki termin ima svoje jasno razgraničeno značenje, intenziju i ekstenziju²¹. Jezik struke se, dakle, prema takvom tradicionalnom shvaćanju, razlikuje od općeg jezika i ponaša se u skladu s posebnim pravilima pa ga se moglo smatrati i posebnim kodom (usp. Wüster, 1979). Takvo je viđenje podrazumijevalo da je imenovanje specijaliziranoga znanja isključivo izvanjski proces. S druge strane, predstavnici suvremenih terminoloških teorija (Sager, 1997), Cabré (1999, 2000), Temmerman (2000), Dubuc (1992) i Štambuk (2006) taj proces smatraju internim jezičnim procesom jer termine nije moguće odvojiti od ostalih jezičnih znakova. Oni svrstavaju jezik struke pod okrilje općeg jezika smatrajući da se jezik struke ponaša po istim pravilima kao i opći jezik i da se sve semantičke promjene i tvorbeni procesi koje se događaju unutar općeg jezika isto tako odvijaju i u jeziku struke. Osim toga, jezik struke i opći jezik su u međusobnoj interakciji putem terminologizacije i determinologizacije: „dok se jedne strane terminologiziranjem elemenata općeg jezika nastaje nazivlje neke struke, s druge se strane opći jezik bogati determinologizacijom nazivlja“ (Štambuk, 2005: 23).

Viđenje naziva kao rezultata kognitivnih procesa i komunikacije među stručnjacima nastalo je kao rezultat spoznaja kognitivne lingvistike (Rosch, 1973; Fillmore, 1982; Lakoff, 1987; Langacker, 1993) te kao takvo u terminologiji podrazumijeva fleksibilnost pojmovne

²¹ Svaki pojam ima svoju ekstenziju (opseg) i intenziju (sadržaj). Ukupnost svih obilježja koja čine pojam jest njegov sadržaj, dok je ukupnost svih predmeta koje obuhvaćamo nekim pojmom njegov opseg. Prema tradicionalnoj terminologiji i opseg i sadržaj pojma trebali su biti jasno razgraničeni i točno određeni.

strukture²² i višedimenzionalnost (Cabré 1999, 2000, Temmerman, 2000). Višedimenzionalnost pojma uzrokuje višeznačnost naziva s jedne strane²³ te rezultira s više motiviranih naziva s druge strane²⁴ (usp. Fernandez-Silva, Freixa & Cabré, 2011: 50)

U daljnjem tekstu pojasnit će se pojmovi *jezik struke* ili *strukovni jezik* i *posebni jezik* te će biti riječi o odnosu između strukovnog i posebnog jezika s jedne strane te posebnog i općeg jezika s druge strane.

1.1.1. Jezik struke vs. posebni jezik

U ovome potpoglavlju pojasnit će se termini *jezik struke* i *posebni jezik* te objasniti razlika između ta dva pojma, kao i razlika (ako ona postoji) između strukovnoga ili posebnoga jezika s jedne strane i općeg jezika s druge strane. Ovom se razlikom u literaturi na hrvatskom jeziku bave Štambuk (2005) i Nahod (2016). U literaturi na engleskome jeziku ne postoje različiti nazivi za strukovni i posebni jezik već se za oba rabi *special language*, (SL) odnosno *language for special purposes* (LSP) te je katkad teško razaznati koji se pojam odnosi na koji naziv. Pitanjem „[...] je li legitimno raspravljati o posebnom jeziku u jednini?”²⁵(Cabré 1999: 67, prijevod: M. M.) pokreće promišljanje o posebnom jeziku kao kategoriji koja je nadređena strukovnim jezicima, odnosno kategoriji koja je skup zajedničkih značajki strukovnih jezika.

Na tragu ovakvog promišljanja, Štambuk (2005) govori o razinama jezika struke te razlikuje terminološki leksik užeg područja struke i drugi, opći znanstveni leksik koji je zajednički svim strukama. Ova distinkcija pojasnit će se u daljnjem tekstu pomoću na vlasitiom primjeru autorice ovog rada: leksem *poluga* pripada općem znanstvenom jeziku (odnosno posebnom jeziku, prema Cabré), i općem jeziku, dok se *financijska poluga* smatra terminom, odnosno pripada jeziku struke.²⁶

²² Slojevita struktura pojma omogućuje mu prilagodbu novim okruženjima, pri čemu se aktivira jedna od brojnih dimenzija značenja.

²³ Ako naziv obuhvaća sve dimenzije pojma, tada postaje višeznačan.

²⁴ Svaka dimenzija pojma treba biti leksikalizirana, pri čemu nastaju sinonimi odnosno terminološke varijante čije se značenje djelomično preklapa.

²⁵ „[...] is it legitimate to discuss the idea of special language in the singular?”

²⁶ U ovom slučaju radi se o kvalifikatoru *financijska* koji nosi terminološku markiranost. O kvalifikatorima u sintagmama bit će više govora u potpoglavlju 3.2.5.

poluga

- 1) motka koja se jednim krajem stavlja pod neki predmet da bi se pokrenuo i velika sila savladala malom;
- 2) *fiz.* čvrsto tijelo koje se pod utjecajem sila može pokretati oko jedne osovine;
- 3) *tehn.* strojni klip koji pokreće kotač;
- 4) *fin.* odnos duga i kapitala; porastom tuđeg financiranja povećava se rentabilnost vlastitog kapitala i to se naziva efektom poluge.

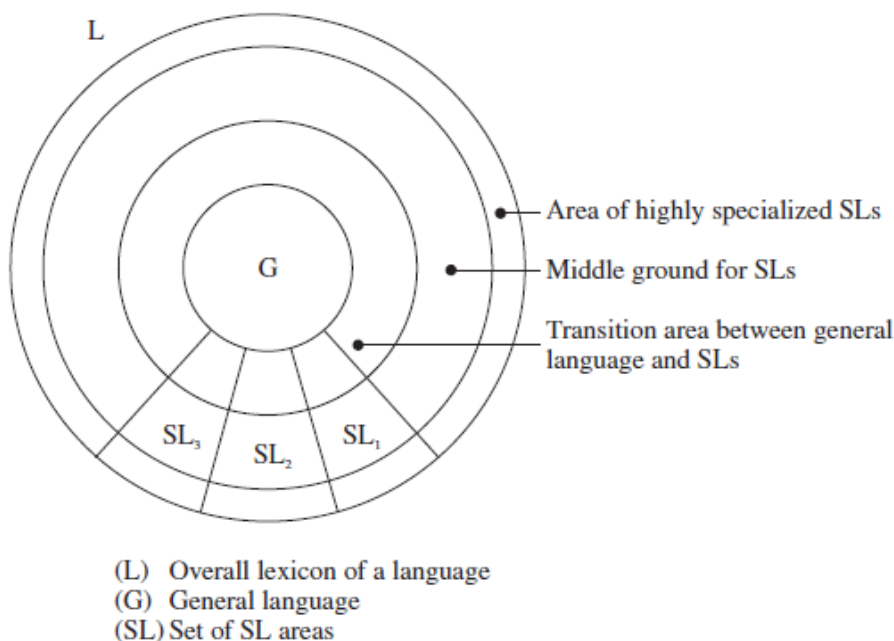
Prva tri značenja leksema *poluga* preuzeta su iz Hrvatskog enciklopedijskog rječnika, dok je posljednje značenje preuzeto iz vlastitog korpusa. Prvo značenje je opće značenje leksema, odnosno značenje leksema u općem jeziku. Sljedeća tri značenja su značenja toga leksema koja on poprima u određenoj specijaliziranoj domeni (broj 2 u fizici, broj 3 u tehničkim znanostima te broj 4 u domeni financija).

Prema Cabré (1999: 69), sva tri jezika (opći, posebni i jezik struke) se međusobno preklapaju, odnosno opći jezik sadrži značajke posebnoga jezika, a posebni jezik sadrži značajke općega i strukovnoga jezika. Prema takvom shvaćanju, dio leksema pripada jednom, dio drugom, a dio trećem jeziku, odnosno u svakom od ta tri navedena jezika leksem *poluga* poprima nove značenjske nijanse. Međutim, ako prvo značenje pripada općem jeziku, a sljedeća tri značenja strukovnim jezicima, gdje se nalazi prijelaz, odnosno značenje koje pripada posebnom jeziku? U ovom primjeru takvoga termina nema, već je prijelaz iz općega u strukovni jezik oku „nevidljiv”. Radi se zapravo o zajedničkom semu²⁷ koji povezuje leksem iz općega jezika i termine strukovnoga – taj sem je zapravo središnje značenje leksema te se najčešće

²⁷ U strukturalnoj semantici, termin za najmanju jedinicu značenja s pomoću koje se u okviru semičke analize pokušava opisati značenje leksičke jedinice do kraja i bez ostatka. Semovi kao značenjska razlikovna obilježja nastali su kao pokušaj da se metoda opisa fonoloških sustava s pomoću binarnih opozicija primijeni i na opis semantičkih sustava, tj. značenja leksičkih jedinica. Pritom su bile zanemarene neke bitne razlike između fonološkog i semantičkoga sustava svakoga jezika. Fonološki su sustavi zatvoreni i moguće ih je opisati do kraja i bez ostatka univerzalno definiranim razlikovnim obilježjima. Za razliku od njih, semantički su sustavi otvoreni, dinamički ustrojani i podložni mnogo bržim promjenama te ih nije moguće opisati univerzalno definiranim semovima. Zbog toga je velik broj semova svojstven samo pojedinomu semantičkom polju. U okviru semičke analize semovi su morali biti definirani kao jednostavna i ekvivalentna razlikovna obilježja, vrlo često proizašla iz obilježja referenta ili predmeta stvarnoga svijeta na koji se leksička jedinica odnosi. Tako je jedan od semova koji definira značenje leksema *stolac* “s naslonom”, što je obilježje predmeta stolac u stvarnome svijetu. (izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55323>)

metaforizacijom prenosi u nova okruženja i poprima nova značenja. U slučaju *poluge* središnje značenje, odnosno zajednički sem bio bi „proizvodnja što veće sile uz uporabu što manje”.

Ovakvu klasifikaciju i međusobnu interakciju općega i posebnoga jezika, kao i posebnih jezika različitih struka slikovito je prikazao Rondeau (usp. Štambuk, 2005: 24 i Cabré, 1999: 69).

Slika 1. Klasifikacija posebnih jezika prema Rondeau (1983)

1.1.2. Posebni jezik vs. opći jezik

Odnos posebnoga jezika i općega jezika ugrubo se objašnjava na dva načina: kao **podskup** (Kocourek, 1982; Picht i Draskau, 1985; Sager, 1988; Cabré Castellví, 1999) i kao **inačica** općega (prirodnoga) jezika (Quemada, 1978; Guy i Felber, 1981).

„Pod posebnim jezikom podrazumijevamo skupove oznaka koje se jednim dijelom preklapaju s oznakama općega jezika, no koje karakteriziraju određene razlike poput uske domene znanja, vrste unutarnje lokucije, specifične komunikacijske situacije, govornikove namjere, kontekst, vrste komunikacijske razmjene i sl. Komunikacijske situacije i kontekst u kojima se rabe

strukovni jezici one su situacije i konteksti koje, promatramo li komunikaciju iz sfere općega jezika, nazivamo obilježenima.” (Nahod 2016: 34)

S druge strane, jedinice koje sačinjavaju opći jezik čine dio znanja većine govornika određenog jezika te su takve jedinice neobilježene odnosno nemarkirane.

Prema Kocourek (1982), posebni se jezik kao sustav komunikacije može sagledati na dva načina: semiotički i u usporedbi s općim jezikom. Semiotički pristup temelji se na shvaćanju posebnoga jezika kao sustava simbola koji stoje umjesto određenoga pojma, dok drugi pristup proučava odnos posebnoga jezika i općeg jezika, pa se može govoriti o posebnom jeziku kao podskupu općega jezika s jedne strane ili inačici općeg jezika s druge strane.

Nahod smatra da nije ispravno posebni jezik nazivati podskupom općega jezika:

„Podskup je u teoriji skupova definiran: ako su A i B skupovi i svaki element B je element A, onda je B podskup od A. U našem slučaju skup A ima značajke koje se ne mogu pripisati skupu B i obrnuto [...] Smatramo da je posebni jezik pogrešno nazivati podskupom općega jezika te ga je bolje promatrati kao prilagođenu inačicu koja uz značajke naslijeđene iz općega jezika sadržava i samo sebi karakteristične značajke.” (Nahod 2016: 36)

Kada govori o posebnom jeziku, Cabré misli na podskupove jezika „koje pragmatički karakteriziraju tri varijable: domena, vrsta korisnika, vrsta situacije u kojoj se komunikacija odvija”, stoga navodi sljedeće karakteristike posebnoga jezika koje ga razlikuju od općega (Cabré, 1999: 65):

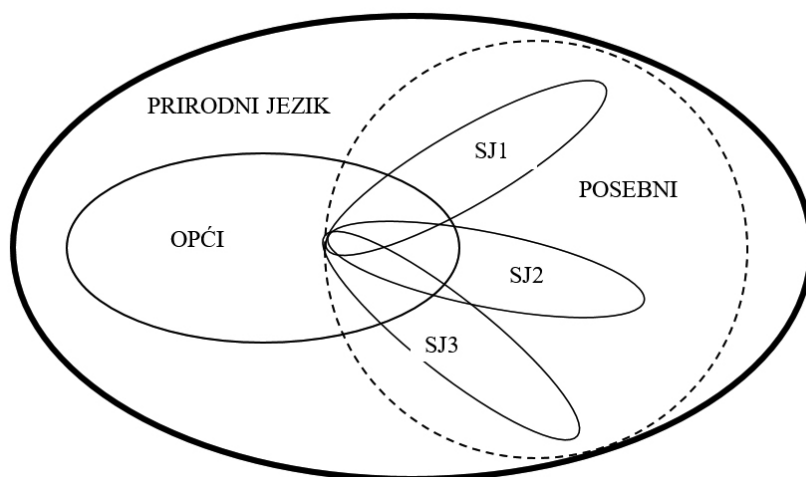
- i. Posebne domene su one koje ne čine dio govornikova općeg znanja, već su predmet posebnog procesa učenja.
- ii. Govornici koji imaju tu vrstu znanja korisnici su strukovnog jezika, drugim riječima, stručnjaci iz određene domene, iako postoji razlika između odašiljatelja i primatelja poruke u specijaliziranoj komunikaciji. Odašiljatelji su oni koji proizvode specijaliziranu komunikaciju, stoga moraju imati znanje o posebnoj domeni. Za razliku od njih, primatelji mogu biti stručnjaci ili opća javnost, koja pasivno prima poruke specijalizirane komunikacije. Stoga će odabir terminoloških jedinica i visina specijalizacije diskursa u određenoj komunikacijskoj situaciji ovisiti o razini stručnosti primatelja poruke.
- iii. Komunikacija posebnim jezicima uglavnom je formalna i odvija se u situacijama koje određuju stručni i znanstveni kriteriji.

- iv. Strukovne jezike određuju jezične karakteristike (jedinice i pravila) i diskursne karakteristike (tekst i vrsta dokumenta). Strukovni jezik nije strukturno monolitni podskup, već dopušta određene varijante ovisno o uporabi i komunikacijskoj situaciji:
 - a) razina apstrakcije koja ovisi o domeni, primateljima informacije i komunikacijskoj svrsi pošiljatelja;
 - b) komunikativna svrha koja određuje varijante u vrsti teksta;
 - c) geografski, povijesni i socijalni dijalekti;
 - d) osobni stil.
- v. Posebni jezik²⁸ ima zajedničke pragmatičke i opće-jezične karakteristike, stoga ga možemo smatrati podskupom općeg jezika koji ima određenu razinu zajedništva.
- vi. Strukovni jezici su podskupovi jezika kao cjeline. Oni se isprepliću s općim jezikom s kojim ne samo da dijele zajedničke karakteristike već stalno razmjenjuju jedinice i konvencije.

Prema Cabré (ibid.) posebni jezik jest zapravo podskup općega jezika s kojim dijeli određene značajke, ali i sadrži značajke specifične samo za posebni jezik. Posebni jezik se, dakle, dijelom preklapa s općim jezikom (značajke koje su zajedničke općem i posebnom jeziku), a dijelom sa strukovnim jezicima (značajke specifične samo za posebni jezik kao nadređenu kategoriju strukovnih jezika).²⁹ Taj je odnos ilustrirala Cabré (1999: 69) na sljedeći način:

²⁸ Prijevod ovih termina na hrvatski nalazimo kod Nahod (2016: 36) jer Cabré (1999: 65) koristi jedninu (*special language*) kada govori o posebnom jeziku, a množinu (*special languages*) kada govori o strukovnim jezicima.

²⁹ I Cabré, dakle, priznaje da se radi o djelomičnom preklapanju, odnosno da podskup sadrži zajedničke karakteristike sa skupom, ali i neke specifične karakteristike koje skup ne sadrži. Stoga Nahod (2016: 36) smatra da *podskup* nije dobar naziv, već je posebni jezik zapravo inačica općeg jezika.

Slika 2. Grafički prikaz preklapanja domena općega jezika, posebnoga jezika i strukovnih jezika

1.1.3. Klasifikacija posebnoga jezika

U literaturi se posebni jezik klasificira prema horizontalnom i vertikalnom načelu (Temmerman, 2000). Horizontalna klasifikacija posebnoga jezika odnosi se na podjelu po domeni aktivnosti, pa tako razlikujemo posebni jezik financija, fizike, medicine, umjetnosti, i drugih domena. Temmerman (2000) kod horizontalne klasifikacije ističe problem razgraničavanja domene, odnosno podjele na poddomene, stoga će o ovoj klasifikaciji nešto više riječi biti u potpoglavlju 1.3. koje se bavi problemom određivanja domena.

Pearson (1998:28) također spominje problem svrstavanja termina u jasno određenu domenu i smatra upravo komunikacijsku situaciju ključnom za identifikaciju termina. Ona jezik struke naziva *sublanguage*, odnosno podjezik, što bi značilo da i za njega vrijede ista pravila kao i za opći jezik. Pearson opisuje dva kontradiktorna stajališta u vezi karakteristika općeg jezika i jezika struke: s jedne je Harris koji smatra da je podjezik (*sublanguage*) određen unutar točno određene posebne semantičke domene³⁰ i, s druge strane, Lehrberger koji smatra da je teško odrediti kojoj semantičkoj domeni tekst pripada³¹. Naime, specijalizirani tekstovi sadrže materijale iz različitih semantičkih domena, stoga semantička domena ne može biti kriterij za određivanje podjezika.

³⁰ Harris, Z. 1968. *Mathematical Structures of Languages*. New York: John Wiley & Sons.

³¹ Lehrberger, J. 1982. „Automatic Translation and the Concept of Sublanguage.” In R. Kittredge and J. Lehrberger (eds), 81-106.

S druge strane, vertikalna klasifikacija (Hoffman, 1984: 65 prema Temmerman, 2000: 47) temelji se na četiri načela:

- i. razina apstrakcije,
- ii. „vrsta” jezika, tj. prirodni ili umjetni način izražavanja sintaktičkih elemenata,
- iii. okružje, tj. zahtjevi nametnuti od strane, primjerice, vrste publikacije i
- iv. sudionici u komunikaciji.

Ono što je zajedničko svim posebnim jezicima po pitanju leksika i sintakse jest sljedeće:

- specifičan leksik odnosno terminologija;
- upotreba ostalih reprezentativnih sustava: shema, ilustracija, piktograma, itd.;
- termini se sastoje od grčkih i latinskih sufiksa;
- vrlo visoka učestalost sintagmi u odnosu na jednostavne riječi;
- visoka zastupljenost akronima i simbola;
- reducirani broj sintaktičkih struktura;
- upotreba zamjenice *mi* iz skromnosti;
- česta upotreba glagola u indikativu prezenta i depersonalizacija;
- nominalizacija;
- upotreba jednakih grafičkih i fonoloških sustava;
- upotreba istih morfoloških sustava kad se radi o internoj strukturi riječi;
- upotreba istih kombinatoričkih pravila u sintagmama i diskursu.

Strukovni jezici su, dakle, podskupovi općeg jezika koje karakteriziraju sljedeće tri varijable: domena, korisnici i komunikacijska situacija (Cabré, 1999: 65) Te su tri varijable istovremeno zajedničke i distinktivne karakteristike. Odnosno, one karakteriziraju posebni jezik, ali su i faktor koji utječe na vrstu diskursa koja se odvija posebnim jezikom, stoga su istovremeno i distinktivne karakteristike.

Prva varijabla, domena, određuje leksik, odnosno terminologiju koja će se u specijaliziranom diskursu upotrebljavati. O problemu domene i teškoćama pri pokušaju razgraničavanja govori se u potpoglavlju 1.3.

Što se tiče korisnika, budući da ih možemo podijeliti u dvije skupine - pošiljatelji i primatelji informacije, postoje i različite razine specijalizirane komunikacije. Tako razlikujemo:

- i. komunikaciju između dvaju stručnjaka ili dvije skupine stručnjaka,
- ii. komunikaciju koja se odvija između stručnjaka s jedne strane i studenata ili onih koji su u procesu stjecanja specijaliziranoga znanja ili posrednika (novinari, urednici...),
- iii. komunikaciju koja se odvija između stručnjaka i opće javnosti.

Nadalje, primatelji informacije određuju komunikacijsku situaciju o kojoj će ovisiti i razina specijaliziranosti, odnosno stupanj većeg ili manjeg udaljavanja od općeg jezika. Tako se o određenoj strukovnoj temi govori na različitim razinama specijaliziranosti u različitim komunikacijskim medijima, od visoko specijaliziranih tekstova u znanstvenim knjigama i časopisima, preko onih u stručnim časopisima, do popularnih napisa u dnevnim medijima i, naposljetku, onih u promidžbenim porukama.

U odnosu na situaciju u kojoj se upotrebljava, u skladu s različitim komunikacijskim namjenama, jezik struke može izražavati različite razine formalnosti. Osim razina formalnosti, možemo razlikovati razine jezika struke u odnosu na geografsku, povijesnu i društvenu uvjetovanost. Tako imamo geografske dijalekte, povijesne dijalekte i socijalne dijalekte ili sociolekte. Uzmemo li u obzir sociokulturnu funkciju jezika struke, razlikujemo različite funkcionalne stilove jezika struke³², od žargona, preko popularnoga stila, komunikacijskoga stila pa sve do profesionalno-pragmatičkoga i znanstveno-teorijskoga stila.

Iako se žargon³³ upotrebljava uglavnom u govoru, ili bi barem tako trebalo biti, on je od velike važnosti za strukovno nazivlje jer se žargon pojavljuje upravo među stručnjacima koji zbog potrebe za što bržim prijenosom informacija upotrebljavaju najčešće izravne posuđenice. U financijskom diskursu stoga se često mogu čuti izrazi poput *defaultirani klijenti*, *retail klijenti*, *corporate klijenti*, itd.

Upravo ovakva podjela specijaliziranoga diskursa koja se temelji na različitoj razini specijalizacije primatelja informacija u specijaliziranom komunikacijskom kontekstu

³² O funkcionalnim stilovima i žargonu bit će više riječi u potpoglavlju 3.3.5.

³³ Govor užeg profesionalnog kruga, uvriježeni jezik određene struke koji se spontano razvio neovisno o službenom nazivlju, osobit po tome što je riječima preuzetim iz govornoga jezika pridodao nova značenja koja često nisu razumljiva onima izvan struke [*internetski žargon*; *strukovni žargon*] (definicija preuzeta iz Hrvatskog enciklopedijskog rječnika, 2002).

doprinijela je ideji o proučavanju varijanta u specijaliziranim diskursima i bila podloga za komplementarnost strukturalističkog i sociokomunikativnog pristupa koji će se predstaviti u ovome radu. S jedne strane, ovakva podjela opravdava varijante, što konceptualne što terminološke, jer je proces konceptualizacije različit kod različito specijaliziranih skupina ljudi. S druge strane, iako su terminološke varijante dopuštene i proizvod su naših kognitivnih mehanizama, pošiljatelji informacije trebali bi voditi računa o razini specijaliziranosti skupine kojoj se obraćaju i upotrijebiti terminološke varijante koje su u skladu s njihovim predznanjem o određenoj domeni.

1.2. Terminologija i standardizacija

Specijalizirana komunikacija zahtijeva puno veću preciznost od opće komunikacije. Ta preciznost, odnosno nedvosmislenost pretpostavlja da jedan naziv odgovara samo jednom konceptu, i jedan koncept bi trebao imati samo jedan naziv – dakle, podrazumijeva se univočnost, dok su polisemija i sinonimija nepoželjne. U općem jeziku to nije slučaj jer su polisemija i sinonimija stalne pojave.

Razvoj znanosti i tehnike, nova dostignuća i proizvodi, doveli su do masovnog nastanka novih koncepata koje je potrebno imenovati, stoga su se terminologije nekih domena obogatile s mnoštvom novih naziva. Organizirana terminološka standardizacija je način borbe protiv različitosti naziva i pokušaj osiguranja nedvosmislene komunikacije među stručnjacima.

Prema Cabré (1999: 199) terminološka standardizacija ima barem tri značenja pa se tako razlikuje institucijska, međunarodna i neintervencijska standardizacija:

- i. institucijska standardizacija je proces kojim se određuje preferirani naziv;
- ii. međunarodna standardizacija je proces kojim međunarodno tijelo postavlja karakteristike ili uvjete s kojima bi određeni proizvodi trebali biti usklađeni zajedno s adekvatnim terminima;
- iii. neintervencijska standardizacija je proces kojima određeni terminološki sustav prati svoj rad.

Prvo i drugo značenje standardizacije su dio opće standardizacije koja uključuje standardizaciju posebnih termina i standardizaciju načela i metoda terminologije kao teorije i prakse.

Međunarodna organizacija za standardizaciju (The International Organization for Standardization – ISO) nastala je 1947. i predstavlja međunarodno tijelo za donošenje standarda, odnosno normi. Među tim normama nalaze se i terminološke smjernice kako bi se poboljšala komunikacija među stručnjacima različitih domena i struka, a time i međunarodna suradnja. Potreba za terminološkom standardizacijom pojavila se još u radovima Eugena Wüster³⁴ jer je znanstvena i tehnička komunikacija počela bivati sve kompleksnija i dvosmislenija pa su se javile potrebe za standardizacijom nazivlja. Naime, jezične promjene najizraženije su upravo u leksiku koji je vezan uz domenu u razvoju – nastaju novi nazivi za nove koncepte, stari nazivi nestaju jer ti koncepti više ne postoje ili se mijenjaju pa dolazi do semantičkih promjena termina. Pri tome se pojave sinonimni nazivi, sinonimni parovi ili čak sinonimni redovi zbog supostojanja novog i starog termina, a najčešće uslijed izravnog jezičnog posuđivanja gdje imamo sinonimni par posuđenica – domaći ekvivalent. Da bi se takvo terminološko stanje dovelo u red, pribjegava se standardizaciji, odnosno težnji da se definira jasna i stroga veza između naziva i koncepta koji on označuje kao i između samih koncepata. Konceptualne sustave trebalo bi prema tome ontološki i logički strukturirati kako ne bi bilo nikakvih nejasnoća i kako bi komunikacija bila što učinkovitija. O težnji za ovakvim načinom klasifikacije govorit će se u potpoglavlju 2.1.4., gdje se govori o klasifikaciji koja proizlazi iz objektivne kategorizacije za razliku od klasifikacije koja proizlazi iz ljudske spoznaje, te opozicije binarnih³⁵ nasuprot višedimenzionalnih struktura.

U hrvatskom jeziku u posljednja dva desetljeća primjećujemo iznimno velik broj izravnih posuđenica iz engleskog jezika, posebice u terminologijama vezanim uz grane u razvoju kao što su ekonomija i informatika. To je sasvim logično jer se i novi koncepti u tim domenama razvijaju upravo u anglofonim govornim područjima, pa posuđivanjem njihovih ideja istovremeno posuđujemo i njihove nazive za te iste ideje. S jedne strane su stručnjaci koji unose anglicizme u hrvatski jezik, a s druge strane lingvisti koji normiranjem pokušavaju nametnuti poželjni naziv. Međutim, najveći problem jest u tome što se standardizacija vrši retroaktivno – nakon imenovanja, a tada je obično prekasno za nametanje domaćeg naziva jer se strani naziv

³⁴ Njegova disertacija *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Electrotechnik* (Međunarodno normiranje jezika tehnike s posebnim naglaskom na elektrotehniku) nastala 1931. godine utjecala je na osnivanje tehničkog odbora 37 unutar ISO-a, a čija je svrha standardizacija načela i metoda vezanih uz terminologiju.

³⁵ Klasična teorija o pojmu koja počiva na Aristotelovom shvaćanju podrazumijeva da je pojmovna struktura binarna, odnosno da se pojam sastoji od nužnih i dovoljnih karakteristika, za razliku od kognitivnih teorija koje naglašavaju slojevitost strukturu pojma (teorija prototipa) (usp. Temmerman, 2000: 28, 65).

već ustalio u terminologiji. Primjenom terminoloških načela koja predlažu Mihaljević i Hudeček (2012) trebalo bi odabrati poželjan naziv koji ne mora nužno biti domaći ekvivalent, već bi prema jednome od načela prednost trebala biti dana općeprihvaćenom terminu. U sklopu ovog rada provedena je terminološka obrada financijskog leksika hrvatskoga jezika i primjenjena su sugerirana načela. Terminološka obrada prikazana je u praktičnom dijelu rada, u poglavlju broj 4.

Budući da se u ovom radu samostalno pokušalo normirati nazivlje, uviđene su brojne poteškoće koje dokazuju da glavnina naziva izmiče normiranju te da se rijetko ispunjava glavni standardizacijski zahtjev – izbjegavanje polisemije i sinonimije. Baš suprotno, nailazi se na brojne primjere kod kojih se jedna konceptualna kategorija imenuje s više naziva i na primjere naziva koji se u različitim kontekstima mogu različito tumačiti jer su polisemni.

Suvremene terminološke teorije naglašavaju da su standardizacijski zahtjevi idealizirani i da postavljaju granice između općeg jezika i posebnoga jezika koje zapravo nisu jasno definirane, kao što je već naglašeno u prethodnome poglavlju. Jezik struke funkcionira jednako kao i opći jezik usprkos pokušajima da ga se strogo strukturira. Takvo bi strukturiranje vodilo stvaranju umjetnoga jezika sastavljenog od simbola i kodova. Samo bi takav jezik zadovoljio nametnute zahtjeve. Prema kognitivnoj semantici „[...] jezik je neodvojiv od mentalnih pojava te se, u skladu s time, značenje leksema mijenja s količinom znanja o danom području. Možemo zaključiti da je, koliko god mi težili propisivanju, jezik uvijek korak ispred nas” (Štambuk, 2005: 31).

U ovom se radu terminološkim problemima pristupa sa socijalnoga aspekta. U tom pogledu, varijante u strukovnome jeziku, bilo da se radi o sinonimiji ili polisemiji kao posljedici varijanti, ovise o tome tko taj strukovni jezik u određenom trenutku rabi, u kojem kontekstu i u koju svrhu – odnosno odabir varijanti ovisi o korisnicima i komunikacijskoj situaciji. Čak i unutar jezika struke komunikacija se može provoditi na različitim razinama specijaliziranosti, pa se shodno tome upotrebljavaju i različite varijante, što je posljedica ljudske kategorizacije – odabire se varijanta koja u određenom trenutku nosi najpovoljnija semantička, sintaktička i pragmatička svojstva za danu situaciju. Nahod (2016) ističe kako su najočitije varijante na razini srodnih strukovnih jezika, a manje su uočljive na razini strukovnih jezika udaljenih domena jer se takve udaljene domene, odnosno njihovi jezici, preklapaju samo na rubnim dijelovima, a ti rubni dijelovi svih jezika struke čine posebni jezik. S druge strane, srodni jezici struka imaju velik dio pojmovnoga preklapanja, ali svaka struka naglašava onaj aspekt pojma

koji je za tu struku relevantan. Najteže su uočljive varijante u pojedinome strukovnom jeziku, no one postoje, što će biti vidljivo i na vlastitim primjerima u petom poglavlju.

Felber (prema Nahodu, 2016: 81), ističe da, kada govorimo o strukovnome jeziku, ne bismo smjeli razmišljati o cijeloj znanosti poput fizike, nego bismo domenu proučavanja trebali suziti na određenu granu ili disciplinu. Nahod dodaje kako su u radu na Struni uočeni primjeri u kojima se stručnjaci određenih disciplina fizike nisu mogli složiti oko ključnih značajki. Projekt Struna temelji se na tradicionalnim terminološkim načelima i takvi su zahtjevi stavljeni i pred stručnjake – točno odrediti značenje i njegovo mjesto u hijerarhijskome pojmovnom sustavu. Takav je pristup rezultirao time da je uvijek jedna grana ili disciplina ostala nezadovoljna jer je dogovoreno značenje koje preferira druga disciplina i obratno. Standardizaciju bi stoga trebalo provoditi na puno uže specijaliziranim disciplinama ili granama. U sljedećem potpoglavlju 1.3. govorit će se o teškoćama razgraničavanja domena na uže discipline. U ovom radu pokušalo se suziti domenu financija i provesti standardizacijske zahtjeve. U većini slučajeva otkriveno je kako unatoč preporučenim nazivima, većina korisnika i dalje rabi nepreporučene ili dopuštene nazive³⁶ u većoj mjeri od preporučenih te kako standardizacija može biti preporuka, ali stvarne komunikacijske situacije određuju realnu uporabu.

1.3. Domena – problem ograničenja odnosno interdisciplinarnosti

Domena jezika struke jest pojam oko kojega također postoje podijeljena mišljenja. S jedne strane postoje preporuke strogog određivanja domene i poddomene kojoj termini pripadaju. Domene bi, dakle, u taksonomskom sustavu trebale biti vrlo jasno razgraničene i precizno definirane te bi svaki termin trebao pripasti točno određenoj domeni i koristiti se unutar nje, eventualno prijeći u druge domene ili u opći jezik procesima determinologizacije i reterminologizacije. Ovakav stav podsjeća na strukturalistički, tradicionalni stav o jasno odijeljenim konceptima i terminima koji bi trebali biti jednoznačni, odnosno ne bi trebalo biti preklapanja značenja između više termina. U ovoj disertaciji, u poglavlju broj 2. detaljnije se objašnjaju razlike između spomenute tradicionalne, strukturalističke teorije i suvremenih kognitivno utemeljenih teorija i njihovim oprečnim stavovima o jasnom razgraničenim konceptima, s jedne strane, te prototipno strukturiranim kategorijama, s druge strane. Kako se

³⁶ Preporučeni, dopušteni, nepreporučeni i nepoželjni nazivi objašnjavaju se u sklopu prvog dijela petoga poglavlja.

disertacija bavi analizom financijske terminologije sa stajališta suvremene sociokognitivne teorije, time se vodi i kod odabira domene. Tijekom prikupljanja korpusa dolazi se do zaključka da je vrlo teško jasno odrediti domenu i pripadnost termina isključivo jednoj struci. Postoji velik broj termina koji ne funkcioniraju kao termini isključivo u domeni financija, već i u drugim domenama i u općem jeziku. Objašnjenje za takvo ponašanje termina pronalazimo upravo u teoriji o prototipno strukturiranim kategorijama. Ključni problemi ove disertacije, polisemija i sinonimija, koji postoje u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika, glavni su dokaz kako značenje varira, ekstenzitet i intenzitet jedinica se širi ili sužava jer je jezik živ i stalno podložan promjenama. Kako se preklapaju značenja jedinica, tako dolazi i do preklapanja domena. Odnosno, ako su opći jezik i jezik struke u dinamičkom suodnosu, postavlja se pitanje je li doista moguće jasno razgraničiti domenu u odnosu na opći jezik i ostale domene.

Naime, u potpoglavlju 1.1. bilo je riječi o razini specijaliziranosti jezika struke te naveli da svaki jezik struke, ovisno o govornicima i komunikacijskoj situaciji, može biti više ili manje specijaliziran. Odabir terminoloških jedinica i visina specijalizacije diskursa u određenoj komunikacijskoj situaciji ovise o razini stručnosti primatelja poruke. Stoga razlikujemo terminološki leksik užeg područja struke i drugi, opći znanstveni leksik koji je zajednički svim strukama. Naveden je primjer leksema *poluga* koji pripada općem jeziku, dok se *financijska poluga* smatra terminom, odnosno pripada jeziku struke.

Jezik struke ima, dakle, različite razine formalnosti i različite funkcionalne stilove, od žargona do znanstveno-teorijskoga stila. Takva podjela specijaliziranoga diskursa daje podlogu za proučavanje različitih terminoloških varijanti, odnosno sinonima unutar iste domene, pri čemu jedan član sinonimnoga para, tj. jedna terminološka varijanta može pripadati više specijaliziranom jeziku, a druga manje specijaliziranom odnosno općenitijemu. Primjerice, termin *suficit* zasigurno pripada terminologiji financija, dok njegova varijanta *višak prihoda* pripada općem jeziku. Upotreba jedne ili druge varijante ovisit će o razini stručnosti govornika, ali se ne može isključiti pripadnost obaju termina domeni financija, bez obzira što se *višak prihoda* doima kao terminološki nemarkirana jedinica. Iako je riječ o različitoj razini specijalizacije, u oba slučaja radi se o kontekstu koji pripada domeni financija. Drugi primjer je termin *default* koji je istodobno termin financijske domene i informatičke domene. Domene su međusobno isprepletene preko termina koji prelaze iz jedne u drugu. Uzrok problema u razgraničenju domene stoga vidimo u prototipnoj strukturi kategorija koja je osnova ovog istraživanja i koja se detaljnije objašnjava u poglavlju broj 3.

Socioterminologija³⁷ kao disciplina koja u prvi plan stavlja društveni aspekt i različite razine specijaliziranosti, odnosno komunikacijsku situaciju, svojim postavkama podupire prethodnu tvrdnju o nemogućnosti razgraničenja strukovne domene. Naime, budući da se u ovome radu smatra da su sve znanstvene discipline u određenim aspektima interdisciplinarne i da govornici koji govore o određenoj domeni ne čine homogenu skupinu već to mogu biti znanstvenici, studenti, političari, itd., tada je logično da se jezik struke i opći jezik međusobno prepliću, kao i jezici različitih struka. Socioterminologija preispituje postojanje jasno ograničenih polja odnosno domena. Gambier (1991: 37) spominje „noeuds de connaissance” i smatra da bi na taj način trebalo pristupati znanosti i tehnologiji.

„Svaka se znanost ili tehnika odnosi na druge znanosti i tehnike koje su i same vezane uz neke druge [...] ne postoji „domena” bez povezane „domene”: „domena” je zapravo čvor poveznica koji je u onolikoj mjeri otvoren i nestabilan koliko je i znanje na koje se odnosi novo, u samom početku izgradnje i bez dogovorenih definicija.” (Gambier, 1991: 37, prijevod: M. M.)³⁸

Terminolozi i lingvisti više ne žele svrstavati znanje u homogene dijelove koji su jasno ograničeni i izolirani od vanjskih utjecaja. Za Gambier (1991: 37) domena je konstantno rezultat dijalektike između integracije (interdisciplinarnosti) i parcelizacije (hiperspecijalizacije).

Nadalje, ovo je istraživanje utemeljeno na kognitivnim spoznajama o konceptu – koncepti i konceptualni sustavi razvijaju se s vremenom jer se novim spoznajama mijenjaju podaci na kojima se temelje. Varijabilnost koncepata uzrokuje varijabilnost naziva za iste, odnosno varijabilnost jezika ili terminološke varijante, stoga polisemija i sinonimija upućuju na to da konceptualni sustavi nisu statični, već dinamični te je potrebno u terminološka istraživanja uključiti i ljude koji komuniciraju posebnim jezikom, kao i komunikacijske situacije.

Potvrda vlastitoga razmišljanja pronađena je i u postavkama sociokognitivne teorije terminologije, odnosno njezine začetnice Rite Temmerman. O ovoj teoriji detaljnije će se govoriti u poglavlju broj 2.6., no ovdje se spominju njezine postavke koje se odnose na problem domene. Temeljna postavka jest da se konceptualni sustavi sastoje od jedinica koje su prototipno strukturirane te da važnost informacije može varirati ovisno o tipu jedinice

³⁷ O socioterminologiji kao zasebnoj terminološkoj disciplini govori se u potpoglavlju 2.5.1.1.

³⁸ „Une science, une technique réfère à d'autres sciences, d'autres techniques – elles-mêmes branchées sur d'autres[...] il n'y a pas de 'domaine' sans 'domaines' connexes: un 'domaine' revient alors à un noeud de connexions – d'autant plus ouvert, instable, que le savoir est nouveau, en cours de constitution, sans définition consensuelle [...]”

razumijevanja te razini i tipu specijalizacije pošiljatelja i primatelja u komunikacijskoj situaciji (2000: 47).

Kada govori o posebnim jezicima, Temmerman, kako je navedeno u potpoglavlju 2.1., spominje horizontalnu i vertikalnu klasifikaciju. Horizontalna klasifikacija jest klasifikacija posebnih jezika prema domeni koju obuhvaćaju. Klasifikacijski sustavi kao UDK (univerzalna decimalna klasifikacija) pokušavaju podijeliti znanje u domene, a Temmerman ističe problem takve podjele:

„Postoje određeni problemi u razgraničenju pod-domena te broj pod-domena može biti vrlo velik. Ako se o domeni treba raspravljati na podjeziku, nastaje problem s mogućom hijerarhijom, s obzirom da svi podjezici nisu na istoj razini. Stoga bi trebalo razmotriti daljnju klasifikaciju podjezika prema prilično proizvoljnim kriterijima.” (ibid., prijevod: M. M.)³⁹

Nadalje, Temmerman opravdava svoj izbor široke domene te govori o problemu pri pokušajima klasifikacije prirodnih znanosti u pod-discipline:

„Područja biotehnologije, mikrobiologije, biokemije, molekularne biologije, genetike, biokemijske genetike, molekularne genetike, genetskog inženjerstva, rekombinantne DNA tehnologije, genetičke znanosti, itd. u velikoj se mjeri preklapaju. Unatoč tome što je klasifikacija pod-disciplina u nekim slučajevima razjašnjavajuća i egzaktna, istovremeno je i ograničavajuća jer je većina fenomena i aktivnosti unutar bioloških znanosti višestрана.” (ibid., prijevod: M. M.)⁴⁰

Ne samo da postoji određena razina preklapanja između različitih pod-disciplina prirodnih znanosti, već postoje preklapanja i između pojedinih kategorija, a izbor jedne kategorije pored ostalih u određenoj situaciji uvjetovan je različitim faktorima. Logička i ontološka klasifikacija kategorije nisu dostatne za opis kompleksnih veza između različitih kategorija, kao ni za odabir određene kategorije:

„Iako logička i ontološka klasifikacija prevladavaju u pokušajima objektivističke klasifikacije, sužavanje analize znanstvenih polja na taksonomske i meronimske klasifikacije, kako to čini tradicionalna terminologija, jest pojednostavljivanje. Osim što vrlo rijetko nalazimo primjere

³⁹ „There are delimitation problems between subdomains and the number of subdomains can be very high. If each domain is supposed to be discussed in a sublanguage, an additional problem is coming up with a possible hierarchy as not all sublanguages are on the same level and a further classification of sublanguages can be envisaged according to rather arbitrary criteria.”

⁴⁰ „There is a lot of overlap between biotechnology, microbiology, biochemistry, molecular biology, genetics, biochemical genetics, molecular genetics, genetic engineering, recombinant DNA technology, genetic science, etc. As much as the labelling of subdisciplines is sometimes clarifying and to the point, it is also limiting as most phenomena and activities undertaken within the life sciences are multifaceted.”

točno određenih odnosa u kojima je neki pojam „dio” ili „vrsta” drugoga pojma, leksikalizacija nove discipline bioloških znanosti temelji se na složenijim i drukčijim odnosima nego što su to ontološki i logički.” (ibid., str. 52, prijevod: M. M.)⁴¹

Temmerman, dakle, odbacuje mogućnost horizontalne klasifikacije u svom radu jer smatra da ne postoje jasne granice između domena te istraživanje temelji na načelima vertikalne klasifikacije – u obzir uzima tekstove različite razine specijalizacije, a koji se bave istom tematikom – prirodnim znanostima.

Nahod u svojoj disertaciji *Sociokognitivni pristup obradbi posebnoga jezika* preispituje sociokognitivnu teoriju Rite Temmerman u dijelu koji se odnosi na prototipnost kategorija strukovnih jezika te dolazi do suprotnoga zaključka, a to je da kategorije koje pripadaju struci govornika ne pokazuju prototipnu strukturu. Takvi oprečni rezultati posljedica su širine odabrane domene. Nahod je u svojoj analizi u najvećoj mogućoj mjeri pokušao suziti područje iz kojega je crpio građu, dok Temmerman, s druge strane, analizu temelji na domeni bioloških znanosti, što je skupni naziv za cijeli niz više ili manje srodnih znanstvenih disciplina. Prema tome, razina homogenosti skupine govornika kod Nahoda je puno viša nego ona kod Temmerman.

Ovo se istraživanje također temelji na heterogenoj skupini, odnosno na tekstovima različitih razina specijalizacije. Iako se ovdje pokušava što je više moguće suziti domenu te uvrstiti samo tekstove visoke razine specijalizacije, nailazi se na niz problema zbog kojih to nije bilo moguće. Razlog tome prvenstveno proizlazi iz odabrane skupine znanosti – domena financija pripada grani ekonomije koja pak pripada društvenim znanostima, za razliku od biotehničkih znanosti koje je proučavala Rita Temmerman te prirodnih znanosti (fizike i matematike) koje je proučavao Bruno Nahod. Prirodne znanosti same po sebi su puno egzaktnije pa je pretpostavka i da će termini unutar njih biti jasno određeni, puno manje skloni varijantama kako u konceptualnom, tako i u terminološkom smislu. U društvenim znanostima konceptualni sustavi su dinamičniji pa se značenje termina mijenja, proširuje i sužava češće nego li je to slučaj kod prirodnih znanosti, a posljedično tome variraju i njihovi nazivi. Ovdje se problem polisemije i

⁴¹ „But, even though logical and ontological classification are pervasive in attempted objectivist classifications, it is a simplification to reduce the conceptual analysis of scientific fields to taxonomic and meronymic classifications as traditional Terminology does. Not only do we rarely find examples of clear-cut ‘type of’ or ‘part of’ relationships, the lexicalisation of a new discipline in the life sciences can be based on more complex or different relationships than logically or ontologically inspired ones.”

sinonimije, što su zapravo problemi uzrokovani konceptualnim i terminološkim varijantama, proučava unutar domene društvenih znanosti koje su „plodno tlo” za takve varijante, a sami naziv takve vrste znanosti – „društvene” ukazuje na to da je istraživanjima u takvoj vrsti znanosti potrebno pristupiti sa stajališta koja uključuju društveni aspekt, kao što su u ovom slučaju socioterminologija i sociokognitivna teorija terminologije.

U svom kasnijem radu, Nahod iznosi misao koja ipak potkrepljuje prethodno navedenu tezu o teškoći sužavanja domene u slučaju društvenih znanosti:

„Uzmemo li u obzir da se fizika i matematika tradicionalno smatraju objektivistički čistim znanostima, varijante koje su uočljive čak i u užim domenama unutar fizike tek u naznakama nagovješćuju varijante u društveno- humanističkim znanostima.” (Nahod 2016: 86).

Suvremeni terminolozi (Sager, Depecker, Cabré, L'Homme, Pecman i dr.) uočili su nemogućnost primjene tradicionalnog terminološkog opisa na pojmovne sustave društvenih znanosti koje odlikuje dinamičnost. Sager (1990) upućuje na nestabilnost termina, odnosno na terminološke varijante koje se pojavljuju jer se pojmovnim strukturama iz društvenih znanosti preispituje vrijednost, za razliku od pojmovnih struktura iz domena prirodnih i tehničkih znanosti koje su relativno stabilne. U skladu s time, Grčić Simeunović zaključuje:

„Dok se u prirodnim znanostima i tehničkim disciplinama mogu uspostaviti taksonomije, tj. stabilni pojmovni sustav koje susrećemo primjerice u botanici, nameće se zaključak da se ista metodologija ne može primijeniti na terminološki opis dinamičnih pojmovnih sustava.” (Grčić Simeunović, 2014: 33).

Unatoč pokušajima da se primijeni horizontalna klasifikacija posebnoga jezika, pokušaju sužavanja domene financija nisu uspjeli. Prema Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima i granama (<http://www.propisi.hr/print.php?id=9662>)⁴², koji je donijelo Nacionalno vijeće za znanost, podjela na područja i grane izgleda ovako:

⁴² Urednički pročišćeni tekst, „Narodne novine”, broj 118/09, 82/12, 32/13 i 34/16.

ZNANSTVENA I UMJETNIČKA PODRUČJA

1. PRIRODNE ZNANOSTI
2. TEHNIČKE ZNANOSTI
3. BIOMEDICINA I ZDRAVSTVO
4. BIOTEHNIČKE ZNANOSTI
5. DRUŠTVENE ZNANOSTI
6. HUMANISTIČKE ZNANOSTI
7. UMJETNIČKO PODRUČJE
8. INTERDISCIPLINARNA PODRUČJA ZNANOSTI
9. INTERDISCIPLINARNA PODRUČJA UMJETNOSTI

5. PODRUČJE DRUŠTVENIH ZNANOSTI

Polja:

- 5.01. Ekonomija
- 5.02. Pravo
- 5.03. Politologija
- 5.04. Informacijske i komunikacijske znanosti
- 5.05. Sociologija
- 5.06. Psihologija
- 5.07. Pedagogija
- 5.08. Edukacijsko-rehabilitacijske znanosti
- 5.09. Logopedija
- 5.10. Kineziologija
- 5.11. Demografija
- 5.12. Socijalne djelatnosti
- 5.13. Sigurnosne i obrambene znanosti
- 5.14. Interdisciplinarne društvene znanosti

5. PODRUČJE DRUŠTVENIH ZNANOSTI

Polje

- 5.01. Ekonomija

Grane:

- 5.01.01 ekonomika poduzetništva
- 5.01.02 financije
- 5.01.03 kvantitativna ekonomija
- 5.01.04 organizacija i menadžment
- 5.01.05 međunarodna ekonomija
- 5.01.06 opća ekonomija
- 5.01.07 trgovina i turizam
- 5.01.08 poslovna informatika
- 5.01.09 makroekonomija
- 5.01.10 mikroekonomija
- 5.01.11 ekonomska matematika i statistika
- 5.01.12 marketing
- 5.01.13 računovodstvo

Financije su, dakle, grana koja pripada polju ekonomije i području društvenih znanosti. Prema Pravilniku ne postoji uža klasifikacija, odnosno ne postoje pod-discipline grane financija. U ovom se radu pokušala detaljnije suziti domena na domenu upravljanja rizicima i ograničiti je na samo visoko specijalizirane tekstove. Tijekom rada u instituciji u kojoj komunikacija i jest na visokoj razini stručnosti uočeni su problemi terminoloških i konceptualnih varijanti i prototipna struktura jedinica i u takvoj vrsti komunikacije. Primjeri se ilustriraju u petom, šestom i sedmom poglavlju. Osim toga, čak i unutar takve institucije zapažene su razlike među razinama specijaliziranosti teksta te međusoban dinamički suodnos različitih sektora, a time i njihovoga leksika. U takvom suodnosu primijećena je nemogućnost razgraničenja termina koji se upotrebljavaju u jednom sektoru od termina koji se upotrebljavaju u drugom sektoru jer je razina interdisciplinarnosti vrlo visoka. Stoga se odabir ovako, nazovimo šire domene, smatra opravdanim.

Problemu razgraničavanja posebnoga jezika i općega jezika, kao i više jezika struke, a time i različitih domena, međusobno se može pristupiti s aspekta promjene shvaćanja pojmova i pojmovnih sustava. Naime, prema tradicionalnom, objektivističkom shvaćanju pojma⁴³ i

⁴³ Objektivističko shvaćanje pojma temelji se na Aristotelovoj klasičnoj viziji pojmovnih struktura koje imaju točno određene granice. U terminologiji su klasične nazore primijenili Wüster (1979), Rondeau (1984), Smith i Medlin (1981).

pojmovnih sustava, isti su organizirani hijerarhijski jer se pojam shvaća kao objektivan pojam⁴⁴ koji je moguće definirati te jasno razgraničiti njegovo semantičko polje. Današnje kognitivne teorije (Rosch, 1973; Fillmore, 1982; Lakoff, 1987; Langacker, 2000) dokazuju da pojam nije objektivan, već ovisi o ljudskoj spoznaji, te da nije svaki pojam moguće jasno definirati i smjestiti u hijerarhijsku strukturu.

Pokušamo li primijeniti objektivističko shvaćanje, a time i tradicionalno shvaćanje terminologije i pojmovnih struktura, tada govorimo o hijerarhijskim stablima pojmova određenoga strukovnoga jezika u kojima se na vrhu nalaze pojmovi koji pripadaju općemu jeziku, a što se niže u toj hijerarhiji spuštamo, to pojmovi postaju specifičniji i uže vezani uz struku. Međutim, nisu jasne granice između općega i strukovnoga jezika – odnosno nije jasno na kojim granama hijerarhijskoga stabla prestaje opći i započinje posebni jezik i obratno. Zapravo su te srednje grane vrlo nejasne i predstavljaju dinamički suodnos između posebnoga i općega jezika. Slično je i s granicama između različitih strukovnih jezika i činjenice da je, što su struke kojima pripadaju sličnije, time teže razgraničiti pojmove i odrediti njihovu pripadnost točno određenoj struci, odnosno domeni.

⁴⁴ O dihotomiji objektivan pojam vs. pojam bit će govora u potpoglavlju 2.1.3.

2. TERMINOLOGIJA – OD STRUKTURALIZMA I OBJEKTIVIZMA DO KOGNITIVIZMA

2.1. Osnovni pojmovi i definicije terminologije

Proučavajući literaturu i nailazeći na različite definicije terminologije zaključuje se da je gotovo nemoguće pronaći sveobuhvatnu definiciju terminologije, kao sustava naziva i kao discipline. Ova činjenica nas upućuje na prvi problem terminologije, a to su različita očekivanja i različita viđenja primarne svrhe terminologije kao zasebne discipline. Osim toga, riječ terminologija je polisemična sama po sebi te se istovremeno odnosi na skupinu naziva (proizvode), aktivnost kreiranja tih istih proizvoda te znanstvenu disciplinu.

Službena definicija terminologije prema ISO 1087- 1/2000 (prijevod M. M.) sastoji se od dvije sastavnice:

- i. skup naziva koji pripadaju određenom jeziku struke,
- ii. znanost koja proučava strukturu, nastanak, razvoj, uporabu i upravljanje terminologijom različitih domena.⁴⁵

Sager razlikuje tri značenja riječi *terminologija* u suvremenoj uporabi:

„1. skup praksi i metoda koje se koriste za prikupljanje, opis i prikaz naziva; 2. teorija, tj. skup pretpostavki, argumenata i zaključaka kojima se opisuju odnosi među pojmovima i terminima nužni za aktivnosti navedene pod 1., 3. vokabular specijalizirane domene. ” (Sager, 1990: 3, prijevod: M. M.)⁴⁶

Za prva dva značenja u hrvatskome se kao inačica terminologije rabi riječ „nazivoslovlje”⁴⁷. Međutim, terminologija također može značiti i leksik određenog područja, pa se u tom slučaju u hrvatskom jeziku rabi riječ „nazivlje”.

Hrvatski terminološki priručnik definira terminologiju kao

⁴⁵ „Ensemble de désignations appartenant à une langue de spécialité ; Science étudiant la structure, la formation, le développement, l’usage et la gestion des terminologies dans différents domaines.”

⁴⁶ 1. the set of practices and methods used for the collection, description and presentation of terms; 2. a theory, i.e. the set of premises, arguments and conclusions required for explaining the relationships between concepts and terms which are fundamental for a coherent activity under 1; 3. a vocabulary of a special subject field.

⁴⁷ Hudeček, Mihaljević (2009; 2012); Bratanić, Brač & Pritchard (2015).

„[...] znanost koja proučava postanak pojmova, odnose i veze među njima, svojstva pojmova, stvaranje pojmovnih sustava, opise pojmova, stvaranje definicija, pridruživanje označilaca pojmovima, odnose između objekta, pojma i označioca, ustroj i stvaranje naziva, usklađivanje naziva i pojma, metode terminološke leksikografije te probleme izgradnje terminoloških baza podataka” (Hudeček i Mihaljević, 2009:12)

Nadalje, autorice terminologiju definiraju kao „sustav naziva koji se upotrebljavaju u određenom znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području” te dodaju da „nazivlje neke struke nastaje normiranjem naziva u pojmovnome sustavu” (ibid.). Normiranje termina je svjestan proces koji zajedno provode stručnjaci koji ocjenjuju prikladnost termina te jezikoslovci koji utvrđuju je li takav stručno prikladan termin istovremeno usklađen s normama standardnoga jezika.

Iz ovih definicija možemo vidjeti da je zadatak terminologije, između ostaloga, normirati odnose između pojma i naziva, kao i odnose između dvaju i više različitih pojmova. Te su definicije odlika strukturalističkog, tradicionalnog i preskriptivnoga pristupa terminologiji, o čemu će više riječi biti u poglavlju 2.2.

Stav autora koji pripadaju suvremenim teorijama terminologije nije potpuno oprečan tradicionalnom stavu, ali ipak se od njega razlikuje. Prema Mariji Theresi Cabré, predstavnici škole suvremenih terminoloških istraživanja, riječ *terminologija* odnosi se na bar tri različita pojma:

- „a. načela i konceptualne baze koje upravljaju proučavanjem termina;
- b. smjernice koje se koriste u terminografskom radu;
- c. skup termina specijaliziranoga područja”. (Cabré 1999: 32, prijevod: M. M.)⁴⁸

Nadalje, ista autorica sažela je sve pristupe i teorije terminologije na četiri ključna gledišta koja vode različitim fokusima terminološkoga rada i primjene (Cabré, 1999:11):

- I. za lingviste, terminologija je dio leksika koji je definiran domenom i pragmatičnom primjenom;

⁴⁸ „a. The principles and conceptual bases that govern the study of terms; b. The guidelines used in terminographic work; c. The set of terms of a particular special subject.”

- II. za stručnjake određenih domena, terminologija je formalni odraz konceptualne organizacije posebne domene i sredstvo potrebno za izražavanje i stručnu komunikaciju;
- III. za krajnje korisnike (izravne ili posredne) terminologija je niz korisnih, praktičnih jedinica komunikacije koje su podložne procjeni prema kriterijima ekonomičnosti;
- IV. za one koji se bave jezičnim planiranjem, terminologija je područje jezika kojemu je potrebna intervencija kako bi osigurala svoju korisnost, opstanak i kontinuitet kao sredstvo izražavanja kroz modernizaciju.

Prema tome, terminologija se zapravo nalazi na „raskrižju” različitih disciplina gdje se sastaju kognitivne znanosti, lingvistika i komunikacijske znanosti i sastoji se od tri komponente: teorijske, deskriptivne i primijenjene. U skladu s time, možemo identificirati dvije velike grupe ljudi koji se bave terminologijom. U prvoj grupi su oni koji ju koriste kao sredstvo izravne ili neizravne komunikacije, odnosno, za koje je terminologija alat komuniciranja, a u drugoj grupi su terminolozi koji sastavljaju glosare, olakšavaju komunikaciju ili posreduju na neki drugi način, a kojima je terminologija cilj njihova rada. Prva je, dakle, komunikativna dimenzija terminologije, dok je druga lingvistička.

U današnje vrijeme postoje dva, ponekad komplementarna, a ponekad potpuno oprečna pristupa terminologiji – preskriptivni, koji je već spomenut, i deskriptivni. Za razliku od preskriptivnog pristupa, koji propisuje pravilnu upotrebu službenih, standardiziranih termina, odnosno, opisuje termine onakve kakvi bi oni trebali biti, deskriptivni pristup se podjednako zanima za standardizirane i nestandardizirane termine, opisujući terminologiju onakvu kakva ona jest. Što se tiče ovoga rada, deskriptivni pristup primijenjen je u proučavanju polisemije i sinonimije u financijskoj terminologiji, dok je preskriptivni primijenjen u dijelovima koji govore o standardizaciji nazivlja, npr. u slučaju sinonimnih parova koji su nastali zbog supostojanja anglicizma i domaće inačice.

2.1.1. Vrste termina i načini njihova postanka

Termine razlikujemo po obliku i po podrijetlu postanka. Po obliku razlikujemo: jednostavne termine (jednorječne), složene termine (terminološke sintagme), skraćénice, matematičke formule, kemijske simbole, itd. Svi navedeni oblici mogu, dakle, biti termini. Prema Šipki,

(1998: 151) karakteristike idealnog termina su: transparentnost, internacionalnost, ustaljenost, kratkoća, nedvosmislenost, preciznost i nesinonimnost.

„Termin služi za označavanje pojma, odnosno mentalne predstave nekog segmenta izvanjezične stvarnosti. Da bi se svakom pojmu pridružila jezična oznaka, vrši se tvorba riječi na različite načine: derivacijom, kompozicijom, adaptacijom stranih riječi, kalkiranjem i drugim metodama.” (Šipka, ibid.)

Prema Hudeček i Mihaljević (2011), hrvatski naziv može nastati na sljedeće načine: preuzimanjem stranog naziva, prihvaćanjem internacionalizma latinskog i grčkog podrijetla ili naziva tvorenih latinskim i grčkim elementima, hrvatskom tvorbom (neološkom kreacijom), terminologizacijom, reterminologizacijom, preuzimanjem riječi općeg jezika i povezivanjem riječi u sveze, tj. stvaranjem višerječnog naziva.

Naime, prevoditelji stručnoga teksta u svojoj svakodnevnoj aktivnosti susreću se s velikim brojem termina za koje je vrlo teško, a ponekad i nemoguće, pronaći odgovarajući naziv u hrvatskom jeziku. Prevoditelj se u takvoj situaciji može odlučiti preuzeti strani naziv ili pokušati samostalno stvoriti vlastiti naziv.

Ako se odluči za stvaranje vlastitog naziva, najbolje bi bilo kada bi taj mogao biti jednorječni naziv jer je u tom slučaju veći i derivacijski potencijal tog naziva. Pri tome se može poslužiti postupcima hrvatske tvorbe ili procesima poznatim kao terminologizacija⁴⁹ i reterminologizacija⁵⁰. Ako se odluči za stvaranje višerječnog naziva, potrebno je pridržavati se normativnih pravila za tvorbu riječi u hrvatskom standardnom jeziku. .

Tvorbeni postupci u hrvatskom jeziku su sljedeći (usp. npr. Barić et al. 1995, Babić 2002, Hudeček, Mihaljević 2011): sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba, prefiksarno-sufiksalna tvorba, slaganje, složeno-sufiksalna tvorba, srastanje, polusloženice, pokrate. Više o načinu postanka hrvatskih naziva u financijskoj terminologiji reći će se u poglavlju disertacije 3.1.

⁴⁹ Terminologizacija jest proces pri kojem riječ iz općeg jezika prelazi u jezik struke te postaje naziv.

⁵⁰ Reterminologizacija je proces pri kojem naziv iz jednog jezika struke prelazi u drugi jezik struke.

2.1.2. Termin – oprečne definicije termina

Prema Dubuc (2002: 6) „terminološka jedinica ili termin jest naziv pojma svojstvenog određenoj domeni”, a prema smjernici ISO 1087 iz 1990. „termin je naziv pojma koji pripada specijaliziranom jeziku”.

U tradicionalnoj terminologiji je termin, bio on jednostavan ili složeni, oznaka koncepta. Odnosno, svaki termin ima svoju definiciju, čak i ako je definiran samo odnosom s drugim terminima iz iste domene ili lingvističkim kontekstom i ta definicija ga čini odgovarajućom oznakom koncepta neke domene. Ovakvo shvaćanje termina prilično je idealističko i odgovara tradicionalnoj terminologiji prema kojoj je veza između termina i pojma jednoznačna, a termin označava točno određeni pojam koji ima svoje točno određeno mjesto u hijerarhijskoj pojmovnoj strukturi.

U suvremenoj terminologiji postoje stajališta o terminu koja su oprečna prethodno navedenome jer termine i njihovo ponašanje poistovjećuju s leksemima te ih promatraju kao jezične znakove, a ne samo kao etikete koje simboliziraju određeni koncept:

„Prenosivost termina promatra se s aspekta njihovih društvenih uporaba, što ujedno podrazumijeva izučavanje uvjeta te iste prenosivosti i prilagođavanja termina. Termini stoga predstavljaju jezične znakove, a ne pojmovne etikete.” (Gaudin, 2005: 81, prijevod: M. M.)⁵¹

Osim Gaudin i socioterminologije koja proučava dinamiku i varijante termina što dijakronijski, što sinkronijski, ovakvom se stavu pridružuju i Temmerman (sociokognitivna teorija) i Cabré (komunikacijska teorija) koje također termin proučavaju s više aspekata i smatraju da on podliježe istim promjenama kao i leksem. Cabré termine smatra leksičkim jedinicama koje imaju specijaliziranu vrijednost:

„Termine ne promatramo kao marginalizirane leksičke jedinice. Upravo suprotno, branimo zamisao prema kojoj se radi o leksičkim jedinicama koje imaju specijaliziranu vrijednost. Terminološka osobina očituje se stoga u vrijednosti koja je pridodana leksičkoj jedinici. Ta se vrijednost (semantička, utvrđena pojmovnom klasifikacijom stručnjaka) aktivira u skladu s pragmatičkim faktorima.” (Cabré 2005: 153, prijevod: M. M.)⁵²

⁵¹ „La circulation des termes est envisagée sous l'angle de la diversité de leurs usages sociaux, ce qui englobe à la fois l'étude des conditions de circulation et d'appropriation des termes, envisagés comme des signes linguistiques, et non comme des étiquettes de concepts.”

⁵² „Nous n'envisageons pas les termes comme des unités en marge du lexique. Au contraire, nous défendons l'idée selon laquelle il s'agit d'unités lexicales possédant une valeur spécialisée. Le caractère terminologique se définit

Ovakav stav o terminima proizlazi zapravo iz načina tretiranja posebnoga jezika u odnosu na opći. O ovoj dihotomiji bilo je riječi u potpoglavlju 2.1. Naime, i Temmerman i Cabré jezik struke svrstavaju pod okrilje općeg jezika, smatrajući da se jezik struke ponaša po istim pravilima kao i opći jezik i da se sve semantičke promjene i tvorbeni procesi koji se događaju unutar općeg jezika isto tako odvijaju i u posebnome. Iz toga proizlazi da se i termini ponašaju po istim pravilima kao i leksemi, odnosno kao jedinice koje pripadaju općem jeziku. U ovoj disertaciji naglašava se da i termini mogu biti polisemični i sinonimični i da do polisemije i sinonimije dolazi istim kognitivnim procesima kao što je to slučaj kod leksema.

Nadalje, problematika definiranja termina vezana je i uz promjene u pogledu definiranja značenja jezičnoga znaka. U lingvistici je dugo dominirao strukturalistički pristup značenju koje polazi od postavke da je značenje jezičnoga znaka određeno njegovim sintagmatskim i paradigmatskim odnosima s drugim znakovima i da je ono statično i fiksno. Za razliku od takvoga pristupa značenju, prototipna semantika značenje tretira kao varijabilnu i fleksibilnu veličinu. Tako je u tradicionalnoj terminologiji temeljenoj na strukturalizmu termin zapravo binarne strukture, dok u novijim teorijama on poprima višedimenzionalnu strukturu. Cabré smatra da je proučavanju terminologije potreban interdisciplinarni pristup (pod nazivom *teorija vrata*⁵³) jer terminološka jedinica ima poliedarnu strukturu. Poliedarna struktura jedinice sastoji se od njezina tri aspekta: lingvistički, kognitivni i socijalni (komunikacijski) te se terminološku jedinicu može promatrati iz više kutova. Takvim stavom Cabré poistovjećuje termin s jedinicom općeg jezika. Temmerman (2000) smatra da se kategorije, pojmovi i termini s vremenom mijenjaju i razvijaju te da je potrebno uključiti vremensku komponentu i promatrati ih dijakronijski. Ona umjesto termina predlaže naziv *jedinica razumijevanja* i smatra da takva jedinica češće ima nego nema prototipnu strukturu, da se stalno razvija i da je kognitivno motivirana.

„Predlažemo da terminolozi krenu od *jedinice razumijevanja* umjesto od *koncepta* koje bi trebale zamijeniti ili nadograditi tradicionalnu definiciju *opisom obrazaca značenja*. Mi zauzimamo semaziološki pristup u proučavanju kategorija bioloških znanosti na način da započinjemo od termina koji označavaju jedinice razumijevanja i istražujemo kako su te jedinice razumijevanja i njihove oznake definirane i objašnjenje u tekstu. Nastojimo pokazati kako većina jedinica

alors comme une valeur attribuée aux unités du lexique. Cette valeur, qui est fondamentalement sémantique et fixée par le classement conceptuel d'expert, est activée en fonction de facteurs pragmatiques.”

⁵³ Termin *teorija vrata*, odnosno *The theory of doors* ili *Theorie des portes* Cabré uvodi 2000. kao nadopunu svoje Komunikacijske teorije terminologije.

razumijevanja ima prototipnu strukturu te da su jedinice razumijevanje više eksperimentalne nego objektivne.” (Temermann, 2000: XIV, prijevod: M. M.)⁵⁴

Ovdje se zagovara mišljenje je da su naše jezično i izvanjezično znanje u međuovisnosti, stoga terminološka jedinica ovisi o kontekstualnom okruženju. Ona, uvjetovana kontekstom, odražava dimenzije pojmovne strukture relevantne za određeni kontekst, a kako je pojmovna struktura dinamična i fleksibilna, i terminološka jedinica podložna je promjenama. U ovom se radu terminološka jedinica neće promatrati samo kao označitelj nekog pojma u izvanjezičnom svijetu već kao ostvarenje momenta dinamičnoga pojmovnoga sustava.

Način na koji se termin promatra zapravo ovisi o odnosu između termina i pojma koji on označava jer nije termin sam po sebi prototipno strukturiran, već je tako strukturiran pojam koji on predstavlja. U idućem potpoglavlju bit će riječi upravo o tom odnosu.

2.1.3. Odnos između termina i pojma

„Svaki naziv ima dvije strane, pojam koji se označuje i jezični izraz kojim je taj pojam označen. Pojam je misaona kategorija koju čovjek stvara ne temelju iskustva. Pojam (označenik) određuje se u terminologiji kao element mišljenja koji obuhvaća zajednička svojstva (karakteristike) koje su ljudi utvrdili na temelju velikoga broja pojedinačnih stvari i kojima se koriste za misaono razvrstavanje i sporazumijevanje. Svojstva pojma mogu biti unutrašnja (inherentna) i odnosna (relacijska) [...] Pojam je određen svojim opsegom i sadržajem”. (Hudeček i Mihaljević, 2011: 13)

Svaki znak koji nosi određeno značenje je jedinica koja ima tri dimenzije: oblik (naziv ili termin), značenje (koncept) i referenta (objekt).

„Koncept je element misli, mentalna konstrukcija koja predstavlja individualni objekt, materijalni ili nematerijalni” (Cabré, 1998: 84). U ovoj disertaciji termin „koncept” i termin „pojam” koriste se kao istoznačnice jer se odnose na isti misaoni konstrukt koji stoji iza termina.

⁵⁴ “It is suggested that terminologists start from *unit of understanding* instead of *concept* and that they replace and/or supplement the traditional definition by *templates of meaning description*. We take a semasiological approach to the studies of categories in the life sciences by starting from the terms that designate units of understanding and investigating how these units of understanding and their designations are defined and explained in texts. We show that most units of understanding have prototype structure and that units of understanding are experiential rather than objective.”

„Pojam je spoj karakterističnih obilježja objekta kojeg označava termin. Te značenjske karakteristike stvaraju mentalnu sliku objekta” (Dubuc, 2002: 35). Pojam je, dakle, mentalna slika nekog objekta izvanjezične stvarnosti. Pojam ima svoj sadržaj kojeg čine karakteristike njega samoga (unutarnje karakteristike) odnosno intenzitet i svoj opseg, tj. objekte koji mu pripadaju ili ekstenzitet.

Prema Nahodu (2014: 2) „Pojam je hipotetski skup svih značajki nekoga objekta ili pojave realnoga svijeta”. Nahod razlikuje pojam od koncepta jer koncept smatra „[...] rezultatom ljudske spoznaje, a pojam hipotetskim skupom svih značajki toga entiteta” (ibid., str. 46).

Pojam zauzima centralno mjesto u tradicionalnoj terminologiji jer, zbog onomaziološkog pristupa, svaki terminološki rad počinje od pojmova kao osnovnih kategorija kojima se zatim pripisuju nazivi. Opisivanje i definiranje pojmova je izuzetno značajna faza terminološkog rada.

Pojam, naziv i izvanjezični objekt čine semiotički trokut⁵⁵ u kojem postoji odnos između naziva i pojma s jedne strane te objekta i pojma s druge strane. Pojmovi ne postoje u stvarnosti, u stvarnosti postoje samo objekti koje govornici procesom konceptualizacije pretvaraju u koncept, odnosno pojam. Treći odnos jest odnos između naziva i izvanjezičnog objekta.

Odnos koji zauzima središnje mjesto u terminološkom istraživanju jest odnos između naziva (termina) i pojma – taj je odnos zapravo predmet proučavanja terminologije. Ako jedan naziv označava jedan pojam, naziv je jednoznačan i precizan. Ako vrijedi i obratno, da se jedan pojam označava samo jednim nazivom, tada je naziv i jednoimen. Taj odnos nazivamo jednoimenost ili mononimija. Tradicionalna teorija terminologije teži apsolutnoj jednoimenosti u svim kontekstima i kotekstima unutar jedne domene, dok suvremene teorije teže relativnoj jednoznačnosti prema kojoj bi naziv samo u određenom kontekstu i kotekstu trebao biti jednoznačan. Prema tome, suvremene teorije priznaju postojanje polisemije i smatraju da se dvosmislenost koju ona izaziva može riješiti pomoću konteksta – kontekst ili okruženje termina određuje koja je značenjska nijansa u prvom planu.

U ovom se radu pokazuje da polisemija postoji i da nazivi unutar jedne struke nisu jednoznačni usprkos takvim težnjama. Takva polisemija je funkcionalna pojava jer se konstruiranje značenja specijaliziranog termina ostvaruje u interakciji između jezika i diskursa. Znanje koje imamo o terminu ne potječe isključivo iz domene kojoj termin pripada, odnosno

⁵⁵ Ovaj su tročlani odnos u semantici grafički prikazali Ogden i Richards (1923) pomoću semiotičkog trokuta. Suonuuti (2001) je prikazala značaj semiotičkog trokuta u terminologiji.

značenje termina nije vezano samo uz njegovo mjesto u konceptualnom sustavu, već njegovo značenje ovisi i o jezičnom i izvanjezičnom kontekstu. To je bitno naglasiti jer se termini ne pojavljuju izolirani, već se uvijek pojavljuju u nekom novom okružju, rečenici, tekstu.

Kao što se može vidjeti iz prethodnoga teksta, ne postoji univerzalna definicija pojma. Postoje, doduše, dva glavna nazivnika pod koja bismo mogli smjestiti različite definicije pojma. Prvi nazivnik odnosi se na shvaćanje da su intenzitet i ekstenzitet pojma točno određeni i jasno razgraničeni. Takvo shvaćanje u skladu je sa strukturalizmom i tradicionalnom terminologijom prema kojoj su pojmovi jasno određeni i smješteni u hijerarhijske pojmovne strukture. Drugi nazivnik odnosi se na shvaćanje po kojem intenzitet i ekstenzitet pojma nisu jasno definirani jer nisu konačni, već se šire ili sužavaju ovisno o komunikacijskoj situaciji, predznanju govornika i sl. O ovoj dihotomiji govori Nahod (2016) koji suprotstavlja objektivan pojam s jedne strane i pojam s druge. U daljnjem tekstu bit će više govora o razlici između jednoga i drugoga te kako upravo ta razlika predstavlja temelje različitih stajališta između tradicionalne i suvremenih teorija.

2.1.4. Pojam, objektivni pojam i kategorizacija

Kao što je rečeno u prethodnom potpoglavlju, ne postoji univerzalna definicija pojma, niti u literaturi niti u rječnicima. Definicije pojma koje nalazimo u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku su sljedeće:

1. *log.* **a.** misaona sinteza bitnih, zajedničkih obilježja istovrsnih predmeta koja ima opseg i sadržaj **b.** element suda koji vrši funkciju subjekta ili predikata
2. *razg.* **a.** osnovno znanje o čemu **b.** mišljenje o komu ili čemu; predodžba

Sintagme s leksemom *pojam*:

jasan pojam *log.* pojam kojem znamo opseg;

konkretan pojam *log.* pojam kojem je oblik udružen s nositeljem (npr. „mudrac”), opr.

apstraktan pojam

negativan pojam *log.* pojam koji predočuje odsutnost stvari ili neznanje, opr. *pozitivan pojam*

opseg pojma *log.* skup predmeta koje pojam može predstaviti ili kojima se može pridijevati;

pozitivan pojam *log.* pojam koji predočuje stvar ili znanje, opr. *negativan pojam*

sadržaj pojma log. skup bitnih oznaka koji čine definiciju i kvalitativnu stranu pojma

Frazeologija

nemati pojma ne znati ništa o čemu;

on je pojam za sebe on je poseban tip;

ubiti koga u pojam dokazati čije neznanje, onemogućiti koga u tome da djeluje (npr. da ustraje u svojem mišljenju), oneraspoložiti koga, zamoriti, proizvesti apatiju, potpuno razbiti čiju sposobnost djelovanja raznim sredstvima [*ubio ga je u pojam odličnim dokazima; ubio ga u pojam onim dosadnim predavanjem*]

Kao što vidimo, ni u hrvatskom jeziku ne postoji univerzalna definicija pojma, a iz mogućnosti stvaranja sintagmi i frazema s leksemom *pojam* možemo zaključiti da su njegov intenzitet i ekstenzitet podložni promjenama ovisno o okruženju, odnosno komunikacijskoj situaciji. Naime, *pojam* i ono što on označava u izvanjezičnoj stvarnosti pripada apstraktnom, neopipljivom i nemjerljivom. Unatoč teoriji objektivizma prema kojoj je „ljudska kategorizacija objektivna” i „priroda odražava pravila koja su objektivna” (Nahod, 2016: 43) i neovisna o ljudskoj spoznaji, odnosno neovisna o čovjeku, postoje kategorije koje nastaju ljudskom spoznajom i koje prema tome nisu objektivne i ne može ih se promatrati na isti način kao objektivne. Stoga je potrebno razlikovati

„pojam od objektivnog pojma, odnosno pojmovni sustav od univerzalne kategorizacije u smislu da pojam smatramo rezultatom ljudske spoznaje, a objektivni pojam hipotetskim skupom svih značajka toga entiteta. U skladu s tim, pojmovni je sustav kognitivna kategorizacija određene domene [...] Kognitivna kategorizacija jest proizvod ljudske spoznaje i temelji se na procesiranju dostupnih spoznaja o entitetima, kao i sociopovijesnim čimbenicima koji sudjeluju u oblikovanju kolektivnoga znanja zajednice kojoj pojedinac pripada”. (Nahod, 2016: 43)

Objektivistički stav kritizira i Temmerman (2000) jer tradicionalna terminologija koja počiva na objektivističkom stavu pri objašnjenju značenja kreće od pojma, a ne od termina, vjerujući da pojam objektivno postoji, da ga je moguće spoznati i imenovati terminom. Na takvoj spoznaji zapravo počiva načelo jednoznačnosti i pojmovne razgraničenosti. Temmerman stoga predlaže da početna točka bude *razumijevanje* izvanjezične realnosti i leksičkih elemenata.

Ako ljudska kategorizacija ovisi o saznanjima pojedinca ili zajednice o određenom konceptu, tada govorimo o subjektivnoj kategorizaciji. U slučajevima u kojima to nije tako, odnosno u kojima se radi o hipotetskim konceptima koji ne ovise o čovjeku već isključivo o zakonima prirode, možemo govoriti o objektivnoj kategorizaciji. Opća teorija terminologije temelji se na strukturalizmu i objektivizmu prema kojima su sve kategorije objektivne i podliježu univerzalnim zakonima neovisnim o ljudskom umu i ljudskoj spoznaji, odnosno o ljudskom faktoru uopće. Pomak s takvog stajališta o objektivnosti ljudskih kategorija na stajalište o subjektivnosti kategorija i njihovoj ovisnosti o ljudskom faktoru je svojevrsan okidač za stvaranje novih terminoloških teorija koje kategorije počinju sagledavati kao rezultat ljudske spoznaje (usp. Lakoff, 1987: 8).

Naime, objektivna kategorizacija ograničava semantičko polje pojma i smješta ga na točno određeno mjesto u strukturi pojmova. Takvim strogim razgraničavanjem jednog pojma od ostalih pojmova i sužavanjem njegovoga značenjskog potencijala objektivna kategorizacija zapravo izravno utječe na ljudski um i ograničava ga na spoznaju samo određenih, konvencionalno dogovorenih karakteristika pojma koje su potpuno lišene subjektivnih spoznaja, ljudskoga doživljaja svijeta. Nahod se slaže kako ovakav ustroj kategorizacije do određene mjere može funkcionirati u domenama tehničkih i prirodnih znanosti u kojima se opisuju konkretni pojmovi, pojmovi realnoga svijeta, ali da ona nije održiva kad se pomaknemo prema apstraktnim znanostima. Kad su apstraktni pojmovi u pitanju, ljudski um puno više kategorizira jer si na taj način olakšava razumijevanje takvih pojmova koje je nemoguće doživjeti osjetilima. Dakle, kad su u pitanju apstraktne znanosti, kao u našem slučaju, kategorizacija nije neovisna od čovjeka i događa se i svjesno i nesvjesno jer neki pojam u čovjeku pobuđuje niz osjećaja i asocijacija koje mogu proizlaziti iz čovjekovih vlastitih saznanja ili mogu biti sociokulturološki uvjetovani.

Svi se terminološki rječnici i priručnici temelje na objektivizmu prema kojemu je u središtu proučavanja pojam i njegove veze s ostalim pojmovima, odnosno smještanje toga pojma u hijerarhijsku strukturu, nakon čega mu se dodjeljuje točan naziv. Na taj način ograničava se intenzitet i ekstenzitet pojma i konvencionalno određuje njegovo mjesto u odnosu na ostale pojmove, sve u svrhu usklađivanja nazivlja i standardizacije terminologije.

Nahod (2016) zaključuje da je najveći problem terminologije to što nije razriješeno što bi se trebalo definirati: pojam kao mentalni konstrukt ili objektivni pojam kao entitet. Načela tradicionalne terminologije kojima se uvelike i danas vode hrvatski terminološki projekti, kao

što je STRUNA, upućuju na to da se zapravo treba definirati pojam koji je „[...] idealno, preslika objektivnoga pojma reducirana isključivo u opsegu” (Nahod, 2016: 45).

Objektivizam i saussureovski strukturalizam čine temelj za Wüsterovu Opću teoriju terminologije (Wüster, 1985), pa je i standardizacija za njega bila od velike važnosti. Prva značajnija teorija koje će pomaknuti gledište s objektivne kategorizacije na kategorizaciju koja je rezultat ljudske spoznaje bit će teorija prototipa E. Rosch, na čijoj se teoriji zasniva i sociokognitivna teorija Rite Temmerman koja se primijenjuje u ovom radu. Prema tome, u središtu rada bit će pojam kao mentalni konstrukt, a ne objektivni pojam, odnosno entitet. O Općoj teoriji terminologije Eugena Wüstera te o teoriji prototipa Eleanor Rosch bit će više govora u poglavlju 2.2.

2.2. Razvoj terminologije kao discipline

Terminologija kao disciplina koja se bavi proučavanjem i kreiranjem stručnih termina nije potpuno nova disciplina, ali se tek posljednjih nekoliko desetljeća počela razvijati kao polje sustavnog istraživanja s definiranim načelima, temeljima i metodologijom. Potreba za terminologijom i njezina važnost sve više raste kako na nacionalnoj, tako i na internacionalnoj razini, kao posljedica novih znanstvenih i tehničkih otkrića. Razvoj znanosti i tehnologije doveo je do novih pojmova kojima je bilo potrebno pridružiti njihove oznake. Sve je to vodilo leksičkoj dinamici i kreativnosti koja je najviše odjeka ostvarila upravo u znanstvenom i tehničkom nazivlju. Posljedično, pojavila se potreba za proučavanjem novonastalog vokabulara pa su nastale i različite terminološke škole, poput bečke, praške i ruske, na kojima se temelje novije škole kao što su francuska, kanadska i dr.

Sve su te škole i teorije, nastale iz potrebe proučavanja nazivlja, zapravo dio moderne terminologije. One se, ovisno o svome polazištu i cilju, dijele na tradicionalne i suvremene teorije, o čemu će biti više govora u sljedećim poglavljima.

2.2.1. Terminološke škole i pristupi

Moderna terminologija pojavila se 1930-ih godina s radovima Eugena Wüster, predstavnika bečke terminološke škole i od tada do danas razvila je pravi znanstveni pristup. U

vrijeme kad je nastala, njezina je težnja bila postići ujednačenu i učinkovitu komunikaciju među stručnjacima koji ju izravno koriste, a sve kako bi se osigurao što učinkovitiji i brži prijenos znanja među stručnjacima. Stoga je terminologija u svojim počecima bila isključivo preskriptivna disciplina kojoj je glavni cilj bio standardizirati stručnu komunikaciju. Upravo iz tih krugova dolazi i utemeljitelj Opće teorije terminologije, već spomenuti Eugen Wüster.

U svojim prvim djelima Wüster (1959, 1968, 1976, 1985) je težio sistematiziranju radnih metoda u terminologiji, uspostavljanju načela za rad s terminima i postavljanju glavnih metodoloških temelja za obradu terminoloških podataka. Njega su, dakle, najviše zanimali standardi i metodologija jer je terminologiju smatrao samo alatom znanstvene komunikacije čiji je cilj znanstvenu i stručnu komunikaciju učiniti što učinkovitijom i nedvosmislenom. Kasnije je razvio i interes za teoriju, a temelje za svoje radove pronašao je u radovima F. de Saussurea, A. Scholmana, E. Dresdena. Ono što je svima njima zajedničko jest to što su razmatrali sustavnu prirodu jezika i radili na standardizaciji terminologije. Time je Wüster smjestio „terminologiju u granično područje između pojedinih znanstvenih disciplina poput kemije, fizike, itd., s jedne strane, te kombinacije drugih grana znanosti: lingvistike, logike, ontologije s druge strane” (Štambuk, 2005: 20).

Wüsterov cjeloviti pristup Općoj teoriji terminologije i terminološkoj leksikografiji temelji se na onomaziološkom pristupu. Onomaziološki pristup polazi od pojmova i proučava riječi kojima se pojmovi mogu izraziti, za razliku od semaziološkog pristupa koji je karakterističan za suvremene teorije terminologije i koji uzima riječ, odnosno termin, kao polazište i istražuje ono što on označava (sadržaj). Odnosno, u semaziološkom pristupu odabire se „[...] konceptualna kategorija kojom ćemo identificirati i opisati referent” (Štambuk, 2005:38-39), dok se u onomaziološkom pristupu odabire „[...] leksička jedinica kojom ćemo imenovati određenu konceptualnu kategoriju” (Štambuk, 2005: 39). U onomaziološkom pristupu od temeljne su važnosti priroda koncepata, njihovi međusobni odnosi, odnosi između naziva i koncepata te pridjeljivanje naziva konceptima, pri čemu su koncepti jasno razgraničeni od drugih koncepata, strogo ograničeni i trebali bi se imenovati samo jednim nazivom, pri čemu bi se također samo jedan naziv odnosio na isključivo jedan koncept – nazivi ne bi smjeli biti višeznačni, niti imati istoznačnice. O razlikama između onomaziološkog i semaziološkog, tradicionalnog i suvremenog, preskriptivnog i deskriptivnog pristupa terminologiji bit će više riječi u poglavlju 2.5.

Wüsterov rad utjecao je prvenstveno na austrijske terminologe istomišljenike, stoga se on smatra osnivačem bečke terminološke škole. Isto tako utjecao je i na rusku terminološku školu koja veliki značaj pridaje strukturiranju konceptualnog sustava, a posljedično tome i standardizaciji nazivlja, što je uvjetovano višejezičnošću tadašnjeg Sovjetskog Saveza.

Osim bečke i ruske, u to je doba postojala još i praška škola. Važnost tih triju terminoloških škola leži u tome što, osim što su postavile temelje za međujezičnu standardizaciju, iz njih se razvila kanadska škola, a potom i suvremene teorije terminologije o kojima će detaljnije biti govora u poglavlju 2.5.

Terminološke škole imale su različite pristupe terminologiji koji nisu bili međusobno isključivi. Tri su najistaknutije terminološke škole – bečka, praška i ruska:

- a) **Bečka škola** prihvatila je načela Wüsterove Opće teorije terminologije. Važnost ove škole jest u tome što je razvila sustavan korpus načela i metoda koji tvore temelje većeg dijela terminološkog rada i moderne prakse, a nastala je zbog potreba stručnjaka za standardizacijom terminologije njihovih domena u svrhu osiguranja što učinkovitije i nedvosmislene komunikacije. Prema tome, njezin je glavni cilj standardizacija termina i koncepata. Zauzimala je onomaziološki pristup, odnosno polazila od pojma ka terminu. Ovakav terminološki stav, usmjeren ka praktičnoj primjeni, razumljiv je s obzirom na činjenicu da je utemeljitelj bečke škole, Eugen Wüster, bio inženjer koji je završio elektrotehnički fakultet i koji se bavio znanstvenim i istraživačkim radom te je bio zainteresiran za metodološka pitanja i standardizaciju terminologije. Ono što je nedostajalo ovoj školi jest „definicija osnovnih koncepata terminologije i stvaranje teorijskog okvira koji podupire njezine metode temeljem empirijskog istraživanja” (Temmerman, 2000: 15). Temmerman navodi da je tomu razlog interes za standardizaciju koji je zasjenio interes za terminološko istraživanje. Nadalje, postavke ove škole temeljile su se na željama, a ne na stvarnim činjenicama, što je posebno uočljivo u jednom od njezinih glavnih načela – načelu univočnosti. Univočnost je želja, no polisemija i sinonimija su stvarne činjenice. Štoviše, univočnost je samo težnja koja nije poduprta niti jednim istraživačkim radom, ni unutar bečke škole niti ostalih škola koje su slijedile Opću teoriju terminologije.

b) Praška terminološka škola, čiji je najistaknutiji predstavnik L. Drozd, a ostali predstavnici praške škole su: Eduard Benes, Vilém Mathesius, Josef Vachek i Nikolai Trubetzkoy. Nastala je kao rezultat funkcionalno-lingvističkog pristupa praške lingvističke škole (Cabré, 1999:13). Prvenstveno se zanimala za opis strukture i funkcije posebnih jezika, a tek onda za standardizaciju terminologije. Temelji se, dakle, na strukturalnom saussureovskom pristupu.

Opisujući polazne osnove ove škole, Cabré navodi:

„Strukovni jezici smatraju se „profesionalnim stilom” koji supostoji s drugim stilovima kao što su književni, novinsko-publicistički ili razgovorni stil. Ova škola poima termine kao jedinice koje su dio funkcionalnog profesionalnog stila.” (Cabré, 1999: 13, prijevod: M. M.)⁵⁶

c) Ruska terminološka škola temelji se na radovima S. A. Čapligina, D. S. Lottea i njihovih suradnika. Ova je škola također nastala pod utjecajem predstavnika bečke škole, Eugena Wüster, stoga je njezin primarni interes bila standardizacija koncepata i termina, što je logično uzmemo li u obzir multilingvalnost nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. Kao i praška škola, temelji se na Saussureovom strukturalizmu. Razlika između bečke škole s jedne strane te praške i ruske škole s druge strane jest ta što bečka škola, odnosno Wüster, želi jasno razgraničiti koncept od termina, dok ruska i praška škola slijede Saussureovo stajalište da je termin jezični znak, odnosno da se sastoji od sadržaja (koncepta) i oblika (naziva).

Zanimljivo je kako sve tri terminološke škole, bečka, praška i ruska, zapravo dijele isti terminološki pristup – lingvistički – odnosno sve škole terminologiju tretiraju kao sredstvo izražavanja i komunikacije – što je oblikovalo teorijske temelje terminologije i metodološka načela te pokrenulo jezično planiranje (Cabré, 1999: 13). Nadalje, Temmerman (2000: 19) navodi sljedeće karakteristike zajedničke svim trima terminološkim školama:

- i. Za sve tri terminološke škole koncept je početna točka terminološke analize i vlada mišljenje da koncept egzistira neovisno o jeziku – dakle, sve tri škole zauzimaju onomaziološki pristup.

⁵⁶ “Special languages are considered a ‘professional style’, which exists alongside other styles such as the literary, journalistic, or conversational styles. This school conceives of terms as units that make up the functional professional style.”

- ii. Praška i ruska škola podupiru Saussureovski strukturalistički pogled na termin kao ukupnost sadržaja (koncepta) i forme (naziva), dok za Wüsteru „znak” ima apstraktnu razinu i više mogućih realizacija.
- iii. Praška i ruska škola također slijede strukturalizam jer termin smatraju jezičnim znakom. Wüster želi jasnu podjelu između koncepta i termina.
- iv. Prema Saussureovim idejama, jezični znak sastoji se od koncepta i naziva. Wüster naglašava da je konceptualni sustav primaran – određenje koncepta je prvo, a zatim mu se dodjeljuje idealan naziv koji mora biti transparentan i međunarodan u mjeri koliko je to moguće.
- v. Temeljna motivacija svih triju škola je jezično planiranje. Praška i ruska škola strogo su orijentirane ka standardizaciji. Bečka škola uvjeren je da je moguće utjecati na imenovanje u posebnom jeziku. Kanađani imaju poseban cilj kako bi osigurali preživljavanje francuskog jezika u Kanadi i njihove projekte jezičnog planiranja sponzorira vlada, stoga je logično da je u Kanadi prvotni terminološki cilj usmjeren ka standardizaciji i jezičnom planiranju.
- vi. Sve tri škole uključujući i četvrtu, kanadsku, poprilično su slične Saussureovskom strukturalističkom razmišljanju. Temmerman (2000:20) daje pregled koji prikazuje sličnost između Saussureovskog strukturalizma i tradicionalnih terminoloških škola:

Tablica 1. Usporedba načela strukturalne semantike i tradicionalne terminologije

Saussureova strukturalna semantika	Tradicionalna terminologija
riječi imaju značenja koja je moguće jasno razgraničiti	europski model terminologije (za razliku od kanadskog) počinje od vjerovanja da koncepti, kojima će biti dodijeljeni termini, mogu i moraju biti jasno razgraničeni.
najbolji je način opisa značenja opisati međusobnu razgraničenost konceptata (semantičke relacije među konceptima)	najbolji način za opis konceptata je odrediti njihov položaj u konceptualnom sustavu koji odražava njihove logičke i ontološke veze.
najbolji je način opisa značenja usredotočiti se na denotativno značenje (nasuprot konotativnom) i na doslovno značenje (nasuprot figurativnom) riječi	konceptualni sustav je neovisan o terminološkom sustavu; posljedično tome, termini su za razliku od riječi neovisni o kontekstu: značenje termina je koncept

značenje je potrebno opisati sinkronijski	terminologija ne bi trebala proučavati razvoj jezika jer je naglasak na konceptualnom sustavu pa terminologija treba zauzeti sinkronijski pristup
---	---

2.3. Terminologija i povezane discipline

Terminologija je interdisciplinarna grana, a interdisciplinarni karakter terminologije dolazi do izražaja već samim time što, osim što se bavi teorijom terminologije i terminologijom određenog jezika te terminologijom određene domene, pa zahtijeva i znanje o struci vezanoj uz domenu čija se terminologija proučava.

Terminologija je skup termina, a termini označavaju pojmove, stoga je terminologija usko povezana s ostalim disciplinama koje se bave proučavanjem koncepata i konceptualnim sustavom.

Wüster je terminologiju smatrao točkom u kojoj se sastaju lingvistika, logika, ontologija, informacijska znanost, pa je tako i terminološka jedinica istovremeno jedinica jezika (lingvistička jedinica), kognitivni element (element logike i ontologije) i sredstvo komunikacije koje se pojavljuje u specijaliziranoj komunikaciji i čija terminografska obrada zahtijeva poznavanje računalnih znanosti.

Iako je usko povezana s ostalim disciplinama, jer teorijske postavke nisu posve izvorne već posuđene, terminologija ima svoja vlastita teorijska načela i svoju vlastitu svrhu, pisanje rječnika, sastavljanje glosara i standardizaciju naziva.

Kako bi se bolje definirao predmet terminologije i utvrdila njezina samostalnost i interdisciplinarnost, u daljnjem tekstu uspoređuje ju se sa ostalim lingvističkim disciplinama – leksikologijom, leksikografijom i semantikom.

2.3.1. Terminologija i leksikologija

Glavna razlika između leksikografije i terminologije jest u načinu pristupa svom predmetu proučavanja. Dok lingvistika, točnije, leksikologija, najčešće polazi od riječi, tj. zauzima semaziološki pristup, terminologija polazi od koncepta, odnosno zauzima onomaziološki pristup – prvo se određuje koncept kojeg je potom potrebno imenovati.

Nadalje, razlika je u tretmanu sinkronije i dijakronije – leksikologija uključuje i dijakronijski i sinkronijski pristup u proučavanju riječi, dok terminologiju zanima samo sinkronijski aspekt. U novijim terminološkim teorijama (Cabré, 1999; Temmerman, 2000; Gaudin, 2003; Faber, 2012) ovaj se pristup terminologiji zamjera i sve ju se više poistovjećuje s leksikologijom jer, prema suvremenim teorijama, termini zapravo funkcioniraju kao i riječi općeg jezika.

Jedna od razlikovnih karakteristika jest i terminološka težnja standardizaciji – opća lingvistika i leksikologija ne bave se preskriptivnim aspektom jezika, odnosno leksikološki je pristup deskriptivan, za razliku od terminološkog koji je preskriptivan (što se također zamjera u suvremenim terminološkim teorijama).

Usprkos gore navedenim razlikama, terminologija i leksikologija su usko povezane – obje se bave riječima, obje imaju teorijsku i primijenjenu stranu i obje se bave rječnicima. Unatoč tome, neki smatraju da je terminologija zapravo dio leksikologije, dok drugi smatraju da su vrlo bliske, ali da se razlikuju u sljedeća četiri obilježja (Cabré, 1999: 35):

- i. Domena – leksikologija se bavi svim riječima nekog jezika, pa tako i svim domenama, dok je terminologija usmjerena samo na riječi koje pripadaju posebnom području (fizika, kemija, ekonomija...) ili aktivnosti (sport, industrija,...). Po pitanju domena, dakle, terminologija je dio leksikologije jer leksikologija obuhvaća cijeli leksik i sve domene, dok terminologija obuhvaća jednu domenu.
- ii. Temeljna jedinica – leksikologija proučava riječi, a terminologija termine, a termin je zapravo riječ koja se koristi u specijaliziranoj domeni. S lingvističkoga stajališta, razlike između riječi i termina nema – oba su jedinice koje imaju fonetsku i grafičku formu, jednostavnu ili složenu morfološku strukturu, gramatička obilježja i značenje. Ipak, neka zajednička obilježja termina u svim domenama ipak se razlikuju od obilježja riječi, a to su: tvorba termina (česti internacionalni afiksi, frazalne konstrukcije, itd.), zastupljenost gramatičkih kategorija (u terminološkim glosarima najviše je imenica, dok su u rječnicima zastupljene sve gramatičke kategorije), komunikativne vrijednosti (korisnici, situacija, vrsta diskursa).
- iii. Ciljevi – leksikologija se bavi riječima u svrhu njihove praktične upotrebe odnosno poboljšanja leksičke kompetencije govornika, dok se terminologija bavi terminima kako bi uspostavila vezu između njih i koncepta stvarnog svijeta.

- iv. Metodologija – dok leksikologija polazi od teorijskih pretpostavki pa ih zatim pobija ili potvrđuje analizirajući diskurs, terminologija ne objašnjava ljudsko ponašanje već samo pokušava popuniti konceptualnu mrežu.

2.3.2. Terminologija i kognitivna semantika

Govoreći o nazivlju, Sager tvrdi kako se ono može proučavati s tri različita stajališta, tj. sa stajališta referenta, sa stajališta znaka pridijeljenog referentu te naposljetku sa stajališta uporabe. Upućuje na tri dimenzije terminološke teorije:

“[...] spoznajnu, koja povezuje lingvističke oblike s njihovim konceptualnim sadržajem, tj. referentima u stvarnom svijetu; jezičnu, koja ispituje postojeće i potencijalne oblike prikaza nazivlja; komunikacijsku, koja se bavi uporabom nazivlja i mora opravdati naše aktivnosti prikupljanja i obrade nazivlja”. (Sager, 1990: 13, prijevod: M. M.)⁵⁷

dok Cabré također upućuje na tri različita aspekta termina – lingvistički, kognitivni i komunikativni:

“Terminologija se temelji na semantici, a termini su jedinice koje povezuju jezik sa stvarnim svijetom i predstavljaju objekte stvarnog svijeta. Stručnjaci koriste termine kako bi se izrazili i izmijenili mišljenja te organizirali strukturu svojih disciplina. Termine možemo opisati lingvistički, kognitivno te s komunikativnog aspekta.” (Cabré, 1999: 39, prijevod: M. M.)⁵⁸

Kao što je već navedeno, svaki znak ima svoj oblik, značenje i referenta kojeg predstavlja. Između te tri stavke postoji veza, od kojih je možda najteže objasniti vezu između referenta i pojma jer za nju nema nikakvih izravnih empirijskih dokaza. Ono što znamo jest da pri toj vezi, pri pretvaranju objekta (referenta) iz izvanjezičnog svijeta u pojam, govornici se služe apstrakcijom, odnosno stvaraju mentalne reprezentacije. Zanimljivo je to da „[...] ljudi u svoj

⁵⁷ „Consequently we identify three dimensions of a theory of terminology: a cognitive one which relates the linguistic forms to their conceptual content, i.e. the referents in the real world; a linguistic one which examines the existing and potential forms of the representation of terminologies; a communicative one which looks at the use of terminologies and has to justify the human activity of terminology compilation and processing.”

⁵⁸ „Terminology is based on semantics, and terms are units that relate language to the real world and represent objects in the real world. Specialists use terms to express themselves and exchange thoughts and organize the structure of their disciplines. Terms can be described in three ways: linguistically, cognitively, and with respect to communication.”

um spremaju koncepte koji predstavljaju klasu objekata, dakle, zajedničke karakteristike više objekata, a ne samo individualne koncepte” (Cabré, 1999: 40), tj. procesom apstrakcije govornici ostavljaju sa strane slučajne i nebitne karakteristike i ostavljaju u svom umu samo karakteristike relevantne za određenu klasu objekata. Teorija prototipa i idealizirani kognitivni model pokušavaju dati odgovor i pojasniti upravo takav proces kategorizacije u ljudskom umu. O teoriji prototipa i idealiziranom kognitivnom modelu govorit će se u potpoglavljima 2.2.4. i 2.2.5.

Veza između oblika (naziva) i referenta (objekta) nije bila predmet istraživanja terminologa jer se nije smatrala nužnom za disciplinu.

Na kraju dolazimo do treće, terminolozima najzanimljivije i najistraženije veze, a to je veza između pojma i naziva. Odgovor na pitanje zašto je ova veza najistraženija leži u već spomenutim terminološkim nastojanjima da nazivi budu nedvosmisleni, odnosno u težnji ka univočnosti naziva – jedan naziv treba se odnositi na samo jedan pojam koji bi trebao biti izražen samo jednim nazivom. U tome je najveća razlika između leksika općeg jezika i terminologije specijaliziranog jezika. Polisemija je sasvim uobičajena pojava u općem jeziku, a u terminologiji ju se tretira kao homonimiju jer termin unutar jedne domene smije imati samo jedno značenje. U praksi su se takva nastojanja pokazala utopijom. Cabré (1999:40) samo spominje problem veze između referenta i pojma te pojma i naziva, ali ne nudi rješenja za njihov opis. Odgovore na spomenute poteškoće dobivamo primjenom kognitivne semantike na terminološka istraživanja. Kognitivna semantika proučava prototipna obilježja jezika i organizaciju našeg konceptualnog sustava i pruža nam novi uvid u proučavanje konceptualne strukture. Također, prema kognitivnoj semantici, jezik je neodvojiv od mentalnih procesa i pokušava se dokazati da je naš izbor leksičkih i terminoloških jedinica kognitivno motiviran, odnosno da su tvorba jedinica kao i njihov izbor posljedica kognitivnih mehanizama.

Teoriju prototipa razvila je psihologinja Eleanor Rosch koja je pokazala da se kategorije temelje na mnogo širim principima negoli je to predviđala klasična teorija – njezina su istraživanja ukazala na postojanje asimetrije unutar pojedinih kategorija tako što su ispitanici određene članove kategorije smatrali reprezentativnijima od drugih. Te najreprezentativnije članove pojedine kategorije E. Rosch nazvala je prototipnim članovima. Dakle, neke karakteristike leksičke jedinice su istaknutije od drugih i ta svojstva čine središnje značenje jedinice. Međutim, strukture jedinica istovremeno su stabilne (zadržavaju u svim kontekstima svoje središnje, prototipno značenje), ali i varijabilne jer u novim okruženjima, u novim

kontekstima središnja značenja dobivaju nova svojstva. Upravo u toj stabilnosti i varijabilnosti struktura nalazimo smjernice za proučavanje polisemije i sinonimije u terminologiji, o čemu će detaljnije biti govora u zasebnim poglavljima koja će se baviti polisemijom i sinonimijom.

Usporedno s teorijom prototipa u kognitivnoj semantici nastaje i teorija semantike okvira koju će na terminologiju prva primijeniti Pamela Faber. Utemeljitelj semantike okvira je Charles Fillmore koji okvir opisuje kao „[...] sustav kategorija ustrojenih u skladu s određenim motivirajućim kontekstom” (Fillmore, 1982: 119, prijevod: M. M.)⁵⁹, a za semantiku okvira kaže da:

„Semantika okvira omogućuje poseban način gledanja na značenje riječi, kao i na ustroj principa za stvaranje novih riječi i fraza, dodavanja novih značenja riječima te sastavljanja značenja elemenata u tekstu u ukupno značenje danog teksta” (ibid., str. 111, prijevod: M. M.)⁶⁰.

Štambuk (2005: 46) pojašnjava kako nam taj motivirajući kontekst omogućuje razumijevanje dane kategorije unutar određene jezične zajednice. Govornik primjenjuje okvir na određenu situaciju upotrebljavajući riječi ustaljene u takvom okviru.

Prototipna obilježja jezika proučavao je i George Lakoff⁶¹. Lakoff smatra da se organizacija našeg poimanja svijeta odvija pomoću idealiziranih kognitivnih modela (IKM). Ti modeli, osim što se na njima temelji konceptualna organizacija, temelj su i za sintaktičke strukture i gramatičke odnose (usp. Štambuk, 2005: 48).

Prototipna teorija kao jedan od temelja kognitivne znanosti daje odgovore na tri fenomena u terminologiji koja su se u tradicionalnoj terminologiji sustavno zanemarivala, a to su polisemija, sinonimija i upotreba figurativnog jezika u terminologiji. Bez obzira smatraju li se polisemi, sinonimi i figurativni jezik nepoželjnima ili funkcionalnima u terminologiji, činjenica koju su suvremena terminološka istraživanja dokazala jest da ta tri fenomena u terminologiji postoje. Kako bi se terminologiju kvalitetno obradilo potrebno je proučiti kognitivne mehanizme koji dovode do stvaranja polisemije, sinonimije i metafore te, ovisno o rezultatima, prilagoditi normirajuće zahtjeve. U ovom će se radu proučiti polisemija, sinonimija te s njima

⁵⁹ „[...] a system of categories structured in accordance with some motivating context.”

⁶⁰ „Frame semantics offer a particular way of looking at word meanings, as well as a way of characterizing principles for creating new words and phrases, for adding new meanings to words, and for assembling the meanings of elements in a text into the total meaning of the text.”

⁶¹ Lakoff, G. (1987), Lakoff & Johnson (1980), Lakoff & Turner (1989).

blisko povezana metafora u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika sa stajališta teorije prototipa uvažavajući kognitivne mehanizme pri odabiru jedinica.

2.3.3. Terminologija i leksikografija

Zadatak terminografije, kao praktične primjene terminologije i leksikografije, jest kompilacija leksičkih ili terminoloških jedinica, odnosno sastavljanje rječnika u kojem se slučaju njihovi ciljevi preklapaju. Međutim, rječnik općeg jezika i terminološki rječnik ipak se razlikuju.

Juan Carlos Sager, jedan od predstavnika suvremenih terminoloških istraživanja, također ukazuje na njihovu razliku.

„U principu, leksikograf prikuplja „sve” riječi jednog jezika kako bi ih razvrstao na različite načine. Nakon što su sve riječi prikupljene, kreće postupak diferenciranja riječi prema njihovom značenju. Idealni rječnik pokriva sve riječi i sva njihova značenja, iako će u praksi leksikograf proizvesti njegove različite podvrste za razne uporabe. Terminolog kreće iz mnogo uže perspektive; njega zanimaju podsetovi leksikona koji tvore vokabular (ili leksikon) strukovnih jezika. Kako bi došao do tih podsetova, treba strukturu znanja koja opravdava postojanje i granice strukovnih jezika, kako bi mogao riječi pripisati zasebnim područjima te strukture. Budući da riječ može pripadati u više područja – gdje se radi o dobro poznatom fenomenu homonimije – terminolog mora razlikovati značenja prije nego razlikuje riječi.” (Sager, 1990: 55-56, prijevod: M. M.)⁶²

Prema Cabré (1999: 37) tri temeljne razlike terminografije⁶³ i leksikografije su lingvistički aspekti rječnika, svrha terminografskog rada i radna procedura:

⁶² “The lexicographer in principle collects ‘all’ the words of a language in order to sort them in various ways. Once he has collected his words, he proceeds to differentiate them by their meanings. His ideal dictionary covers all the words and all their meanings, even though in practice he will produce various types of subsets for diverse uses. The terminologist starts out from a much narrower position; he is only interested in subsets of the lexicon, which constitute the vocabulary (or lexicon) of special languages. In order to arrive at these subsets, he needs a structure of knowledge, which justifies the existence and the boundaries of special languages, so that he can attribute words to separate areas of this structure. Since a word can belong to more than one area of knowledge – the well-known phenomenon of homonymy – the terminologist has to distinguish meanings before he distinguishes words.”

⁶³ Terminografija je praktična terminologija, stoga se u ovom odlomku, kada se govori o usporedbi leksikografije i terminologije, zapravo misli na leksikografsku i terminografsku aktivnost.

- i. lingvistički aspekti rječnika – jedinice se razlikuju po tome što rječnik općeg jezika popisuje lekseme koji se odnose na opći jezik, dok se u terminološkim rječnicima popisuju usko specijalizirani termini;
- ii. svrha terminografskog rada – terminografija ne skuplja termine kako bi opisala njihovu informativnu svrhu već kako bi se uspostavile standardizirane jedinice, a ostale nepoželjne eliminiralo, pri čemu je krajnji cilj precizna i nedvosmislena komunikacija;
- iii. radna procedura u terminografiji – terminolog prvo uspostavlja popis termina koji čine terminologiju određene domene, pri čemu su koncepti u takvoj strukturi logički i ontološki povezani i cijeli niz predstavlja konceptualni sustav discipline ili aktivnosti. Sastavljanje rječnika općeg jezika podrazumijeva uspostavljanje popisa riječi koje čine inventar rječnika, a zatim ih leksikograf semantički opisuje definicijom.

Razlike između leksikografije i terminologije definitivno postoje, a najveća se ogleda u tome što se domena prve odnosi na opći jezik, a domena druge na specijalizirani. Terminološka definicija sadrži značenjske nijanse aktualizirane u kontekstu, dok leksikografska definicija sadrži opće značenje, opće semove koji nadmašuju specijaliziranu domenu te imaju generalnije značenje.

Stoga je pravo pitanje postoji li razlika između specijalizirane leksikografije i terminologije. Terminologija i specijalizirana leksikografija imaju puno sličnih aspekata. Dok leksikolozi i leksikografi potpuno poistovjećuju ove dvije discipline (Bergenholtz), druga struja koju čine terminolozi ističe njihove metodološke razlike (Sager, 1990; Cabré, 1999; Temmerman, 2000; itd.).

Bergenholtz (1997) smatra da je potrebno izjednačiti specijaliziranu leksikografiju i terminologiju i ističe njihove zajedničke karakteristike:

- kao posebni dio leksikografije, specijalizirana se leksikografija bavi nazivima kao i terminologija;
- specijalizirana leksikografija rabi i abecedne i konceptualne strukture u opisu ovisno o tome koja je struktura primjerenija;
- specijalizirana leksikografija kao krajnje korisnike pretpostavlja i laike i stručnjake, a terminologija samo stručnjake;
- specijalizirana leksikografija priprema rječnike i za kodiranje i za dekodiranje teksta.

Terminolozi smatraju da su te dvije discipline ipak različite, da ih razlikuju metode i ciljevi. Kada govori o metodologiji, Cabré ističe:

„Leksikologija i terminologija razlikuju se i po metodologiji koju koriste. Leksikologija se temelji na teoretskim hipotezama koje zatim potvrđuje ili odbija temeljem analize skupine diskursa određene skupine govornika. S druge strane, terminologija ne objašnjava ljudsko ponašanje već traži termine koji bi popunili prethodno uspostavljenu konceptualnu mrežu.” (Cabré 1999: 37, prijevod: M. M.)⁶⁴

Iako Cabré ne spominje specijaliziranu leksikografiju, već opću, metodologija je jednaka u općoj i specijaliziranoj, stoga se može uvažiti i ovdje prihvatiti ova distinkcija.

Glavna razlika u praktičnom dijelu između ovih dviju grana jest „što leksikograf oznaci (leksemu) pridružuje značenja (pojmove), a terminolog pojmu dodjeljuje oznaku (naziv). Na površinskoj razini razlika ne postoji jer oba pristupa uspostavljaju odnos oznaka-pojam i u najvećem broju slučajeva taj je odnos identičan. Međutim, postoje i oni slučajevi gdje odnos oznaka prema pojmu nije 1:1, odnosno kod slučajeva polisemije i homonimije (usp. Nahod, 2011:2). Autor dalje pojašnjava spomenutu razliku:

„Nositelj leksikološkog članka je oznaka, dok je nositelj terminološkog članka pojam – odnosno 'lijeva strana'. Leksikon objašnjava značenje riječi unutar struke, u Struni je riječ simbol pojma pa naziv umjesto pojma preuzima ulogu nositelja natuknice te mu se dodjeljuje definicija”. (Nahod, 2011: 5)

Posebnu pažnju kod ove distinkcije treba posvetiti kontekstualnom okruženju, odnosno diskursu. Kako se u terminologiji značenju pristupa semaziološki, počevši od pojma, kontekstualne situacije koje aktualiziraju određenu dimenziju pojma od ključne su važnosti. Značenje pojma možemo odrediti samo na osnovu konteksta u kojem se pojam nalazi. Tradicionalna terminologija ograničavala je značenje termina na njihovo referencijalno značenje, no i termini se, kao i riječi općeg jezika, realiziraju u diskursu, pri čemu se njihovo prethodno određeno značenje mijenja ili nadograđuje novim značenjskim nijansama.

Važnost kontekstu pridaje i socioterminologija. Gaudin (1995) naglašava važnost

⁶⁴ „[...] the methodology used also differentiates lexicology from terminology. Lexicology works from theoretical hypotheses, which it refutes or confirms by analysing samples of speakers' discourse. Terminology, on the other hand, does not explain human behaviour, but rather looks for terms to fill in a previously established conceptual grid.”

tekstualne analize pri valjanom terminološkom opisu, te Pearson (1998) koja nudi objasnidbeni pristup definiranja jedinice. Definicije se pronalaze u kontekstu uz pomoć diskurzivnih oznaka te se na taj način prikazuje pojava u njegovoj uobičajenoj sintagmatskoj razini.

Pomak u shvaćanju pojmovne strukture kao dinamične doveo je do nove terminografske metodologije koja u prvi plan stavlja ostvarenje pojma u kontekstu. Suvremeni terminolozi (Cabr , 1999; Gaudin, 1995; Temmerman, 2000a, 2000b) sugeriraju da terminografski rad treba započeti prikupljanjem dokumentacije koja pripada određenoj specijaliziranoj domeni te izdvajanjem naziva, odnosno ključnih pojmova (usp. Grčić Simeunović, 2014: 209).

U svojoj disertaciji Grčić Simenunović (2014) sugerira naziv *oblak riječi* koji podrazumijeva „terminološke varijante i značenjski relevantne kontekste, a njegova se slika mijenja ovisno o registru koji opisujemo. Središte analize oblaka riječi je polazište za kreiranje istovrijednice u drugom jeziku”. Na taj način terminološke natuknice se proširuju jer sadrže diskursne informacije, paradigmatičke i sintagmatske aspekte.

U daljnjem tekstu, u potpoglavlju 3.2.7. govorit će se o razlikama između homonimije i polisemije.

2.4. Lingvistički temelji za kritiku Opće teorije terminologije

U posljednja dva desetljeća javile su se nove terminološke teorije koje su nastale kao reakcija na nedostatna i utopijska načela tradicionalne teorije terminologije, a time i na načela prethodno opisanih terminoloških škola. Terminologija, koja je do tada bila izolirana disciplina i nije se proučavala s aspekta suvremenih lingvističkih dostignuća, počinje se otvarati lingvistici, a zatim i spoznajnim znanostima. Dvije najvažnije teorije kognitivnih znanosti koje su imale utjecaja na suvremene terminologe, i koje su prethodno spomenute, jesu prototipna teorija Eleanor Rosch i teorija okvira C. J. Fillmorea.

Zajednički motiv pribjegavanju različitim kutovima gledišta jest spoznaja da načela Opće teorije terminologije nisu dovoljno fleksibilna da pokriju sve specifične semantičke aspekte naziva u strukovnom jeziku te da konceptualni sustav nije uvijek moguće opisati isključivo hijerarhijskim i ontološkim vezama. Faber (2009) govori o kognitivnom pomaku u modernim teorijskim pristupima terminologiji zbog povećane tendencije da se u terminologiju uključe

premise kognitivne lingvistike, što je uočljivo u fokusiranju na socijalne, komunikacijske i kognitivne aspekte terminoloških jedinica.

Među najznačajnijim predstavnicima suvremenih teorija terminologije, o čijim će teorijama biti više riječi u daljnjem tekstu, jesu François Gaudin i teorija socioterminologije, zatim Maria Teresa Cabré Castellví i komunikacijska teorija, Rita Temmerman i sociokognitivna teorija te Pamela Faber i teorija okvira.

Temeljni koncepti tradicionalne terminološke škole (bečke) koje su zajednički predmet kritika svih suvremenih teorija terminologije Temmerman (2000: 4-15) sažima na sljedeći način:

- i. Onomaziološki pristup – tradicionalna terminologija zanima se prvenstveno za pojmove pa tek onda za njihovo označavanje leksemima, odnosno polazi od pojmova i pokušava ih precizno odrediti i definirati prije nego li im se dodijeli naziv. Bečka škola svoj onomaziološki pristup ne temelji na sadržaju znaka, već na konceptu koji postoji neovisno o terminu. Temmerman kritizira takav stav jer smatra da su neki termini izravni proizvodi ljudske aktivnosti i razumijevanja, stoga predlaže semaziološki pristup prema kojemu bi početna točka terminološkog rada trebao biti termin, odnosno jedinica razumijevanja.⁶⁵
- ii. Pojmovi su u pojmovnom sustavu jasno odijeljeni – tradicionalna terminologija smatra da su odnosi među pojmovima u pojmovnome sustavu jasni i logički postavljeni jer su pojmovni sustavi strukturirani putem logičkih i ontoloških veza. Temmerman smatra da nema jasnih granica između pojmova te da su pojmovni sustavi kompleksni i višedimenzionalni jer su kategorije često nejasne i fleksibilne.
- iii. Prema tradicionalnim terminološkim školama, terminološka definicija može biti intenzijska (nabrajaju se karakteristike pojma), ekstenzijska (nabraja se sve ono što pojam obuhvaća) i definicija tipa dio-cjelina, pri čemu se idealnom smatra intenzijska. Temmerman smatra da su pojmovi prototipno organizirani i da ne postoji jedna optimalna vrsta definicije, već ona ovisi o pojmu koji se definira.
- iv. Načelo univočnosti – prema kojemu jedan pojam može biti označen samo jednim terminom, te se jedan termin može odnositi na samo jedan pojam, što automatski isključuje polisemiju i sinonimiju kao poželjne karakteristike. Temmerman, naprotiv,

⁶⁵ Engl. *unit of understanding*.

smatra da su polisemija i sinonimija potrebne, funkcionalne i neizbježne pojave u posebnom jeziku, stoga ih je potrebno uključiti u terminološku analizu.

- v. Sinkronijski pristup proučavanju posebnih jezika – za razliku od bečke škole koja se temelji na sinkronijskom pristupu te se ne bavi razvojem jezika već se zanima za trenutno značenje termina, Temmerman smatra da se kategorije, pojmovi i termini s vremenom mijenjaju i razvijaju te da je potrebno uključiti vremensku komponentu i promatrati ih dijakronijski.

Temmerman (2000: 35-36) daje i tablični pregled kritika novih terminoloških škola usmjerenih na glavnih pet načela tradicionalne terminologije.

Tablica 2. Pregled kritika novih terminoloških škola

autor	onomaziologizam	odijeljenost konceptata	intenzivna definicija	monosemija	sinkronija
Sager	imenovanje zamijenjeno analizom termina u jezičnom kontekstu	kompleksni odnosi i multidimenzionalnost	enciklopedijske informacije za nestručnjake	monosemija je rijetka	formiranje termina je proces u vremenu
Weissenhofer	kategorijski umjesto pojmovnog pristupa	prototip kao princip organizacije, inherentna obilježja		u zavisnosti od polja djelovanja jednoznačnost može ali ne mora biti neophodna	
Zawada i Swanepoel	klasičan pristup pojmu nije adekvatan da objasni pojmovnu strukturu prirodnih znanosti		potreba skalarne vrste definicija zbog postojanja prototipski organiziranih pojmova		
Cabré		višestranost pojmova i mogućnost njihovog proučavanja iz različitih kutova		uniformnost pojmova je neprirodan i nedostižan cilj	svijet znanstvenih i tehničkih pojmova inherentno je dinamičan
Meyer		mogućnost višestruke klasifikacije pojmova	važnost enciklopedijske i leksikografske definicije	suprotstavljenost može kreirati jednoznačnost ili se usredotočiti na različitost	

socioterminologija	treba izučavati stvarnu upotrebu jezika	odijeljena polja i domene ne postoje		treba proučavati polisemiju i sinonimiju	dijakronijsko proučavanje konceptualizacije i imenovanje
Kaguera	zamjenjuje pojam značenjem i izučava upotrebu, a ne sistem	jasna razgraničenja korisna su samo za neka polja			

Prije opisa suvremenih pravaca u terminologiji, spomenut će se teorije koje su se razvile u lingvistici prije pojave suvremenih terminoloških teorija, a koje su dale temelj za njihov razvoj: sociokognitivne znanosti, teorija prototipa i teorija o idealiziranom kognitivnom modelu.

2.4.1. Razvoj sociokognitivnih znanosti

„Kognitivna je sociolingvistika disciplina koja se temelji na uporabi te uzima jezik onako kako ga zapravo rabe stvarni korisnici u pravim komunikacijskim situacijama i u određenim povijesnim trenucima.” (Nahod, 2016: 75)

Prethodna definicija kognitivne sociolingvistike pretpostavlja da je društveni kontekst ključan za opis terminoloških jedinica. Kada govorimo o opisu terminoloških jedinica, odnosno terminografskom radu, najčešće se misli na popisivanje terminoloških jedinica koje se rabe u određenoj domeni znanosti ili umjetnosti, tj. struci, njihovo smještanje na točno određeno mjesto u pojmovnome sustavu s točno određenim relacijama s drugim pojmovima te strukture. O ovome je bilo riječi nešto ranije u potpoglavlju 2.1.4. Takva vrsta terminološkoga rada, odnosno obrade terminologije određene domene ima za cilj olakšavanje usvajanja znanja, a usklađivanje termina trebalo bi olakšati komunikaciju među stručnjacima.

Smještanje pojmova na točno određeno mjesto u pojmovnome sustavu podrazumijeva smještanje pojmova u određene taksonomske grane što poprilično ograničava i semantičko polje pojma, s jedne strane, i slobodu u kategorizaciji ljudskoga uma, s druge strane. Takvo objektivističko shvaćanje pojma podrazumijeva da je pojam dani entitet, da označava samo ono o čemu imamo raspoložive informacije i zanemaruje činjenicu da su pojmovi zapravo mentalni konstrukti i predmet su različitih shvaćanja stvarnosti.

Prema tradicionalnoj terminologiji, terminološke jedinice su binarne strukture. Pomak u opisu kategorija s binarnog na višedimenzionalni daje Sager (1990) koji predlaže:

„[...] model znanja u obliku višedimenzijskoga prostora koji se sastoji od serije osi koje se sijeku. Svaka os predstavlja klasu pojmovnih značajka ili dimenziju u odnosima. Odabir jedne dimenzije može ograničiti mogućnost odabira druge dimenzije čak i kada to nije potrebno. [...] Većina pojmova nema točno određene granice, nego aproksimativne difuzne okvire. Standardizacijom se okviri pojma umjetno definiraju.” (prijevod: B. Nahod 2016: 78).

Terminologija s kognitivnom znanosti dijeli interes za strukturu kategorija, način na koji se odvija kategorizacija i odnose među kategorijama – ovom interakcijom dolazi do razvoja kognitivne terminologije (Faber, 2009). Od sociokognitivne znanosti terminologija preuzima višedimenzionalno shvaćanje kategorija koje nemaju samo lingvistički aspekt, nego se pri njihovom proučavanju mora uključiti i sociokulturni aspekt – odatle proizlaze teorije kao što su komunikacijska teorija terminologije (Cabr ), socioterminologija (Gaudin) i sociokognitivna teorija terminologije (Temmerman). Sociokognitivni pristup podrazumijeva prototipnu strukturu jedinica, stoga terminološki rad mora započeti opisom specifične strukture kategorija koja opisuje usku domenu znanja.

Pomakom s objektivne kategorizacije na kategorizaciju temeljenu na ljudskoj spoznaji došlo je, dakle, do promjene tretiranja pojma – pojam se počinje tretirati kao višedimenzionalan (Sager, 1990). Takvo poimanje pojma unaprijedit će E. Rosch sa svojom teorijom prototipa – pojam ima više dimenzija, od kojih postoje glavne dimenzije kao nositelji prototipne strukture i sporedne dimenzije koje nadopunjavaju glavnu.

2.4.2. Teorija prototipa

Teorija prototipa koju je razvila E. Rosch zajedno sa suradnicima (Rosch, 1973, 1975, 1977, 1978, 1988; Mervis i Rosch, 1981; Rosch i Mervis, 1975; Rosch, Simpson i Miller, 1976; Rosch et al., 1976.) prva je teorija koja je uistinu stala na kraj objektivističkoj kategorizaciji. Opisom prototipno uređene strukture kategorije razvila se teorija koja dokazuje da se ljudski pojmovni sustav temelji na kategorizaciji svijeta koji nas okružuje. Kategorizacija se, dakle, događa u samom ljudskom umu, ona nije gotov proizvod u realnom svijetu koji se samo preslikava u ljudski pojmovni sustav. Teorija prototipa razvija se u dva smjera: u psihologiji te, ono što nas zanima, u lingvistici, i utječe na niz drugih autora, od kojih izdvajamo Wierzbicka (1985), Lakoff (1987) Langacker (1987), Fillmore (1975), Taylor (1989).

Rosch je teoriju prototipa razvila na uporištima Wittgensteinove (1953) teorije i porodične sličnosti⁶⁶. Wittgenstein je uočio da je pojmove vrlo teško, ponekad i nemoguće definirati nužnim i dovoljnim uvjetima te da su pojmovi karakterizirani pomoću porodičnih sličnosti. Odnos porodične sličnosti sastoji se od skupa značajki oblika AB, BC, CD, DE. Svaka značajka ima barem jedan zajednički element s jednom ili više drugih značajki, no nisu svi elementi zajednički svim značajkama (Rosch & Mervis, 1975: 574-575).

Početna točka koncepta prototipa i kategorijalne strukture sadržana je u sljedećem navodu:

„Kada opisuju kategorije analitički, većina misaonih tradicija tretira pripadnost kategoriji kao digitalni fenomen „sve ili ništa”. Odnosno, radovi iz filozofije, psihologije, lingvistike i antropologije pretpostavljaju da su kategorije logički omeđeni entiteti, a da se pripadnost kategoriji definira prema tome posjeduje li određeni primjerak određene kriterijske značajke, pri čemu svi primjerci koji posjeduju kriterijske značajke imaju puno i jednakopravno članstvo. Suprotno navedenom, nedavno se pojavilo mišljenje da su neke prirodne kategorije analogne te da moraju biti predstavljene logički na način koji odražava njihovu analognu strukturu.” (Rosch and Mervis 1975: 573–574, prijevod: M. M.)⁶⁷

Teorija prototipa razvila se prvenstveno kao reakcija na klasično poimanje o pojmu kao binarnoj strukturi s nužnim i dovoljnim uvjetima te na ideju o autonomnoj semantičkoj strukturi u prirodnim jezicima, izoliranoj od ostalih kognitivnih sposobnosti ljudskoga uma, odnosno enciklopedijskoga znanja pojedinca (usp. Gerrarts, 2016: 142-143).

Prototip je vrlo teško definirati.⁶⁸ Zapravo ne postoji sveobuhvatna definicija prototipa jer i on sâm ima prototipnu strukturu. Postoje doduše karakteristike prototipa koje se često spominju kao tipične⁶⁹:

- i. prototipne kategorije nije moguće definirati samo pomoću nužnih i dovoljnih karakteristika;
- ii. prototipne kategorije pokazuju strukturu koja se temelji na porodičnoj sličnosti, odnosno, njihova semantička struktura je radijalna i sastoji se od značenja koja se

⁶⁶ Engl. *family resemblance*.

⁶⁷ „When describing categories analytically, most traditions of thought have treated category membership as a digital, all-or-none phenomenon. That is, much work in philosophy, psychology, linguistics, and anthropology assumes that categories are logical bounded entities, membership in which is defined by an item’s possession of a simple set of criterial features, in which all instances possessing the criterial attributes have a full and equal degree of membership. In contrast, it has recently been argued ... that some natural categories are analog and must be represented logically in a manner which reflects their analog structure.”

⁶⁸ O problemima definiranja prototipa i teorije prototipa više u Geeraerts (2016).

⁶⁹ Usp. Rosch (1978), Rosch & Mervis (1975), Temmerman (2000), Geeraerts (2016).

- međusobno isprepliću;
- iii. prototipne kategorije temelje se na stupnju pripadnosti kategoriji, odnosno, nije svaki član kategorije jednako reprezentativan za kategoriju;
 - iv. prototipne kategorije imaju nejasne granice.

Ovim karakteristikama potrebno je dodati i karakteristike koje su nastale naknadno, u daljnjim radovima kognitivne lingvistike (Lakoff, 1982, 1987; Geeraerts, 1983, 1985), ali koje je također moguće svrstati u navedene četiri karakteristike. Ovdje će ih se ipak izdvojiti kako bi se naglasilo kojim su se aspektima bavila daljnja istraživanja o prototipu:

- i. Lakoff (1987) smatra da priroda prototipnih kategorija nije objektivistička nego eksperimentalna. Kategorije u umu nisu samo preslike kategorija u objektivnom svijetu, već „um i ljudski razum ovise o eksperimentalnim aspektima psihologije” (Lakoff, 1982: 99). Ovakvo viđenje podrazumijeva da prototipne kategorije ne bi trebalo proučavati izolirane od eksperimentalnog konteksta.
- ii. Geeraerts (1983, 1985) naglašava fleksibilnost prototipnih koncepata i činjenicu da kod prototipnih kategorija nije moguće povući jasnu granicu između semantičkih i izvanjezičnih komponenata leksičkoga koncepta.

S razvojem teorije prototipa E. Rosch došlo je i do promjene gledanja na značenje jezičnoga znaka, čija se struktura do tada smatrala binarnom. Strukturalističko poimanje značenja polazilo je od činjenice da pojam ima točno određene značajke koje se ne mijenjaju te da je svaki pojam u pojmovnoj strukturi određen svojim unutarnjim karakteristikama kao i odnosom s ostalim srodnim pojmovima. Kategorije su stoga točno određene, kao i njihovi međusobni odnosi. Takvo poimanje pojma i pojmovnoga sustava održalo se sve do pojave teorije prototipa jer je bilo pogodno za rješavanje problema dvosmislenosti. Prema takvoj strukturalističkoj teoriji kategorije imaju definicijsku strukturu i da bi neki objekt bio član kategorije, mora ispuniti potrebne uvjete. Naime, tradicionalno shvaćanje kategorizacije počiva na Aristotelovom modelu nužnih i dovoljnih uvjeta (*necessary and sufficient conditions* ili skraćeno *NSC model*). Prema tom modelu kategoriju određuje skup potrebnih odnosno nužnih značajki koji su, ako su zadovoljeni, dovoljni za pripadnost određenoj kategoriji. Primjerice, ako pretpostavimo da je kategorija ŽENA određena trima uvjetima: pripadnik ljudskog roda, ženskoga spola, odrasla osoba, tada su sva tri uvjeta dovoljna i nužna kako bi osoba pripala toj kategoriji. Ako jedan od uvjeta nije zadovoljen, tada entitet ne može spadati u kategoriju ŽENA.

Kategorizacija ovisi, dakle, o određenom skupu značajki ili uvjeta od kojih je svaki nužan. Pripadnost kategoriji je binarna (ili pripada ili ne pripada), kategorije imaju jasne granice i svi članovi kategorije imaju jednak status.

Međutim, ustanovljeno je kako je ovakva kategorizacija nedostatna jer neki objekti ne ispunjavaju sve potrebne uvjete, ali svejedno pripadaju određenoj kategoriji. Evans i Green (2006: 253) navode primjer mačke – za koncept mačke podrazumijevamo da ima 'krzno', 'rep', 'četiri noge'. Ako bi se mački dogodila nesreća da ostane bez noge ili repa, bi li ona i dalje pripadala kategoriji mačaka? Tradicionalna teorija nije predvidjela mogućnosti postojanja pojmova, odnosno kategorija, koje nisu strogo određene i koje ne obuhvaćaju nužne i dovoljne značajke.

Prema prototipnoj teoriji, ljudska se kategorizacija vrši prema prototipu kategorije. Kategorije se sastoje od više članova koji su više ili manje slični središnjem, prototipnom značenju, a definicija obuhvaća samo neke članove koji su u određenom kontekstu relevantni u odnosu na ostale.

Upravo taj središnji dio kategorije koji nosi prototipno značenje stavljen je u prvi plan u teoriji prototipa, za razliku od strukturalne teorije čiji je fokus bio na granicama kategorija. Fokus se, dakle, pomiče s rubnih granica kategorije na njezino središte, a pripadnost objekta kategoriji temelji se na njegovoj sličnosti s prototipom kategorije. Kategorija je prema tome stupnjevito strukturirana, članovi koji su sličniji prototipu su mu bliže za razliku od udaljenijih. Pri tome je teško odrediti gdje točno prestaje granica sličnosti s prototipom. Rosch dakle upućuje na problem stavljanja točne granice kategorije – kategorije prema ovoj teoriji nemaju točno određen intenzitet i ekstenzitet, već se oni šire ili sužavaju, što uzrokuje varijante, kako značenjske tako i terminološke.

Mervis i Rosch (1975: 573-574) iznose sljedeća dva načela na temelju kojih tvrde da je prototipnost kategorija kognitivno učinkovita:

- i. Kognitivni sustav trebao bi sadržavati maksimalnu količinu informacija, dok istodobno smanjuje kognitivni napor na najmanju moguću mjeru. Drugim riječima, trebao bi stvoriti dovoljan broj kategorija da se omogući razlikovanje podražaja, no ne toliko da stvori nepotrebne razlike.
- ii. Struktura svijeta nije arbitrarna već visokopovezana. Sve moguće kombinacije značajka ne pojavljuju se prirodno. Neke kombinacije vjerojatnije su od drugih. Primjerice,

objekti koji imaju perje vrlo vjerojatno imaju i kljun i lete, dok objekti koji imaju krzno često imaju i usta i ne lete.

Kognitivna učinkovitost prototipnih kategorija očituje se u tome što značajke kategorije više ili manje slične prototipu, a ako nam je poznat prototip, lako će se aktivirati znanje i o ostalim značajkama. Taj efekt Rosch naziva vrijednost miga (engl. *cue validity*), a to je uvjetovana vjerojatnost da određeni objekt pripada određenoj kategoriji na temelju određenih značajki ili tragova.

Nadalje, Rosch i suradnici na temelju svojih ispitivanja zaključili su da različita razina znanja kod ljudi uzrokuje različite pojmovne strukture. Odnosno, osoba koja ima puno više znanja o domeni kojoj kategorija pripada moći će navesti puno više značajki te kategorije od osobe koja s tom domenom nije u tolikoj mjeri upoznata. Iz navedenoga se može zaključiti da se pojmovna struktura stručnjaka uvelike razlikuje od pojmovne strukture laika – naravno, kada govorimo o pojmovima koji pripadaju točno određenoj struci. Isto tako stručnjaci će navesti i puno više podređenih i nadređenih kategorija nego laici kojima takva hijerarhija možda nije uopće poznata.

Prethodni zaključak o razlici kategorizacije između stručnjaka i laika predstavlja vrlo važnu ulogu u ovom istraživanju, posebice kod problema sinonimije. Budući da su stručnjaci puno više upoznati s određenom domenom, odnosno pojmovima koji pripadaju tim domenama i njihovim strukturama nego što su to laici, logično je i da će se razlikovati odabir odgovarajućega termina. Stručnjaci su u stanju točno razlikovati kategorijski prototip od ostalih članova koji mogu biti podređeni ili nadređeni, za razliku od laika koji nemaju dovoljno informacija da bi tako točno mogli poimati kategorije, pa je velika vjerojatnost da će stručnjaci u određenoj situaciji odabrati specijalizirani termin, dok će laici za isti pojam upotrijebiti opće poznatiji termin koji je najvjerojatnije nadređena kategorija specijaliziranome terminu. Razlog je tomu nedostatak znanja o specifičnoj domeni, ali i drukčiji zahtjevi komunikacijskih situacija.

U prilog navedenome idu Murphy i Wright (1984) koji pretpostavljaju tri moguće vrste razlika između stručnjaka i nestručnjaka:

- i. Pojmovi koje rabe stručnjaci mogu imati istu strukturu kakvu imaju pojmovi koje rabe nestručnjaci, no ima ih mnogo više i finije su gradirani (prema Rosch, 1976).

- ii. Pojmovi stručnjaka mogu se razlikovati u strukturi od onih u nestručnjaka, točnije njihovi su pojmovi diferenciraniji. Stručnjaci mogu, na temelju njihovih sličnosti i razlika, bolje percipirati pojmove te tako nastaju grozdovi pojmova, što potvrđuje istraživanje Home, Rhoadsa i Chamblissa (1979). Prve dvije mogućnosti nisu međusobno isključive.
- iii. Iako stručnjaci imaju veće znanje o objektima, određene domene mogu imati isti broj kategorija koje su isto strukturirane kao i kod laika. Ova se mogućnost temelji na istraživanju Medina i Schaffera (1978), u kojemu je pokazano da u usporedbi pogrešnih odgovora nema bitnije razlike između ispitanika koji su prije istraživanja prošli fazu učenja i onih koji nisu.

Postoje razmišljanja kako kategorije koje pripadaju jeziku struke ne pokazuju prototipno organiziranu strukturu.⁷⁰ I sama E. Rosch (1976) smatra da je vrlo vjerojatno da kategorije koje pripadaju struci govornika ne pokazuju prototipnu strukturu. Ovdje se smatra da ovakav stav proizlazi iz problema ograničenja domene, koji je opisan u prethodnim poglavljima, a kojeg se, samo u oprečnim razmišljanjima, dotiču i Nahod (2016) i Temmerman (2000). Naime, Nahod i suradnici na Struni mišljenja su da, ako se domena usko ograniči, tada termin ne sadrži sve dimenzije kategorije, već samo onu koja odgovara toj domeni. To je moguće ako je doista moguće suziti domenu i razgraničiti je. No, kako je već istaknuto u potpoglavlju 1.3., domene se često isprepliću i imaju nejasne granice. Osim toga, primjerima će se kasnije pokazati da i unutar usko specijalizirane domene jedinice pokazuju ovakvu strukturu.

Teorija prototipa temelji se, dakle, na načelu kognitivne ekonomije i principu percipirane strukture svijeta. Prvo načelo, kao što je već navedeno, ogleda se u tome da ljudska bića ne mogu zapamtiti svaki detalj o svakom dijelu iskustva, nego ga kategoriziraju prema prototipima. Princip percipirane strukture svijeta temelji se ili na našem iskustvu ili su dio našeg enciklopedijskoga znanja. Ali tko smo to „mi”? Kategoriziramo li svi jednako i kolektivno? Naše je kategoriziranje uvjetovano sociokulturnim čimbenicima – pripadnost određenoj

⁷⁰ Nahod (2016: 17) tvrdi da su on i suradnici na projektu Struna proučavanjem kategorija strukovnih jezika došli do zaključka da kategorije strukovnoga jezika, opisane kao terminološke jedinice, gotovo nikada ne pokazuju prototipnu strukturu.

zajednici odredit će što ćemo smatrati prototipnim značajkama kategorije. Znanje i iskustvo imaju, dakle, presudnu ulogu u kategorizaciji.

Osim *prototipa*, i *teorija prototipa* je, čini se, prototipno strukturiran koncept. Postoje brojne teorije koje su nastale na temelju teorije prototipa, od kojih svaka naglašava neke njezine aspekte. Postoje također teorije koje pokušavaju kombinirati aspekte klasičnoga pristupa semantičkoj strukturi s aspektima prototipnoga pristupa. Takav kombinirani pristup koriste Wierzbicka (1985) i Putnam (1975).

Wierzbicka (1985) je razradila metodu konceptualne analize primjenom *univerzalnih semantičkih primitiva* koje određuje definicijama kao elementima koncepta. Autorica smatra da je moguće postići klasičnu jasnoću i razgraničenost pojma ako se skoncentriramo samo na središte prototipne kategorije.

„Kako bi se odredilo značenje riječi, nije dovoljno proučiti njezino pripisivanje stvarima; iznad svega potrebno je proučiti strukturu pojma na kojemu se temelji i koji objašnjava to pripisivanje. U slučajevima kada riječi opisuju prirodne vrste ili ljudske artefakte, razumjeti strukturu koncepta znači sveobuhvatno i točno opisati *ideju* (a ne samo vizualnu predodžbu) tipičnog reprezentativnog člana vrste: prototipa. To se najbolje radi ne putem intervjua, laboratorijskih eksperimenata niti izvješća o uobičajenim, površnim dojmovima ili intuicijama...već putem metodičke introspekcije i razmišljanja.” (Wierzbicka, 1985: 19, prijevod: M. M.)⁷¹

Wierzbicka se nije puno odmakla od teorije prototipa u smislu rječničke definicije. Naime, i ona smatra da nije dovoljno definirati pojam uz pomoć nužnih i dovoljnih karakteristika, već rječnička definicija mora biti toliko opširna da obuhvati sve komponente koncepta, a ne svo moguće znanje o njemu, što je razlikuje od enciklopedijske definicije. Ono što njezinu teoriju udaljava od teorije prototipa jest mišljenje da je potrebno izbjeći radijalnu strukturu polisemije na način da definicije uključuju samo krajnju bit prototipnog značenja (ako je prototipna struktura hijerarhijska, nazovimo ga *vrhom* prototipnoga značenja) i zanemariti perifernu upotrebu.

Ovakav pristup s kognitivnog stajališta nije primjeren jer su kognitivisti jednako

⁷¹ „To state the meaning of a word, it is not sufficient to study its applicability to things; what one must do above all is to study the structure of the concept which underlies and explains that applicability. In the case of words describing natural kinds or kinds of human artefacts, to understand the structure of the concept means to describe fully and accurately the *idea* (not just the visual image) of a typical representative of the kind: the prototype. And to describe it fully and accurately we have to discover the internal logic of the concept. This is best done not through interviews, not through laboratory experiments, and not through reports of casual, superficial impressions or intuitions ... but through methodical introspection and thinking.”

zainteresirani i za periferne članove kategorije, međusoban odnos između perifernih članova i prototipa, a upravo dinamika toga odnosa jest u središtu proučavanja značenja u kognitivnoj lingvistici, kao i u ovom istraživanju. Za istraživanje polisemije i sinonimije periferna značenja su od velike važnosti jer upravo ta značenja aktualiziraju nova značenja kod polisemije ili služe kao distinktivno obilježje pri odabiru pravoga sinonima.

Drugi kombinirani pristup ponudio je Putnam (1975) koji je teoriju koncepata nadopunio takozvanim *stereotipima*⁷² putem sociolingvističkih mehanizama koje je nazvao *podjelom lingvističkoga rada*⁷³ (1975). Prema Putnamu, obični govornici (laici) posjeduju samo stereotipno znanje o pojmovima, odnosno svjesni su njegovih najbitnijih karakteristika, dok su stručnjaci svjesni i njegovih drugih značenja koja su aktualizirana u domeni njihove struke. Prema tome, Geeraerts (2016: 157-158) stereotip definira kao „društveno određen minimalni skup podataka s obzirom na ekstenziju kategorije”. Prema tome, velika je sličnost stereotipa s *prototipima*, i u tom pogledu Putnam ne odstupa značajno od teorije prototipa. Međutim, ono što ga od nje udaljava jest što smatra da definicije struke moraju biti klasične (bez stereotipa, samo esencijalno značenje) jer one naglašavaju primarnu strukturu za razliku od stereotipnih dimenzija koje su sekundarne. Putnam je svoju teoriju namjenio prirodnim znanostima te je glavna zamjerka što nije primjenjiva na ostale znanosti. Još jedna zamjerka jest ta što, prema Putnamu, prirodni jezik prati najnovija znanstvena dostignuća, a danas znamo da to nije tako (što je potvrđeno primjerima i u ovom radu).

U ovom bi se poglavlju trebala spomenuti i teorija koja nastaje nakon teorije prototipa, od nje se razlikuje, ali se i međusobno isprepliće. Ta se teorija također koristi u opisu polisemnih jedinica. Radi se o Langackerovoj (1987, 2000) teoriji koja se temelji na principu ustroja prema *shemi* (a ne *prototipu*). Shema podrazumijeva jednaku kompatibilnost svih članova kategorije, ne postoji „najviši” stupanj prema kojemu se određuje viša ili manja porodična sličnost. Sheme se realiziraju putem *oprimjerenja*⁷⁴ te različita oprimjerenja ističu različita obilježja sheme. Taj mehanizam kojim se sheme oprimjeruju naziva mehanizmom *razrade*⁷⁵ koji ističe važnost jednog obilježja sheme za razumijevanje čitavog koncepta. Mehanizam razrade u principu shema odgovara mehanizmu proširenja u teoriji prototipa. Langacker smatra da su mehanizmi razrade i proširenja u međusobnoj sprezi te da je oprimjerenje kao rezultata razrade zapravo

⁷² I Putnamovi *stereotipi* i Roschini *prototipi* sastoje se od najbitnih informacija o kategoriji.

⁷³ Engl. *division of linguistic labour*.

⁷⁴ Engl. *instantiations* (Langacker, 1987: 369-386).

⁷⁵ Engl. *elaboration* (ibid.).

poseban rezultat proširenja (usp. Raffaelli, 2007: 140-143).

Teoriju prototipa dalje su razvili i nadogradili Lakoff i Johnson (1980a), Lakoff (1987, 2004) i pokazali da je odnos jezika i ljudske kategorizacije međusobno ovisan. To je vodilo razvijanju idealiziranih kognitivnih modela (Lakoff, 1987), o kojima više u idućem potpoglavlju.

2.4.3. Idealizirani kognitivni model (IKM)

Kao što je spomenuto u prethodnom potpoglavlju, na kategorizaciju određene zajednice ljudi utječu sociokulturni čimbenici, znanje odnosno predznanje o određenome pojmu i dosadašnje iskustvo. Primjerice, zajednica koja živi u podneblju u kojem najbolje uspijevaju hrastovi, na spomen pojma „drvo” najvjerojatnije će prvo pomisliti na drvo hrasta, za razliku od primjerice mediteranskih podneblja u kojem uspijevaju palme.

Kognitivna sociolingvistika proučava kognitivne i jezične varijante između određenih zajednica i pokušava prepoznati i opisati model po kojemu određene zajednice kategoriziraju. Kognitivne i jezične varijante vidljive su na relaciji opći – posebni jezik, ali i na relaciji jezik struke 1 – jezik struke 2. U prethodnom potpoglavlju, kada se govorilo o teoriji prototipa, zaključilo se već da postoje razlike u kategorizaciji između stručnjaka i laika, ali isto tako postoje razlike između stručnjaka različitih strukovnih zajednica jer je za određenu struku relevantna određena značajka pojma pa će definicija obuhvatiti te značajke, dok su za neku drugu struku relevantne neke druge značajke, pa će definicija obuhvatiti te značajke. Usporede li se takve dvije definicije, zaključuje se da se zapravo ne radi o istome pojmu jer su njihove pojmovne strukture drukčije.

Nahod (2016: 81-82) to objašnjava na primjeru pojma *prostor* koji nema iste relevantne značajke u različitim granama fizike, u matematici ili antropologiji, ali intuitivno osjećamo da govorimo o istome pojmu. Takvi pojmovi (kao što su *prostor* u matematici ili *prostor* u fizici) međusobno su više ili manje slični, dijele više ili manje zajedničkih značajki. Stoga je potrebno pronaći model koji bi mogao omogućiti da se objasne i opišu ti pojmovi koji su više ili manje različiti, ovisno o stajalištu iz kojega se promatraju.

Takvi pojmovi, za koje intuitivno osjećamo da su bliski ili pak niti nemamo dovoljnu količinu predznanja da bismo uopće znali da se od struke do struke mogu razlikovati, dijele određene značajke koje ih vežu. Ako ih promatramo sa stajališta prototipno strukturirane

kategorije, veze između takvih pojmova odnose se zapravo na značenjske nijanse koje pojmovi dijele, a koje su nastale prenošenjem prototipnoga značenja. Takvi se prijenosi događaju kognitivnim procesima, od kojih su najčešći metafora i metonimija. Metaforom i metonimijom prenose se i naglašavaju prototipne značajke kategorije, one idealne značajke koje u našoj svijesti poprimaju temeljno značenje. Takvu idealizaciju kategorije Lakoff (1987:68) naziva idealiziranim kognitivnim modelom (*idealized cognitive model* ili *ICM*).

Lakoff smatra da idealizirani kognitivni modeli određuju naša kulturološka očekivanja, a time određuju i koje ćemo značajke smatrati relevantnim u određenoj komunikacijskoj situaciji.

Lakoff svoj model ilustrira na poznatom primjeru *majke* i objašnjava kako različiti modeli oblikuju složen grozdolik model (tzv. „*cluster model*“):

„Za opis *majčinstva* ne bi trebali postojati dovoljni i nužni uvjeti jer majčinstvo dijele biološke majke, majke donori (koje doniraju jajne stanice), surogat majke (koje nose dijete), majke posvojiteljice, nevjenčane majke koje su dale dijete na posvajanje i pomajke. Sve su one majke na temelju svog odnosa s idealnim slučajem u kojem se modeli spajaju. Taj idealni slučaj jest jedan od mnogih vrsta slučajeva koji dovode do efekta prototipa.” (Lakoff 1987: 76, prijevod: M. M.).⁷⁶

Možemo li stoga uopće definirati pojam *majke*? Ako pokušamo definirati, sigurno nećemo uspjeti obuhvatiti sve značajke, a naglasit ćemo neke koje možda uopće nisu potrebne da bi *majka* doista bila majka. Za primjer uzmimo definicije iz Hrvatskog enciklopedijskog rječnika:

Majka

- 1.a.** žena koja je rodila jedno ili više djece
- b.** ona koja je rodila u odnosu na one koje je rodila;
- c.** ženka koja je donijela na svijet u odnosu na mladunčad

⁷⁶ „There need be no necessary and sufficient conditions for motherhood shared by normal biological mothers, donor mothers (who donate an egg), surrogate mothers (who bear the child, but may not have donated the egg), adoptive mothers, unwed mothers who give their children up for adoption, and stepmothers. They are all mothers by virtue of their relation to the ideal case, where the models converge. That ideal case is one of the many kinds of cases that give rise to prototype effects.”

Definicije 1.a., b. i c. u prvi plan stavljaju čin rađanja, dakle, majka je samo osoba koja je rodila, odnosno na svijet donijela dijete ili mladunče, pri čemu se isključuje mogućnost da žena može biti majka i ako nije rodila nego posvojila dijete. Lakoff, dakle, ističe da su i žene koje su posvojile djecu, i surogat majke i pomajke i žene koje su rodile, ali iz nekih su razloga dale djecu na posvajanje, isto tako majke. Ono što veže sve ove pojmove *majke* jest njihov odnos prema idealiziranome modelu *majke* u kojem se svi ovi pojmovi susreću. Idealizirani model stoga ne samo da podupire teoriju prototipa, nego joj daje jednu novu dimenziju, novo objašnjenje načina na koji kategoriziramo i stvaramo idealni prototip.

Nahod na isti način objašnjava pojam *prostor* koji je, kako je prethodno navedeno, zapravo različit pojam u različitim strukama unatoč činjenici da se u konačnici radi o istome pojmu. Međutim, kako različite strukovne zajednice različito kategoriziraju, a time i različito idealiziraju, *prostor* će od struke do struke biti opisan različitim skupom značajki, onima koje su za tu zajednicu relevantne i ključne, pri čemu će ostale značajke koje su možda u drugoj zajednici ključne, u ovom slučaju biti isključene i marginalizirane.

Idealizacija pojmova prisutna je, dakle, i u jezicima struke i u ovom će se radu promatrati kao temeljni kognitivni proces na temelju kojega dolazi do semantičkih i terminoloških varijanta u jeziku financija. O idealiziranom kognitivnom modelu najviše će riječi biti u potpoglavlju 3.2.6. te u potpoglavlju 3.3.6.2., a najviše primjera u praktičnome dijelu ovog rada.

2.5. Novi pravci u terminologiji

2.5.1. Socio-komunikativne teorije terminologije

Komunikativna teorija terminologije i socioterminologija pojavile su se 1990-ih godina kao reakcija na kruta načela tradicionalne terminologije. Obje teorije zasnivaju se na društvenim i komunikacijskim aspektima i upotrebljavaju deskriptivan pristup proučavanju termina u specijaliziranom diskursu.

2.5.1.1. Socioterminologija

U Francuskoj i frankofonom dijelu Kanade nekoliko istraživača se odmaklo od Wüsterijanskog strukturalističkog, preskriptivnog pristupa terminološkim aktivnostima

preispitujući neka od tradicionalnih terminoloških načela, kao što su načelo univočnosti, sinkronijskog proučavanja te jasnog razgraničavanja domena i polja. Svoj su trend nazvali socioterminologija (Gaudin, 1993).

Socioterminologija pokušava staviti fokus terminoloških istraživanja na stvarnu uporabu jezika promovirajući deskriptivni pristup umjesto tradicionalističkog preskriptivnog. Deskriptivni pristup prvenstveno omogućava proučavanje polisemije i sinonimije što se protivi tradicionalnom učenju o težnji ka monosemiji i nesinonimičnosti. Posljedično tome, terminologija postaje dio opće semantike jer počinje proučavati pojave uobičajene za opći leksik.

Nadalje, socioterminologija preispituje postojanje razgraničenih i jasno odijeljenih polja ili domena i želi se odmaknuti od strukturalističkog i sinkronijskog pristupa vokabularu strukovnog jezika.

Neke postavke socioterminologije (deskriptivan, sinkronijski pristup, funkcionalnost polisemije i sinonimije, nemogućnost jasnog odijeljena struktura) usvojene su u sociokognitivnoj teoriji Rite Temmerman, koja je nadogradila socioterminologiju kognitivnim postavkama.

Nahod (2014: 14-15) navodi pet osnovnih ideja socioterminologije, a koje su u suprotnosti s dotadašnjim teorijama:

- i. S obzirom na to da su sve znanstvene discipline zapravo u određenim aspektima interdisciplinarne, nemoguće je definirati posebnu domenu određenoga strukovnog jezika.
- ii. Stručnjaci određene struke ne čine homogenu jezičnu skupinu. Jezik znanosti i tehnologije sastoji se od miješanoga diskursa u kojemu znanstvenici komuniciraju s drugim znanstvenicima, no i s inženjerima, studentima, odvjetnicima, političarima, itd.
- iii. Polisemija i sinonimija prirodni su i sastavni dio jezika te kao takvi funkcioniraju i u posebnome jeziku.
- iv. Konceptualni sustavi i definicije koncepata nisu statični nego dinamični. Nazivi i koncepti koje ti nazivi označuju razvijaju se u vremenu jer se novim spoznajama mijenjaju podatci i teorije na kojima se temelje.
- v. Stvarnost je bogatija od bilo kojega jezičnog izričaja.

Socioterminologija primjenjuje metode iz sociolingvistike i opravdava različite terminološke varijante koje se pojavljuju u različitim kontekstima uporabe. Parametri varijante temelje se na društvenim i etničkim kriterijima u kojima komunikacija između stručnjaka može proizvesti različite termine za isti koncept i više od jednog koncepta za isti termin. Gaudin piše:

„Radi se o tome da socioterminologija, u onoj (maloj) mjeri u kojoj želi prijeći granice „rubne” terminologije, mora zamijeniti genezu termina, njihovu recepciju, njihovo prihvaćanje, ali i uzroke njihovog odbijanja te razloge njihova uspjeha, u okviru konkretnih jezičnih i društvenih praksi ljudi koji ih koriste. Te se prakse uglavnom obavljaju u radnim okvirima. Upravo bi stoga socioterminologija trebala preispitivati veze između poslovanja i jezika.” (Gaudin, 1993: 216, prijevod: M. M.)⁷⁷

Pihkala (2001) ističe da se socioterminologija usredotočuje na socijalne aspekte i komunikacijske situacije u strukovnoj komunikaciji. To su aspekti koji mogu utjecati na komunikaciju stručnjaka i rezultirati varijantama naziva. Prema socioterminolozima, standardizacija je utopijska ideja jer se jezik stalno mijenja. Polisemija i sinonimija neizbježno su prisutne u strukovnoj komunikaciji i strukovnim tekstovima. Strukovna komunikacija odvija se na različitim razinama koje ovise o znanju, društvenom i profesionalnom statusu korisnika. Terminološke varijante nadalje upućuju na to da konceptualni sustavi i definicije koje opisuju te koncepte nisu statični.

Socioterminologija se ne pokušava uspostaviti kao nezavisna disciplina već njezina važnost leži u tome što je uvela društvene i komunikativne faktore pri proučavanju terminologije i specijaliziranoga diskursa.

2.5.1.2. *Komunikacijska teorija terminologije (M.T. Cabré)*

Začetnica ove teorije, M. T. Cabré upozorava na nedostatke terminološke teorije i to najviše na sljedeće:

⁷⁷ „[...] c’est que la socioterminologie, pour peu qu’elle veuille dépasser les limites d’une terminologie ‘greffière’, doit replacer la genèse des termes, leur réception, leur acception mais aussi les causes de leur échec et les raisons de leur succès, au sein des pratiques langagières et sociales concrètes des hommes qui les emploient. Ces pratiques sont essentiellement celles qui s’exercent dans des sphères d’activité. C’est pourquoi la socioterminologie devait rencontrer les réflexions sur les liens qui se nouent entre travail et langage.”

- ograničenjem cilja terminologije na postizanje jednoznačnosti u posebnome jeziku Opća teorija terminologije ignorira složenost interdisciplinarnoga pristupa i negira potrebu za stručnom terminološkom podrškom u komunikaciji;
- definiranjem koncepata kao globalnih jezično neovisnih elemenata i razdvajanjem od specifičnih značenja koja ostvaruju u određenim jezicima Opća teorija terminologije do krajnjih granica pojednostavnjuje koncept značenja;
- ograničavanjem terminoloških jedinica na samo denominativnu ulogu⁷⁸ odbacuje temeljne lingvističke elemente i njihove nasljedne značajke poput morfologije;
- ograničavanjem na denominativnost izgubljena je sintaktička funkcija naziva;
- zanemarivanjem komunikacijskoga aspekta terminološke jedinice Opća teorija terminologije opstruirala je istraživanje doprinosa terminologije u razlikovanju tipova teksta na raznim razinama;
- ignoriranjem postojanja formalnih i konceptualnih varijanti terminološke jedinice Opća teorija terminologije razvila je preskriptivnu metodu koja se u praksi pokazala nedostatnom.

Komunikacijskom teorijom terminologije, Maria Teresa Cabré Castellví (1999) na neki način „pokriva” nedostatke Opće teorije terminologije, za koju smatra da ju je potrebno izmijeniti i nadopuniti. Ističe dvojaku prirodu terminološke jedinice, koja je u isto vrijeme prikaz i prijenos specijaliziranoga znanja. S obzirom na to, potreban je interdisciplinarni pristup proučavanju terminologije koje počinje na temeljima pretpostavke da je terminološka jedinica entitet koji ima složenu poliedarnu strukturu. Odnosno, terminološka jedinica (naziv) ima tri osnovna aspekta: lingvistički, kognitivni i socijalni (komunikacijski). Lingvistički aspekt je leksem koji pripada jeziku, kognitivni aspekt jedinice je pojam kojega naziv označuje i dio je kognitivnog konceptualnog sustava, a treći, komunikacijski aspekt, leži u tome da je kategorizacija toga koncepta uvelike uvjetovana kulturnom zajednicom kojoj jezik struke pripada. Prema tome, nazivi se zapravo ponašaju baš kao jedinice općega jezika, što znači da Cabré svojom teorijom približava terminologiju i lingvistiku.

Ovakvoj je trodimenzionalnoj jedinici potrebno pristupiti interdisciplinarno, stoga Cabré (2000) predlaže teoriju koju naziva Teorija vrata (*The theory of doors*). Vrata su metafora koja

⁷⁸ Denominacija jest imenovanje objekta izvanjezične stvarnosti (usp. Grčić Simeunović, 2014). Rondeau (1984) je dvije strane terminološke jedinice označio nazivima *denomination* (denominacija) i *notion* (pojam). Kod Mihaljević (1993: 260) su to *označitelj* i *označenik*.

predstavljaju moguće pristupe analizi i razumijevanju terminoloških jedinica. Svaka dimenzija jedinice – lingvistička, kognitivna i komunikativna predstavlja zasebna vrata kroz koja je jedinici moguće pristupiti. Ono što je važno naglasiti jest da se vrata ne moraju nužno otvarati u isto vrijeme, odnosno terminološku jedinicu potrebno je proučavati iz više različitih kutova, ali nije nužno da to bude istodobno.

Cabré također kritizira načelo univočnosti koje je postavila tradicionalna terminologija i nekoliko puta u svom djelu napominje da, unatoč težnji da samo jedan naziv predstavlja samo jedan koncept, polisemija i sinonimija u specijaliziranom jeziku postoje. Također se odmiče od sinkronijskog pristupa jer smatra da je svijet tehničkih i znanstvenih pojmova dinamičan te je stoga potrebno uključiti dijakroniju.

Kao što je već navedeno, Cabré (1999: 40) ističe kako ljudi procesom apstrakcije, u određenoj komunikacijskoj situaciji, u prvi plan stavljaju karakteristike objekta relevantne za tu specifičnu komunikacijsku situaciju, dok druge karakteristike objekta u toj situaciji zanemaruju. Moglo bi se stoga zaključiti da je Cabré unijela socijalni aspekt u proučavanje terminološke jedinice, koji će dalje biti upotpunjen sociokognitivnom teorijom i načelima socioterminologije kao terminološke discipline.

Ova je teorija doprinijela teoriji terminologije jer je ukazala na nedostatke tradicionalne terminologije i nadahnula istraživanja različitih aspekata terminologije kao što su konceptualni odnosi, terminološka varijanta, ekstrakcija termina i primjena različitih lingvističkih modela na terminologiju.

2.5.2. Kognitivne teorije terminologije

Tijekom prošlog stoljeća sve se više razvija ideja da jezik nije moguće odvojiti od mišljenja, kao ni termin od njegova značenja, što je vodilo pojavi kognitivnih teorija terminologije. Te se teorije također temelje na proučavanju termina u tekstu i diskursu, a pokušavaju integrirati i premise kognitivne lingvistike i psihologije u promišljanjima o strukturi kategorija i opisu koncepta. Dvije najznačajnije takve teorije su sociokognitivna terminologija Rite Temmerman (2000) i terminologija okvira Pamele Faber (2009). Budući da se ovo istraživanje temelji na postavkama sociokognitivne teorije, ovoj će se teoriji posvetiti nešto više prostora nego ostalima.

2.5.2.1. Teorija okvira

Začetnica teorije okvira u terminologiji jest Pamela Faber koja terminologiji pristupa kognitivnolingvistički, stavljajući praktičnu uporabu u žarište promišljanja (Faber, 2009; Faber et al., 2007). U prvome redu promišlja o praktičnim problemima terminologije iz perspektive prevoditelja. Uočava da strukturiranje koncepata u hijerarhije, kako to nalaže Opća teorija terminologije, pruža prilično ograničen pogled na koncept. Činjenica da koncept ima višestruke aspekte prisiljava prevoditelja da usvoji znanje iz različitih perspektiva.

Da bi terminografska obradba bila učinkovita, mora uključivati mnogostruke informacije koje bi odgovarale različitim perceptivnim, logičkim i lingvističkim formatima koje naš mozak rabi za spremanje podataka.

Faber i suradnici ističu da je opis konceptualne strukture specijalizirane domene nužan vid upravljanja terminologijom. Način na koji su koncepti predstavljeni utječe na oblikovanje informacija u svakoj pojedinoj obrađenoj terminološkoj jedinici, kao i na svako polje koje sadržava podatke o konceptu, a posebno na pojedinačni opis koncepta, odnosno na definiciju. Na temelju pretpostavke da se svaka domena znanja može strukturirati predlošcima koji se temelje na događajima zaključuju da se dio razumijevanja specijaliziranoga polja može opisati osnovnim entitetima koji su povezani različitim tipovima konceptualnih odnosa. Radnje i događaji koji se ponavljaju tvore osnovu za konceptualne strukture događaja. Te se strukture, odnosno idealizirani okviri, rabe kod kategorizacije novih radnji i događaja.

Oblikovanje predloška događaja za domenu specijaliziranoga znanja olakšat će krajnjemu korisniku procesuiranje konceptualnoga sadržaja. Taj okvir opisuju makrokategorijama:

[AGENS → PROCES → PACIJENS/REZULTAT]

Sheme definicija, kako ih opisuju Faber i suradnici, mogu se smatrati vrstama konceptualne gramatike ili definicijskoga okvira koji se može rabiti kao predložak za opis svih tipova koncepata u određenoj domeni. Ključno je stoga da se ti okviri primjenjuju na svim razinama terminološkoga rada kao sredstvo koje će osigurati konzistenciju predstavljanja koncepata na strukturnoj mikrorazini i makrorazini.

Veliki doprinos ove teorije jest taj što je primjenjiva u praksi i nudi sustavnost opisa terminoloških jedinica, dok umreženi koncepti korisniku (prevoditelju) olakšavaju pronalazak tražene informacije.

Nedostaci su što je testirana na samo jednoj domeni, tj. domeni prirodnih znanosti i upitno je može li se upotrijebiti u društveno-humanističkim domenama i/ili višedisciplinarnim bazama. Nedostatak je i isplativost provedivosti jer je za opis jedne domene bilo potrebno 12 godina.

2.5.2.2. Sociokognitivna teorija

Kao što je već ranije spomenuto, načela tradicionalne terminologije pokazala su se nedostatnima i idealiziranima, što je potaklo niz novih škola koje su nastale kao reakcija na manjkavost Opće teorije terminologije. Ono što je zajedničko svim suvremenim teorijama jest pomak s onomaziološkog na semaziološki pristup prema kojem početna točka terminološke analize postaje upravo termin, odnosno, kao što je prethodno navedeno – jedinica razumijevanja.

Rita Temmerman (2000) u svojoj knjizi *Towards New Ways of Terminology Description* predstavlja sasvim novi, sociokognitivni pristup proučavanju terminologije koji, kao i ostale suvremene teorije, temelji na kritici glavnih načela tradicionalne terminologije koji su gore redom navedeni. Temmerman, dakle, kritizira onomaziološki pristup proučavanju terminologije jer smatra da su neki termini izravni proizvodi ljudske aktivnosti i razumijevanja, stoga predlaže semaziološki pristup prema kojemu bi početna točka terminološkog rada trebao biti termin, odnosno jedinica razumijevanja. Za razliku od tradicionalne terminologije koja smatra da su pojmovi u konceptualnom sustavu jasno razgraničeni i da su konceptualni sustavi strukturirani od logičkih i ontoloških veza, Temmerman smatra da nema jasnih granica između pojmova te da su pojmovni sustavi kompleksni i višedimenzionalni jer su kategorije često nejasne i fleksibilne.⁷⁹ Temmerman također kritizira stav tradicionalne terminologije po pitanju definicija jer su pojmovi prototipno organizirani i ne postoji optimalna vrsta definicije, već ona ovisi o pojmu kojeg se definira. Glavni dio njezina rada odnosi se na kritiku načela univočnosti jer smatra da su polisemija i sinonimija potrebne, funkcionalne i neizbježne pojave u posebnom jeziku, stoga ih je potrebno uključiti u terminološku analizu. Za razliku od tradicionalne terminologije koja se temelji na sinkronijskom pristupu te se ne bavi razvojem jezika već se zanima za trenutno značenje termina, Temmerman smatra da se kategorije, pojmovi i termini s

⁷⁹ Uporište za svoju teoriju Temmerman je našla u teoriji prototipa E. Rosch.

vremenom mijenjaju i razvijaju te da je potrebno uključiti vremensku komponentu i promatrati ih dijakronijski.

Osim pet načela tradicionalnih terminoloških škola koja su već prethodno navedena, Temmerman također kritizira standardizaciju terminologije i smatra da je interes za terminološko istraživanje potpuno zasjenjen interesom za standardizaciju te da činjenice govore suprotno od ideala kojima je težila tradicionalna terminologija.

Na temelju navedenih kritika upućenih Općoj teoriji terminologije, Temmerman i suradnici postavljaju načela sociokognitivne teorije terminologije:

- i. Sociokognitivna terminologija započinje s jedinicom znanja koja češće ima nego nema prototipnu strukturu.
- ii. Razumijevanje je strukturirani događaj. Jedinica razumijevanja ima unutarnju i vanjsku strukturu i funkcionalna je u kognitivnim modelima.
- iii. Ovisno o tipu jedinice razumijevanja te razini i tipu specijalizacije pošiljatelja i primatelja u komunikaciji, važnost informacije može varirati.
- iv. Polisemija i sinonimija funkcionalne su u procesu razumijevanja te ih je potrebno opisati.
- v. a. Jedinice razumijevanja stalno se razvijaju. Povijesna razdoblja toga razvoja mogu biti više ili manje bitna za razumijevanje. b. Kognitivni modeli imaju određenu ulogu u razvoju novih ideja, što implicira da su nazivi motivirani.

Kako je već navedeno, tradicionalni terminolozi kreću od koncepta, a ne termina pri objašnjenju značenja – vjeruju da koncept objektivno postoji, da ga je moguće spoznati i imenovati terminom – na tome počiva zapravo i načelo jednoznačnosti, razgraničenosti, itd. Temmerman predlaže da početna točka bude *razumijevanje* izvanjezične realnosti i leksičkih elemenata. Kao dokaz za svoje tvrdnje vidi tekstove, jer smatra da upravo tekstovi otkrivaju način na koji pojedini autori shvaćaju elemente svijeta, postojeće lekseme koji služe kako bi se komuniciralo o tim elementima svijeta i način na koji oni mogu utjecati na stvaranje novih leksičkih elemenata.

Novi prijedlozi za alternativnu Terminologiju su:

- i. Konceptualizacija ili kategorizacija: Jedinice razumijevanja u biotehničkim znanostima pokazuju prototipnu strukturu. Neke kategorije moguće je razumjeti u logičkoj i ontološkoj strukturi i takve je jedinice moguće tretirati kao objektivne koncepte, kako

predlaže tradicionalna terminologija, dok su sve ostale jedinice razumijevanja koje pokazuju prototipnu strukturu *kategorije*;

- ii. Imenovanje ili leksikalizacija: Temmerman pobija načelo jednoznačnosti tradicionalne terminologije te smatra da svi koncepti koji nemaju prototipnu strukturu imaju tendenciju jednoznačnosti, za razliku od onih prototipno strukturiranih koji su često višeznačni i imaju sinonime⁸⁰. Štoviše, polisemija i sinonimija su funkcionalne u procesu razumijevanja prototipno strukturiranih kategorija.
- iii. Metaforički modeli: Temmerman tvrdi da metaforički modeli povezuju jezični sustav s iskustvom o svijetu oko nas i funkcioniranjem uma te pomažu u razumijevanju svijeta.⁸¹

Teorijska paradigma njezina istraživanja je hermeneutika⁸² koju vidi kao osnovu proučavanja jer se usredotočuje na tekstualne informacije kako bi dobila saznanja o kategorizaciji i njezinoj intrinzičnoj vezi s jezikom i kognitivistički pristup u semantici – odnosno model semantičkoga trokuta. Temmerman kritizira tradicionalnu terminologiju i po pitanju zanemarivanja punog potencijala međusobnog utjecaja triju elemenata semantičkog trokuta. Tradicionalna terminologija na prvo mjesto stavlja standardizaciju terminologije koja teži jednoznačnosti – jedan termin može se odnositi samo na jedan koncept (nema polisemije) te obratno (nema sinonimije). Integrirani model moderne sociokognitivne terminologije počinje na nalazima kognitivne semantike koja proučava puni potencijal interakcije između svijeta, jezika i ljudskog uma, te s tog stajališta elementi semantičkog trokuta funkcioniraju u društvenom okruženju (komunikativna funkcija jezika). Neki koncepti mogu ispunjavati načelo univočnosti, dok drugi imaju prototipnu strukturu, a kod takvih struktura načelo univočnosti ne može biti ispunjeno jer su polisemija, sinonimija i figurativni jezik dio povijesti njihova naziva/imenovanja.

Tradicionalna terminologija potpuno je zanemarivala kreativni potencijal jezika i bio je uvriježen stav da ne postoji prirodan proces spajanja označenika i označitelja, već je to svjesna intervencija stručnjaka ili terminologa koji konceptu pripisuju naziv. Vjerovala je, dakle, da svijet objektivno postoji i da je moguće imenovati njegove dijelove. S druge strane, sociokognitivna terminologija smatra da jezik igra značajnu ulogu u razumijevanju svijeta,

⁸⁰ Različite kognitivne faktore koji utječu na leksikalizaciju pojmova, a time i na terminološke varijacije prikazat će se u potpoglavlju 3.3.7.

⁸¹ U potpoglavlju 3.2.6. navest će se primjeri metafore i metaforizacije u hrvatskoj financijskoj terminologiji.

⁸² Hermeneutiku kao osnovu za terminografski rad temeljen na tekstualnim zapisima i kontekstualnim situacijama vide i Gaudin (1990, 1995) i Faber (2009).

svijet je (djelomično) u ljudskom umu i razumijevanje jezika se ne može odvojiti od razumijevanja svijeta. Konceptualizacija je izravni proizvod iskustva i shvaćanja svijeta, što ima izravne posljedice na terminologiju i terminografiju.

Temmerman smatra da je tradicionalnu definiciju potrebno zamijeniti obrascima⁸³ koji služe opisu fleksibilnih i nejasnih jedinica razumijevanja. Razlika između koncepta i kategorije jest ta da je „[...] koncept rezultat logički i ontološki strukturiranog znanja...”, dok su „[...] kategorije sve jedinice razumijevanja koje nije moguće opisati pomoću načela tradicionalne terminologije. Prototipna struktura postoji i unutar i između kategorija (intrakategorijalno i interkategorijalno)”.⁸⁴ Za opis ili definiciju kategorije nije dovoljno uzeti u obzir samo logičke i ontološke strukture, već je potrebno uključiti elemente razumijevanja koji su se razvili tijekom vremena, intrakategorijalne elemente (aspekti, karakteristike) i interkategorijalne elemente kao što je perspektiva, odnosno potrebno je uvesti dodatna načela. Tu je svoju tvrdnju Temmerman u monografiji dokazala na primjerima triju jedinica razumijevanja: *intron*, *blotting* i *biotechnology*. Cilj joj je bio utvrditi mogu li se u tekstovima koji su joj služili kao korpus pronaći definicije koje bi odgovarale idealu tradicionalne terminologije, odnosno mogu li se jasno razgraničiti i uklopiti u logički i ontološki strukturiran pojmovni sustav ili je u opisu jedinica razumijevanja potrebno koristiti alternativne metode. Istraživanje je pokazalo da se neke termine može definirati u skladu s načelima tradicionalne terminologije – lako je naći nadređeni pojam i moguće je nabrojati karakteristike koje ga razlikuju od srodnih pojmova istog stupnja. Međutim, za neke nije moguće naći takvu definiciju. Recimo, ako prevoditelj nije upoznat s pojmom, na temelju definicije neće imati kompletno znanje o pojmu i potrebna je enciklopedijska definicija. Razumijevanje takvih pojmova nije logički ni ontološki strukturirano i potrebno je tražiti vezu između novih elemenata razumijevanja i kategorija koje već postoje u umu, stoga se Temmerman okreće modelu prototipa. Prototip je najbolji primjer kategorije kojeg čovjek stvara u svom umu i na temelju prototipa radi klasifikaciju. Autorica za primjer uzima kategoriju „ptica” čiji primjerci mogu imati karakteristike kao „može letjeti”, „ima perje”, „liježe jaja”, itd. Primjerci pokazuju sličnost i imaju neke zajedničke karakteristike (ne nužno sve), stoga pripadaju istoj kategoriji. Moguće ih je opisati kao članove obitelji, odnosno imaju porodičnu sličnost⁸⁵. Članovi kategorije pokazuju različitosti jer postoje različiti stupnjevi reprezentativnosti (odnosno članovi nisu jednaki) te denotacijske granice kategorije

⁸³ Engl. *templates* (Temmerman, 2000: 73).

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Usp. Wittgenstein (1953), Rosch & Mervis (1976).

nisu uvijek točno određene (odnosno postoji fleksibilnost i nejasnost). Što se tiče intenzije, za prototipno strukturirane kategorije postoji fleksibilnost i nejasnost jer nema definicije u smislu potrebnih i dostatnih karakteristika, već postoje porodične sličnosti koje podrazumijevaju preklapanja određenih pod-grupa. Provjerena je prototipna struktura triju gore navedenih jedinica razumijevanja, te je zaključeno da su kategorije kao *blotting* i *biotechnology* prototipno strukturirane, dok je kategorija *intron* u početku bila razgraničena kategorija, ali se postupno razvija u prototipnu. Potrebno je razmotriti mnoge aspekte informacija koji su bili zanemareni u tradicionalnoj terminologiji kako bi se dobio realan opis kategorizacije i značenja u terminografiji.

Temmerman preuzima Lakoffov (1987) model *idealiziranog kognitivnog modela*. Proučavajući intenziju i ekstenziju termina *blotting* i *biotechnology*, zaključeno je da te dvije kategorije nije moguće definirati kao dio logičkih ili ontoloških struktura, već ih je potrebno odrediti kao dio IKM-a, strukturiranih cjelina iskustva, vjerovanja ili praksi koji tvore vrstu konceptualnog preduvjeta za razumijevanje značenja riječi. Ono što je utvrđeno jest da *blotting* i *biotechnology* ne postoje kao dva koncepta koja su individualne jedinice u objektivnom svijetu, kako to tvrdi tradicionalna terminologija, već ono što postoji jesu tekstovi u kojima autori svjedoče kako oni shvaćaju kategorije unutar IKM-a, a što može biti različito od IKM-a drugog autora. Model je testiran na iste tri jedinice razumijevanja (*intron*, *blotting*, *biotechnology*), pri čemu je zaključeno da postoje razlike između jedinica koje se mogu objektivno doživjeti (npr. *intron*) i onih koje nastaju u ljudskom umu (npr. *biotechnology*) te jedinica razumijevanja koje se u prvoj fazi začinju u umu, ali se materijaliziraju i razvijaju zahvaljujući iskustvu (*blotting*). One koje se mogu objektivno doživjeti mogu biti definirane skladu s načelima definiranja tradicionalne terminologije, dok one koje nastaju u ljudskom umu trebaju alternativne metode opisa. Te kategorije pokazuju karakteristike prototipno strukturiranog znanja i, kao drugo, informacije nužne za shvaćanje tih kategorija su enciklopedijskog karaktera i nije ih moguće opisati samo definicijama. Takve jedinice pokazuju prototipne strukture. Kako bismo razumjeli takve kategorije, potrebne su informacije od najmanje bitne do najbitnije, što nije strukturirano logički ili ontološki. Za takve kategorije nije važna definicija nužnih i dostatnih karakteristika.

Temmerman je, dakle, dokazala da se definicije entiteta *intron*, aktivnosti *blotting* i grupne kategorije *biotechnology* razvijaju iz konteksta specijaliziranih tekstova. Kako jedinice razumijevanja imaju prototipnu strukturu, mogu biti podložne promjenama i moguće ih je

objasniti kao kategorije razumijevanja na temelju kognitivnih modela. Također je potrebno uzeti u obzir i povijest jedinice, posebice za jedinicu *biotechnology*.

Autorica preispituje stav tradicionalne terminologije da je, budući da je nedvosmislena komunikacija idealna za komunikaciju stručnim jezicima, metaforički termin potrebno zamijeniti njegovim doslovnim ekvivalentom. Temmerman također pokušava dokazati da je metaforički model temelj boljeg razumijevanja i da može biti didaktički koristan. Prikazala je da je postanak naziva iz domene biotehničkih znanosti povezan odnosno analogan s četiri druge discipline: lingvistikom, geografijom i informatikom (DNA je jezik, karta je software i filmska vrpca), tj. da se leksikalizacije mogu shvatiti kao rezultati analogije s tim disciplinama odnosno znanostima. I na taj način dokazuje da nam metafora pomaže u shvaćanju novih pojmova jer ih analogno povezujemo s onim već postojećima u našem umu temeljem našeg znanja i iskustva (putem idealiziranih kognitivnih modela). Usporedila je upotrebu kreativnih i didaktičkih metafora u tri različite vrste tekstova: u znanstvenim člancima gdje su „neoleksikalizacije rezultat svjesnog ili podsvjesnog analoškog razmišljanja”, stručnim priručnicima koji su namijenjeni korisnicima koji nisu potpuni laici, već imaju određeno predznanje o domeni i, konačno, tekstovima namijenjenim široj javnosti, odnosno osobama koje nisu stručnjaci u domeni u kojima je analogija najizraženija jer se figurativni jezik koristi u didaktičke svrhe. Time je dokazano da odabir određenih metafora ovisi o vrsti teksta i razini stručnosti.

Glavni dio njezine kritike usmjeren je na načelo tradicionalne terminologije prema kojem bi svi nazivi trebali biti jednoznačni. U idućim potpoglavljima detaljnije će se opisati sociokognitivni pristup polisemiji i sinonimiji.

Kritika sociokognitivnoga pristupa pronađena je u radu Brune Nahoda. Nahod (2016: 17), naime, tvrdi da kategorije strukovnoga jezika nikada ne pokazuju prototipnu strukturu te da su primjeri koje je dala Temmerman (*cloning* i *biotechnology*) pogrešno analizirani. Kao uzrok pogrešnoj analizi vidi nedovoljnu specijaliziranost domene jer je domena prirodnih znanosti preopširna, prekompleksna i heterogena (usp. Nahod, 2016: 18). Smatra da primjer *kloniranja* za kojeg Temmerman tvrdi da je prototipan, u određenom strukovnom jeziku ima točno određeno znanje, ono koje je u tome kognitivnom modelu ključno.

Daljnju primjenu sociokognitivne teorije u lingvistici, točnije, primjenu na kritičku analizu diskursa⁸⁶, nalazimo kod van Dijka (2008). On je sociokognitivni pristup primijenio na

⁸⁶ Engl. CDA ili *critical discourse analysis* (van Dijk, 2008).

proučavanje konteksta i analizu diskursa te se bavi utjecajem društvenog konteksta i komunikacijskih situacija na uporabu jezika i diskursa.

U hrvatskom jeziku primjenu sociokognitivne teorije nalazimo kod Luzer i Tominac Coslovich (2016) koji leksikografskoj obradi leksičkih jedinica u stručnim rječnicima pristupaju sa stajališta kognitivno utemeljenih pristupa terminologiji (sociokognitivnog pristupa i pristupa tzv. teorije okvira).

Primjenu sociokognitivne teorije na terminologiju u hrvatskom jeziku pronalazimo kod Nahoda (2014) koji je u svojoj disertaciji sociokognitivni pristup primijenio na obradbu jedinica posebnoga jezika, kao i u daljnjim istraživanjima o posebnome jeziku (2015a, 2015b, 2016).

Sociokognitivna teorija donijela je novosti u teoriju terminologije, među kojima je najznačajnije promatranje jedinica iz aspekta kognitivne lingvistike. Međutim, iako potpuno oprečne u svojim glavnim načelima, tradicionalna terminologija i sociokognitivna teorija terminologije ne moraju nužno isključivati jedna drugu, već se i jedna i druga mogu primijeniti, ovisno o vrsti istraživanja i željenim rezultatima. U ovom će se radu pokušati primijeniti sociokognitivni pristup proučavanju financijske terminologije hrvatskoga jezika. Problemu polisemije pristupit će se na deskriptivan način opisujući prototipne strukture polisemnih jedinica te uključujući dijakronijski aspekt kao i važnost kognitivnih modela pri stvaranju naziva. Problemu sinonimije također će se pristupiti sa sociokognitivnoga stajališta te provjeriti kognitivna motiviranost za različite sinonime, odnosno terminološke varijante. Kako bi se što bolje shvatila razlika između jednog i drugog pristupa, tradicionalnog i sociokognitivnog, opisat će se razlika u pogledu na značenje jezičnoga znaka jer pristup značenju uvjetuje određeni pristup tretiranju polisemnih i sinonimnih jedinica.

2.5.3. Sociokognitivni pristup polisemiji

Temeljne razlike između tradicionalne terminologije i suvremenih teorija terminologije već su ranije evocirane. Kao jednu od temeljnih razlika spomenuta su oprečna stajališta tradicionalne terminologije, s jedne strane, i suvremenih teorija, s druge strane, prema polisemiji u terminologiji. Za razliku od tradicionalne terminologije, suvremene teorije polisemiju u terminologiji ne tretiraju kao isključivo nepoželjnu karakteristiku, već ju smatraju opravdanom, štoviše funkcionalnom značajkom. U daljnjem tekstu navode se neka stajališta suvremenih teorija terminologije o polisemiji.

Maria Teresa Cabré (1999) u knjizi *Terminology: theories, methods and applications* uvodi komunikacijsku teoriju terminologije, a jedno od temeljnih kritika koje ova teorija upućuje tradicionalnoj terminologiji jest da ograničenjem cilja terminologije na postizanje jednoznačnosti u posebnome jeziku Opća teorija terminologije ignorira složenost interdisciplinarnoga pristupa i negira potrebu za stručnom terminološkom podrškom u komunikaciji. Cabré, dakle, kritizira načelo univočnosti i smatra da terminološka jedinica ima poliedarnu strukturu za čije je proučavanje potreban interdisciplinarni pristup, o čemu je bilo riječi u potpoglavlju 2.5.

Nadalje, Cabré smatra da bi se zbog prirode terminoloških sustava terminološka polisemija zapravo trebala smatrati homonimijom. Ona to obrazlaže na sljedeći način:

„Polisemija se u terminologiji tretira poprilično drukčije nego što se tretira u leksikografiji. Terminologija se temelji na načelu da jedan naziv pripada jednom pojmu, ali takva jednoznačna veza u praksi se ne pojavljuje uvijek. Semantička vrijednost termina temelji se samo na temelju njegove veze sa specifičnim konceptualnim sustavom. Kako bismo termin dodijelili posebnoj domeni, moramo ga smjestiti u poseban konceptualni sustav. Rezultat toga jest da ono što u leksikografiji smatramo polisemijom, u terminologiji postaje homonimija.” (Cabré 1999: 108, prijevod: M. M.)⁸⁷

Cabré ne negira postojanje polisemije u terminologiji, a rješenje vidi u tome da je u terminologiji polisemiju potrebno tretirati kao homonimiju. Više o razlikama između polisemije i homonimije navodi se u petom poglavlju ove disertacije.

Socioterminolozi (Gaudin, 2003; Pihkala, 2001) također priznaju postojanje polisemije u terminologiji. Terminologija jest poseban jezik, ali funkcionira kao dio općeg jezika i nije imuna na promjene koje se događaju u općem jeziku. Tako su, prema njihovom mišljenju, polisemija i sinonimija prirodni i sastavni dio jezika i kao takve funkcioniraju i u posebnom jeziku. Socioterminolozi se također okreću od onomaziološkog i sinkronijskog pristupa i smatraju da konceptualni sustavi nisu statični nego dinamični, što znači da se nazivi i koncepti mijenjaju i razvijaju tijekom vremena jer se mijenjaju i spoznaje o njima. Socioterminologija

⁸⁷ “In terminology, polisemy is treated quite differently from the way it is treated in lexicography. Terminology is based on the principle that one designation corresponds to one concept, but this univocal relationship does not always occur in practice. The semantic value of a term is established solely on the basis of its relationship to a specific conceptual system. Identifying a term as belonging to a special subject field involves placing it in a specific conceptual system, and as a result what in lexicography is considered polisemy, in terminology becomes homonymy.”

ima za cilj naglasiti važnost socijalnih aspekata jezika – stručnjaci određene domene ne čine homogenu skupinu te se komunikacija može odvijati na različitim socijalnim razinama – terminologija, dakle, treba uzeti u obzir ljude koji komuniciraju posebnim jezikom kao i vrstu komunikacijske situacije. U tom pogledu cijeni se jezično bogatstvo te se na sinonimiju i polisemiju gleda kao na poželjne karakteristike terminologije.

Sociokognitivna teorija Rite Temmerman ne negira u potpunosti dostignuća tradicionalne terminologije. Naime, Temmerman smatra da postoje jedinice razumijevanja koje je moguće opisati načelima tradicionalne terminologije, a to su jedinice koji nemaju prototipnu strukturu, već binarnu. Međutim, isto tako smatra da je u terminologiji puno više jedinica koje imaju prototipnu strukturu i čije proučavanje zahtijeva drukčiji pristup. Te jedinice Temmerman naziva kategorijama. Prema istoj autorici, više jedinica ima prototipnu strukturu, a prototipne strukture podliježu semantičkim promjenama kao što su generalizacija, specijalizacija, metonimizacija i metaforizacija. Ti semantički mehanizmi vode do polisemizacije pa Temmerman smatra da u terminologiji ima više polisemnih jedinica nego jednoznačnih jer čak i jednoznačne jedinice koje nemaju prototipnu strukturu s vremenom je mogu razviti i time postati polisemične. Polisemiju mogu uzrokovati promjene na tri razine: promjena u razumijevanju kategorije (konceptija), promjena u kategoriji zbog npr. tehnoloških ili socioloških inovacija (percepcija) i promjena u načinima izražavanja doživljaja i razumijevanja, tj. rezultat mehanizama promjene u jeziku. Temmerman (2000: 132) formulira sljedeće postavke:

- i. Kada se otkrije fenomen koji je moguće jasno razgraničiti i definirati, na prvi mah postoji tendencija univočnosti. Potraga za boljim razumijevanjem jedinice razumijevanja te mogući mehanizmi proširenja značenja (kao metaforizacija) vrlo vjerojatno vode do polisemizacije termina;
- ii. Univočnost kao ideal za nedvosmisleno i učinkovito razmišljanje i komuniciranje je nerealna za prototipno strukturirane kategorije – kao prvo, polisemija je u stručnom jeziku funkcionalna i posljedica je potrage za što dubljim shvaćanjem jedinice razumijevanja, a kao drugo, sinonimija se razvija zbog točnosti u izričaju, što je povezano s perspektivom pošiljatelja poruke.

Polisemija je rezultat ljudskog razmišljanja o svijetu, a s čisto semaziološkog stajališta ona je rezultat evolucije značenja. Jezik ima tendenciju povećanja polisemnog karaktera leksičkih

jedinica. Temmerman je na svojim primjerima⁸⁸ pokazala da prototipne kategorije iskorištavaju svoj polisemni potencijal – nova semantička varijanta može se uvrstiti u kategoriju zbog svoje sličnosti prototipu. To povećava polisemiju termina povećavajući broj semantičkih varijanti grupiranih oko prototipnog središta. Razumijevanje nije statično već se konstantno mijenja i napreduje, stoga se mijenja i razvija i ono na što se određeni termin odnosi. Tri aspekta semantičkog trokuta podložna su stalnim promjenama – stvarnost koju doživljavamo se razvija, način na koji članovi zajednice razumiju svijet mogu se razlikovati od osobe do osobe, a riječi (termini) koji označuju elemente našeg znanja i iskustva nisu jasno razgraničene kategorije već se neprestano razvijaju. Zbog toga Temmerman polisemiju shvaća kao funkcionalnu karakteristiku terminologije.

Ako polisemiju prihvatimo kao stalnu funkcionalnu pojavu u terminologiji posebnoga jezika, postavlja se pitanje kako u praksi riješiti problem do kojeg ona dovodi, odnosno kako odabrati pravo značenje. Bankarstvo i financije spadaju u domene s vrlo dinamičnim razvojem koji rezultira velikim promjenama – posljedično tome, bankarska i financijska terminologija podložne su gotovo svakodnevnim promjenama. Novi termini ulaze u terminologiju ubrzano i u velikim količinama, a stari termini mijenjaju značenja i dobivaju nova. Pri prevođenju pisanih ili govorenih tekstova financijske tematike, prevoditelji ne bi smjeli pogriješiti u interpretaciji značenja jer to može dovesti do ozbiljnijih nesporazuma, stoga je problemu polisemije potrebno pristupiti na adekvatan način. Ovim su se problemom rješavanja polisemije pri prevođenju bavili Goran Schmidt (2007) i Mirjana Radosavljević (2009) i prikazali ključnu ulogu koju ima kontekst u rješavanju problema polisemije. Naime, stavljanjem u kontekst termin dobiva svoje pravo značenje. Schmidt (2007: 204) umjesto značenja predlaže termin „značenjski potencijal”. Sve riječi imaju značenjski potencijal, a različita tumačenja u različitim kontekstima dio su značenjskog potencijala riječi. Različita tumačenja značenja termina u daljnjem će se tekstu zvati značenjskim nijansama ili varijantama. U svome je radu analiziranim primjerima Schmidt potvrdio da je pravo značenje polisemne riječi moguće razumjeti samo u kontekstu u kojem je pravo tumačenje uvijek na neki način markirano, odnosno postoje određeni indikatori. Ti

⁸⁸ Model je testiran na trima jedinicama: *Intron*, *blotting* i *biotechnology* pri čemu je zaključeno da *intron* nije prototipno strukturirana jedinica te se kao takva može podvrgnuti načelima tradicionalne terminologije, za razliku od jedinica *blotting* i *biotechnology* koje su prototipno strukturirane i pokazuju odlike polisemije. U posebnom poglavlju o polisemiji autorica je za primjer dala jedinicu razumijevanja *cloning*.

indikatori mogu biti: kolokacije, funkcija objekta⁸⁹, okolnosti⁹⁰, specifična sintaktička struktura⁹¹ i polisemna sinonimna jedinica.

U petom poglavlju navode se vlastiti primjeri polisemnih struktura jedinica koje pripadaju domeni financija. Primijenjuje se sociokognitivni pristup u proučavanju polisemnih struktura i pokušava se dokazati tvrdnja Rite Temmerman da većina kategorija ima prototipnu strukturu i da mehanizam metaforizacije uzrokuje polisemizaciju jedinica. Pri tome se ustanovljuje imaju li polisemne strukture u financijskoj terminologiji radijalne strukture i odlikuje li ih fleksibilnost i dinamika. Također se provjerava je li polisemiju u financijskoj terminologiji moguće otkloniti kontekstom i ustanoviti glavne uzroke nastajanja polisemije u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika. U idućem će se poglavlju stoga reći nešto o prototipnim strukturama polisemnih jedinica.

2.5.4. Sociokognitivni pristup sinonimiji

Kao što je prethodno spomenuto, najkritiziranije načelo tradicionalne terminologije, koje je ujedno od najvećeg interesa za naše istraživanje o polisemiji i sinonimiji, jest zagovor univočnosti prema kojemu jedan pojam može biti označen samo jednim terminom, te se jedan termin može odnositi na samo jedan pojam, što automatski isključuje polisemiju i sinonimiju kao poželjne karakteristike terminologije. Upravo su ti nepoželjni fenomeni varijante koncepta i termina uzrokovali težnje za standardizacijom terminologije koje su poprimile globalne razmjere – tradicionalna terminologija propisuje što je u terminologiji poželjno, a što je zabranjeno (kao npr. polisemija i sinonimija), a što se pokazalo utopijom jer je i terminologija podložna istim promjenama i utjecajima kao i opći jezik, dok je praksa pokazala da nije moguće zabraniti niti eliminirati polisemiju i sinonimiju.

Temmerman (2000: 14) je na svoje primjere primijenila temeljne postavke kognitivne semantike i zaključila da jedinice razumijevanja imaju prototipnu strukturu te da nisu objektivne već se temelje na iskustvu i percepciji pa je takva prototipna struktura dinamična i fleksibilna. Posljedično tome, dolazi do varijanti u konceptima i terminima, a time do polisemije i sinonimije kao neizbježnih pojava u posebnome jeziku koje je potrebno opisati. U posljednjih

⁸⁹ Ako se radi o fizičkom predmetu.

⁹⁰ Odnosno kontekst.

⁹¹ Odnosno kontekst.

20-ak godina terminologija se približila teorijama i modelima koji su se istovremeno razvijali u lingvistici pa su, kao rezultat toga, neki autori usvojili kognitivnu perspektivu u istraživanju posebnoga jezika.

Suvremena terminološka teorija prihvaća terminološku jedinicu kao dinamičnu jedinicu, koja se mijenja pod utjecajem spoja čovjeka, izvanjezičnog konteksta i jezika, ali i pod utjecajem dinamičnoga odnosa naziva i pojma. Posljedično tome, prihvaća različite leksičke varijante, odnosno razvija se interes za promatranje različitih terminoloških varijanti. Sager smatra da pojam može imati onoliko pridruženih naziva koliko ima različitih komunikacijskih situacija u kojima se može naći (usp. Grčić Simeunović, 2014: 45):

„Moderna terminološka teorija prihvaća pojavljivanje sinonimskih izraza i terminoloških varijanti i odbija usko gledište dotadašnjih teorija koje su koncept povezivale sa samo jednim terminom. Nove teorije priznaju da jedan koncept može imati više lingvističkih reprezentacija jer postoje različite komunikacijske situacije koje zahtijevaju različite lingvističke oblike.” (Sager, 1990: 58, prijevod: M. M.)⁹²

Pearson (1998) uzrok supostojanja terminoloških varijanti vidi i u nepodudaranju između standardnoga naziva i naziva koji se koristi među stručnjacima:

„Postoji mnogo termina koji zaslužuju standardizirani status, a ne pojavljuju se u standardu samo zato što ih se nije uzelo u obzir. Također, postoji mnogo drugih termina koji su već razmatrani i odbijeni u korist nekog drugog termina ili zato što su smatrani preopćenitima ili prestručnima [...] Međutim, korisnici svejedno mogu svjesno odabrati odbijeni termin umjesto standardiziranoga jer se upravo taj termin nastavlja koristiti u njihovoj zajednici.” (Pearson, 1998: 24, prijevod: M. M.).⁹³

U središtu je interesa kognitivne lingvistike značenje, odnosno primarna uloga jezika je upravo u izražavanju značenja, a značenje jezičnih jedinica je „[...] rezultat govornikova konstruiranja (engl. *construal*), a ne objektivne istine ili istinosnih uvjeta”. (Šarić, 2011: 307).

⁹² „Modern terminological theory accepts the occurrence of synonymic expressions and variants of terms and rejects the narrowly prescriptive attitude of the past which associated one concept with only one term. It is recognised that one concept can have as many linguistic representations as there are distinct communicative situations which require different linguistic forms.”

⁹³ „There are many terms worthy of standardised status which do not appear in a standard simply because they have not yet been considered. It is also true that there are many others which have already been considered and rejected in favour of another term or because they are considered to be too general or too specialized. [...] Users may still knowingly choose to use deprecated terms instead of standardised terms because they are the ones which continue to be used by their community.”

Govornikovo konstruiranje značenja temelji se na njegovom izvanjezičnom, enciklopedijskom znanju o svijetu, na njegovim iskustvima i percepciji i zbog toga je značenje podložno promjenama koje ovise o kontekstu uporabe. Riječi nisu „gotovi proizvodi” koji nose točno definirano, nepromjenjivo značenje, već one potiču i pobuđuju značenje, stoga je „konstrukcija značenja više konceptualna nego lingvistička operacija” (Šarić, 2011: 309). Kako konceptualizacija odnosno konstrukcija značenja utječe na odabir sinonima prikazat će se u daljnjem tekstu i potkrijepiti primjerima u poglavlju 6.

Važnost koju je kognitivna lingvistika pridala kontekstu uporabe u odnosu na tradicionalna shvaćanja da riječi imaju strogo definirana značenja potaknula je razvoj korpusnih analiza koje proučavaju jezik u uporabi⁹⁴. I ovo se istraživanje temelji na korpusu, odnosno analizi faktora koji utječu na odabir određenog leksema u određenom kontekstu. Odabir različitih leksema, odnosno leksičkih varijanta, ovisi o tome koji se aspekt koncepta želi u tom kontekstu naglasiti, što podrazumijeva prototipnu strukturu kategorija. Neke su značenjske sastavnice manje, a neke više prototipne, odnosno relevantne za određeni kontekst. Svaka upotreba leksema u kontekstu u prvi plan stavlja samo neke semantičke sastavnice, dok su ostale sastavnice tada u drugom planu. U konkretnom komunikacijskom činu sudionici odlučuju o tome koja će obilježja staviti u prvi plan. Odabir sastavnica koje se stavljaju u prvi plan je kognitivan proces, a odabir određene leksičke varijante je stoga češće motiviran nego arbitraran. Ovakvo poimanje proizlazi iz pretpostavke da je odnos naziva i pojma dinamičan, što uzrokuje varijabilnost terminološke jedinice. Interes za varijabilnost naziva u terminologiji iskazan je radovima Temmerman (2000), Freixa (2006), Pecman (2012), Kaguera (2002), Gaudin (2002).

Prema kognitivističkom shvaćanju, pojmovne strukture su prototipno, stupnjevito organizirane. Članovi strukture su više ili manje bliski prototipu, stoga nisu jednaki već stupnjevito organizirani u odnosu na prototip te za definiciju jedinica nisu dovoljne nužne i distinktivne karakteristike (aristotelovski princip definicije pojma), pa Slodzian (2000) predlaže izradu terminoloških stabala koji ilustriraju porodičnu sličnost (Rosch, 1973), a Temmerman (2000) predlaže da se pojmove definira kao jedinice razumijevanja, koje obilježavaju nejasne granice. Nejasne granice pojma vode višedimenzionalnoj strukturi pojma, pri čemu svaka dodatna dimenzija pojma stupa u sinonimne odnose s nekom dimenzijom nekog drugog pojma.

Korpusna istraživanja pokazala su da postoje terminološke varijante u strukovnim

⁹⁴ Naziv kao leksičku jedinicu podložnu promjenama (sinonimiji, polisemiji, pomacima u značenju) ovisno o kontekstu promatrali su Depecker (2003), Pearson (1998), Cabré (1999), Temmerman (2000).

tekstovima (Collet: 2003, Freixa: 2006, Suarez, Cabré 2002, Fernandez-Silva, Freixa, Cabré 2011). Upravo nam terminološke varijante, odnosno sinonimi dopuštaju da u prvi plan stavimo točno određene semantičke sastavnice jezične jedinice. Isti je koncept moguće opisati sa različitih stajališta, bilo da se radi o različitoj domeni, različitoj perspektivi, različitoj namjeri priopćavanja, odnosno različitim idealiziranim kognitivnim modelima (IKM)⁹⁵. Potencijalna se značenja riječi aktiviraju, tj. realiziraju u novom okruženju, odnosno kontekstu i kontekstu što je moguće zbog fleksibilnosti i dinamike njihovih prototipnih struktura, odnosno zbog značenjske rastezljivosti riječi. Što je riječ prilagodljivija, odnosno što je njezin značenjski potencijal fleksibilniji, više će biti sinonima. U novom okruženju riječ poprima novu semantičku sastavnicu, odnosno ostvaruje značenje koje je čini sinonimom neke druge riječi. Iz ovoga vidimo da su zapravo polisemija i sinonimija u međusobnoj sprezi i dinamici – što je značenjski potencijal riječi veći, više je koncepata na koje se može odnositi, a time i veći broj sinonima koji označavaju iste aspekte koncepta.

Pamela Faber u svojoj terminološkoj bazi *Ecolexicon*⁹⁶ primijenila je teoriju kognitivnih okvira čiji je začetnik u semantici Charles Fillmore (1982, 1985). Njegova se teorija temelji na pretpostavci da određeni kontekst aktualizira određeni dio pojmovne strukture, što ističe njezinu višedimenzionalnost⁹⁷. Svaka dimenzija pojmovne strukture, odnosno svaka njezina značenjska nijansa izražava se različitim nazivom, što uzrokuje terminološku varijabilnost, te kao posljedicu terminološku sinonimiju. Fillmore je svojom teorijom dao osnove Lakoffu (1987) koji je Fillmoreove *okvire* uobličio u teoriju o idealiziranom kognitivnom modelu. Teorija okvira, dakle, podrazumijeva da je naše znanje o svijetu strukturirano u obliku prizora (scena) kao koherentnih struktura ili mentalnih slika. Prizor, odnosno predodžbe uobličene u jeziku daju različite terminološke varijante.

Kako određeni kontekst potencira samo jednu od dimenzija značenja riječi, sinonimima mogu postati riječi koje izolirane ničim ne ukazuju da bi to mogle biti. Takva sinonimija nastaje kod upotrebe hiponima i hiperonima. Značenje hiperonima uključeno je u značenje njihovih hiponima, samo što hiperonimi imaju puno veći značenjski potencijal, a hiponim se upotrebljava kao njegov sinonim onda kada se i jedan i drugi odnose na točno ograničeno

⁹⁵ O terminološkim varijantama odnosno leksikalizaciji pojmova putem motivacija govore Fernandez-Silva, Freixa & Cabré. Njihov model primjenjen je u ovom istraživanju u poglavlju 3.3.7. (u kojem je opisan teorijski dio) te poglavlju 6. u kojem se nalaze primjeri terminoloških varijanti.

⁹⁶ <http://ecolexicon.ugr.es/>

⁹⁷ Višedimenzionalnost pojmovne strukture uzrokuje višeznačnost terminološke jedinice (usp. Grčić Simeunović, 2014: 176).

značenje, tj. semantičku sastavnicu. To je tzv. funkcionalna sinonimija (Šarić, 2011) koja se, osim u odnosu hiper i hiponimije, ostvaruje i kroz metaforizaciju i metonimizaciju.

U ovoj disertaciji, u poglavlju 6. primijenit će se kognitivni pristup proučavanju financijske terminologije hrvatskoga jezika – pristupit će se problemu sinonimije s uporabnog aspekta jezika. U korpusu tekstova financijske tematike potražiti će se terminološke varijante koje se odnose na isti koncept i pokušati će se identificirati kognitivne faktore koji su utjecali na odabir različitih naziva za isti koncept.

3. PROBLEMI STANDARDIZACIJE TERMINOLOGIJE

U prethodnim poglavljima govorilo se o osnovnim pojmovima vezanim uz terminologiju, od njezina postanka i prvih teorija sve do današnjih suvremenih teorija. Opisani su temelji strukturalne lingvistike koji su direktno utjecali na strukturalnu prirodu terminologije te pomak sa strukturalističkoga shvaćanja značenja jedinica na kognitivističko i posljedice toga pomaka na razvoj terminologije. U prethodnim poglavljima objašnjene su razlike između tradicionalnoga i sociokognitivnoga pristupa obradi terminoloških jedinica. Tradicionalna terminologija odvajala se od lingvistike i njezinih novih teorija i dostignuća te je smatrala da se termini ne mogu proučavati na jednak način kao riječi općeg jezika jer su isti otporni na utjecaj konteksta te nije priznavala dijakronijski razvoj termina kao jezične jedinice. Posljedično tome, tradicionalna terminologija teži univočnosti i smatra polisemiju, kao uostalom i sinonimiju, nepoželjnom karakteristikom terminologije koja narušava preciznost termina i otežava znanstvenu komunikaciju. Termini moraju biti jednoznačni i ne podlijezati kontekstu jer se u tom slučaju radi o neterminima koji funkcioniraju kao riječi općeg jezika.

U ovom poglavlju teorijski će se opisati ono što slijedi u praktičnome dijelu rada, od poglavlja 4 pa nadalje. Uz teoriju koja će se kasnije, u praktičnom dijelu, pokušati potkrijepiti, u ovom će se poglavlju opisati i metodologija rada.

Prvi korak praktičnoga rada ove disertacije bio je pokušaj primjene tradicionalnih terminoloških načela pri usustavljanju financijske terminologije hrvatskoga jezika. Stoga će se u prvom potpoglavlju 3.1. opisati metodologija koja je primijenjena pri pokušaju usustavljanja naziva iz financijske terminologije. Kako je takva obrada za rezultate dala dva temeljna terminološka problema, sljedeća dva potpoglavlja bavit će se tim dvama temeljnim problemima – polisemijom i sinonimijom te metodologijom obrade polisemnih i sinonimnih jedinica financijske terminologije hrvatskoga jezika.

3.1. TERMINOLOŠKA OBRADA – od pokušaja standardizacije do otkrivanja prototipnih struktura

Prvi problem koji je uočen prilikom prevođenja tekstova financijske tematike na hrvatski i s hrvatskoga jezika bio je veliki broj posuđenica iz engleskoga jezika koje prevladavaju u hrvatskoj financijskoj terminologiji. Tijekom posljednjih godina razvili su se brojni novi

financijski koncepti, a njihovo stvaranje i množenje traje i dalje. Budući da su se ti pojmovi razvili i da se i dalje razvijaju poglavito u zemljama engleskog govornog područja, upravo na engleskom jeziku nastaju i nazivi za te pojmove. Protok informacija u ekonomskoj djelatnosti na međunarodnoj razini izrazito je brz, a tome, između ostalih čimbenika, pogoduje i proces privatizacije raznih društava i tvrtki uslijed koje vlasnicima postaju osobe ili organizacije iz inozemstva. Posljedično, komunikacija među djelatnicima takvog poduzeća mora se voditi na stranom jeziku koji razumiju svi, a najčešće je to *lingua franca* modernog doba odnosno engleski. Takav tijek događanja neminovno vodi do velikih promjena u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika jer je hrvatski jezik, u nedostatku domaćeg naziva za određeni novi financijski pojam, prisiljen, barem na neko vrijeme, posuditi već postojeći engleski naziv tog istog pojma. Uz proces privatizacije tu je i veliki utjecaj javnih medija koji također, u želji za brzim informiranjem šire javnosti, a u nedostatku određenog hrvatskog naziva za moderne financijske pojmove, posežu za engleskim nazivima. Stoga danas na Internet stranicama, u časopisima i na radiju možemo čuti pojmove kao što su *outsourcing*, *leasing*, *holding*, itd. Hrvatski jezikoslovci nastoje pronaći domaće zamjene za engleske nazive što ponekad urodi plodom, a ponekad je, nažalost, ta potraga bezuspješna jer se engleski naziv već toliko ustalio da ga domaći predloženi naziv ne može istisnuti iz uporabe. Prevoditelji se u svojoj svakodnevnoj aktivnosti susreću s velikim brojem termina za koje je vrlo teško, a ponekad i nemoguće, pronaći odgovarajući naziv u hrvatskom jeziku. Prevoditelj koji je tada u ulozi terminologa može se poslužiti raznim rječnicima i terminološkim glosarima, kao i konzultirati internet stranice. Međutim, ako ni takva potraga ne urodi plodom, prevoditelj ima dva izbora: odlučiti preuzeti strani naziv i eventualno ga u tekstu označiti kurzivom, ili pokušati stvoriti vlastiti naziv.

Prema Hudeček i Mihaljević (2009), hrvatski naziv može nastati na sljedeće načine: preuzimanjem stranog naziva, prihvaćanjem internacionalizma latinskog i grčkog podrijetla ili naziva tvorenih latinskim i grčkim elementima, hrvatskom tvorbom, terminologizacijom, reterminologizacijom, preuzimanjem riječi općeg jezika, povezivanjem riječi u sveze (stvaranjem višerječnog naziva).

Ako se prevoditelj odluči za stvaranje vlastitog naziva, najbolje bi bilo upotrijebiti jednorječni naziv jer je u tom slučaju veći derivacijski potencijal tog naziva. Pri tome se može poslužiti postupcima hrvatske tvorbe ili procesima poznatim kao terminologizacija i

reterminologizacija. Ako se odluči za stvaranje višerječnog naziva, potrebno je pridržavati se normativnih pravila.

Tvorbeni postupci su sljedeći: sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba, prefiskalno-sufiksalna tvorba, slaganje, složeno-sufiksalna tvorba, srastanje, polusloženice, pokrate.

Pri terminološkoj obradi u ovom radu uočeni su sljedeći načini postanka naziva:

- preuzimanje stranog naziva, kao što je slučaj kod naziva *revolving kredit*, *leasing*, itd.;
- prihvaćanje internacionalizma, kao u primjeru prihvaćanja naziva *eksternalizacija*;
- hrvatska tvorba, i to sufiksalna, kao što je primjer u nazivu *holdinška tvrtka*;
- terminologizacija, kao u primjeru termina *poluga*;
- povezivanje riječi u sveze (stvaranje višerječnog naziva), kao u primjerima naziva *referentna vrijednost*, *neispunjenje obveza*, itd.

Ipak, najviše je primjera preuzimanja stranog naziva, u ovom slučaju engleskog naziva, te se može zaključiti kako je jedna od temeljnih terminoloških karakteristika hrvatskog financijskog nazivlja veliki broj anglicizama.

Nakon što je ustanovljeno da postoje slučajevi supostojanja anglicizma i domaće inačice, koji tvore sinonimni par ili čak niz, zaključuje se da je prekršeno načelo univočnosti i da imamo brojne primjere sinonimije u financijskoj terminologiji. U praktičnome dijelu rada analizirat će se ekvivalentnost anglicizma i domaće inačice te usporediti broj njihovih pojava u dva različita tipa korpusa.⁹⁸

Iako je prethodno u radu istican vlastiti stav o neizbježnosti sinonimije u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika te o njezinoj opravdanosti, ovom se analizom želi pokazati kako ona nije uvijek kognitivno uvjetovana već do njezine pojave dolazi bez nekog valjanog, opravdanog razloga – najčešće zbog inertnosti jezika primatelja, ali i nepodudaranja značenjskoga potencijala anglicizma i domaće inačice. Kada se radi o neopravdanim sinonimima koji supostoje zbog inertnosti, u tim slučajevima potvrđuju se stavovi tradicionalističkog normativističkog pristupa kojeg se prakticira u hrvatskoj terminološkoj bazi Struna, pri čemu se nazivima koji čine dio sinonimnoga para ili niza dodjeljuje status preporučenoga, dopuštenoga ili nepreporučenoga naziva. Vođeni tom mišlju, u vlastitoj analizi

⁹⁸ Korišten je jezični alat Sketchengine i gotovi korpusi unutar njega. Uspoređen je broj pojava u korpusu hrWaC koji se sastoji od web tekstova na hrvatskome jeziku i korpus Eur-Lex koji se sastoji od zakonskih akata i pravnih dokumenata na hrvatskom jeziku.

se navode primjeri takvih sinonimnih parova ili nizova te se nudi preporuka odnosno prednost određenome nazivu, poštujući domaća terminološka načela. Međutim, iako je pretpostavka bila da će takvih, neopravdanih parova biti mnogo, analizom će se ustanoviti da se parovi ne podudaraju u ekstenziji značenja, stoga je takvo supostojanje opravdano, a preporučeni naziv je u takvim slučajevima češće anglicizam nego domaća inačica.

U normama ISO-a (u okviru Tehničkoga odbora 37) i u drugoj terminološkoj literaturi razrađena su terminološka načela, a s ciljem olakšavanja komunikacije među stručnjacima i otklanjanjem problema sinonimije. Ta su načela objašnjena i potkrijepljena primjerima na hrvatskome jeziku u Hrvatskom terminološkom priručniku autorica Lane Hudeček i Milice Mihaljević (2009), izrađenome za potrebe projekta Struna. Ta se načela stoga primjenjuju i u terminografskome opisu unutar projekta Struna. Primjenom spomenutih načela trebalo bi biti⁹⁹ moguće sinonimne nazive vrednovati te odabrati i predložiti preporučeni naziv koji bi trebao prevladati nad ostalima. U praktičnome dijelu rada, u poglavlju broj 4, navode se vlastiti primjeri u kojima je bilo moguće provesti terminološka načela, odnosno u kojima se na temelju tih načela uspio odabrati preporučeni naziv. Ovdje će se, uz načelo, navesti po jedan primjer radi ilustracije. Terminološka načela su sljedeća:

1. Domaće riječi imaju prednost pred stranima (npr. *financijska poluga* umjesto *financijski leverage*);
2. Nazivi latinskog i grčkog podrijetla imaju prednost pred nazivima iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga (npr. *eksternalizacija* umjesto *outsourcing*);
3. Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim (npr. *rejting* umjesto *kreditna sposobnost*);
4. Naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika (npr. *balonski kredit* umjesto *balon kredit*);
5. Kraći nazivi imaju prednost pred duljim nazivom (npr. *bullet kredit* umjesto *kredit s jednokratnom otplatom na kraju perioda*);
6. Naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice (npr. *defaultirani klijenti* umjesto *klijenti koji ne podmiruju obveze*);

⁹⁹ Konstrukcija „trebalo bi biti” koristi se jer se tek treba dokazati mogu li terminološka načela uistinu otkloniti sinonimiju u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika. Naime, primjena terminoloških načela u terminografskome opisu temelji se na tradicionalnom shvaćanju terminologije i odnosa među terminima, dok suvremene teorije svoje opise ne temelje na ovim načelima.

7. Treba izbjegavati da naziv unutar istog terminološkog sustava ima više značenja (npr. *spread* koji ima dva značenja: razlika između kupovne i prodajne cijene vrijednosnih papira te naknada za preuzimanje rizika plasmana emisije vrijednosnih papira);
8. Nazive se ne smije bez valjana razloga mijenjati (npr. *obnavljajući kredit* umjesto *revolving kredit*);
9. Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu (npr. *novčani tijek* umjesto *novčani tok*).

Primjena navedenih načela pokazat će se prilično teškom i proturječnom. Naime, često jedan naziv ima prednost po jednom načelu, a drugi po drugom. Posebno su često u suprotnosti ono načelo koje kaže da domaći naziv ima prednost pred stranim i ono koje kaže da kraći i tvorbeno plodniji naziv ima prednost pred nazivom koji je duži i tvorbeno manje plodan. Stoga u svakom pojedinom slučaju treba pažljivo odabrati najbolji naziv.

Peti-Stantić (2013) upravo govori o tome kako nije jasno koja terminološka načela imaju prioritet, odnosno da nije poznata hijerarhija načela. Točnije, ima li prvo terminološko načelo koje je ista autorica popularno nazvala „domaće je (naj)bolje” prednost pred svim ostalim načelima. Autorica navodi dio izlaganja na predstavljanju projekta STRUNA na kojemu je „istaknuto kako se to načelo smatra primarnim te da, kad treba odlučiti između dvaju načela koja su u suprotnosti, upravo ono ima prvenstvo. Njegovo se promoviranje obično opravdava činjenicom da je 'domaća' riječ prozirnija, jasnija, da korisnici korištenjem domaće riječi mogu jednostavnije proniknuti u njezino puno značenje”. Međutim, daljnje sjednice Vijeća za normu hrvatskoga jezika pokazale su „problematičnost krutih načela kad ih se suoči s konkretnom građom”. Autorica je tu proturječnost načela prikazala na upotrebi riječi „naziv”, ali i „terminološka baza”. Upotreba obaju ovih naziva dokaz je da niti u temeljnom jezikoslovnom nazivlju ne postoji usustavljenost niti dosljedna primjena prvog načela. Stoga se u ovom radu podupire stav Peti-Stantić da „ne bi trebalo inzistirati na pridržavanju određenog načela u terminologiji pod svaku cijenu, nego bi kao jedno od hijerarhijski najviših načela trebalo uzeti načelo prihvaćenosti termina u struci”. Prema tome, u slučaju kada su dva načela (prvo i treće) proturječna, ne treba nužno težiti tome da se isključivo koristi domaća istovrijednica ako je anglicizam proširen do te mjere da je poznat i u javnoj upotrebi.

Problemi koji su uočeni prilikom pokušaja primjene terminoloških načela na vlastite primjere iz financijske terminologije hrvatskoga jezika mogu se podijeliti u dvije skupine:

- i. problemi vezani uz nastanak ili neodrživost hrvatskoga naziva;
- ii. problemi vezani uz usustavljanje odnosno standardizaciju nazivlja.

Prvoj skupini pripadaju sljedeći uočeni problemi: nedovoljna sklonost hrvatskoga jezika metaforizaciji i terminologizaciji, zatim duljina hrvatske istovrijednice koja je često višerječna (za razliku od anglicizma koji je jednorječan). Posljedično tome, višerječna hrvatska istovrijednica ima manje tvorbene mogućnosti od anglicizma i nije ekonomična.

Drugoj skupini pripadaju problemi vezani uz pokušaj standardizacije terminologije, a to su sinonimija koja je nastala uslijed razlike u ekstenzitetu anglicizma i domaće istovrijednice i polisemija koja je nastala razvojem ekstenziteta u novom kontekstu i pridodavanjem novih značenja.

U ovom potpoglavlju ukratko su spomenuti problemi koji će detaljnije biti objašnjeni i oprimjereni u praktičnom dijelu rada. Cilj je bio prikazati kako se od početne ideje koja je bila standardizirati terminologiju došlo do glavnih opreka standardizaciji – polisemije i sinonimije, koje su neizbježne i kojima se, nakon njihova uočavanja, pristupilo sa stajališta teorije prototipa. Odnosno, kako nije bilo moguće provesti preskriptivna načela, stanje u hrvatskoj financijskoj terminologiji prikazano je s deskriptivnog aspekta.

3.2. POLISEMIJA

U ovom poglavlju opisat će se teorijski okvir za praktični dio koji će uslijediti u poglavlju Korpus – polisemija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika. Na prvi mah ova tema zvuči kao paradoks jer, prema shvaćanjima tradicionalne terminologije, polisemija je u terminologiji bilo koje struke nepoželjna i zabranjena. Upravo zbog takvog stava tradicionalne terminologije, ali i ostalih njezinih načela koja su se pokazala idealiziranima i nedostatnima za suvremeni terminološki opis, nastale su nove terminološke teorije kao reakcija na tradicionalističku utopiju o kojima se prethodno govorilo.

Fenomen polisemije u lingvistici općenito, pa i samo u kognitivnoj lingvistici toliko je opširan da bi mogao biti tema za novu disertaciju. Stoga će se se u ovome radu koncentrirati na

aspekte polisemije u terminologiji, a koji se temelje na postavkama kognitivnih lingvističkih teorija.¹⁰⁰

Ono što je zajedničko svim pristupima proučavanja polisemije (sinkronijskom, dijakronijskom, s aspekta kategorizacije, psiholingvistike) jest tumačenje strukture polisemnih leksema:

„Polisemni leksemi zrakasto (radijalno) su ustrojene kategorije sa središnjim ili prototipnim značenjem oko kojega se po principu rodbinske sličnosti, odnosno načelom više ili manje organiziraju ostala značenja ili značenjske nijanse. To znači da sva značenja nisu jednako bliska prototipnome značenju, tj. neka su mu bliskija, a neka su udaljenija. Svakako valja napomenuti da su značenja međusobno povezana, motivirana i to ponajprije na temelju određenih kognitivnih procesa od kojih su najznačajniji metafora i metonimija.” (Raffaelli, 2007: 136)

Temeljno pitanje polisemije koje se proteže od strukturalizma do kognitivizma jest koliko je uvjetovana kontekstom, odnosno treba li pri analizi polisemnih jedinica u obzir uzeti različite kontekstualne situacije. Ullman (1969, 1983) je primjerice iz analize polisemije izbacio kontekst i jezičnu uporabu, a time i pomake u značenju i značenjske nijanse, jer govor, odnosno uporaba nije dio jezičnoga sustava. S druge strane, Benveniste (1966) smatra da su značenjski pomaci i značenjske nijanse ključni čimbenik polisemnih struktura jer je jezik pod utjecajem kontekstualnih okruženja i uporabe u istima, a nove nijanse nastaju upotrebom leksema u novom kontekstualnom okruženju kao kontekstualna ostvarenja leksema (usp. Raffaelli, 2007: 138). Pri tome je vrlo važno istaknuti kako leksemi obavezno imaju svoj stabilni dio strukture koji se ne mijenja (središnje značenje), dok su značenjske nijanse podložne promjenama ovisno o kontekstu.

Kognitivni lingvisti¹⁰¹ polisemiju tumače kao princip kategorizacije i jednim od glavnih fenomena kojim se odražava međusobna povezanost konceptualne i jezične strukture. Ono što ljudski um percipira, sličnosti koje uočava u izvanjezičnom svijetu, odražava se u polisemnim strukturama te je polisemija nužna u svijetu u kojem se događaju promjene (usp. Taylor, 2002: 471). Polisemija je stoga u kognitivnoj lingvistici funkcionalna pojava.

Budući da struktura pojma ovisi o izvanjezičnim promjenama, kognitivni lingvisti umjesto

¹⁰⁰ Više o polisemiji u kognitivnoj lingvistici vidi u Lakoff (1987), Geeraerts (1997), Langacker (2000), Raffaelli (2009).

¹⁰¹ Lakoff 1987, Langacker 1987, Geeraerts 1993, 1997, Taylor 1995, 2003, Fauconnier i Turner 2003, Aitchinson i Lewis 2003, i dr.

*značenjske nijanse uvode konceptualne varijacije*¹⁰². Svaka nova konceptualna varijacija ostvaruje se u novom kontekstu kao nadopuna već postojećoj, stabilnoj strukturi. One su odraz našega promijenjenoga poimanja jezične stvarnosti (usp. Raffaelli, 2007: 140).

Proučavanje polisemije s deskriptivnog, kognitivnolingvističkog stajališta u terminologiju je uvela Temmerman (2000). Pojemna struktura je fleksibilna i ovisi o kulturnom, vremenskom i društveno-profesionalnom okruženju govornika (usp. Cabré, 1999; Temmerman, 2000; Faber, 2005), a pojmovni sustavi su dinamični i višedimenzionalni (Rogers, 2004).

Temmerman sugerira da se naziv promatra kao jedinicu razumijevanja, a takav način promatranja naziva vodi opisu pojmovne strukture kao višedimenzionalne. Višedimenzionalnost pojmovne strukture podrazumijeva ostvarenje određenih dimenzija pojma ovisno o komunikacijskoj situaciji i kontekstu (usp. Sager, 1990; Kaguera, 1997; Faber, 2009; Pearson, 1998). Ovakav je pristup pojmovnoj strukturi otvorio vrata i dijakroniji te kulturološkom aspektu jer struktura pojma varira ovisno o znanstvenim spoznajama i konvencijama jezične zajednice. Kognitivna znanost smatra da je značenje pojma proces, a ne gotov čin. Prema tome, pojmovna struktura podložna je raznim izvanjezičnim utjecajima (usp. Pecman, 2000; Grčić Simeunović, 2014).

Cabré (1999) sa svojom *teorijom vrata* nudi interdisciplinarni pristup u skladu s višedimenzionalnošću pojma jer se jedinice stavljaju u određene komunikacijske situacije i dobivaju i svoju pragmatičku vrijednost.

Pearson (1998) je istraživanje termina u kontekstu vršila na tri različite skupine tekstova. Prvu skupinu čine tekstovi između kolega stručnjaka. Uviđeno je da terminološke jedinice u takvim komunikacijskim situacijama imaju usko specijalizirano značenje. Drugu skupinu čine didaktički tekstovi u kojima se komunikacijska situacija odvija između stručnjaka i laika, a treća skupina su popularno-znanstveni tekstovi koji trebaju biti prilagođeni široj javnosti. U ove dvije skupine uočava se višeznačnost i višedimenzionalnost terminoloških jedinica dok u prvoj skupini tekstova stručnjak odabire termin koji sadrži općepoznatu značenjsku nijansu.

Razlika između višeznačnosti i višedimenzionalnosti jest ta što se višeznačnost odnosi na referencijalnu varijabilnost i analizira se prema referencijalnom kriteriju (usp. Lino 2006, Kleiber 1999), dok se višedimenzionalnost odvija na temelju kontekstualnih kriterija.

„S naše točke gledišta postoje barem dvije vrste polisemije: prva povezuje jasno određene i

¹⁰² Geerarts (1993).

leksikalizirane uporabe – i to putem raznih značenjskih *klizanja* (svaka uporaba funkcionira kao zaseban leksem), a druga jednom te istom leksemu omogućava različite značenjske učinke više ili manje vezane uz kontekst (tzv. redovna i sustavna polisemija)”. (Le Pesant, 1998: 21, prijevod: M. M.)¹⁰³

Prema Grčić Simeunović (2014: 176) “[...] u terminologiji se zapravo višeznačnost terminološke jedinice odnosi na višedimenzionalnost pojmovne strukture”. U ovom radu prikazat će se kako terminološka jedinica poprima nova značenja zahvaljujući novim kontekstualnim ostvarenjima, stoga će se govoriti o polisemiji koja se odnosi i na višeznačnost termina i na višedimenzionalnost pojma.

Problemu polisemije pristupit će se sa stajališta sociokognitivne teorije, uključujući dijakronijski aspekt i važnost kognitivnih mehanizama pri stvaranju novih naziva. Kako je jedna od temeljnih postavki sociokognitivne teorije prototipičnost i radijalnost struktura polisemnih jedinica, u prvom potpoglavlju opisat će se i oprimjeriti prototipne strukture polisemnih jedinica financijske terminologije hrvatskoga jezika. U drugom potpoglavlju navest će se najbitnije značajke prototipnih struktura, a u trećem će se govoriti o pomaku prototipnoga središta nastalom uslijed dugog vremenskog perioda, što također ide u prilog dinamici i varijabilnosti prototipnih struktura. U četvrtom potpoglavlju govorit će se o sintagmama i kvalifikatorima koji postaju nositelji značenja sintagmatske jedinice, odnosno pridodaju novo značenje leksemu i time ga specijaliziraju. U petom potpoglavlju govorit će se o metafori kao glavnom uzroku polisemije u hrvatskoj financijskoj terminologiji i dati primjeri metafore pronađene u korpusu. U posljednjem potpoglavlju govorit će se o razlici između polisemije i sinonimije te vidjeti može li se u našem slučaju problem polisemije riješiti homonimijom ili će se problem ukloniti jedino uz pomoć konteksta.

¹⁰³ „Il existe, de notre point de vue, au moins deux types de polysémie: l'une relie, par divers glissements de sens, des emplois clairement delimités et lexicalisés chaque emploi fonctionne comme un lexème distinct, l'autre autorise, pour un même lexème, des effets de sens plus ou moins productifs et liés au contexte (polysémie dite régulière et systématique.”

3.2.1. Metodologija analize primjera polisemije

Ovdje će se ukratko objasniti metodologija rada na primjerima polisemije. Metodologija je primijenjena u praktičnom dijelu disertacije, dok se u ovom poglavlju nalaze teorijska objašnjenja zatečenoga stanja.

Primjeri polisemije zapaženi su prilikom prevođenja tekstova financijske tematike s hrvatskoga i na hrvatski jezik u vlastitom korpusu tekstova. Zatim su ti isti primjeri zabilježeni i potom njihovo značenje, ili značenja ako ih je više, provjereni u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku*. Ako je nedostajalo značenje koje leksem ima u financijskoj terminologiji, tada je konzultiran *Poslovni rječnik* u izdanju Massmedije kako bi se utvrdilo postojeće značenje.

Prvo su analizirani leksemi koji su polisemni unutar općega jezika, a jedna njihova značenjska nijansa pripada financijskoj terminologiji. Takvi primjeri poslužili su kao model za analizu polisemnih termina unutar struke. Potom su analizirani primjeri koji funkcioniraju kao termini u više struka. Na kraju su analizirani primjri polisemije unutar financijske terminologije.

Nakon ustanovljenja svih značenja leksema, trebalo je utvrditi jesu li ta značenja međusobno povezana putem zajedničkog prototipnog značenja. Kako je u nekim slučajevima potrebno izuzetno bogato stručno znanje da bi se povezanost značenja ustanovila, u takvim se primjerima uključio dijakronijski aspekt i provjerila etimologija riječi. Uz pomoć etimologije određeno je prototipno značenje i uviđena poveznica između novih značenja.

Potom su provjerena moguća kontekstualna okruženja u korpusu hrWaC, instaliranom u programu Sketchengine. Takvom korpusnom i kontekstualnom pretragom u nekim primjerima ustanovljena su i nova značenja leksema koja još uvijek nisu nigdje evidentirana, a koja potvrđuju vlastite teze o ponašanju termina kao i leksema – poprimanje novog značenja u novom kontekstu prenošenjem prototipne značenjske nijanse. Kod svakog polisemnog termina ustanovljeno je radi li se o povezanim značenjima ili ne, odnosno je li doista riječ o polisemiji ili o homonimiji. Također se pokušalo prikazati kako je riječ o značenjskim ostvarenjima termina koja se ne mogu razdvojiti na različite taksonomske grane, već se značenje najčešće određuje uz pomoć indikatora u trenutnom kontekstu.

Dakle, glavni cilj analize jest prikazati postojanje polisemije unutar financijske terminologije, makar i na trenutno relativno malom broju primjera.

3.2.2. Prototipne strukture polisemnih jedinica

Prema kognitivno-lingvističkim teorijama kategorije su prototipno organizirane. Prototipna organizacija podrazumijeva postojanje najboljeg primjerka – prototipa – i ostalih članova kategorije koje se po načelu veće ili manje porodične sličnosti organiziraju oko prototipa. Neka su značenja bliža, a neka udaljenija od prototipa, no sva su značenja međusobno povezana i motivirana, a nastala su kao posljedica kognitivnih mehanizama od kojih su najznačajnije metafora i metonimija. Tako pojam možemo promatrati kao kategoriju koja je strukturirana tako da ima svoj središnji dio, jezgru (odnosno prototip) i periferne članove više ili manje slične s jezgrom, organizirane na temelju porodične sličnosti.

Raffaelli (2007) govori o strukturnoj stabilnosti i istovremenoj fleksibilnosti polisemnih kategorija.¹⁰⁴ Autorica smatra da je opasno tumačiti polisemiju isključivo kao kontekstualno uvjetovanu pojavnost, a „opasnost je takvog tumačenja pretpostavka da u tom slučaju leksem ne posjeduje čvrst i stabilan dio semantičke strukture” (Raffaelli, 2007: 136). Naime, polisemi posjeduju strukturno stabilni dio koji je dio jezičnog sustava i konvencionalnog znanja govornika i koji omogućuje uspješnu komunikaciju. No, kako svako novo kontekstualno okruženje leksema istome daje novu značenjsku nijansu, moramo pridati pozornost kontekstu. Polisemi su stoga istovremeno uvjetovani uporabom i kontekstom. I u leksikografiji (Zgusta, 1972) su značenjske sastavnice jezičnog znaka protumačene kao odnos stabilnoga značenja riječi nasuprot stvarnom sadržaju, a to se značenje ostvaruje u kontekstu. Kontekst aktualizira određenu pojmovnu dimenziju što dokazuje višedimenzionalnost (fr. *pluridimensionnalité*) pojmovne strukture:

„Ako pođemo od pretpostavke da se određenom pojmu može pristupiti iz različitih kutova, odnosno polazeći od različitih kriterija koji određuju njegovu dimenziju, moramo zaključiti da se određeni pojam sastoji od više dimenzija i da izabrana dimenzija ovisi o kutu promatranja kojeg smo izabrali u terminološkom radu. Upravo nam ta višedimenzionalnost pojma omogućava višestrukost mogućih struktura.” (Depecker 2003: 86, prijevod : M. M.)¹⁰⁵

¹⁰⁴ O stabilnosti i varijabilnosti kao temeljnim fenomenima u nazivoslovlju govori i Grčić Simeunović (2014).

¹⁰⁵ „Si l'on admet le fait que le concept peut être abordé sous des angles de vue différents et donc à partir des critères différents qui déterminent sa dimension, on doit considérer qu'un concept est un élément à plusieurs dimensions et que la dimension choisie varie à chaque fois en fonction de l'angle de vue retenu dans le travail terminologique. C'est cette pluridimensionnalité du concept qui fait qu'on peut avoir plusieurs arborescences possibles.”

Tradicionalne terminološke definicije za svrhu su, osim objašnjenja pojma imale i stabiliziranje značenja pojma, odnosno „zaštitu značenja od promjena” (Pearson, 1998: 12). Kontekstualni pristup proučavanju terminologije doveo je u pitanje stabilnost terminološke definicije, stoga se u suvremenim terminološkim metodama upotrebljavaju razni deskriptivni modeli koji vode računa o pragmatici. Budući da je broj konteksta neograničen, neograničen je i potencijal fleksibilnosti pojmovnih struktura. Fleksibilnost pojmovnih struktura, a time i varijabilnost jezičnih jedinica došla je do izražaja s uvođenjem komunikativnog pristupa pri kojemu se jednaku važnost dalo različitim vrstama tekstova iz specijalizirane domene koji pripadaju različitim razinama stručnosti (usp. Cabré, 1999). Varijabilnost je najizraženija u komunikacijskim situacijama između govornika različite razine znanja o domeni što će se oprimjeriti terminološkim varijacijama u hrvatskoj financijskoj terminologiji u praktičnome dijelu disertacije.

Kognitivisti ističu da su polisemne kategorije čovjeku na neki način inherentne, i da čovjek u svom mentalnom leksikonu ima često pospremljene leksičke kategorije kao polisemne strukture znajući što je središte semantičke strukture (usp. Putnam, 1975; Rosch, 1976). Središte strukture mogle bi se poistovjetiti s dominantnim značenjem jedinice, što je ono značenje koje većina govornika identificira pri prvom spomenu jedinice, bez njezine uporabe u kontekstu. Polisemi, dakle, imaju stabilni dio strukture koji omogućava njihovo širenje i stvaranje novih značenja, ali su istodobno podložni promjenama u određenom kontekstu i stvaraju nove značenjske nijanse.

Leksička jedinica koja nije polisemna vezana je uz određeni koncept. Na temelju mehanizama proširenja, jezičnom uporabom te leksičke jedinice u novom kontekstu dobiva se nova značenjska nijansa koja se odnosi na koncept više ili manje sličan prvotnome. Tako leksička jedinica postaje polisemna zahvaljujući govornikovoju mogućnosti uočavanja veze između jednog i drugog koncepta. Najčešći kognitivni mehanizmi koji vode do takvih proširenja su metonimija, metafora, generalizacija i specifikacija.

Osim stabilnosti i fleksibilnosti strukture polisemnih leksema, Raffaelli (2000) također ističe prototipnu prilagodljivost i dinamiku kao jedne od glavnih karakteristika prototipnih struktura. „Prototipna prilagodljivost upućuje na uporabnu prilagodljivost leksema tijekom dijakronijskog razvoja i mogućnost pojavljivanja u novim, manje tipičnim sintagmatskim okruženjima” (2000: 130). U tome se očituje dinamika polisemnih struktura jer se razvijaju i upotrebljavaju u različitim distribucijskim odnosima.

U ovoj disertaciji, u poglavlju 5. prikazat će se ustroj polisemnih struktura jedinica koje pripadaju financijskoj terminologiji te pokazati odlikuje li i njih dinamika, prilagodljivost, fleksibilnost i stabilnost.

U praktičnom dijelu rada predstaviti će se dvadesetak polisemnih jedinica čija barem jedna značenjska nijansa pripada financijskoj terminologiji. Primjere polisemije razvrstat će se u tri skupine i dati po jedan primjer za svaku od skupina:

- i. polisemija između općeg jezika i jezika struke (ista oznaka je i naziv i leksem općeg jezika).

Primjer: **financijska poluga**¹⁰⁶

Značenje u općem jeziku: motka koja se jednim krajem stavlja pod neki predmet da bi se pokrenuo i velika sila savladala malom

Značenje u financijskoj terminologiji: odnos tuđeg i vlastitog kapitala

- ii. polisemija između različitih struka (ista oznaka je naziv u više različitih struka)

Primjer: **amortizacija**

Značenje u općem jeziku: ublažavanje snage udarca

Značenje u domeni prava: proglašavanje vrijednosnog papira nevažećim, ništetnim

Značenje u domeni financija: otpisivanje vrijednosti investirane imovine.

- iii. polisemija unutar financijske terminologije

Primjer: **kliring**

Značenje u financijskoj domeni br. 1: proces prebijanja potraživanja i dugovanja unutar bankarskoga ili financijskoga sustava razmjennom čekova, mjenica i drugih instrumenata plaćanja;

Značenje u financijskoj domeni br. 2: u međunarodnim odnosima oblika bilateralnog trgovinskog sporazuma po kojem uvozno-izvozne poslove obračunavaju i plaćaju središnje banke;

Značenje u financijskoj domeni br. 3: prebijanje (izmirivanje) međusobnih dugovanja različitim tehnikama i preko posebnih ustanova.

Kao najčešće uzroke polisemije može se izdvojiti sljedeće:

¹⁰⁶ O kvalifikatorima i sintagmama kao terminima vidi više u poglavlju 3.2.5.

- i. metaforizacija – prijenos prototipnog značenja metaforom u novi kontekst pri čemu se dobiva novo značenje. Mehanizmom metaforizacije dolazi do semantičke ekstenzije koja može djelovati u dva smjera – termin može postati leksem, odnosno značenje postaje općenito ili leksem poprima još jednu značenjsku nijansu te, uz značenje koje već ima, dobiva i novo, specijaliziranije značenje;

Primjer: **bankrot**¹⁰⁷

Značenje u financijskoj terminologiji: 1. slom banke zbog nemogućnosti da isplati uloženi novac; 2. slom poduzeća ili druge organizacije zbog nesposobnosti da podmiri dospjele obveze

Značenje u općem jeziku: propast, pad, fijasko, slom.

- ii. terminologizacija – leksem općeg jezika postaje termin jezika struke, najčešće kao posljedica metaforizacije

Primjer: **bojkot**¹⁰⁸

Značenje u općem jeziku: čin moralne osude kojim se odbija suradnja s pojedincem, organizacijom, poduzećem ili državom; organizirano odbijanje suradnje u čemu; odbijanje sudjelovanja;

Značenje u financijskoj terminologiji: prekid odnosa s određenom organizacijom radi pritiska i iznuđivanja zahtijevanih ustupaka.

- iii. posudba riječi iz stranih jezika koje su u tim jezicima već polisemne;

Primjer: **default**¹⁰⁹

Značenje u financijskoj terminologiji: neudovoljavanje obvezi, prestanak plaćanja

Značenje u informatičkoj terminologiji: stanje uređaja kakvo je zadano na početku rada prije uvođenja promjena.

¹⁰⁷ Primjer *bankrot* i proces metaforizacije na tom primjeru detaljnije su opisani u potpoglavlju 5.1.1.4.

¹⁰⁸ Primjer *bojkot* i proces terminologizacije detaljnije su opisani u potpoglavlju 5.1.1.3.

¹⁰⁹ Primjer *default* detaljnije je opisan u potpoglavlju 5.1.2.1.

3.2.3. Stabilnost, fleksibilnost i metaforizacija kao temeljna obilježja polisemnih struktura

Stupanjem leksema u sintagme koje su manje tipične za njegovo prvotno značenje dolazi do ostvarenja značenja u različitim konceptualnim domenama i stvaraju se radijalne strukture leksema jer se upotrebljava u različitim distribucijskim odnosima. Tako termini iz jedne domene, nakon što se upotrijebe u skroz novoj domeni, dobivaju dodatno značenje u novom okruženju.

Za ilustraciju prethodno spomenutog, za primjer se ponovno uzima termin *financijska poluga*. Više primjera naći će se u praktičnom dijelu rada.

Prvotno značenje leksema jest „motka koja se jednim krajem stavlja pod neki predmet da bi se pokrenuo i velika sila savladala malom”. To je značenje leksema najbogatije i pojavljuje se u distribucijskim odnosima s leksičkim jedinicama koje pripadaju različitim konceptualnim domenama. Pokazat će se različite distribucijske domene leksema na sljedećim primjerima¹¹⁰:

(1) *Dvanaestomjesečni stand-by ugovor s Međunarodnim monetarnim fondom, koji Hrvatska sada očekuje, neće doduše vratiti strane turiste, ali će vanjskim poslovnim krugovima možda pružiti malo više sigurnosti u to da se ovdje doista aktiviraju **poluge** koje mogu sačuvati nacionalnu ekonomiju od dubljeg –potonuća – u kojem poluga označava mehanizam za očuvanje nacionalne ekonomije.*

(2) *Razvijene su gospodarske **poluge** pomoći pri stvaranju novih poduzeća, uz olakšice – ovdje je poluga opet mehanizam.*

(3) *Prednji kotač bio je opremljen plivajućim diskovima promjera 310 mm i kočničkim klijestima sa šest klipova koje su funkcionirale vrlo dobro s obzirom na uvjete iskušavanja. Nismo osjetili „gumenu” **polugu** ni „fading” nakon oštrog uzastopnog kočenja, a stražnja kočnica poslužila je tek kao korektor pravca – poluga kao mehaničko tijelo, dio stroja.*

(4) *O Nijemcima se sve zna, ne smijete ih podcijeniti nikad. Na Prvenstvo su došli bez nekoliko ozlijeđenih igrača, u finalu ostali i bez glavne **poluge**, Michaela Ballacka – gdje poluga označava živu osobu.*

(5) *Usmrtili noja metalnom **polugom**, pa mu ašovom i razbijenom bocom odsjekli but! Na farmi nojeva u blizini đakovačke zaobilaznice, vlasnika Drage Zborila iz Đakova, u nedjelju*

¹¹⁰ Primjere od 1 do 7 pronađeni su pretragom termina *poluga* u korpusu hrWaC.

poslijepodne dogodila se nezapamćena okrutnost nad jednom od pet tamošnjih velikih egzotičnih ptica. – gdje je poluga upotrijebljena u svom prvotnom značenju motke.

(6) Porastao je naglo, sve do 196 cm, a kako igra playmakera, teško mu je uskladiti tjelesne poluge. Talentiran je, narast će i do 205, a kako ima prednost što je počeo učiti košarku – mislim da će igrački nadmašiti i oca i strica – gdje poluge označavaju dijelove tijela.

(7) Sjeverna Koreja je nedavno izjavila da je reciklirala 8.000 poluga nuklearnog goriva, što bi joj, prema mišljenju Sjedinjenih Američkih Država, omogućilo izradu šest atomskih bombi uz dvije za koje Amerikanci tvrde da ih već imaju. – gdje je poluga mjerna jedinica.

Tako leksem *poluga* metaforizacijom i terminologizacijom dobiva nova značenja te postaje termin u fizici i tehničkim znanostima:

- i. u fizici *poluga* označava čvrsto tijelo koje se pod utjecajem sila može pokretati oko jedne osovine;
- ii. u tehničkim znanostima leksem *poluga* označava strojni klip koji pokreće kotač;
- iii. u prenesenom značenju označava pokretnu silu ili snagu, pri čemu može označavati živu osobu, dijelove tijela, apstraktne mehanizme poboljšanja stanja, itd.

Zajedničke karakteristike termina *poluga* u fizici i termina *poluga* u tehničkim znanostima mogle bi se svesti na sljedeće: tijelo koje (se) pokreće pod utjecajem sile. Upravo to značenje je prototipno značenje leksema koje je, dakle, mehanizmom metaforizacije prošireno pa su nastala nova značenja leksema *poluga*.

Međutim, u sintagmi s kvalifikatorom „financijska”, *poluga* poprima potpuno novo značenje te označava „odnos tuđega i vlastitoga kapitala”. Na prvi mah ne vidimo poveznicu s osnovnim značenjem leksema, no ona je očita ako proučimo kontekst u kojima se termin *financijske poluge* pojavljuje

(8) Efekt poluge kaže da se porastom tuđeg financiranja povećava rentabilnost vlastitog kapitala ako je rentabilnost ukupnog ulaganja veća od kamatne stope na tuđi kapital. Financijska poluga mjeri utjecaj duga na profitabilnost tvrtke. Pod dugom podrazumijevamo sve financijske kamatonosne obveze bez obzira na ročnost. Efekt financijske poluge očituje se na način da se porastom vanjskog financiranja povećava i rentabilnost vlastitog kapitala: veći udio duga → viša financijska poluga → veći poslovni rizik → veća stopa povrata na vlasnički kapital (ROE).

(9) *Analiza strukture kapitala poduzeća provodi se pomoću financijskih pokazatelja zaduženosti gdje ključnu ulogu ima odnos tuđega i vlastitoga kapitala, koji je još poznat kao financijska poluga.*¹¹¹

Iz navedenih se primjera može vidjeti da u svom novom značenju, *financijska poluga*, leksem *poluga* gubi na konkretnoj vrijednosti te prelazi u apstraktnu. *Poluga* se više ne odnosi na konkretno tijelo kojega pokreće sila, ali je metaforizacijom preuzet dio osnovnog značenja „da bi se velika sila pokrenula malom”. Kada termin *financijska poluga* shvatimo kao metaforu tog dijela značenja, lako je zaključiti da se radi o nastojanju da se poveća profitabilnost, odnosno da određeni iznos investicija generira zaradu. Odnosno, teži se idealu – uz što manje investicija postići što veću zaradu, što se može usporediti s „malom silom koja pokreće veliku”, što odražava profitabilnost vlastitog kapitala.

U distribucijskom odnosu s pridjevom *financijska* koji pripada apstraktnoj domeni, *poluga* ostvaruje novu nijansu prototipnog značenja koja je s njime povezana preko značenja „mala sila koja pokreće veliku”. U svom osnovnom značenju *poluga* je pripadala konkretnim konceptualnim domenama i u njima je označavala „tijelo”, „motku”, itd. U sintagmi s kvalifikatorom¹¹² *financijska* koji pripada apstraktnoj konceptualnoj domeni, *poluga* gubi značenje čvrstog, konkretnog tijela te poprima apstraktno značenje *odnosa*, čak i *omjera*. Međutim, i za primarno značenje *poluge* kao tijela, za njegovo je pokretanje bila potrebna sila. Ako novo značenje *poluge* shvatimo metaforički, tada je i za takvo značenje, *odnosa tuđeg i vlastitog kapitala*, potrebna određena manja sila (u slučaju novog značenja *investicija*), da bi se postigla velika sila (u slučaju novog značenja *velika zarada*). *Sila* je, dakle, konceptualna poveznica preko koje je novo, strukturalno odvojeno značenje *poluge* povezano s njezinim prototipnim značenjem. Ovo je stoga primjer u kojem novo značenje nastaje na temelju prototipnog značenja leksema *poluga*. Leksem *poluga* postupno je razvio novo značenje na temelju svoga prototipnog značenja, pri čemu je prototipno središte ostalo isto. Vrsta semantičke promjene koju zamjećujemo kod leksičke jedinice *poluga* jest, dakle, metaforizacija. Fleksibilnost polisemne strukture *poluga* omogućila je da se leksička jedinica pojavljuje u distribucijskim okruženjima s imenicama koje pripadaju različitim konceptualnim domenama. Pojavljivanje leksičke jedinice u distribucijskim odnosima s imenicama koje

¹¹¹ Primjeri 8 i 9 pronađeni su u vlastitom korpusu, u službenim procedurama banke.

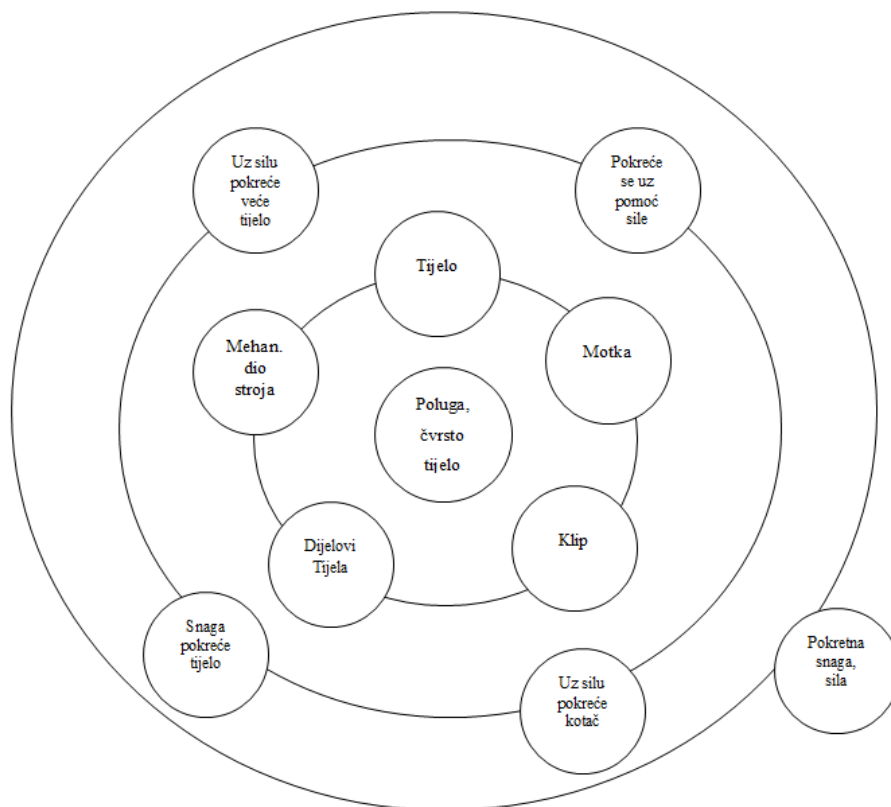
¹¹² Iako je u financijsku terminologiju termin *poluga* ušao zahvaljujući kvalifikatoru *financijska*, primjeri 8 i 10 pokazuju da *poluga* funkcionira kao termin u domeni *financija* i bez kvalifikatora.

pripadaju različitim konceptualnim domenama pokazuje sposobnost kategorije prilagođavanju novim uvjetima i uklapanje u nove oblike konceptualnih struktura.

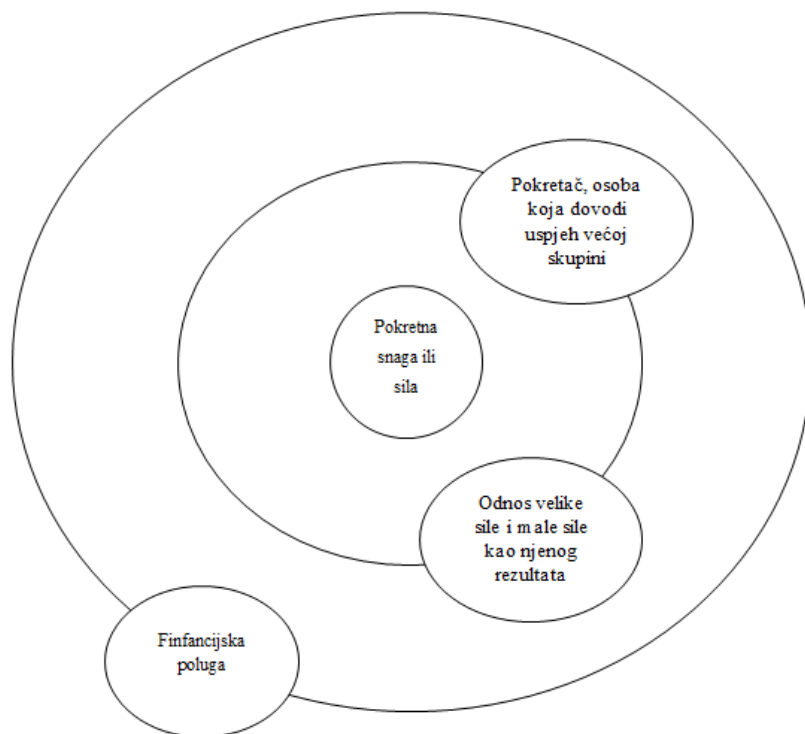
Ovaj primjer pokazuje didaktičku svrhu polisemije jer, ako uzmemo u obzir dijakroniju i načine nastanka leksičke kategorije *poluga* s kvalifikatorom *financijska*, lakše nam je razumjeti njegovo značenje jer veza s ostalim članovima konceptualne kategorije nije prekinuta. Stoga trebamo biti svjesni činjenice da su dijakronijski segmenti također sastavni dio leksičke jedinice i da ih treba uzeti u obzir pri analizi polisemnih struktura.

Leksička jedinica *poluga* također je i primjer terminologizacije jer je preuzeta iz općeg jezika i postala je terminom u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika.

Na temelju svega gore navedenoga može se zaključiti da ova struktura pokazuje stabilnost prototipnog značenja, ali i njegovu istovremenu fleksibilnost uslijed prototipne prilagodljivosti, što se očituje širenjem uporabnih varijanta prototipnog značenja i stvaranjem novih.

Slika 3. Prikaz prototipnog središta „poluge”

Slika 4. Prikaz metaforiziranog prototipnog značenja „poluge”

Slika 3 prikazuje radijalnu strukturu kategorije *poluga* pri čemu svaka koncentrirana kružnica predstavlja novi pomak u značenju. Slika ilustrira pomake značenja od prototipnog, koje označava *čvrsto tijelo* do prenesnog koje označava *pokretnu silu* ili *snagu*. Slika 4 prikazuje prototipno značenje prenesenoga značenja *poluge*, a to je *pokretna snaga* ili *sila* i pomake od tog značenja do značenja *financijske poluge*.

3.2.4. Pomak prototipnog značenja

Prilikom analize uočeni su i primjeri u kojima je došlo do pomaka prototipnog središta strukture, pri čemu je prototipno, središnje značenje marginalizirano te prototipno značenje postaje periferno, a neko drugo, do tada periferno značenje, postaje prototipno (primjerice kod pojma *kredit*).

Za potrebe analize strukture kategorije *kredit* primijenjen je dijakronijski pristup uzevši u obzir etimologiju leksema. Leksem *kredit* dolazi od lat. *credere* = vjerovati. Eksplicitnu poveznicu između vjerovanja i kredita danas možemo vidjeti samo u primjeru naziva *vjerovnik* koji označava kreditora, odnosno „osobu koja pod određenim uvjetima posuđuje novac”. Može

li se i za ovaj primjer reći da je vidljiva poveznica između današnjega značenja i prvotnoga? Današnji krediti ne temelje se više na osjećajima povjerenja već postoje jasno određeni uvjeti pod kojima će dužnik imati još veće obveze ako ne bude u stanju poštivati dogovor.

Današnja značenja leksema *kredit* su sljedeća:

1. novac koji se nekome pozajmljuje pod ugovornim uvjetima [*kratkoročni kredit; beskamatni kredit*]
2. davanje robe ili novca na dug pod određenim uvjetima i uz garancije [*dati na kredit*]
3. *ekon.* u dvostrukom knjigovodstvu desna strana računa koja se otvara nekoj ustanovi ili osobi, a na koju se unose svote koje dolaze ili koje se pribrajaju k uplaćenim svotama

Sintagma:

imati kredita (kod koga) imati ugled, što omogućava i neke stvari i postupke drugima neostvarive;

uživati kredit 1. poslovati s posuđenim novcem, s kreditom 2. *pren.* uživati (nečije) povjerenje, imati ugled, biti (po nečem) na cijeni

Očigledno je s vremenom od prvotnoga značenja došlo do specijalizacije značenja te je leksem terminologiziran i danas označava pozajmljivanje novca. Tako se od povjerenja došlo do pozajmljivanja novca. Radi li se ovdje o stvaranju novoga značenja na temelju prototipnoga značenja? Ako više ne vidimo poveznicu između povjerenja i kredita, na što su bitno utjecale društveno-političke i kulturološke prilike, znači da je došlo do pomaka prototipnog značenja kod financijskog termina *kredit*.

S druge strane, prenesena značenja koja se upotrebljavaju i danas u smislu uživanja povjerenja ili ugleda, nastala su na temelju prototipnoga značenja koje se u novim sintagmama metaforizacijom proširilo pa su nastale nove značenjske nijanse. U tim se slučajevima može govoriti o stabilnosti strukture i prototipnoj prilagodljivosti novim distribucijskim domenama.

No u slučaju termina *kredit*, gledajući iz današnje perspektive, zamjećujemo da nije u pitanju fleksibilnost stabilne strukture već je leksem s vremenom promijenio prototipno središte sa značenja „povjerenje” na značenje „pozajmljivanje” a vrsta semantičke promjene koja se ovdje zamjećuje jest semantička specijalizacija. Dijakronijska dinamika uvjetovala je da ono što je nekad bilo samo dio leksičke kategorije postane njezinim središnjim dijelom.

Sličan primjer pomaka odnosno prijenosa prototipnog središta zamijećen je i u slučaju leksema *default*. Prvotno značenje „nedostatka“, „neuspjeha“¹¹³, potpuno je promijenjeno te termin *default* u informatičkoj terminologiji danas označava „stanje uređaja kakvo je zadano njim samim na početku rada prije uvođenja nekih promjena; polazno stanje, predstanje“, stoga se danas uopće ne vidi poveznica između tih dvaju značenja i upitno je radi li se u tom slučaju o polisemiji ili homonimiji.

3.2.5. Sintagme – pridjevi kao nositelji nove značenjske nijanse

Određen broj primjera koji su u općem jeziku jednorječni, u financijskoj se terminologiji pojavljuju u sintagmi, najčešće uz pridjev kao kvalifikator. Neki od primjera su: (*financijska*) *poluga*, (*kreditni*) *rejting*, (*cjenovna*) *elastičnost*, (*evergreen*) *kredit*. Zanimljivo je da se kvalifikatori u zagrada, ne zna se na koje se točno značenje poliseman leksem odnosi. Funkcija kvalifikatora jest specijalizirati značenje polisemnog leksema.

„Pridijevanje ili atribucija je, između ostalog, uobičajen mehanizam specijalizacije značenja u procesu terminologizacije kada se značenje riječi općeg jezika sužava ili upotpunjuje semantičkom dopunom.“ (Grčić Simeunović, 2015: 36)

Upravo su pridjevi nositelji specijaliziranoga značenja u terminološkim sintagmama. Njihovim pridruživanjem imenicama koje opisuju, uklanjaju se ostala značenja koja polisemna imenica ima. U ovim slučajevima, pridjevi *financijska*, *kreditni* i *cjenovna* terminološki su markirani dok su imenice koje oni opisuju – *poluga*, *rejting* i *elastičnost* terminološki nemarkirane te pripadaju općem jeziku. Stoga pridjevi u ovim primjerima istovremeno sužavaju općejezično značenje riječi i, u sintagmi s imenicom koju opisuju, upućuju na njezino novo specijalizirano značenje, odnosno stvaraju novu značenjsku nijansu polisemne imenice.

Grčić Simeunović (2015) odnos imenice i pridjeva promatra kao odnos nukleusa i determinanta s posebnim naglaskom na status i ulogu determinanta u odnosu na nukleus.

Raffaelli (2004) ističe važnost sintagmatskih okruženja leksema, odnosno tvrdi da su to „[...] sintaktički obrasci ili konstrukcije koji određuju i uvjetuju stvaranje polisemnih struktura“ (2004: 107). Postoji, dakle, međusobni utjecaj sintakse i semantike i upravo je „sprega između

¹¹³ O etimologiji leksema *default* više u potpoglavlju 5.1.2.1.

sintaktičkih i semantičkih struktura jedno od temeljnih načela organizacije polisemnih struktura” (ibid.).

Osim toga, posebnu pažnju treba posvetiti mjestu atributa, odnosno nalazi li se prije ili poslije imenice koju opisuje. Moignet (1981: 45, prijevod: Raffaelli, 2004: 109) napominje da postoji razlika između „[...] mehanizama koji se aktiviraju pri jednoj ili drugoj uporabi [...] Tako se postponirani pridjev smatra pojmovnom dopunom već semantički i morfološki definiranoj imenici, dok anteponirani pridjev pridonosi svršetku ideogeneze¹¹⁴ prije nego se ona samostalno oblikuje za imenicu. Tako anteponirani pridjev i imenica zajednički tvore semantičku cjelinu, a anteponirani pridjev preuzima funkciju priloga i postaje svojevrsnim klasifikatorom”. U gore navedenim primjerima radi se o anteponiranim pridjevima koji zajedno s imenicom tvore novu semantičku cjelinu.

Na temelju navedenoga donosi se zaključak da pridjevi u terminološkim sintagmama imaju ulogu kvalifikatora i nositelja nove značenjske nijanse polisemne imenice koju opisuju.

3.2.6. Metafora u terminologiji

Do polisemije u hrvatskoj financijskoj terminologiji dolazi na nekoliko načina: specifikacijom riječi općega jezika, metaforizacijom, metonimizacijom, posuđivanjem stranih riječi, posuđivanjem termina iz drugih struka i proširenjem značenja. U najvećem broju primjera uzrok polisemije je mehanizam metaforizacije.

Prema tradicionalnom shvaćanju, „metafora je figura govora koja pripada retorici i pjesničkom jeziku te je kao takva isključena iz lingvističkih proučavanja, odnosno u njima se promatra isključivo kao rubna pojava koja je katkad zanimala filozofe koji su se bavili jezikom” (Mihaljević, Šarić, 1996: 437). U tradicionalnoj terminologiji smatrala se nepoželjnim elementom jer se i figurativnost jezika smatrala nepoželjnom te se smatralo da ju je potrebno zamijeniti doslovnim ekvivalentom.

Razvojem kognitivne lingvistike razmišljanja o metafori poprimaju sasvim novu dimenziju pa se metaforu više ne shvaća isključivo kao jezični izraz, već kao kognitivni proces pomoću

¹¹⁴ Ideogeneza i morgofeneza pojmovi su koje uvodi G. Guillaume, a odgovaraju oblikovanju jezičnog znaka kao rezultata sukcesivnih mehanizama ljudskog mišljenja. Zahvaljujući tim mehanizmima, jezični se znak izdvaja iz amorfne tvari koja postoji u mentalnom sustavu: ideogeneza odgovara oblikovanju njegova plana sadržaja (značenja), a morfogeneza oblikovanju njegova plana izraza (oblika) (Raffaelli, 2004: 109).

kojega se stvaraju novi koncepti na temelju već postojećih. Metafora više nije samo pitanje jezika već načina na koji poimamo svijet i pojave oko sebe.

U kognitivnoj lingvistici „metafora se tumači kao razumijevanje jedne kognitivne domene s pomoću neke druge domene – izvorna domena predstavlja osnovu ili pozadinu za razumijevanje ciljne domene, a sveza se temelji na sličnosti koju govornici uočavaju između dva koncepta” (Raffaelli, 2007: 144).

Jedni od začetnika konceptualne metafore, G. Lakoff i Turner metaforu opisuju ovako:

„Razmišljajući o svijetu koristimo naš konceptualni sustav koji se sastoji od inventara struktura čiji su sastavni dijelovi metafore i predodžbe. Nakon što usvojimo određenu shemu, ne moramo ju ponovo učiti ili ponovo izmišljati svaki put kad ju koristimo. Ona postaje konvencionalizirana i kao takva koristi se automatski, bez napora, čak i podsvjesno. To je dio *shema napajanja*: možemo koristiti te gotove alate bez ulaganja ikakve energije kako bismo ih pronašli ili izradili. Slično tome, jednom kad pronađemo konceptualnu metaforu, i ona je konvencionalizirana, gotov i moćan konceptualni alat, automatski, bez potrebe za ulaganjem napora i koristi se pretežno nesvjesno. Stvari koje su najživlje u našem konceptualnom sustavu upravo su one stvari koje koristimo konstantno, podsvjesno i automatski. One uključuju konceptualne sheme i konceptualne metafore.” (Lakoff & Turner 1992: 62, prijevod: M. M.).¹¹⁵

Prema Štambuk (2005: 50)

„[...] metafora je temeljni mehanizam koji omogućuje razumijevanje apstraktnih koncepata pomoću konkretnih koncepata. Metaforama se strukture iz jednog konceptualnog područja, izvornog područja, preslikavaju na strukture u ciljnom području. Svakim se preslikavanjem znanje o izvornom području preslikava na znanje o ciljnom području.”

Kognitivni lingvisti smatraju da su značenja polisemnih riječi međusobno povezana sistematično i prirodno, pri čemu nastaju radijalne kategorije gdje je jedno od značenja više prototipno (središnje) dok su ostala značenja manje prototipna (periferna). Također, vjeruje se da su figurativna značenja polisemnih riječi metaforički izvedena iz prototipnijeg značenja, pa

¹¹⁵ „We understand and reason using our conceptual system, which includes an inventory of structures, of which schemas and metaphors are established parts. Once we learn a schema, we do not have to learn it again or make it up fresh each time we use it. It becomes conventionalized and as such is used automatically, effortlessly, and even unconsciously. That is part of the power schemas: we can use these ready tools without having to put any energy into making or finding them. Similarly, once we learn a conceptual metaphor, it too is just there, conventionalized, a ready and powerful conceptual tool, automatic, effortless, and largely unconscious. The things most alive in our conceptual system are those things that we use constantly, unconsciously, and automatically. They include conceptual schemas and conceptual metaphors.”

se metafora smatra preslikavanjem s konkretne izvorne domene u apstraktnu ciljnu domenu. Metafora u tom smislu služi kako bi objasnila apstraktne pojmove na osnovu konkretnih. Stoga je metafora vrlo prisutna u apstraktnim disciplinama, kao što je uostalom i sama ekonomija.

Jezične se kategorije, dakle, mogu opisati pomoću četiri tipa kognitivnih modela:

- 1) propozicijski modeli (*propositional models*) određuju elemente, njihova svojstva i njihove međusobne odnose;
- 2) slikovno-shematski modeli (*image – schematic models*) opisuju shematizirane slike, poput putanja ili spremnika;
- 3) metaforički modeli preslikavaju strukture prvih dvaju modela iz jednog područja u odgovarajuće strukture u drugom području;
- 4) metonimijski modeli su modeli jednog ili više navedenih tipova zajedno s funkcijom jednog elementa modela u odnosu na drugi (na primjer, predstavljanje cjeline pomoću jednog njezinog dijela) (Lakoff, 1987: 113-114).

Osnovna funkcija metafore je omogućavanje razumijevanja jedne vrste iskustva pomoću druge vrste iskustva – tako pomoću osnovnih konceptualnih struktura mi konceptualiziramo svoje iskustvo. Proučavanjem metaforičnog izraza razumjet ćemo prirodu naših vrijednosti i naših iskustava – tako se činjenica da se u suvremenom zapadnjačkom društvu vrijeme smatra vrijednom robom odražava u metaforičkom konceptu VRIJEME JE NOVAC. S jedne strane metafore odražavaju naše iskustvo o svijetu, no s druge strane značajno utječu i na stvaranje naše slike o svijetu (usp. Lakoff & Johnson, 1980: 7-8).

U djelu *The Syntax of Metaphorical Semantic Roles* Lakoff (1993:29), dalje razrađuje teoriju metafora, dijeleći ih na četiri vrste:

- i. Temeljne metafore imaju fiksna izvorna i ciljna područja i fiksne ontologije. Svaka preslikava cijelu strukturu izvornog područja na strukturu ciljnog područja. Ove su metafore konvencionalizirane.
- ii. Slikovne metafore su izolirana jednostruka (one-shot) preslikavanja iz jedne jedine konvencionalizirane mentalne slike na drugu konvencionaliziranu mentalnu sliku.
- iii. Slikovno-shematske metafore odnose se na slikovne sheme pojedinačnih izvornih područja.

- iv. Metaforičke generičke razine postavljaju ograničenja na izvorno i ciljno područje, ali unutar tih ograničenja dopuštaju i promjenjiva izborna i ciljna područja i promjenjive ontologije.

Lakoff i Turner razlikuju konceptualna od predodžbenih preslikavanja (tzv. *image metaphors*). Konceptualne metafore preslikavaju jednu konceptualnu domenu u drugu, dok predodžbene preslikavaju jednu konvencionalnu mentalnu sliku na drugu. (usp. Lakoff & Turner, 1992: 146).

Predodžbene metafore su tzv. *one-shot* metafore – tj. preslikavaju samo jednu sliku na drugu, bez preslikavanja koncepta. I te metafore funkcioniraju kao i ostale – preslikavanjem strukture jedne domene na strukturu druge, ali su u ovom slučaju domene konvencionalne mentalne slike. Takve vrste preslikavanja vode do preslikavanja znanja o prvoj slici u znanje o drugoj. I predodžbene metafore su konvencionalne, ali se od konvencionalnosti s vremenom mogu i udaljiti (usp. Lakoff & Turner, 1992: 92-94).

Predodžbene metafore mogu biti trenutne, tj. ne izazivaju daljnja proširenja i neke općenitije koje izazivaju daljnja proširenja. U nazivlju ima metafora koje uključuju preslikavanje konceptata, kao i onih koje uključuju preslikavanje slika, odnosno predodžbi. Dragičević (2007, prema Milić, 2013: 86) razlikuje tri razine metafore: pojmovnu metaforu, leksičku metaforu i metaforu kao stilsku figuru.

Razlog zbog kojeg se metafora spominje u ovom radu jest činjenica da je ona zapravo poveznica između polisemije i sinonimije. Naime, metafora je jedan od najučestalijih kognitivnih mehanizama kojim se stvaraju nova značenja riječi, odnosno ona uzrokuje polisemiju. Samim time metafora uzrokuje i sinonimiju jer novonastala značenja riječi koja je stvorila metafora stupaju u odnos sinonimije u nekom novom kontekstualnom okruženju.

U sljedećem potpoglavlju prikazat će se primjeri predodžbenih i konvencionalnih metafora koji su pronađeni u hrvatskoj financijskoj terminologiji.

3.2.6.1. Primjeri metafora u hrvatskoj financijskoj terminologiji

Nekoliko primjera metafora pronađenih u korpusu su:

financijska poluga, amortizacija, elastičnost potražnje, evergreen kredit; novčani tok ili tijek, fluktuacija, plitka obveznica, plutajući zalog, optjecaj novca, fluktuirajuća kamata, flotacija.

U korpusu su pronađene konceptualne metafore koje mogu, ali ne moraju izazvati daljnja proširenja. Radi se o preslikavanjima jednog koncepta na drugi temeljem visokog stupnja sličnosti. Između koncepta iz izvorne domene i koncepta iz ciljne domene postoji povezanost, pri čemu izvorni koncept nosi temeljno značenje na osnovu kojega metaforičnim proširenjem nastaju ciljni koncepti. Izvorni koncept je, dakle, osnovno, prototipno značenje polisemnog leksema čije je periferno značenje nastalo na temelju prototipnog. U nastavku se stoga provjerava radi li se u svim gore navedenim primjerima o proširenju upravo prototipnog značenja.

a) *financijska poluga*

Ovaj je primjer već analiziran u sklopu poglavlja 3.2.3., te je ustanovljeno da je nova značenjska nijansa nastala na temelju metaforizacije prototipnog značenja leksema *poluga*.

b) *amortizacija*

I ovaj je primjer detaljnije analiziran prethodno i ustanovljeno je da je također metaforizacija nastala na temelju prototipnog značenja, iako je poveznica između izvornog i ciljnog koncepta u ovom slučaju, kao i u slučaju *poluge*, teško uočljiva te je potrebno dobro poznavati struku da bi se poveznicu uočilo.

c) *elastičnost potražnje* ili *cjenovna elastičnost potražnje* **elastičnost**

- definicija: osobina onoga koji je elastičan ili svojstvo onoga što je elastično; elasticitet, gipkost, opruživost, pruživost, savitljivost
- sintagma: *elastičnost potražnje ekon.* sposobnost promjene potražnje ovisno o kretanju cijena ili kretanju dohotka stanovništva

U ovome je slučaju jasno uočljiva poveznica između izvornog i ciljnog koncepta te je lako zaključiti da je termin *cjenovna elastičnost* nastao na temelju prototipnog značenja leksema

elastičnost mehanizmom metaforizacije. Također valja napomenuti da se prototip oko kojega je novo značenje nastalo odnosi na konkretno značenje, dok je metaforizirani naziv apstraktan. To je, uostalom, slučaj i kod prethodnih leksema i naziva – *poluga* i *amortizacija*.

d) *evergreen kredit*

evergreen

1. *glazb.* u jazzu i suvremenoj zabavnoj glazbi popularno djelo, šlager koji godinama ili čak decenijama ne silazi sa standardnog repertoara; vječna melodija

2. *bot. razg.*, v. zimzelen (II)

U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* nije spomenuta sintagma *evergreen kredit*, no ima je u poslovnom rječniku:

Evergreen kredit = je specifična vrsta kredita bez roka dospijeca s pravom banke da ga u određenim vremenskom razmacima pretvori u kredit s rokom.

U novome je značenju zadržana komponenta „vječnosti”, što je zapravo prototipno središte leksema, dakle, i u ovom slučaju metaforizacija je nastala na temelju prototipa.

e) *(novčani) tok*

tok

1. oblik kretanja žive vode u prirodi; smjer vode tekućice; put kojim protječe rijeka ili potok i sl.; korito

2. *fiz.* ukupna masa čega (tvari, energije i dr.) koja u jedinici vremena proteče kroz površinu okomitu na smjer protjecanja [*magnetni tok; svjetlosni tok; čestični tok; energijski tok*]; protok, fluks

3. kretanje u prostoru (za razliku od kretanja u vremenu) [*svaki tijek ima svoj tok*]; smjer, upravljanje, *usp. tijek*

(iz poslovnog rječnika)

novčani tok = tok novčanih uplata i isplata u poduzeću.

U ovom se slučaju također vidi poveznica između izvorne i ciljne domene. Naime, *tok* je leksem vrlo visokoga značenjskog potencijala i koristi se u prenesenom značenju i brojnim

domenama, među kojima je i financijska. I u ovom se slučaju, dakle, radi o metaforizaciji prototipnog značenja. Domena vode jedna je od najčešćih izvornih domena koje se koriste u mehanizmima metaforizacije, te je u velikoj mjeri prisutna i u metaforiziranim nazivima financijske terminologije.

f) fluktuacija

1. promjena u toku vode, pritjecanje i otjecanje; strujanje
2. ekon. mijenjanje u stanju i broju, nepostojanost [*fluktuacija radne snage*]
3. općenito, nepostojanost, nestabilnost, kolebanje
4. fiz. prostorna ili vremenska promjena nekog fizikalnog svojstva

U ovom slučaju također je poveznica između izvorne i ciljne slike vrlo eksplicitna – prototipno značenje koje je pripadalo konkretnoj domeni, domeni vode, preneseno je u novo apstraktno značenje koje zadržava svoj prototip „promjene” i „strujanja”.

U ovom je primjeru ponovo domena vode izvorna domena, kao i u prethodnom primjeru, što navodi na zaključak da je domena vode vrlo produktivna domena u financijskoj terminologiji. Osim navedenih primjera, *novčani tok* i *fluktuacija*, to potvrđuju i termini *novčani priljev*, *novčani odljev*, *likvidnost*, *efekt prelijevanja*, izrazi u razgovornome stilu poput *novac curi*, itd., stoga se ovdje radi o **konceptualnoj metafori** NOVAC JE TEKUĆINA.

3.2.6.2. *Metafora kao prijevodni problem i izvor anglicizama*

Važno je naglasiti kako je većina metafora u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika rezultat prijevoda metafora nastalih u engleskom jeziku jer je proces metaforizacije u engleskom jeziku puno češći nego u hrvatskome. One metafore koje su konvencionalne u obje kulture, ne predstavljaju problem kod prevođenja jer ih je moguće doslovno prevesti na hrvatski jezik. Međutim, ako se radi o metaforama koje u hrvatskoj kulturi nisu konvencionalne, prijevod je nešto otežan. Prevoditelj u tom slučaju može birati između sljedećih opcija: prevesti metaforu nekom drugom metaforom koja je u hrvatskom jeziku konvencionalna (pri čemu se najčešće mijenja izvorna domena) ili zamijeniti metaforu približnim značenjem parafraziranjem. Postoje i slučajevi u kojima je engleski naziv nemetaforiziran, a hrvatski metaforiziran, no oni su nešto rjeđi. Najčešća je praksa, ako je metaforični engleski termin

nemoguće prevesti hrvatskim terminom i teško je naći odgovarajuću parafrazu, da se engleski termin ostavi kao takav. Prema tome, metafora je također jedan od uzroka brojnih anglicizama u hrvatskom jeziku. U vlastitom korpusu pronađeni su sljedeći slučajevi:

- i. M = M (metafora prevedena na hrvatski jezik, izvorna domena ostaje ista)
Primjeri: *financijska poluga, amortizacija, cjenovna elastičnost, fluktuacija, novčani tok, kredit za premošćivanje, pranje novca*, itd.
- ii. M = N (metafora prevedena nemetaforom, parafrazom):
Primjer: *bullet repayment – jednokratna otplata na kraju perioda otplate*;
- iii. N = M (nemetafora u engleskom prevedena metaforom u hrvatskom)
Primjer: *cash = gotovina*
- iv. M = A (metafora u engleskom jeziku postaje anglicizam u hrvatskom)
Primjer: *rejting, default, benchmark, broker, goodwill, revolving kredit, hedging, marketing*, itd.

Proučavanje metafora za terminologiju je od velikog značaja, što posebno ističu sociokognitivni i kognitivni terminolozi, Rita Temmerman (2000) i Pamela Faber (2002) jer metafora potiče širenje značenja, a time i polisemiju. Osim toga, metafora i metaforičke ekstenzije mogu biti od pomoći u razumijevanju značenja riječi ako nam je poznato prototipno značenje na kojemu se novo značenje temelji jer mehanizmom metaforizacije „konkretiziramo” apstraktne pojmove.

Kad je riječ o prevodivosti metafora, tj. o sposobnosti njihova prenošenja iz jednog jezika u drugi, nije uvijek moguće zadržati metaforu u ciljnom tekstu. To je posebice slučaj kod metafora koje nisu konvencionalne, odnosno ako sustavi o kojima je riječ nisu kulturološki bliski. Postoje i slučajevi kad je to moguće – tada se metafora prevodi doslovno u slučaju kulturološkog poklapanja ili metaforom koja ima drukčiju izvornu domenu.

3.2.7. Različiti pristupi višeznačju u terminologiji – možemo li polisemiju zamijeniti homonimijom?

U tradicionalnoj lingvisitici polisemija i homonimija promatrane su se zajedno, odnosno radovi o polisemiji uključivali su obvezno i homonimiju i njihove međusobne razlike. A ta je razlika bila u tome što su se polisemima smatrali termini koji imaju više povezanih značenja,

odnosno koji označavaju više od jednoga koncepta koji su na neki način međusobno povezani, dok su homonimi, s druge strane, predstavljali iste oznake koje se odnose na različite pojmove. U teoriji to zvuči vrlo jednostavno, međutim, u praksi je ponekad vrlo teško ustanoviti razliku između polisemije i homonimije. Do homonimije dolazi kada govornici nekog jezika više ne vide povezanost između različitih značenja jedne oznake. Prema tome bi etimologija trebala biti jedan od glavnih kriterija za razgraničavanje polisemije i homonimije, no ni taj kriterij u praksi nije uvijek primjenjiv. Međutim, osim etimološkog u tradicionalnoj leksikologiji, postoje još i morfološki, zatim sintaktički i semantički kriteriji za razlikovanje.

Kognitivna lingvistika donijela je novi pristup proučavanju polisemije jer stavlja naglasak na konceptualne procese, kognitivne mehanizme i iskustvo u proučavanju ljudskog jezika i uma. Umjesto riječi sada imamo kategorije čija su značenja povezana pomoću kognitivnih mehanizama (metafora, metonimija, generalizacija, specifikacija) i čija su periferna značenja nastala proširenjem prototipnoga značenja kategorije. Prema kognitivnoj lingvistici polisemi imaju stabilnu strukturu s međusobno povezanim značenjima od kojih je jedno središnje, odnosno više prototipno, a ostala su manje prototipna, odnosno periferna, a nastala su na temelju porodičnih sličnosti. Tako nastaju radijalne kategorije. Takva bi struktura, prema kognitivistima, trebala predstavljati glavnu razliku između polisemije i homonimije. Dok određena nijansa značenja pripada kategoriji, govorimo o polisemiji.

Cabré navodi primjer kako bi se termin *key* trebalo tretirati u leksikografiji, a kako u terminologiji:

A. Leksikografija

ključ. n. 1. a metalna naprava za otvaranje brave; 2. sredstvo kojim se dolazi do razumijevanja, rješenja, itd.; 3. knjiga, priručnik i sl. koja sadrži rješenja ili prijevod prethodnog materijala, kao u vježbama testiranja [...] 12. Glazba. a (na instrumentu s klavijaturom) jedan od prekidača koji pritiskom aktivira mehanizam sviranja; b. (na drvenim puhačkim instrumentima) jedan od metalnih prekidača koji se otvara i ispušta zrak; c. temeljni ton ili tonika ljestvice; d. percipirani odnos između svih tonova u određenoj glazbenoj jedinici s jedne strane i temeljnog tona s druge strane; e. glavni tonalitet skladbe.

B. Terminologija

- **ključ.** n. kartografija. Popis simbola na karti i njihovih značenja; legenda.
- **ključ.** n. telekomunikacije. Tipka za biranje na touch-telefonima; prekidač koji otvara ili

zatvara komunikacijski krug, prebacivanje s jedne linije na drugu.

- **ključ.** n. tehnologija. Uređaj koji operater koristi za slanje telegrama. (Cabré, 1999: 108, prijevod: M. M.)¹¹⁶

Međutim, i ona smatra da je to idealistički shvaćeno, te da u praksi postoji polisemija unutar iste specijalizirane domene.

Ako usporedimo polisemiju u općem jeziku i u terminologiji, primijetit će se značajna razlika između tih dvaju sustava. U općem jeziku većina je leksema polisemna, dok terminologija teži univočnosti, odnosno, jedno od glavnih načela tradicionalne terminologije jest da jedna oznaka označava samo jedan koncept. Kako bi se taj ideal postigao, predloženo je da se polisemija u terminologiji tretira kao homonimija.¹¹⁷ Međutim, u vlastitom korpusu pronađeni su primjeri višeznačnih termina pri čemu svi pripadaju istoj domeni: *benchmark, broker, kliring, goodwill, bankrot, spread, aprecijacija, deprecijacija, bilanca, investicija, kapital, amortizacija*¹¹⁸. Budući da je terminologija živi sustav te funkcionira jednako kao i opći jezik, prirodno je da se čovjek koristi poznatim značenjima kojima pripisuje novo. U svim analiziranim terminima pronađena je poveznica između značenja, dakle, radi se doista o polisemiji.

Polisemija je u leksikografiji razjašnjena na način da su polisemnom pojmu pridružena značenja koja su stavljena u kontekst i alfanumerički razdvojena, uz oznaku domene kojoj pripadaju.

Primjer:

diònica ž

1. vrijednosni papir koji predstavlja udio u osnovnom kapitalu poduzeća; akcija

¹¹⁶ „**Lexicography. key.** n. 1. a metal instrument for operating a lock by moving its bolt; 2. a means of attaining, understanding, solving, etc; 3. a book, pamphlet, or the like, containing the solutions or translations or material given elsewhere, as testing exercises. [...] 12. Music. a. (in a keyboard instrument) one of the levers that when depressed by the performer sets in motion the playing mechanism; b. (on a woodwind instrument) a metal lever that opens and loses a vent; c. the keynote or tonic of a scale; d. the relationship perceived between all tones in a given unit of music to a single tone or a keynote; e. the principal tonality of a composition. **Terminology. key.** n. cartography. list of map's symbols and their meanings; legend. **key.** n. telecommunications. individual dialing button on touch-tone phone; switch that opens or closes communications circuit, moving from one line to another. **key.** n. technology. device that operator uses to send telegrams.”

¹¹⁷ To je viđenje tradicionalne terminologije, a takvo viđenje u hrvatskom jeziku zastupaju i Hudeček i Mihaljević (2009), Nahod (2011).

¹¹⁸ Detaljnije objašnjenje primjera polisemije u istoj struci vidi u potpoglavlju 5.1.3.

2. dio, sektor ceste ili željezničke pruge između dva odredišta
3. dio u izvedbi muzičkog djela koji svira jedan instrument ili više instrumenata iste vrste

Na ovom primjeru možemo vidjeti da su leksemu dionica pridružena tri različita značenja. Iako nije navedena domena kojoj pojedino značenje pripada može se zaključiti da prvo značenje pripada domeni financija, drugo domeni građevinarstva, a treće domeni glazbe. Prema Nahodu takav pristup „omogućuje da se svaki naziv smjesti na točno određeno mjesto u taksonomskoj mreži (polje, grana i potpodručje)... a moguće je dodati i modifikator te je višeznačnost posve izbjegnuta” (Nahod, 2011: 6).

Po sličnom principu predlaže se i rješavanje polisemije u terminografiji – kreće se od pojma kojemu se pridružuje definicija „i tako nazivi pripadnu sasvim razdvojenim taksonomskim granama i svaki predstavlja zaseban pojam s vlastitim značenjem, pa postaju homografi” (ibid., str. 7).

Nahod (2011) smatra da je na spomenuti način moguće riješiti polisemiju poštivanjem terminoloških načela. Međutim, vlastita terminološka obrada pokazala je da postoje primjeri u kojima to nije moguće, kako primjeri polisemije, tako i primjeri sinonimije. U poglavlju o polisemiji naveden je primjer polisemnog termina *spread*¹¹⁹ koji je prvotno imao vrlo usko specijalizirano značenje koje se zatim počelo širiti i poprimati nova značenja u istoj domeni. Stoga se značenja takvoga termina ne mogu razdijeliti u različite taksonomske grane, već nam kontekst otkriva o kojoj se značenjskoj nijansi u određenim primjerima radi.

3.3. SINONIMIJA

Prema shvaćanjima tradicionalne terminologije, postojanje sinonimije u terminologiji smatra se prijetnjom terminološkoj preciznosti. Kako smatra Šipka (1998, prema Silaški, 2012: 55), „[...] da bi se tretirali kao termin, riječ ili fraza trebaju zadovoljiti nekoliko karakteristika: transparentnost, internacionalnost, ustaljenost, kratkoća, nedvosmislenost, preciznost i nesinonimnost”. Jedan od osnovnih preduvjeta za uvođenje novog termina u znanstvenu terminologiju je, dakle, nesinonimnost. Ovakvom stavu o nepoželjnosti sinonima pridružuju se i Mihaljević (2001), Hudeček i Mihaljević (2009), Halonja (2008) koji smatraju da istoznačnice

¹¹⁹ Detaljniju analizu termina *spread* vidi u potpoglavlju 5.1.3.2.

za terminološki sustav nisu dobre jer nazivlje čine nepotrebno opširnim, te da struka treba nastojati ukloniti nepotrebne riječi.

Ipak, unatoč navedenom, financijska terminologija hrvatskog jezika obiluje sinonimnim parovima i nizovima. Općenito je u terminološkim sustavima najlakše pronaći primjere za istoznačnice, iako ti sustavi zapravo ne podnose sinonimiju. Taj se paradoks objašnjava supostojanjem, barem jedno vrijeme, dvaju naziva, domaćega i posuđenoga, koji mogu dugo postojati zajedno tako što su stilski raslojeni – jedan se upotrebljava u svakodnevnom govoru, a drugi u pisanim tekstovima. Naime, sinonimni parovi sastoje se od niza sinonimnih termina među kojima jedan termin dominira, onaj koji je stilski neobilježen, a ostali termini pripadaju različitim funkcionalnim stilovima, odnosno stilski su obilježeni. Stoga i u nazivlju možemo u nekoj mjeri govoriti o funkcionalnim stilovima, pa možemo reći da „[...]termini *računalo* i *pisac* pripadaju znanstvenom funkcionalnom stilu, a *kompjuter* i *printer* razgovornomu, dok izrazi kao *daunloudati*, *fejkat* pripadaju žargonu, i isključeni su iz hrvatskog standardnog jezika” (Mihaljević, 2001: 193).

Međutim, sinonimija općeg jezika itekako je poželjna karakteristika jer pokazuje bogatstvo određenog jezika i omogućava njegovu stilsku raslojenost. Ako sinonimiju shvatimo kao dio stilistike, tada je ona poželjna ne samo u općem jeziku, već i u jeziku struke. O struci se može raspravljati u znanstvenim tekstovima, administrativnim, novinskim člancima i u razgovornom stilu te bi bilo nerealno očekivati da će se na tim različitim razinama upotrebljavati isti nazivi. Svakako bi trebalo razlikovati znanstvene nazive od naziva koji tom funkcionalnom stilu ne pripadaju već pripadaju razgovornom stilu ili profesionalnim žargonima, a te razlike terminološki rječnici najčešće ne bilježe. Stoga bi se problemu sinonimije u terminologiji trebalo stati na kraj pomoću normativnih terminoloških rječnika, pri čemu bi, kako navodi Mihaljević (2001: 194) „[...] važnu ulogu imale stilske i normativne odrednice s pomoću kojih se jednoznačnost naziva koji su isključeni iz nazivlja ili se u njemu ne preporučuju upućuje na preporučene nazive”.

U praktičnom dijelu rada, u četvrtom poglavlju pokušat će se iz sinonimnog niza ili para izdvojiti preporučeni termin, a taj odabir ne može uvijek biti u skladu s predloženim terminološkim načelima. Značenje je podložno promjenama koje ovise o kontekstu uporabe, pa tako i sinonimi poprimaju različite značenjske nijanse u različitim kontekstima. Takvi sinonimi razlikuju se stoga u svome ekstenzitetu i odabir određenoga sinonima postaje kognitivno

uvjetovan. Svaki od sinonima nosi određene aspekte koncepta i time je njegovo postojanje opravdano.

U prvoj polovici ovog poglavlja govorit će se o vrsti sinonima i sinonimije, a sinonimiji kao rezultatu jezičnoga posuđivanja te sinonimiji u različitim funkcionalnim stilovima. U drugoj polovini poglavlja bit će riječi o kontekstualnim sinonimima i kognitivnolingvističkom pristupu proučavanju sinonimije. Taj je dio od ponajvećeg interesa za ovaj rad, stoga se i praktični dio rada, predstavljen u poglavlju broj 6 odnosi na kognitivni pristup u analizi sinonima. U sljedećem potpoglavlju opisać će se stoga metodologija rada koja je primijenjena u praktičnom dijelu.

3.3.1. Metodologija analize primjera sinonimije

U terminološkoj obradi analizirali su se sinonimni parovi koji se sastoje od anglicizma i domaće istovrijednice, pri čemu je uočen značajan broj primjera semantičke i stilističke nepodudarnosti među sinonimima. Takvo opažanje vodilo je ka proučavanju moguće motiviranosti odabira određenoga termina u određenom kontekstu.

Stoga se u praktičnom dijelu u poglavlju broj 6 polazi od pretpostavke da je izbor termina kognitivno uvjetovan i da postoje određeni razlozi za odabir jednoga termina u jednom kontekstu, a drugoga u drugome. Primjeri sinonima su vlastiti primjeri pronađeni pri prevođenju tekstova financijske tematike, a potvrda njihove uporabe tražena je u gotovim korpusima alata Sketchengine. Korpusna pretraga dala je odgovore na pitanja jesu li to doista pravi sinonimi ili su to samo kontekstualni sinonimi.

Nadalje, navedeni su glavni faktori koji utječu na odabir određenoga termina te su oprimjereni vlastitim primjerima, nakon čega se okarakterizirala priroda sinonimičnih odnosa u kontekstu.

3.3.2. Različiti pristupi sinonimiji i vrste sinonima

Prava, sveobuhvatna definicija sinonimije zapravo ne postoji. Postoje različiti pogledi na sinonimiju i pristupi s različitim definicijama sinonima i vrsta sinonima. Generalno, sinonimija označava pojavu pri kojoj dvije ili više jezičnih jedinica imaju isto značenje. Pri tome nije važan

oblik jezičnih jedinica – to mogu biti leksemi, fraze ili cijele rečenice koje se u određenim kontekstima mogu zamijeniti jedna drugom. Od samih početaka proučavanja sinonimije temeljna je dvojba bila postoji li apsolutna sinonimija ili ne te je problem podudarnosti značenje okosnica svake teorije o sinonimiji.

Prema Ullmanu (1962) sinonimija ne podrazumijeva uvjet zamjenjivosti sinonima u svakom kontekstu „bez i najmanje promjene u objektivnom značenju, osjećajnom tonu (engl. *emotive over-tones*) ili evokativnoj vrijednosti” (1962: 142), pošto je takav odnos ostvariv samo u stručnim registrima. Autor, dakle, smatra da ne postoje apsolutni sinonimi, već postoje razlike u njihovim određenim komponentama. Odnos između sinonima, kako predlaže u daljnjem tekstu, mogu se uočiti na tri razine: (1) zamjenom sinonima u nekim kontekstima; (2) utvrđivanjem riječi sa suprotnim značenjem¹²⁰ i (3) uspoređivanjem sinonima u sinonimskom nizu gdje se uočavaju njihova diferencijalna obilježja. Ono što je za ovaj rad posebno zanimljivo u njegovoj teoriji jest to što Ullman među glavne razloge nastajanja sinonima u engleskome jeziku navodi leksičko posuđivanje¹²¹, značaj određenih problema u nekom društvu pri čemu se stvara više naziva za isti fenomen (osobito ističe proces metaforizacije) te pomak značenja riječi koji dovodi do promjene u broju sinonima te riječi¹²² (usp. Milić, 2013: 33).

Zgusta (1971) ne negira postojanje apsolutnih sinonima, no smatra da se sinonimi međusobno mogu razlikovati po designaciji, konotaciji i upotrebi te takve sinonime tumači kao približne sinonime (engl. *near synonyms*).

Nida (1975a i 1975b) polazi s gledišta komponencijalne analize te smatra da stupanj preklapanja značenja jedinica određuje stupanj njihove sinonimnosti. Nida smatra da apsolutni sinonimi ne postoje, a da najviši stupanj preklapanja značenja jedinica ostvaruju sinonimni parovi koji se sastoje od domaće riječi i posuđenice¹²³. Različita obilježja sinonima nastaju kao posljedica geografske i/ili jezične varijante, registra, emotivnih komponenata značenja i sl. To su obilježja koja se nalaze na nižem stupnju hijerarhijske ljestvice, dok su obilježja koja su zajednička na višem stupnju.

¹²⁰ Pronaći antonim leksema, te ako ih ima više, znači da se radi o sinonimima.

¹²¹ Za ovaj rad zanimljivo zbog anglicizama u hrvatskoj financijskoj terminologiji koji u paru s domaćom istovrijednicom čine sinonimni par.

¹²² Ovakvo shvaćanje vodi i vlastitom zaključku da je polisemija ujedno i uzrok sinonimije. Naime, generalizacijom značenja (njegovim proširenjem), leskem poprima nove značenjske sastavnice koje aktiviraju neke nove sinonime s tim istim značenjskim sastavnicama.

¹²³ U svjetlu ovog Nidinog stava je započeto i ovo istraživanje čija je polazišna pretpostavka bila da su anglicizmi i domaći ekvivalentni apsolutni sinonimi te da je jednoga od njih moguće proglasiti preporučenim, s drugoga nepoželjnim, što je predstavljeno u poglavlju broj 4.

Kognitivno shvaćanje sinonimije javlja se s Lyonsom (1977) koji sinonimiju tumači kao kognitivnu kategoriju te osnovu za određivanje sinonimnosti temelji na međusobnoj zamjenjivosti leksičkih jedinica. I Lyons se pridružuje stupnjevitoj hijerarhiji sinonima, pri čemu ne isključuje postojanje apsolutne sinonimije, ali daje uvjete za istu mada su oni gotovo neispunjivi (1996: 61-65): jedinice su apsolutni sinonimi ako su im sva značenja identična, ako su međuzamjenjivi u svakom kontekstu te ako su semantički jednaki (usp. Milić 2013: 36). Ostali sinonimi koji imaju manje ili više slična značenja su potpuni sinonimi, deskriptivni sinonimi te približni sinonimi. Na neki je način ova Lyonsova podjela preteča Cruseove skale.

Prethodnim autorima se, u smislu postojanja ili nepostojanja apsolutne sinonimije pridružuje i Palmer (1981) koji smatra da ne postoji apsolutna sinonimija te da se sinonimi razlikuju u barem pet obilježja: dijalektalna markiranost, razina kolokvijalnosti, emotivna ekspresivna obilježja, kolokacijske restrikcije te riječi koje su sinonimi u rječnicima, odnosno čija se značenja preklapaju ili su slična. Posebno naglašava ulogu konteksta, odnosno smatra da se provjera razlika u sinonimima vrši na temelju zamjene unutar istog konteksta.

Kognitivni pogled na sinonimiju podrazumijeva da je je ona zapravo istovjetnost smisla dviju leksičkih jedinica koje su međusobno zamjenjive u nekim kontekstima, odnosno imaju identično deskriptivno značenje, ali postoje određene razlike u asocijativnom značenju. Takvo shvaćanje sinonima s određenim razlikama koje mogu biti višeg ili nižeg stupnja temelj je promatranja sinonimije kao skalarne kategorije (Cruse 1986; 2004), pa tako Cruse razlikuje apsolutnu, propozicionalnu i približnu sinonimiju. Gortan-Premk (2004) razlikuje apsolutnu i djelomičnu sinonimiju, čemu se pridružuje i Šipka (1998), dok Prčić (1997) razlikuje apsolutnu, potpunu, deskriptivnu i približnu sinonimiju. Pri tome su apsolutna sinonimija i nesinonimija na početku i na kraju ljestvice, prava sinonimija se svodi na deskriptivnu, a približna sinonimija je tumačenje sinonima u rječnicima.

Apsolutnu sinonimiju Cruse (1986) promatra samo kao referentnu točku skale. Propozicionalna sinonimija podrazumijeva isto što i deskriptivna sinonimija kod Lyonsa (1996), dok približna sinonimija postoji između jedinica s manjim semantičkim razlikama. Cruse (1986: 88) naziva kognitivnim sinonimima riječi koje su jedna drugom u određenom iskazu zamjenjive, a da ta zamjena ne rezultira promjenom istinosne vrijednosti iskaza. Tu skupinu sinonima odlikuju

„[...] identična obilježja, a time i identična logička svojstva (...) razlikuju se samo po stupanju u kolokacije.” (Cruse 1986: 88, prijevod: M. M.)¹²⁴

Iako se ljestvica sinonimnih odnosa pojavom kognitivističkoga shvaćanja sinonimije ustalila u teorijskim razmatranjima sinonima, granica između sinonima i nesinonima ostala je prilično nejasna. (usp. Milić, 2013; Šarić, 2011).

Murphy (2003) također zastupa kognitivnolingvistički pristup sinonimiji te uvodi logičke sinonime (2003: 146-147) koji obuhvaćaju potpune (engl. *full*) i smislene sinonime (engl. *sense*) i približne sinonime. Potpuni sinonimi podrazumijevaju jedinice koje imaju identično denotativno značenje¹²⁵ i čiji je svaki smisao identičan, dok su smisljeni sinonimi¹²⁶ oni čiji je jedan smisao ili više njih isti, dok su drugi različiti, odnosno imaju barem jedan identičan smisao. Približni sinonimi¹²⁷ su riječi sličnoga smisla koje ovise o kontekstu.

Geeraerts (2010: 84-85) sinonimiju tumači kao odnos semantičke identičnosti koja postoji između značenja riječi ili samih riječi. Sinonime s obzirom na zamjenjivost u kontekstu dijeli na potpune i djelomične. Potpuni sinonimi podrazumijevaju istovjetnost svih značenja sinonima i njihovu zamjenjivost u odgovarajućim kontekstima, dok djelomična sinonimija označava odnos u kojem su sinonimi zamjenjivi u jednom ili više značenja, ali ne u svim. Djelomična sinonimija stvara niz približnih sinonima između kojih postoje određene razlike, a može postojati i odnos kohiponimije. Autor smatra da se sinonimnost može utvrditi samo na osnovu analize polisemije.

Kognitivna sinonimija podrazumijeva istovjetnost smisla dviju jedinica koje su međusobno zamjenjive u određenim kontekstima, pri čemu se razina sinonimnosti temelji na kontrastu između članova niza. Stupanj razlika između sinonima može biti veći ili manji, a takvo je promišljanje podloga za tumačenje sinonimije kao skalarne kategorije. Gotovo svi autori slažu se kako apsolutna sinonimija postoji samo u teoriji i kao jedna od referentnih točaka skale, pri čemu je druga referentna točka nesinonimija. Između se nalazi prava sinonimija koja se svodi na deskriptivnu.

U potpoglavlju 3.2.6. navodi se kako je metafora poveznica između polisemije i sinonimije i istovremeno uzrok i jednoj i drugoj pojavi. S tim u vezi postoje tumačenja sinonimije kao

¹²⁴ „[...] identical criterial traits, and hence identical logical properties (...) [They] differ only in their ranges of normal collocations”

¹²⁵ Terminološke varijante, sinonimni parovi koji se sastoje od posuđenice i domaće istovrijednice ili parovi koji se sastoje od obilježenog i neobilježenog leksema.

¹²⁶ Primjerice parovi u kojima jedan sinonim pripada općem jeziku, a drugi je terminološki obilježen.

¹²⁷ Sinonimi čiji smisao nije potpuno isti, pa su ponekad, ali ne uvijek, međuzamjenjivi.

pojava koja ovisi o polisemiji – riječ koja ima više značenja, odnosno značenjskih nijansi ne stupa u sinonimni odnos cijelim svojim značenjskim poljem, već u sinonimni odnos stupaju njezine značenjske nijanse. Svaka značenjska nijansa ostvaruje se unutar određenog konteksta. Tako polisemna jedinica može imati veći broj sinonima, ovisno o kontekstualnoj situaciji. Ovakvo promatranje sinonimije u literaturi nalazimo kod Ci (1987), Geeraerts (2010), Šipke (1998) i Raffaelli (2004). Šipka (1998) u skladu s time sinonimiju dijeli na totalnu i parcijalnu. Totalna sinonimija uspostavlja se na planu cjelokupne polisemne strukture riječi, a parcijalna samo između pojedinih značenja. Budući da totalna sinonimija odgovara onome što se u ostalim podjelama naziva apsolutnom sinonimijom, Šipka (1998) smatra da su takvi slučajevi vrlo rijetki i da se sinonimija ipak uglavnom promatra kao odnos između pojedinih značenja.

Kada bi u praksi apsolutni sinonimi i postojali, s vremenom bi jedan sinonim sigurno istisnuo drugoga i postao popularniji. Stoga između sinonima očito moraju postojati određene denotativne ili konotativne razlikovne nijanse jer je na taj način zapravo opravdano postojanje takve jedinice u jeziku. Svaka je jedinica određena svojim semantičkim, pragmatičkim, sintaktičkim značajkama i kao takva individualna u leksičkome sustavu nekoga jezika. Stoga su sinonimi zapravo jedinice koje imaju jednako denotativno značenje i zamjenjive su u nekim kontekstima, ali u isto vrijeme imaju različita nedenotativna značenja zbog kojih nisu međusobno zamjenjive u svim kontekstima. Tako imamo jedinice koje u sinonimni odnos stupaju u točno određenim kontekstima, dok u nekom drugom kontekstu nisu međusobno zamjenjive. Milić daje sveobuhvatnu definiciju leksičke sinonimije:

„[...] leksički sinonimi su najmanje dvije riječi koje pripadaju istoj gramatičkoj vrsti, koje imaju istovjetno deskriptivno značenje (denotaciju i smisao) i jedno ili više različitih obilježja u okviru asocijativnog značenja, zatim dodatnih implikacija, gramatičkog standarda, kolokacijskih restrikcija, selekcijskih restrikcija i frekvencije upotrebe” [...], a „leksička sinonimija je pojava koja podrazumijeva poklapanje deskriptivnog značenja dvije riječi, odnosno izvjesno nepoklapanje specifičnih obilježja u okviru asocijativnog značenja, dodatnih implikacija, gramatičkog standarda, kolokacijskog raspona, selekcijskih restrikcija i frekvencije upotrebe”.

(Milić, 2013: 77)

3.3.3. Sinonimija i vrste sinonima u hrvatskom jeziku

Do izdanja djela *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku* Bernardine Petrović (2005) u hrvatskome jeziku nije postojalo istraživanje u kojem bi se sustavno i detaljno razložile teorijske postavke o sinonimiji u sustavu i tekstovima hrvatskoga jezika. Stoga je sinonimija još uvijek nedovoljno istražena semantička kategorija u hrvatskome jeziku. Prema Petrović (2005) većina hrvatskih radova o sinonimiji temelji se na strukturalističkom pristupu značenju i sinonimija se shvaća na dva načina: 1. kao potpuna jednakost i 2. kao velika bliskost (sličnost).

U hrvatskom jeziku udomaćili su se nazivi istoznačnica i bliskoznačnica. Bliskoznačnice se kod nekih u literaturi smatraju sinonimima, kod nekih ne. U jezikoslovnoj literaturi bliskoznačnost pokriva tri vrste semantičkih odnosa među leksemima (Petrović, 2005: 125): 1. sinonimičnost među pojedinim značenjima višeznačnica, 2. sinonimičnost¹²⁸ među riječima koje nisu zamjenjive u svim kontekstima zbog semantičkih i sintaktičkih zapreka ili zbog različitih konotativnih značenja i 3. sličnost ili bliskost značenja pojedinih riječi. Prvi i drugi slučaj Tafra (1982) naziva sinonimijom, a treći kvazisinonimijom i naglašava kao se upravo ta pojava u nas smatra bliskoznačnošću. Tafra smatra da sinonimi ne ulaze u sinonimni odnos u svom ukupnom ekstenzitetu, već se sinonimni odnosi ostvaruju u pojedinačnim značenjskim nijansama. Prema spomenutoj autorici, osnovna metoda određivanja sinonimnosti jest međuzamjenjivost u kontekstu, prema tome apsolutnim sinonimima smatra one riječi koje se podudaraju u značenju i upotrebi. Nadalje, ipak ističe kako takav apsolutni sinonimni odnos ne traje zauvijek, već samo tijekom određenoga vremena jer se jedinice koje stupaju u sinoniman odnos počinju stilski, semantički, konotativno i kolokacijski razlikovati.

Istoznačnicama se smatraju leksemi koji imaju isto denotativno značenje, značenje koje je općeprihvaćeno za sve govornike neke jezične zajednice. Ako jednom pojmu (označeniku) odgovara više izraza (označitelja), ti su izrazi istoznačni (Tafra, 1982). Međutim, postavlja se pitanje mogu li dva pojma koja imaju jednako denotativno značenje imati isto tako jednako konotativno značenje, te biti međusobno zamjenjivi u svim kontekstima? Ako takvi sinonimi doista postoje, jesu li onda stilski opravdani sinonimi zapravo neopravdani? Primjerice, Simeon (1969) naglašava da

¹²⁸ Izraz *sinonimičnost* u hrvatskome jeziku prva upotrebljava B. Petrović (2005). Sinonimičnost je sinonimični odnos koji označava odnos semantičke identičnosti nastao u kontekstu za razliku od odnosa identičnosti u jezičnome sustavu, odnosno *sinonimije*.

„potpuno istoznačnih sinonima stvarno nema, jer svaki donosi nijansu: dijalektalnu, profesionalnu, stilističku, itd., u svakom se otkrivaju drugačije namjere govornika u onome što je i kako htio iskazati. O pravim sinonimima moglo bi se možda govoriti u nekim profesionalnim terminologijama”.

Ovim je radom postavljen zadatak uvidjeti je li doista tako, odnosno, postoje li pravi, apsolutni sinonimi u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika.

Petrović prihvaća stajalište deskriptivne semantike prema kojemu sinonimija podrazumijeva podudaranje denotativnoga i konotativnoga značenja te razlikuje sinonimni odnos među jedinicama leksika s jedne strane, kojeg naziva sinonimijom, i sinonimičnosti odnosno podudaranje u značenju koje je kontekstualno uvjetovano s druge strane.

Razdiobu sinonima u hrvatskome jeziku predložila su tri autora: Težak (1990), Samardžija (1995) i Petrović (2005).

Razdioba prema Težaku je sljedeća:

- i. pravi sinonimi (istoznačnica na istoj standardnojezičnoj i stilskoj razini): *iako – premda, brz – hitar, svršetak – kraj*, itd.
- ii. sličnoznačnice: *psovati – kleti, hladan – studen, musti – dojiti*, itd.
- iii. varijantni sinonimi: *zrak – vazduh, nepovrediv – neprikosnoven*, itd.
- iv. tuđice: *naglasak – akcenat, stvarati – kreirati*, itd.
- v. sinonimni tvorbeni i padežni oblici: *gledatelj – gledalac, lakog – lakoga*, itd.

Petrović (2005: 124) ističe kako je ovakva Težakova podjela poprilično nejasna. Naime istoznačnice koje je Težak naveo, poput *svršetak* i *kraj* nisu potpuno zamjenjive u svim komunikacijskim situacijama. Čini se da *svršetak* ima puno formalnije konotacije od leksema *kraj*. Kod sličnoznačnica primjer *musti* se odnosi na životinjsko mladunče, dok se *dojiti* odnosi na ljudsko, pa ih se ne bi trebalo smatrati bliskoznačnicama.

Samardžija (1995: 18-20) sinonime dijeli:

- i. po zamjenjivosti u svim ili nekim kontekstima na istoznačnice (*muzika – glazba; ljekarna – apoteka; sustav – sistem*) i bliskoznačnice (*generacija – naraštaj; muž – suprug*)

- ii. po prepoznatljivosti u kontekstu na općejezične (samostalne¹²⁹, a to su svi potpuni sinonimi i bliskoznačnice) i kontekstualne¹³⁰ :

„Bio je to *festival* nogometaških čekova bez pokrića, *revija* zvijezda na sumanute kredite sportske štampe i publike, *folklorni domjenak* jalovih. U cjelini, zajedno s protivnikom, bio je to *susret* vreće i zakrpe” (izvor: Veselko Tenžera, prema Samardžija, 1995: 20).

Prema Petrović (2005: 127) razlikovnost se među sinonimima u hrvatskome standardnome jeziku može svesti na nekoliko kategorija:

- i. jedan od sinonima ima opće značenje, drugi ima specificirano: *zarada* prema *plaća*;
- ii. jedan od sinonima ima širu ekstenziju: *voljeti* prema *ljubiti*;
- iii. jedan je od sinonima funkcionalnostilski obilježen, područna bi se i vremenska obilježenost trebale izuzeti, ali uporaba sinonima u leksičkome sustavu hrvatskoga jezika pokazuje suprotno, kao i uporaba sinonima u kontekstu: *mama* prema *majka*;
- iv. jedan od sinonima pripada stručnome, a drugi općem jeziku: *podljev* prema *hematom*.

Nadalje, Petrović navodi kako leksemi koji označavaju konkretan pojam rjeđe imaju sinonime od onih koji označavaju apstraktan pojam. Uzme li se u obzir da je pri formiranju mentalne slike apstraktnog pojma u ljudskom umu prisutna subjektivna percepcija i percepcija uvjetovana sociokulturnom okolinom, takvo je zapažanje sasvim logično. Stoga je sinonimija česta pojava u jeziku financija koji pripada društvenim znanostima i obiluje apstraktnim pojmovima.

Unatoč nizu vrijednih radova koji se bave sinonimijom (za sinonimiju u hrvatskome usp. Petrović, 2004; Tafra, 1996, 2003; Znika, 1995 i mnoge druge radove), niz je problema u vezi s njome neistražen.

U idućem potpoglavlju navode se vrste sinonima koji su posljedica supostojanja anglicizma i domaće inačice. Klasifikaciju takvih sinonima izradila je Milić (2013) na primjerima u srpskome jeziku.

3.3.4. Sinonimija kao rezultat jezičnog posuđivanja

Proces posuđivanja obično se odvija na dva osnovna načina pa se obično govori o intimnom i kulturnom posuđivanju, odnosno o posrednom i neposrednom. Treba obratiti pozornost na

¹²⁹ To su sinonimi koje većina govornika može prepoznati izvan konteksta (Samardžija 1995: 20).

¹³⁰ Sinonimi čija je sinonimnost vezana samo uz određeni kontekst (ibid.).

različite razine jezika primatelja na kojima se odvija posuđivanje: posuđivanje do kojega dolazi u čitavom jeziku, posuđivanje do kojega dolazi samo u nekim dijalektima i posuđivanje u sociolektima. Neke riječi stranog podrijetla mogu se zadržati samo u dijalektu i nikada neće ući u standardni jezik. Kod kulturnog se posuđivanja preuzimaju riječi vezane uz nove pojmove, pojave ili proizvode, a kod intimnog je riječ uglavnom o elementima koji su vezani uz potrebe svakodnevnice komunikacije među pripadnicima različitih govornih zajednica.

Kada nabroja vrste sinonima u hrvatskome jeziku, Petrović (2005: 127) navodi kako su sinonimi u terminološkim sinonimnim nizovima zapravo istoznačnice jer nisu stilski obilježeni i imaju isti opseg značenja. Ova se tvrdnja ne poklapa sa zaključcima u ovom radu jer su uviđeni brojni primjeri sinonimnih parova čiji članovi (anglicizam i domaća istovrijednica) nisu međusobno zamjenjivi u svim kontekstima i barem je jedan član stilski obilježen, što će se oprimjeriti u praktičnom dijelu disertacije, u četvrtom poglavlju. Do sinonimije u terminologiji dolazi najčešće zbog prisutnosti stranih riječi ili zbog različitih varijanti domaćih istoznačnica nastalih pri pokušajima prijevoda strane riječi.

Uporaba posuđenica uz izvorne hrvatske riječi jedna je od najčešćih leksičkih osobitosti među sinonimičnim jedinicama u kontekstu. U tome procesu za većinu jezičnih korisnika hrvatskog jezika važno mjesto zauzimaju internacionalizmi latinskog ili grčkog podrijetla. Te se riječi u hrvatskoj jezičnoj uporabi susreću tako često da ih prosječni korisnik jedva još opaža kao strane i bez problema ih može prepoznati izvan konteksta. Takvi su slučajevi u pravilu sinonimi i izvan konteksta. Primjeri: *konzumenti/klijenti/potrošači, izvoz – eksport, provođenje – implementacija*, itd.

Iznimno je velik broj stranih riječi i izraza preuzet iz engleskog jezika koji se zadnjih desetljeća nametnuo kao najutjecajniji svjetski jezik, a status tih anglicizama zapravo je jako teško definirati jer se nisu potpuno integrirali u sustave tih jezika. Umetanje stranih riječi i izraza u iskaz izvornoga govornika hrvatskog jezika ima i sociolingvističko opravdanje. Strani su izrazi najčešći u području bankarstva i u jezičnoj uporabi ekvivalentni su s hrvatskim izrazima.

„Sinonimična je poraba tih jedinica iz tog područja ljudskih djelatnosti uglavnom motivirana govornikovom težnjom da slušatelju ili čitatelju ukaže na poznavanje teme o kojoj govori, što se u načelu odnosi i na pojam funkcija prestiža.” (Petrović, 2005: 187)

Osim iz kutova strukturalne i kognitivne lingvistike i s deskriptivnoga stajališta te tumačenja u ovisnosti o polisemiji, postoje istraživanja koja sinonimiju promatraju iz kuta

kontaktne lingvistike (Nida, 1975b; Murphy 2003). Postoji, dakle, pristup sinonimiji s aspekta jezičnih kontakta. Prema Nidi (1975b: 141) odnos između posuđenice i domaće istovrijednice tumači se kao apsolutna sinonimija pod uvjetom da se zanemari razlika u frekvenciji upotrebe. Prčić (2005) ide dalje u analizi takvih sinonimnih parova te ukazuje na složenost sinonimnoga odnosa između posuđenica i domaćih riječi koje se ne razlikuju samo po frekvenciji upotrebe, već i po nizu drugih obilježja kao što su dodatne implikacije, kolokacijske restrukcije, terminološka i stilska obilježja. Anglicizam koji se udomaći u hrvatskome jeziku počinje razvijati i svoja semantička, sintaktička i kolokacijska svojstva i stupa u nove sinonimne odnose s drugim riječima. Prema tome, sinonimni odnos između anglicizma i domaće istovrijednice kojeg Nida smatra apsolutnim traje zapravo vrlo kratko.

Anglicizmi se najčešće preuzimaju u terminologiju određene struke. Pri prijevodu anglicizma u hrvatskom se jeziku najčešće kao odgovarajući ekvivalent pronade sintagma ili cijela fraza, pa se zbog načela jezične ekonomičnosti najčešće događa da anglicizam potisne iz upotrebe domaću istovrijednicu. Osim toga, anglicizam je i puno kraći i medijski zastupljeniji i kao takav ima puno veće šanse za opstanak od domaće istovrijednice. O ovome problemu govorit će se u četvrtom poglavlju i dati primjeri sinonimnih parova anglicizma i domaćih istovrijednica, te će se provjeriti distribucija onih osobina koje odlučuju o tome koja će riječ opstati, a koja biti potisnuta iz upotrebe.

Milić (2013: 123-143) daje vrlo detaljnu i iscrpnu tipologiju anglicizama kao sinonima u srpskom jeziku:

- i. anglicizmi kao inercijski sinonimi – leksički ili sintaktički anglicizam koji stoji prema domaćoj riječi ili izrazu koji od ranije postoji u srpskom jeziku (primjerice *bodyguard* stoji kao inercijski sinonim prema riječi *tjelohranitelj*);
- ii. prevedeni anglicizmi kao sinonimi – naknadno stvoreni prijevodni ekvivalent u obliku leksičke ili sintaktičke jedinice, koji stoji prema anglicizmu, pri čemu anglicizam nije obilježen leksem, dok je njegov prijevodni ekvivalent najčešće terminološki obilježen (primjerice, *kazneni udarac* koji stoji nasuprot anglicizmu *penal*);
- iii. anglicizmi kao hiposinonimi – leksičke jedinice koje stoje prema domaćim ili odomaćenim riječima u srpskom jeziku u funkciji hipersinonima, koje imaju isto deskriptivno značenje, pri čemu anglicizmi imaju dodatno semantičko obilježje, te ograničen semantički sadržaj (primjerice, *stage* prema odomaćenoj riječi *bina*);

- iv. anglicizmi kao lažni parovi – slični leksemi koji pripadaju različitim jezicima, a čija se značenja razlikuju djelomično ili potpuno (primjerice, *eventualno* – moguće prema engl. *eventually* – konačno;
- v. anglicizmi kao terminološki dubleti – međuzamjenjivi terminološki obilježeni leksemi s istovjetnim značenjem, koji se paralelno upotrebljavaju (primjerice *penal* prema *jedanaesterac*);
- vi. anglicizmi kao stilski sinonimi u pisanim tekstovima – to su oni anglicizmi koji stoje prema prijevodnom ekvivalentu u srpskom jeziku, pri čemu je anglicizam stilski obilježen, dok je domaća riječ neutralna. Milić dijeli ovu vrstu anglicizama kao sinonima u šest potkategorija:
 - a) pomodni anglicizmi – oni koji stoje prema udomaćenoj riječi ili izrazu koji od ranije postoji u srpskom jeziku i ima funkciju da svojim nedovoljno poznatim semantičkim sadržajem impresionira primatelja poruke i stvori utisak o dobroj obaviještenosti i prestižu onoga koji ga upotrebljava (primjerice, anglicizam *fifty-fifty* prema prijevodnom ekvivalentu *pola-pola*);
 - b) reklamni anglicizmi – oni koji stoje prema postojećoj riječi ili izrazu u srpskom jeziku sa funkcijom da skrenu pažnju na određeni proizvod ili uslugu, pri čemu je najčešće terminološki obilježen i ima malu učestalost u općem jeziku ili se realizira kao sinonim samo u određenom kontekstu (primjerice, *board computer* prema *putni računar*);
 - c) asocijativni anglicizmi – oni koji stoje prema prijevodnom ekvivalentu u srpskom jeziku, pri čemu anglicizam ima funkciju pobuđivanja asocijacije na ličnosti ili određeni značenjski segment popularnoga umjetničkog djela ili društvenog pokreta, koji su nastali na engleskom govornom području (primjerice, *lost in space* prema prijevodnom ekvivalentu *izgubljeni u svemiru*);
 - d) metaforički anglicizmi – promatrani kao pojmovno, leksičko i stilističko sredstvo izraza, stoje prema domaćoj riječi koja predstavlja njegov prijevodni ekvivalent u određenom kontekstu, pri čemu ima funkciju prenijeti određene vrijednosti iz izvorne domene u ciljnu, prenijeti ime s jednog pojma na drugi ili doprinijeti slikovitosti izraza i živosti pripovijedanja (primjerice, *resetirati rečenicu* umjesto ekvivalenta *preformulirati rečenicu*);

- e) ironični anglicizmi – oni koji stoje prema domaćoj riječi koja predstavlja njegov prijevodni ekvivalent u određenom kontekstu, pri čemu ima funkciju prenijeti izvjesnu dozu humora ili kritike, jer ima suprotno značenje od pojma na koji se odnosi (primjerice *fer* – moralno ispravan koji se u nekim kontekstima zapravo odnosi na nešto *moralno neispravno*);
- f) anglicizmi kao stilske varijante – oni koji stoje prema domaćoj riječi koja predstavlja njegov prijevodni ekvivalent u srpskom jeziku, pri čemu ima funkciju ostavljanja dojma raznovrsnosti stila izbjegavanjem ponavljanja iste riječi (primjerice, *snowboarding* prema *skijanje na dasci*).

3.3.5. Sinonimija, registri i funkcionalni stilovi

Sinonimija se u relevantnoj literaturi izdvaja kao središnje pitanje stilistike. Naime, ako se uzme da je stil različit način izražavanja istog sadržaja, to bi podrazumijevalo da postoji nekoliko jezičnih jedinica koje se mogu upotrijebiti u određenom kontekstu, odnosno postojanje sinonima. Kako kaže Katnić-Bakaršić (1999: 9), „[...]pojam stilskog odabira podrazumijeva da je na mjestu jedne jezične jedinice mogla stajati jedna ili više drugih – bez promjene osnovnog sadržaja”. Takve jezične jedinice razlikuju se stilskom markiranošću te se nazivaju stilskim ili stilističkim sinonimima. Stilističar se pri odabiru primjerene jezične jedinice susreće s više mogućnosti, od kojih odabire onu koja u određenom kontekstu nosi odgovarajuće ne samo denotativno, već i konotativno značenje. Stil kao uzrok sinonima vide i Lyons (1977), Prčić (1997), Cruse (1986), Milić (2013) te u hrvatskoj literaturi Tafra (2005), Petrović (2005), Štambuk (2006), Mihić (2012), itd.

Lyons (1977: 107) zapaža da određeni iskazi imaju „ekspresivno obilježje kojim govornik ili pisac ostvaruje i otkriva svoju individualnost na sasvim originalan način, a to više spada u područje stilistike nego semantike”. Ullman (1962: 142) naglašava da je odabir sinonima stilski motiviran te da svaki sinonim nosi svoje distinktivno značenje u odnosu na ostale sinonime, kao i osjećajni ton. Cruse (1986: 284) stil smatra izvorom kognitivnih sinonima jer odabir sinonima može biti vezan uz određenu kulturu.

U novinskom i publicističkom stilu sinonimi su poželjni i mogu postati opće prihvaćeni. U književnom stilu su obvezni jer služe kreativnoj upotrebi jezika i pokazuju njegovo bogatstvo. U takvim je stilovima sinonimija poželjna jer se nastoji izbjeći ponavljanje, odnosno

redundancija. S druge strane, u znanstvenom i administrativnom stilu sinonimi nisu poželjni jer takvi stilovi teže jezičnoj ekonomiji. U razgovornom stilu moguće je upotrijebiti sve vrste sinonima, s manjom vjerojatnošću uporabe arhaizama ili termina (usp. Milić, 2013; Petrović, 2005).

U nekim funkcionalnim stilovima sinonimija je, dakle, poželjna, a u drugima nepoželjna karakteristika. Kako je već spomenuto u potpoglavljima 1.1. i 1.3., domenu jezika struke vrlo je teško ograničiti, a komunikacija koja podrazumijeva korištenje financijske terminologije nije uvijek jednako specijalizirana već ovisi o situaciji i korisnicima. Domena i struka ne određuju nužno i funkcionalni stil kojim će se informacija prenositi. Iako možda najviše tekstova financijske tematike pripada administrativnom stilu (primjerice zakoni i procedure vezane uz bankarstvo) ili znanstvenom stilu (znanstveni članci na temu bankarstva i financija), financijskom tematikom uvelike se bave i mediji, tako danovinsko-publicistički stil svakako ima velik udjel među stilovima kojima se priopćavaju informacije financijske tematike. Isto tako će se financijski termini pronaći i u kolokvijalnome stilu, posebice ako se radi o temama bližima laicima. Budući da se u kolokvijalnome stilu ne očekuju terminološki markirani sinonimi, veća je vjerojatnost da će se u takvome stilu upotrijebiti opće poznatiji sinonim koji zasigurno ima širi ekstenzitet od terminološki markiranoga. U šestom poglavlju ove disertacije govorit će se o sinonimnim parovima od kojih jedan član pripada administrativnome stilu, a drugi kolokvijalnome ili novinsko-publicističkome, pa će o njihovom podudarnosti više biti riječi u tom poglavlju. U četvrtom poglavlju u kojem će se analizirati financijsko nazivlje i njegovi ključni problemi, također će se obraditi sinonimi koji su proizvod supostojanja anglicizma i domaće istovrijednice, pa će i u ovome poglavlju biti govora o razini podudarnosti ekstenziteta dvaju sinonima. Budući da će se primjeri provjeriti u dva različita nacionalna korpusa, jednome koji se sastoji od tekstova pisanih poglavito administrativnim stilom te drugome koji se sastoji od tekstova pronađenih na mrežnim stranicama pa se, posljedično tome, sastoji od više vrsta funkcionalnih stilova među kojima zasigurno najviše ima novinsko-publicističkoga, usporedit će se pripadnost članova sinonimnoga para određenom funkcionalnom stilu.

U novije vrijeme prevladava shvaćanje registara kao „[...] funkcionalno distinktivnih jezičnih varijeteta, koji se razlikuju s obzirom na vanjezične kontekste i situacije (registar sporta, reklame...)” (Katnić-Bakaršić, 1999: 11). Tako shvaćen registar vrlo je blizak pojmu funkcionalnog stila. Registri označuju daljnje podjele ili specijalizacije u struci, i dominantno

se razlikuju na osnovu teme, dok u podjeli funkcionalnih stilova postoji više kriterija, a tematski je najmanje bitan. Tako možemo govoriti o jeziku ekonomske struke, o registru bankarstva, itd. U izvjesnom je smislu čak moguće govoriti o preplitanju funkcionalnog stila i registra. Naime, neki se funkcionalni stil može realizirati u više registarskih opcija (npr. profesionalnoj vs. laičkoj).

3.3.5.1. Značajke kolokvijalnog stila i žargona

Kada se govori o karakteristikama financijskog nazivlja hrvatskog jezika, treba voditi računa o tome da se ne zamijeni nazivlje sa žargonom. Jezične i terminološke karakteristike financijskog žargona i financijskog nazivlja ipak se bitno razlikuju i to pri svakoj analizi financijskog nazivlja treba imati na umu. Upravo ovu važnost diferencijacije žargona od nazivlja i obratno istaknuli su i M. Mihaljević i A. Halonja (2012) u knjizi *Od računalnog žargona do računalnog nazivlja* i primijenili je na, kao što sam naziv knjige govori, računalno nazivlje. Naime, Mihaljević i Halonja ističu kako „[...] žargon služi za identifikaciju i komunikaciju u određenoj društvenoj skupini čije pripadnike povezuje zajednički interes ili način života” dok je „[...] standardni jezik, s druge strane, namijenjen službenoj komunikaciji” (Mihaljević, Halonja, 2012: 15). Nazivlje dakle, za razliku od žargona, pripada standardnom jeziku, ali ne sve njegove vrste. Naime, nazivlje se može dalje raslojavati na funkcionalne stilove pri čemu ne pripada svaki funkcionalni stil standardnom jeziku. Stoga je, kako ističu gore spomenuti autori,

„[...] pri izgradnji standardnojezičnoga nazivlja i izradbi terminološkoga rječnika koje struke važno zauzeti jasno stajalište prema žargonskome nazivlju te prema nazivlju koje ne pripada znanstvenom funkcionalnom stilu standardnog jezika” [...] „ti nazivi u terminološkom rječniku, znanstvenim radovima i školskim udžbenicima mogu ili posve zanemariti ili navoditi, ali uz jasnu naznaku da pripadaju žargonu ili kojemu od funkcionalnih stilova, što se označuje stilskim odrednicama”. (Mihaljević i Halonja, *ibid.*, str. 16)

„Žargon je dio posve neobvezatne komunikacije pojedine skupine i obično se ostvaruje samo u govoru ili u privatnoj, neobveznoj prepisci” (*ibid.*, str. 19). Kako se financijski žargon razvija i upotrebljava među stručnjacima iz domene financija, vrlo je bitno posvetiti se žargonu jer, ako se uzme u obzir da najveći broj novih termina u nazivlje dolazi upravo iz tih redova, odnosno od stručnjaka određenih struka, potrebno je djelovati dok su ti termini još uvijek dio

žargona te još nisu postali dio nazivlja. Najveća terminološka razlika između financijskog žargona i nazivlja jest upravo u broju anglicizama – dok laicima financijski žargon ponekad zvuči kao strani jezik, odnosno mješavina hrvatskog i engleskog jezika, u nazivlju je ipak broj anglicizama znatno manji jer primjenom terminoloških načela i hrvatske tvorbe neologizama jezikoslovci i terminolozi pokušavaju normirati nazivlje koje pripada standardnome jeziku.

Stoga su u ovo istraživanje uključeni kako anglicizmi koji pripadaju nazivlju, tako i oni koji pripadaju žargonu, a za koje se ovdje smatra da postoji mogućnost da, zbog činjenice što još uvijek nemaju adekvatnu domaću zamjenu, uđu i u financijsko nazivlje.

3.3.5.2. Značajke publicističkog stila i terminološka očekivanja

Tijekom posljednjih godina razvili su se brojni financijski pojmovi, osobito na engleskom govornom području, te se susrećemo s novim pojmovima i nazivima za koje hrvatski jezik nastoji naći odgovarajuće izraze. Javna glasila (radio, televizija, specijalizirani i nespecijalizirani časopisi) doprinose neposrednom dodiru s engleskim jezikom i preuzimanju iz njega novih naziva. S druge strane, omogućavaju prodor elemenata stručnog jezika u svakodnevni, opći jezik. Naime, sveprisutnost medija u društvenom životu popularizira znanost, odnosno vodi praktičnom prihvaćanju leksičkih inovacija. Primjeri: *cash-flow*, *franchise*, *leasing*, *windfall-profits*, *budget*, *outsourcing*.¹³¹

(10) *Takav doprinos mora biti konkretan, tj. stvaran, isključujući svaku očekivanu buduću dobit, primjerice novčane tokove, odnosno cash flow, a iznos doprinosa mora biti što je moguće viši.*

(11) *Sporazum o franchisingu iz stavka 1 točke e) ovoga članka je vertikalni sporazum u kojem jedan poduzetnik (davatelj franchise) daje drugome (primatelj franchise) u zamjenu za izravnu ili neizravnu financijsku naknadu pravo na iskorištavanje franchisinga, tj. Paketa industrijskog ili intelektualnog prava vlasništva u svrhu proizvodnje i/ili prodaje određene vrste proizvoda.*

(12) *Primitivan oblik leasinga osuđen je 1950. godine osnivanjem posebnih leasing društava i agencija – posrednika između proizvođača i korisnika opreme. Leasing je danas čest način nabave skupe opreme.*

¹³¹ Navode se primjeri za *cashflow*, *franchise* i *leasing*, s obzirom da su *outsourcing* i *budget* već šire poznati. Primjeri se preuzeti iz korpusa hrWaC 2.2.

Publicistički stil namijenjen je širokom krugu adresata te je njegova primarna uloga komunikativna. Iz znanstvenog stila preuzima termine i terminološke sintagme, a može imati emocionalno-ekspresivna sredstva, kao i žurnalistički stil. U tekstovima pisanima ovakvim stilom možemo očekivati velik broj posuđenica, osobito anglicizama, kao i domaćih riječi iz općeg leksika, što razumljivijih širom čitateljstvu.

3.3.5.3. *Značajke administrativnog stila i terminološka očekivanja*

Administrativni stil dominantno se realizira u pismenoj formi. Na leksičkom planu za njega je karakteristično postojanje administrativizama, ustaljenih i njemu svojstvenih riječi, a često se nalaze i latinske riječi i izrazi. Uporaba latinskog jezika služi kao stilsko sredstvo za odvajanje ovog stila od stila svakodnevne komunikacije, za odavanje utiska ozbiljnosti. U ovom stilu nema emocionalno-ekspresivnih sredstava, oni su usmjereni na prenošenje informacije i službeno komuniciranje, što zahtjeva objektivnost na jezičnom planu. Prema tome, na terminološkom planu možemo očekivati upotrebu internacionalizama i domaćih riječi. Pretpostavka je da anglicizmi u ovom stilu nisu poželjni.

3.3.5.4. *Stilski sinonimi u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika*

Sinonimi su česti u jeziku poslovanja i ekonomije ne samo u domeni terminologije, već i u svom neterminološkom dijelu, pogotovo u tekstovima upućenim širokoj publici, čiji autori svjesno i namjerno koriste živopisne i ekspresivne izraze kako bi stručnu i nerijetko kompliciranu materiju približili čitateljima, često laicima u toj domeni, kojima je radi lakšeg razumijevanja potrebno pojašnjenje i pojednostavljenje kompliciranih izraza. U takvim okolnostima nastaju razlike između termina u formalnom i neformalnom registru, a kako se u ovom slučaju registri preklapaju sa funkcionalnim stilovima, govori se o razlici između termina u publicističkom i administrativnom funkcionalnom stilu.

Sinonimni parovi ili nizovi koji nastaju kao posljedica autorske ekspresivnosti najbolje se očituju u terminima koji označavaju rastući ili opadajući trend u kretanju npr. cijene, prodaje, itd., pa tako, primjerice u engleskom jeziku, postoji čitav niz glagola za iskazivanje rastućeg ili opadajućeg trenda: *boom, bounce up, creep up, escalate, go up, grow, increase, move up, rise,*

odnosno za opadajući trend: *collapse, crash, decline, decrease, drop, move down, reduce, slide, tumble*, itd.

Za ovo preliminarno istraživanje korištena su dva različita korpusa za potkrepu vlastitih primjera¹³²: korpus tekstova aktualnih online članaka financijske tematike koji su pretežito pisani publicističkim funkcionalnim stilom (hrWaC) i korpus zakona s Internet stranice Eur-Lexa, pisani administrativnim funkcionalnim stilom. U donjoj tabeli predstavljeni su primjeri sinonima koji se razlikuju stilski i konotativno, gdje je jedan od sinonima neutralan, dok drugi posjeduje tematsko obilježje. Ova vrsta sinonima mogla bi se provesti pod kategoriju stilskih sinonima koji su stilski obilježeni u odnosu na neutralne, a imaju isto značenje.

Tablica 3. Stilski sinonimi u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika

FORMALNI (ADMINISTRATIVNI STIL)	NEFORMALNI (PUBLICISTIČKI STIL)
osobni dohodak	plaća
aprecijacija	porast vrijednosti
deprecijacija	pad vrijednosti
suficit	višak
devalvacija	pad vrijednosti valute
restitucija	povrat imovine
proračun	budget
eksternalizacija	outsourcing
gotovina	keš
upravljanje	management
posao	biznis
voditelj	manager
agent posrednik	broker
savjetovanje	konzalting
aukcija	dražba
sustav mjerenja / standard	benchmark

¹³² Do ovih primjera došlo se prevođenjem tekstova iz vlastitoga korpusa, a potvrdu njihovoga supostojanja tražila se u korpusu Sketchengine, hrWaC i Eur-Lex. Kako je korpus hrWaC sastavljen od Internet stranica na hrvatskome jeziku, među njima se nalazi velik broj tekstova pisanih publicističkim stilom, kao i neformalnih tekstova. Eur-Lex se, s druge strane, sastoji od zakona i ostalih pravnih akata, stoga su tekstovi pisani administrativnim stilom.

otkup (poduzeća)	buyout
deflacija	pad razine cijena
neizvršavanje obaveza	default
disparitet	nepodudarnost veličina
rezervirati	bukirati
dubinska analiza	due diligence
otkup potraživanja	forfeiting
podružnica/subsidijar	društvo – kćer
fungibilnost	zamjenjivost
reputacija	good will
vrijednosnice visoke kvalitete	gilt-edged vrijednosnice
insolventnost	nemogućnost plaćanja
spajanje	merger
znanje i iskustvo	know-how

U tekstovima pisanim administrativnim funkcionalnim stilom nalazimo internacionalizme, kao primjerice: *aprecijacija, deprecijacija, suficit, devalvacija, restitucija, eksternalizacija, deflacija, disparitet, rezervirati, subsidijar, fungibilnost, reputacija, insolventnost*.

U ovim tekstovima nema novijih posuđenica, odnosno anglicizama, te se kao istovrijednice anglicizama koriste domaći termini ili opisne konstrukcije, kao što su sljedeće: *gotovina, upravljanje, posao, sustav mjerenja, dubinska analiza, spajanje, znanje i iskustvo*, itd.

Zbog važnosti brzine u prenošenju vijesti i želje za brzim informiranjem šire javnosti, prateći tekstove iz stranih publikacija i pišući o sličnim temama, novinari često prenose izvorne engleske nazive jer je to najbrži i najjednostavniji način. Stoga u tekstovima pisanim publicističkim stilom nalazimo velik broj anglicizama, kao što su: *due diligence, budget, outsourcing, benchmark, cash (keš), broker, default, buyout, consulting (konzalting), broker, forfeiting, good will, bukirati, gilt-edged, merger, know how*, itd.

Osim posuđenica, u ovakvom tipu tekstova nalazimo domaće riječi općeg leksika koje su razumljive širem čitateljstvu, kao što su: *plaća, višak, porast vrijednosti, pad vrijednosti, dražba, zamjenjivost, nepodudarnost, društvo-kćer*, itd.

Formalno obilježen termin je primjeren samo ograničenom broju komunikativnih situacija i ima užu domenu primjene, a njegov sinonim, neformalan i neutralan po karakteru, manje je kompliciran i stručan i ima širu domenu primjene, a time i veću frekvenciju. Sinonimija, dakle, pruža autoru mogućnost da, u skladu sa svojim komunikativnim namjerama, bira između više leksema, odlučujući se za one koje smatra da na živopisniji, precizniji, suptilniji ili emotivniji način ukazuju na isti segment izvanjezične stvarnosti.

Ovi nazivi mogli bi se smatrati apsolutnim ili pravim sinonimima, ako se polazi od njihove definicije i denotativnog značenja. Mogu li se, stoga, doista smatrati pravim sinonimima? Odnosno, može li se reći da se ova pojava definira kao terminološka dubletnost (usp. Belokapić, 2008; Radosavljević, 2011)? Odnosno, jesu li ovi sinonimi sememi koji izražavaju jedan te isti pojam i mogu se međusobno zamjenjivati u svakom kontekstu? Ako se pokušaju zamijeniti nazivi i upotrijebiti jedan umjesto drugoga (primjerice, u procedurama i isplati dohodka govoriti o *plaćama*), uvidjet će se da nije u svim kontekstima moguće upotrijebiti jedan naziv umjesto drugoga jer ne pripadaju istom funkcionalnom stilu i nemaju jednako konotativno značenje.

Ako se istoznačnice definiraju kao riječi koje imaju istu denotaciju, konotaciju i uporabu (usp. Zgusta, 1971: 89; Mihaljević, 2001: 195), pravih istoznačnica gotovo i nema, jer najčešće postoji razlika barem u uporabi. Obično se istoznačnice koje imaju istu denotaciju razlikuju jer pripadaju različitim dijalektima, funkcionalnim stilovima, različitim sintagmama. Da bi riječi mogle biti istoznačnice, moraju pripadati istom idiomu i imati isto denotativno značenje (Tafra, 1996). Stoga se uvijek, kad je riječ o sinonimiji, mora voditi računa o vremenskoj, prostornoj i funkcionalnoj raslojenosti leksika da bi se mogli odrediti okviri u kojima su mogući sinonimni odnosi.

Osim toga, višeznačne riječi ne ulaze u sinonimne odnose ukupnošću svoga značenja, nego samo odvojenim značenjem. Mnogi su nazivi višeznačne riječi, a značenje koje imaju kao znanstveni nazivi samo je jedno od niza njegovih značenja. Svi nazivi koji su nastali semantičkim posuđivanjem, preuzimanjem iz općeg jezika ili koje druge struke su višeznačni, stoga se i s ovog pogleda ne može govoriti o pravim ili apsolutnim sinonimima.

Budući da se formalni i neformalni registar u ovom slučaju poklapaju s funkcionalnim stilovima, ovo su ujedno registarski sinonimi u financijskoj terminologiji. U administrativnom funkcionalnom stilu, a time i formalnom registru, uočena je dominacija internacionalizama i domaćih riječi, u odnosu na posuđenice. S druge strane, u publicističkom stilu i neformalnom registru uočen je velik broj anglicizama i jednostavnih termina koji pripadaju općem leksiku.

Također se zaključuje da nije moguće zamijeniti nazive, odnosno nije primjereno koristiti termin iz publicističkog stila u administrativnom, kao i obrnuto, što dokazuje da čak ni u terminologiji, unatoč mišljenjima nekih relevantnih autora, ne postoje apsolutni sinonimi ako se uzme u obzir da sinonimi moraju imati jednako i denotativno i konotativno značenje. U tom slučaju, postojanje stilskih sinonima je opravdano jer se o struci može raspravljati na više razina, u više funkcionalnih stilova. Nemogućnost međusobne zamjenjivosti u svim kontekstima vodi nas zaključku da su sinonimne jedinice slojevito strukturirane, te se relevantne značajke strukture izmjenjuju ovisno o kontekstu. Ovakav zaključak potaknuo je autoricu ovog rada da sinonimiji počne pristupati sa sasvim novoga gledišta, stoga se, nakon pokušaja primjene tradicionalističkog i normativističkog pristupa, uslijed kojeg se zaključuje da u ovom slučaju takav pristup nije dostatan za opis postojećeg stanja, problemu sinonimije pristupa iz novoga kuta, primjenjujući korpusni i kognitivnolingvistički pristup tome fenomenu.

3.3.6. Kontekstualni sinonimi i sinonimičnost

Osim sinonimije koja postoji među jedinicama leksika, postoji i odnos sinonimnosti među jedinicama koje dijele vrlo malo zajedničkih značajki i općenito ih se ne smatra sinonimima, no u samo nekim kontekstima u kojima te zajedničke karakteristike dolaze do izražaja, takve jedinice jesu međusobno zamjenjive. Taj odnos naziva se sinonimičnošću¹³³, a to je odnos sinonimije uzrokovan kontekstom. „Dva su izraza sinonimična kada u konkretnom kontekstu i u izvanjskoj situaciji obuhvaćaju isti ili bliski potencijalni sadržaj, a njihov se mogući odnos primatelju iskazuje jezičnom intencijom te tekstno relevantne obavijesti” (Petrović, 2005: 133). Prema tome, sinonimičnost je ovisna o kontekstu i ostvaruje se samo na razini teksta.

O važnosti konteksta pri istraživanju sinonimije govore i semantičari¹³⁴ i suvremeni terminolozi¹³⁵. Kao osnovni način provjere sinonimnosti jedinica ističe se međuzamjenjivost u kontekstu. Višedimenzionalnost pojmovne strukture jedinica podrazumijeva aktualizaciju jedne od mogućih dimenzija u određenome kontekstu. Na taj način nastaju različite terminološke

¹³³ Pojam *sinonimičnost* u hrvatski jezik uvodi Petrović (2005).

¹³⁴ Ci (1987), Šipka (1998), Murphy (2003), Raffaelli (2004), Geeraerts (2010), Fillmore, (1975; 1985), Langacker (1987).

¹³⁵ Cabré (1999), Temmerman (2000), Kaguera (2002), Faber (2012), Freixa (2006).

varijante¹³⁶ koje odgovaraju određenoj dimenziji pojma. Svaka riječ u određenom kontekstu ostvaruje značenje, odnosno aktualizira određenu dimenziju pojma, koje ju čini idealnim sinonimom neke druge riječi.

Unatoč isticanju važnosti konteksta za proučavanje sinonimije, opsežnih korpusnih istraživanja još uvijek nedostaje. Istraživanje korpusa mogu pomoći u razumijevanju na koji način govornici konceptualiziraju i konstruiraju sinonime, kada ističu njihove međusobne razlike, a kada njihove sličnosti i koji su mentalni procesi u to uključeni (usp. Šarić, 2011: 321). Storjohann (2009; 2010) pruža primjere korpusne analize na njemačkom jeziku i dokazuje da govornici pri odabiru sinonima koriste različite konceptualne mehanizme, pri tome se oslanjajući na jezično i izvanjezično znanje. Divjak i Gries (2008) radili su istraživanje na ruskim bliskoznačnicama te zaključili da govornici bliskoznačnice svrstavaju u gnjezda, a ne parove koji podrazumijevaju dihotomije, što ide u prilog slojevitoj strukturi pojma.

Petrović ističe kako leksičke jedinice u tekstu mogu stajati u sinonimnome odnosu na različite načine te smatra da je jedan od temeljnih problema tekstne lingvistike određenje pojma koreferencije. „Koreferencija je tip referencije¹³⁷ kada dva izraza imaju istoga referenta” (Petrović, 2005: 158). Pri tome jedan izraz u tekstu može doći iza drugoga, pri čemu se jedan odnosi na drugoga, pa govorimo o endofori i njezina dva tipa – anafori i katafori, a slučajevi u kojima se jedan izraz ne odnosi na drugi već izravno na nekog izvanjezičnog referenta nazivaju se egzofora, koje može biti deiksija i homofora. Sinonimi u tekstu mogu, dakle, stajati jedan iza drugoga, pri čemu se jedan odnosi na drugoga, ili pak jedan od njih može biti izrečen u tekstu i pri tome se odnosi na neizrečenoga, izravno na izvanjezičnu stvarnost.

Nadalje, sinonimičnost se u tekstu može pojaviti kao posljedica supostojanja vlastitoga imena i opće imenice koja upućuje na određeni aspekt referenta na kojeg se to vlastito ime odnosi.

Sinonimičnost u tekstu često se pojavljuje između dvije jedinice koje imaju vrlo općenit opis uporabe, odnosno odnose se na veliku skupinu nereferencijalnih načina uporabe. Takve dvije imenice preklapaju se u sadržaju u značajnoj mjeri, pa prema tome mogu biti zamjenjive u većem broju konteksta, stoga je sinonimičnost česta kod neodređenih jedinica. Takve je

¹³⁶ O terminološkim varijantama bilo je riječi u potpoglavlju 2.5.4., a detaljnije će se opisati na vlastitim primjerima u potpoglavlju 3.3.7. i poglavlju 6.

¹³⁷ Referencija, s jedne strane, označava simbolički odnos koji jezični izraz ima prema konkretnome objektu izvanjezične zbilje ili apstrakciji koju predstavlja, a s druge strane, referencija je i odnos jednoga jezičnoga izraza prema drugome u kojemu jedan izraz uvjetuje obavijest nužnu za interpretaciju drugoga izraza. Tipovi referencije su koreferencija, endofora i egzofora (Petrović, 2005 : 158).

jedinice moguće i dodatno odrediti detaljnijim opisom u daljnjem tekstu pa se stvori sinonimičnost između neodređene i određene jedinice. Vlastite primjere sinonimičnosti u kontekstu prikazat će se opširnije u potpoglavlju 3.3.7.3.

Petrović je obradila i načine na koji se sinonimične jedinice u tekstu povezuju, pa se tako sinonimičnost u tekstu sintagmatski realizira jukstaponiranjem (supostavljanje, asindetsko povezivanje) i veznim sredstvima (veznicima), odnosno konektorima od kojih su najčešći *i* i *ili*, ovisno o tome stavlja li se u prvi plan razlikovno značenje sinonima ili njihova sličnost.

Što se tiče leksičkih osobitosti sinonimičnih jedinica, u sinonimične odnose mogu ulaziti i jedinice koje ne pripadaju uvijek istome podsustavu, poput posuđenica (usp. Nida 1975b, Murphy, 2003; Prčić 2005; Milić, 2013), arhaizama, dijalektizama, žargonizama, kolokvijalizama, vulgarizama i u pravilu sinonimične jedinice u tekstu pripadaju različitim podsustavima i razlikuju se prostorno, vremenski, socijalno i stilski. U korpusu ovog rada najviše se usredotočuje na sinonime između domaćih riječi s jedne strane i posuđenica s druge. Primjeri se prikazuju u četvrtom i šestom poglavlju. Osim što se razlikuju po porijeklu, takve se jedinice pretežito razlikuju i stilski, ali svejedno u određenim kontekstima mogu stupiti u odnos sinonimije jer jedan izraz drugome služi najčešće kao nadopuna, dodatno objašnjenje primateljima poruke jer sadrži značenjske sastavnice koje drugi izraz ne sadrži. I Petrović (2005 : 182) tvrdi da je uporaba posuđenica uz izvorne hrvatske riječi jedna od najčešćih leksičkih osobitosti među sinonimičnim jedinicama u kontekstu. Za ilustraciju se nudi vlastiti primjer: *konzumenti/klijenti/potrošači* u određenom kontekstu mogu stajati kao sinonimi, međutim izvan toga konteksta stupanj njihove sinonimnosti je upitan. O motiviranosti odabira određene varijante govorit će se više u sljedećem potpoglavlju.

Vrlo često se uz posuđenicu rabi domaća riječ kako bi se javnosti pojasnilo značenje posuđenice. Neki sinonimični odnosi, dakle, između domaće riječi i posuđenice imaju kognitivno-komunikacijsku funkciju jer imaju svrhu pridonijeti razumijevanju informacije, a ponekad stoje u sinonimičnome odnosu kako bi se preciziralo značenje, to jest kako bi se drugim izrazom istaknula značenjska sastavnica relevantna u datom trenutku, što se vidi iz primjera iz korpusa tekstova hrWaC:

(13) *Upravljanje rizicima u to vrijeme nije bilo adekvatno, a obilje sekuritiziranih proizvoda proizvelo je tzv. leverage efekt (efekt poluge).*

Što se tiče značenjskih odnosa između izraza koji stupaju u odnos sinonimičnosti, sadržaj dvaju izraza izvan konteksta puno se manje preklapa nego unutar konteksta. Naime, kontekst ističe određene značenjske sastavnice dvaju izraza, one koje su u tom trenutku bitne, dok su druge nebitne ili marginalizirane. Tako su u tekstu mogući sinonimni odnosi između hiperonima i njegovog hiponima i obratno, jer je ekstenzija jednoga člana dio ekstenzije drugoga člana. Rjeđe se događa sinonimičan odnos između meronima i holonima, ali ima i takvih slučajeva kada se interpretiraju kao koreferenti. Moguć je i sinonimičan odnos između općega izraza i njegova prenesena značenja, odnosno u slučajevima metafore i metonimije.

(14) *Naime, banke su, kako se doznaje, ponudile mogućnost tzv. balon kredita ili kredita s ostatkom vrijednosti. Za njih je specifično da se povrat dijela iznosa kredita odgađa za sam kraj otplate. U otplati tog ostatka banke bi ponudile novi kredit građanima.*

3.3.7. Korpusno- i kognitivnolingvistički pristup sinonimiji u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika

U ovom će se poglavlju pristupiti problemu sinonimije u hrvatskoj financijskoj terminologiji s deskriptivnog stajališta, utvrditi je li sinonimija kognitivno motivirana te ima li stoga funkcionalnu svrhu u razumijevanju novih pojmova i termina.

3.3.7.1. Kognitivni faktori pri odabiru terminoloških varijanta

Sinonimija je odnos između svih terminoloških jedinica koje predstavljaju isti koncept, stoga Fernandez-Silva, Freixa & Cabré (2012) predlažu naziv denominativna¹³⁸ varijanta. Denominativna varijanta obuhvaća nešto širi koncept od sinonimije – ona se također odnosi na jedinice s formalnim razlikama, kao što su termini i akronimi ili pravopisne razlike, a odnosi se i na značenjske odnose koji se u lingvistici ne bi smatrali sinonimijom već bliskoznačnicama,

¹³⁸ Denominacija ili designator (pojam koji predlaže Depecker 2003:56) jest imenovanje objekta izvanjezične stvarnosti ili referenta (Grčić Simeunović, 2014: 14). Denominativne varijante podrazumijevaju postojanje više mogućih naziva za jedan objekt izvanjezične stvarnosti (usp. Fernandez-Silva, Freixa & Cabré, 2012) što potvrđuje dinamičnost terminoloških jedinica jer se iste upotrebljavaju u različitim komunikacijskim situacijama.

hiponimijom ili hiperonimijom. Stoga je glavni kriterij za uočavanje sinonimije međusobna zamjenjivost termina u kontekstu, a ne usporedba njihovih značenja.

S obzirom na vezu između posebnog koncepta i njegovih denominativnih varijanti, moguće je uočiti dvije osnovne razlike: denominativne varijante koje imaju identično značenje (razlika je, dakle, samo formalna, a ne i semantička) te one kod kojih osim formalnih postoje i semantičke razlike. Upravo su te varijante koje i formalno i semantički različite označavaju i različite karakteristike koncepta, odnosno u pravi plan stavljaju točno određene karakteristike koncepta, relevantne za trenutni kontekst.

Prema Fernandez-Silva, Freixa & Cabré (2012), s obzirom na kognitivne posljedice terminološke varijante dijele se na sljedeće dvije skupine:

- i. varijante bez kognitivnih posljedica;
- ii. varijante s kognitivnim posljedicama – odabir određene varijante utječe na način na koji primatelj shvaća koncept, stoga se u tom slučaju stvara drukčija veza između koncepta i termina.

Kod varijanti bez kognitivnih posljedica radi se o konceptima koji su izraženi kroz različite termine, ali im značenje ostaje identično bez obzira na odabir termina, odnosno odabir termina ne mijenja način razumijevanja koncepta. U korpusu ovog rada takvi se slučajevi uglavnom odnose na sinonimne parove anglicizam – domaća varijanta, gdje se oba termina odnose na identični koncept, a razlika u upotrebi je u stupnju specijalizacije govornika i njihova znanja engleskoga jezika. Primjeri takvih parova nalaze se niže u tekstu.

Tablica 4. Primjeri parova anglicizma i domaćeg ekvivalenta

Anglicizam	Domaći ekvivalent
financijski leveridž/leverage	financijska poluga
corporate klijenti/korporativni klijenti	klijenti pravne osobe
cash flow	novčani tijek

Međutim, kod izravnog prevođenja anglicizma na hrvatski jezik, pri čemu nastaju kalkovi ili prevedenice, nastaje nesrazmjer u semantičkoj proširenosti anglicizma i domaće riječi, odnosno anglicizam u engleskom jeziku u većini slučajeva ima puno veći značenjski potencijal nego što to ima prevedenica u hrvatskom jeziku jer je prevedenica nastala s posebnom svrhom

kao ekvivalent baš točno određenom anglicizmu, odnosno njegovoj točno određenoj značenjskoj nijansi. S vremenom se domaća istovrijednica, zbog fleksibilnosti i dinamike svoje intra- i interkategorijalne strukture počinje upotrebljavati i u kontekstima izvan prvotnoga pa počinje poprimati i druge nijanse značenja te u nekim slučajevima u hrvatskom jeziku dosegne jednak značenjski potencijal anglicizmu u engleskom jeziku, no dok se taj proces ne završi, značenjski potencijali anglicizma i domaće istovrijednice su nejednaki.

Kako bi se pobliže objasnilo gore navedeno, za primjer se ovdje uzima sinonimni par *rejting* – *ocjena kreditne sposobnosti*. *Rejting* (*rating*) je u engleskom jeziku polisemna jedinica čija se jedna značenjska nijansa upotrebljava u financijskoj terminologiji pri tome označavajući koncept koji se u hrvatskom jeziku označava kao „ocjena kreditne sposobnosti”. Takav domaći ekvivalent usko je specijaliziran i vezan uz područje kredita, stoga su njegovi distribucijski potencijali strogo ograničeni, a time i nastanak novih značenjskih nijansi. Kako anglicizam *rejting* ima veći značenjski potencijal, te osim ocjene kreditne sposobnosti označava i ugled, odnosno reputaciju, upotreba anglicizma *rejting* donosi drukčije konotacije od upotrebe domaćeg ekvivalenta „ocjena kreditne sposobnosti”. Kod takvih se slučajeva može reći da su to denominativne varijante koje sa sobom nose kognitivne posljedice jer jedna od varijanti upućuje na jedne karakteristike, na jednu značenjsku varijantu koncepta, a druge na drugu.

Naravno, to nije slučaj samo kod sinonimnih parova anglicizam – domaći ekvivalent, već u slučaju kada dva sinonima ili varijante označavaju različite perspektive iz kojih se određeni koncept promatra, kao primjerice u slučaju *dužnik* – *korisnik*. Korpusnom pretragom ustanovljeno je da se u tekstovima financijske tematike ova dva termina odnose na isti koncept – osobu koja koristi proizvode banke, najčešće kredit. Međutim, ova dva termina upućuju na različite perspektive koncepta – dok termin *dužnik* upućuje na to da je osoba dužna banci (neovisno o tome podmiruje li svoje obveze redovito ili ne), termin *korisnik* ne nosi konotacije duga, već upućuje na to da osoba koristi određene usluge ili proizvode banke.

Ovaj i tome slični primjeri iz vlastitog korpusa daju naslutiti da motivacija ima veliku ulogu pri odabiru termina za određeni koncept. Iako je, prema tradicionalnoj terminologiji, veza između pojma i koncepta arbitrarna, primjeri iz korpusa pokazali su da je većina naziva motivirana konceptom kojeg predstavljaju. Najbolji primjer za to su metafore koje se mogu primijetiti u nazivima *financijska poluga*, *novčani tijek*, *likvidnost*, *fluktuacija*, itd. Metafore, odnosno motivirani termini, otkrivaju nam sadržaj koncepta, odnosno one sadržajne sastavnice koje nam mogu pomoći da brže i učinkovitije shvatimo i identificiramo koncept. Budući da je

u prethodnim poglavljima ustanovljeno da je najčešći način kreiranja novih termina semantička promjena (terminologizacija i determinologizacija) i slaganje, doista se može reći da se u najvećem broju slučajeva termini stvore motivacijom. Kod semantičke promjene to je jasno – jedinice šire svoje značenjske potencijale u različitim kontekstima zadržavajući svoje prototipne karakteristike koje nam pomažu u shvaćanju i interpretaciji novog termina. Kod slaganja, odnosno nastajanja višerječnih naziva i sintagmi, kvalifikatori i glave sintagme donose nam informacije o značajkama koncepta – glave su obično terminološki nemarkirani leksemi, dok su kvalifikatori terminološki markirani i nositelji specijaliziranog značenja (kao u primjeru *cjenovna elastičnost*). Osim oznake koncepta, termin nosi i značenje koncepta, a mehanizam koji objašnjava vezu između termina i koncepta jest motivacija (usp. Fernandez-Silva, Freixa & Cabré, 2012: 198-199).

3.3.7.2. Kognitivni razlozi za denominativne varijante

Ako se prihvati činjenica da se koncept može izraziti kroz više od jednog termina od kojih svaki termin ističe različite aspekte koncepta, podrazumijeva se da se polazi od pretpostavke da su kategorije prototipno strukturirane, fleksibilne i dinamične, stoga objašnjavaju postojanja varijanta. U poglavlju o polisemiji govorilo se o prototipnim strukturama te kako njihova fleksibilnost i dinamika dovode do njihova pojavljivanja u različitim kontekstima, a samim time i do širenja njihova značenjskog potencijala – dakle, jedinice su polisemne i imaju više značenjskih nijansi. Sukladno tome, upravo zbog takve strukture, ponekad kontekst u kojem se jedinica upotrebljava u „prvi plan” stavlja samo neke značenjske nijanse jedinice, dok one druge nisu relevantne za takav kontekst. Tako nastaju i različite denominativne varijante od kojih svaka odražava upravo one značenjske nijanse koje su za određeni kontekst relevantne. Koncept se u tekstu može leksikalizirati kroz različite termine koji priopćuju različit smisao i dijelove koncepta ovisno o specifičnoj situaciji i kontekstu, pa je stoga denominativne varijante moguće objasniti kao manifestacije fleksibilne strukture koncepta.

Tablica 5. Denominativne varijante

definicija koncepta	denominativne varijante	karakteristike koncepta
	dužnik	osoba koja se zadužuje u banci

osoba koja podiže kredit u banci	korisnik	osoba koja koristi usluge ili proizvode banke
	klijent	osoba kojoj banka pruža usluge

Denominativne varijante nastaju kada se promijeni perspektiva ili kada element sadržaja koncepta poprimi poseban informativni status u određenom kontekstu, stoga denominativne varijante nisu samo stilsko sredstvo već imaju kognitivnu i komunikacijsku vrijednost. Prema Fernandez-Silva, Freixa i Cabre (2012), kognitivni faktori koji utječu na odabir denominativne varijante su sljedeći:

- i. domena koja određuje perspektivu;
- ii. namjera koja nameće određeno stajalište;
- iii. IKM¹³⁹ unutar kojeg je koncept strukturiran.

3.3.7.2.1. Domena

Specijalizirano znanje pripada i organizirano je oko domene, međutim, diskurs o domeni ne mora se nužno voditi samo između stručnjaka koji pripadaju toj domeni, već se može voditi između laika ili stručnjaka neke druge domene. Pri tome se perspektiva koncepta mijenja, što može imati posljedice na njegovo imenovanje, odnosno može voditi motiviranim denominativnim varijantama.

Primjer:

(15) *Financijska poluga dobiva se kao **odnos tuđih i vlastitih izvora financiranja**, a u literaturi je poznata i pod nazivom **koeficijent financiranja**.*

Tablica 6. *Denominativne varijante s obzirom na domenu*

	domena	
definicija koncepta	bankarstvo	matematika

¹³⁹ IKM ili idealizirani kognitivni model je model koji je prvi predložio G. Lakoff (1987.) Idealizirani kognitivni model jedan je od naziva za strukturu znanja u našem umu koja služi kao temelj za razumijevanje neke druge strukture (Langacker 1987, 147 i dalje; Lakoff 1987a,74).

odnos tuđih i vlastitih izvora financiranja koji pokazuje rentabilnost ili zaduženost poduzeća, odnosno strukturu kapitala poduzeća	financijska poluga	koeficijent financiranja
---	--------------------	--------------------------

U takvim su primjerima termini najčešće u odnosu hiponimije ili hiperonimije i biraju se termini koji ističu karakteristike određene domene – daje se važnost tom aspektu sadržaja koncepta, bira se određena karakteristika koncepta koja je u toj perspektivi relevantna. *Financijska poluga* je u ovom slučaju hiperonim, dok je *koeficijent financiranosti* hiponim, odnosno samo jedan matematički iskaz financijske poluge, ali u domeni matematike, pri izračunu, jedini relevantan aspekt.

3.3.7.2.2. Namjera

Namjera pošiljatelja poruke utječe na način na koji se određeni koncept priopćava – namjera rezultira manifestacijom različitog stajališta o istome konceptu. Namjera utječe na strukturiranje kategorije i motivira izbor određene leksičke kategorije ili određene dimenzije. U ovom potpoglavlju navodi se samo jedan primjer radi ilustracije teorijskih postavki, a više primjera nalazi se u praktičnom dijelu rada, u poglavlju broj 6.

Tablica 7. Denominativne varijante s obzirom na namjeru

denominativne varijante s obzirom na namjeru		
jedna varijanta	druga varijanta	treća varijanta
dužnik	korisnik	klijent

Objašnjenje primjera:

- **Dužnik – korisnik – klijent**

(16) *Zahtjevi i očekivanja **klijenata** i dalje su u porastu, nerijetko potaknuti iskustvima izvan financijskog sektora, pa je sve vjerojatnije da će **korisnici** razviti odnose s više različitih pružatelja usluga.*

(17) *Slično kao na globalnoj razini, zabilježeno je povećanje povjerenja u bankarski sektor među **korisnicima usluga** u istočnoj Europi, gdje se kao najčešći razlog za*

otvaranje i zatvaranje računa navode kamatne stope i naknade. Tu je korisnicima bankarskih usluga najvažnija dostupnost poslovnica i bankomata, kao i kvaliteta podrške koju banka pruža pri rješavanju određenog problema. Većina klijenata (93 posto) vjeruje svom primarnom pružatelju financijskih usluga, navodeći „način na koji ih se tretira” kao drugi najvažniji razlog povjerenja u banku, odmah nakon „financijske stabilnosti”.¹⁴⁰

U gornjem se primjeru vidi da se termini *klijent* i *korisnik* upotrebljavaju za isti koncept – za osobu koja je podigla kredit kod vjerovnika, ali se termini razlikuju s obzirom na namjeru isticanja određenih karakteristika koncepta. Varijanta *klijent* označava osobu s kojom je uspostavljen poslovni odnos, koja je u tom odnosu primatelj usluge, a ne izvršitelj. Varijanta *korisnik* stavlja naglasak na korištenje usluga ili proizvoda, stoga se i u ovom slučaju može reći da se radi o motiviranosti terminološke varijante.

(18) *Dugovanje stvara pravni odnos između dviju osoba u kojem vjerovnik, osoba kojoj se duguje, zahtijeva od dužnika da mu unutar definiranog vremenskog roka vrati tu svotu, obično uz dodatni iznos kamata, i dužnik je dužan to učiniti.*

Treća terminološka varijanta za koncept osobe koja je podigla kredit jest *dužnik*. Dok su prethodne dvije varijante relativno neutralne te na temelju njih ne možemo zaključiti znači li da je klijent ili korisnik nešto dužan ili je, primjerice, otvorio depozit, posljednja varijanta ističe upravo tu semantičku nijansu koncepta, što otvoreno daje naslutiti da se radi o osobi koja je od vjerovnika zatražila nešto što se obvezala vratiti. Ovo je također primjer u kojem je motivacija dovela do stvaranja više denominativnih varijanti.

3.3.7.2.3. Utjecaj idealiziranog kognitivnog modela (IKM-a) na leksikalizaciju

Kategorije su strukturirane unutar IKM-a, pa posljedično tome, svaki koncept koji ima prototipnu strukturu sadrži informacije o kategoriji (intrakategorijalne informacije) i odnosima s ostalim kategorijama (interkategorijalne informacije). Prema Temmerman (2000: 96),

¹⁴⁰ Primjeri preuzeti iz korpusa hrWaC.

intrakategorijalna i interkategorijalna struktura jedinice razumijevanja varirat će ovisno o IKM-u unutar kojega je jedinica ostvarena. Naše je znanje i razumijevanje organizirano oko cijelih domena iskustva, a ne oko samo jednog izoliranog koncepta. Odnosno, niti jedna jedinica ne stoji sama za sebe, neovisna o svom okruženju. A upravo to okruženje određuje koje će intra- i interkategorijalne informacije koncepta biti relevantne u tom slučaju.

Najbolji primjer Lakoffovih IKM-ova su svakako preslikavanja iz jedne konceptualne domene u drugu, odnosno metafora i metonimija.

U kognitivnoj lingvistici „[...] metafora se tumači kao razumijevanje jedne kognitivne domene s pomoću neke druge domene – izvorna domena predstavlja osnovu ili pozadinu za razumijevanja ciljne domene, a sveza se temelji na sličnosti koju govornici uočavaju između dva koncepta” (Raffaelli, 2007: 144). Kognitivni lingvisti smatraju da su značenja polisemnih riječi međusobno povezana sistematično i prirodno, pri čemu nastaju radijalne kategorije gdje je jedno od značenja više prototipno (središnje) dok su ostala značenja manje prototipna (periferna). Također, vjeruje se da su figurativna značenja polisemnih riječi metaforički izvedena iz više prototipnijeg značenja, pa se metafora smatra preslikavanjem s konkretne izvorne domene u apstraktnu ciljnu domenu. Metafora u tom smislu služi kako bi objasnila apstraktne pojmove na osnovu konkretnih. Stoga je metafora vrlo prisutna u apstraktnim disciplinama, kao što je uostalom i sama ekonomija.

Osim što je jedan od glavnih „uzročnika” polisemije u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika, metafora je također izvor sinonimije u kojoj u sinonimni odnos stupaju metaforizirana jedinica koja je u domenu financija preslikana iz neke druge izvorne domene te jedinica koja izvorno pripada konceptualnoj domeni financija.

Uz primjere metafore, u korpusu se mogu naći i primjere različitih perspektiva govornika, pri čemu se na isti koncept gleda s drugačijeg stajališta. Ovakvi su primjeri već spomenuti u slučajevima gdje je namjera utjecala na leksikalizaciju koncepata, no kako se u ovom radu drži da se namjera i IKM mogu poklapati, neki će se primjeri ponoviti i u ovom odlomku.

Tablica 8. Utjecaj IKM-a na leksikalizaciju

Primjer 1	IKM	denominacija	kontekst
------------------	------------	---------------------	-----------------

	klijent kao kupac (TRGOVINA)	korisnik (klijent)	<i>Slično kao na globalnoj razini, zabilježeno je povećanje povjerenja u bankarski sektor među korisnicima usluga u istočnoj Europi, gdje se kao najčešći razlog za otvaranje i zatvaranje računa navode kamatne stope i naknade. Tu je korisnicima bankarskih usluga najvažnija dostupnost poslovnica i bankomata, kao i kvaliteta podrške koju banka pruža pri rješavanju određenog problema.</i>
	klijent kao osoba koja ima dug prema banci (FINANCIJE)	dužnik (klijent)	<i>Vlast je izašla izvan normalnog konteksta zaštite vjerovnika, a pokazalo se i da modelom konverzije nisu zaštićeni najugroženiji. U svakom društvu poželjno je da postoji ravnoteža između zaštite vjerovnika i dužnika. Nama se čini da se u tom posljednjem razdoblju klatno jako nagnulo zaštititi dužnika.</i>

Objašnjenje primjera **korisnik – dužnik**: za isti koncept identificirana su tri različita IKM-a – za koncept „pravna ili fizička osoba koja koristi usluge ili proizvode banke”, pronađene su denominativne varijante *klijent*, *korisnik* i *dužnik*. Svaka varijanta potječe iz različite perspektive gledanja na koncept, pa tako prvi IKM naglašava „trgovačku” dimenziju, odnosno na klijenta se gleda kao na korisnika usluga, a ne kao na osobu koja je u dugu prema banci (taj aspekt u ovom IKM-u nije bitan).

Isto tako, drugi IKM naglašava upravo perspektivu koju prvi zanemaruje – *dužnik* implicira da je klijent u dugu prema vjerovniku, iako se taj termin *dužnik* upotrebljava neovisno o tome podmiruje li klijent svoje obveze prema vjerovniku – dakle, može se raditi i o klijentu koji je, primjerice, podigao kredit koji uredno vraća i, iz laičke perspektive, nema nikakvih zaostalih

dugova. Međutim, gledano iz perspektive prirode financijskih procesa i odnosa osoba uključenih u iste, klijent doista jest u dugu sve dok ne otplati kredit do kraja.

3.3.7.2.4. Utjecaj konceptualne metafore na leksikalizaciju

Konceptualna metafora može biti uzrok terminološkim varijacijama, kao što je to slučaj u sljedećim primjerima:

Tablica 9. Konceptualna metafora NOVAC JE TEKUĆINA

IKM	denominacija
tekućina	priljev
financije	primitak
IKM	denominacija
tekućina	odljev
financije	izdatak
IKM	denominacija
tekućina	zamrznuti račun
financije	blokirani račun

Kod ovih slučajeva, za razliku od prethodnoga, varijante nisu motivirane različitim perspektivama u odnosu na koncept, već isključivo mentalnim preslikavanjem između dvije konceptualne domene, izvorne i ciljne.

Konceptualna domena vode vrlo je čest izvor konceptualnih metafora u financijskoj terminologiji i financijskom diskursu. Gore su navedeni samo neki primjeri toga konceptualnog prijenosa, iz kojih se može vidjeti da je jedna varijanta kognitivno motivirana za razliku od druge, stoga je konceptualna metafora utjecala na leksikalizaciju i kognitivan je faktor za denominativne varijante. Ako se novac doista konceptualizira kao tekućina, tada je primitak novca njegov *priljev*, a izdatak njegov *odljev*. Njihovo se kretanje može shvatiti kao *novčani tok*, a ako je u takvoj konceptualnoj domeni nešto *zamrznuto*, znači da nema nikakvog novčanog kretanja, da je isto prekinuto. Metafora je, dakle, jedan od kognitivnih faktora nastajanja različitih terminoloških varijanti.

3.3.7.3. *Konceptualizacija kao uzrok sinonimičnosti – sinonimija u korpusu i kontekstu*

Današnji deskriptivni pristupi terminologiji pokazali su da su termini podložni dvjema vrstama varijanti: onoj koja utječe na oblik (denominativna) i koja kao posljedicu ima sinonime, te onoj koja utječe na sadržaj (konceptualna) i za posljedicu ima polisemiju¹⁴¹. Suvremena su terminološka istraživanja dokazala da su terminološke varijante u korpusima zastupljene u velikoj mjeri. Za to postoji više razloga, a jedan od tih svakako jest pokušaj izbjegavanja repetitive. U svakom slučaju, naš odabir određene varijante jest kognitivno motiviran, tj. postoji razlog zbog kojeg odabiremo varijantu koja nosi točno određena obilježja koncepta koja su nam u određenom trenutku relevantna. Odabir određene varijante ovisit će svakako i o razini stručnosti, odnosno poznavanja tematike, između sugovornika, pa će se tako jedna varijanta upotrijebiti u razgovoru dvaju stručnjaka, druga u razgovoru između stručnjaka i laika, a treća u razgovoru dvaju ili više laika.

Ako se krene od pretpostavke da je kreiranje termina motivirano, terminološka varijanta je tada rezultat više motivacija koje se događaju u procesu davanja naziva, a motivacija je vezana uz perspektivu iz koje stručnjak pristupa jedinici razumijevanja u određenoj situaciji, što određuje karakteristike jedinice razumijevanja, tj. njezine semantičke sastavnice koje se pri tome stavljaju u prvi plan. Svaka terminološka varijanta naglašava različite semantičke sastavnice, odnosno različite karakteristike koncepta, stoga sinonimija nije puko izbjegavanje ponavljanja, već itekako funkcionalna pojava ne samo u općem jeziku nego i u terminologiji.

Prema tradicionalnoj terminologiji sinonimija nije bila pojava zanimljiva za analizu jer se polazilo od pretpostavke da je sinonimija jednakost značenja. Međutim, uslijed promjena koje su nastupile razvojem kognitivne lingvistike i psiholingvistike, istraživanja sinonimije orijentirana su na stvarnu uporabu sinonima, odnosno na korpusna istraživanja. Tek detaljna istraživanja korpusa pružaju uvid u to kako govornici konceptualiziraju i konstruiraju sinonime: kako i zašto upotrebljavaju dvije jezične jedinice kao sinonime te koji su mentalni procesi u to uključeni. Primjerice, korpusna istraživanja Petre Storjohann (2010) pokazala su da govornici biraju određene sinonime na temelju različitih konceptualnih mehanizama, oslanjajući se pri

¹⁴¹ Cabré (1999), Depecker (2003), Temmerman (2000), Fernandez-Silva, Freixa & Cabré (2012), Pearson (1998), Gaudin (2003).

tome na lingvističko i izvanlingvističko znanje. Sinonimija je zapravo istost ili sličnost konstruiranog značenja i svaka riječ u kontekstu može ostvariti značenje koje je čini idealnim sinonimom neke druge riječi. To je moguće zahvaljujući značenjskoj rastezljivosti riječi, odnosno fleksibilnosti njihovih prototipnih struktura jer, zahvaljujući takvim strukturama, riječi se prilagođavaju kontekstu i poprimaju novu značenjsku nijansu.

Istraživanje sinonimije ima dugu tradiciju pa su posljedično tome nastale i brojne različite definicije sinonimije, kao i različite vrste sinonima, pa postoji potpuna ili apsolutna sinonimija, kognitivna, deskriptivna, djelomična ili približna sinonimija. Međutim, Storjohann (2010) smatra da je takav način proučavanja sinonima gdje postoji više-manje stroga kategorizacija problematičan jer je u kontekstu teško odrediti točan stupanj podudarnosti ili nepodudarnosti značenja. Teorije koje su prethodile korpusnoj lingvistici mogle su sinonime klasificirati samo na temelju teoretskih razlika ili sličnosti, zanemarujući njihovu stvarnu upotrebu i uspostavu sinonimije u komunikacijskim situacijama. Razvoj korpusne lingvistike omogućio je upravo ono što je nedostajalo prethodnim teorijama, a to je da se prouči stvarna uporaba sinonimije u komunikaciji, u jeziku u uporabi. Kao što navodi Storjohann:

„Neki sinonimski odnosi ne mogu se pripisati točno određenoj vrsti sinonimije jer, osim leksičkog aspekta, postoje i konceptualni procesi i operacije koje doprinose konstrukciji diskursa ili razumijevanju ekvivalentnosti značenja”. (Storjohann, 2010a: 72, prijevod M. M.)¹⁴²

Govornici imaju određenu intuiciju za upotrebu sinonima u kontekstu, a ta se intuicija temelji na specifičnom jezičnom i izvanjezičnom znanju, iskustvu i percepciji. Potrebno je imati određeno iskustvo i znanje o svijetu kako bismo neka dva koncepta uopće stavili u bilo koji semantički odnos – u slučaju sinonimije radi se o tome da je osnovni preduvjet „dovoljna sličnost” između dvaju termina koji izražavaju dva koncepta dovoljno semantički bliska da bi se mogli jedni drugim zamijeniti. Stoga se događa da leksemi ili termini čije denotativno značenje nije identično te na temelju toga kriterija ne bi bili smatrani sinonimima, stupaju u sinonimne odnose u određenoj komunikacijskoj situaciji – bilo da se radi o antonimima, hiponimima, hiperonimima, itd. Govornici doživljavaju dva koncepta kao međusobno ovisna na različite način te se čini da postoji cijeli niz procesa konceptualizacije koje govornici koriste (usp. Storjohann 2010a). Tako u odnos sinonimije stupaju termini koji izražavaju koncepte koji

¹⁴² „Some synonymous relations cannot be assigned to one specific class because existing classifications do not consider that, in addition to lexical aspects, there are also conceptual processes and operations contributing to the discursive construction or comprehension of meaning equivalence.”

se na neki način međusobno impliciraju, bilo da su u odnosu uzrok – posljedica, dio – cjelina, super/subordinacije, itd.

Konceptualni proces uzrok – posljedica ilustrirat će se na primjeru *default*, a na primjeru termina *financijska poluga* ilustrirat će se preostala sinonimija kao rezultat uvjetovanosti.¹⁴³

3.3.7.3.1. Konceptualizacija uzrok – posljedica

Uzročnost je konceptualni odnos u kojemu se dvije leksičke jedinice odnose na koncepte uzroka i posljedice između određenih događaja. Uzrok i posljedicu lingvistički možemo prepoznati pomoću markera poput *zbog*, *zato što*, *a time i*, *samim time*, itd., međutim ponekad ne postoje takvi očiti markeri, već je potrebna visoka razina specijaliziranog znanja i stručnosti da bi se zaključila poveznica između dvaju koncepata koja odgovara vezi između uzroka i posljedice. Da bi se shvatilo zašto se određeni izraz upotrebljava umjesto drugog s kojim na prvi pogled nema nikakve poveznice, potrebno je poznavati cijeli proces u kojeg su koncepti imenovani tim sinonimima uključeni. Uzmimo za primjer sljedeći slučaj sinonima *financijska poluga/rentabilnost poslovanja poduzeća*:

(19) „Klijenti koji **ne podmiruju svoje obveze** redovito u sustavu ulaze u stanje **defaulta**, te postaju tzv. **defaultirani klijenti**. Za razliku od njih, **zdravi klijenti** su oni koji **redovito podmiruju svoje obveze prema banci**.”

Iz ovog primjera se vidi da nepodmirenje obveza donosi stanje *defaulta*, dok redovito podmirenje obveza dovodi klijente u tzv. *zdravo stanje*.

Semantička bliskost između jedinica ne temelji se na semantičkom preklapanju već na logičkom redosljedu dvaju događaja ili stanja koja su međusobno blisko povezana. U tom slučaju podrazumijeva se da govornici dijele znanje i iskustva o uzroku i posljedici između dvaju događaja.

Ponekad je teško ustanoviti što je točno uzrok, a što posljedica – u tom slučaju veća je vjerojatnost da će dvije jedinice postati semantički međuzamjenjive te da će se upotrebljavati kao sinonimi. Dakle, što je veza među jedinicama nejasnija, veća je vjerojatnost za sinonimiju i obrnuto.

¹⁴³ Više primjera ovih konceptualnih procesa vidi u potpoglavlju 6.1.2.

3.3.7.3.2. Konceptualizacija uvjetovanosti (kondicionalnosti)

Jedna leksička jedinica koristi se kao vrsta najave za jedinicu koja označava rezultat najave, odnosno nešto što je potrebno kako bi se nešto drugo ostvarilo. Vrijedi isto pravilo kao i kod uzročnosti, a to je da što su govornici svjesniji uvjetovanosti, to je manja vjerojatnost za upotrebu jedinica kao sinonima. Uvjetovanost prepoznamo pomoću veznika *ako/u slučaju kada,* itd. U korpusu je uvjetovanost pronađena u sljedećem primjeru:

(20) *Ako je efekt financijske poluge negativan [...] znači da takvo poduzeće nije iskoristilo posuđena sredstva za stvaranje dovoljne količine budućih ekonomskih koristi te ono ima neadekvatnu strukturu kapitala te se smatra previše zaduženim.*

Financijska poluga, dakle, može biti **pokazatelj zaduženosti** (ako je njezin efekt negativan) – isto tako u suprotnom slučaju financijska poluga je **pokazatelj rentabilnosti**. Otuda i dvije nove nijanse značenja koje ovise o perspektivi gledanja na koncept, a o čemu će nešto više govora biti u daljnjem tekstu. Na osnovu ovoga odnosa nastaju i sinonimi *poduzeće s neadekvatnom strukturom kapitala* ili *poduzeće s adekvatnom strukturom kapitala*.

3.3.7.3.3. Konceptualizacija implikacije kroz superordinaciju

Veliki broj sinonimnih odnosa nastaje između hiperonima i hiponima. Često se u tekstovima može pronaći primjer da se leksička jedinica u tekstu zamijeni svojim hiperonimom, posebice ako se radi o izrazito stručnom terminu u tekstu koji je namijenjen široj publici. Hiperonim je semantički uključen u hiponim, a promjena hiperonimije u sinonimiju temelji se na perspektivi govornika i njegovoj komunikacijskoj situaciji. Najčešće, ako je hiperonim upotrijebljen prije hiponima, tada govornik želi precizirati o čemu je riječ, a ne proizvesti značenjski ekvivalentan izričaj. U velikom broju slučajeva teško je naći razliku između hiperonimskog odnosa i značenjski ekvivalentnog odnosa jer značenjski potencijal jedinica nije uvijek jasan i poznat, posebice ako se radi o izrazito stručnom terminu. Ovakvi se primjeri često poklapaju sa sinonimnim parom koji se sastoji od anglicizma i domaćeg ekvivalenta. Anglicizam je usvojen

u jeziku struke te ima vrlo usko specifično značenje, barem dok se ne determinologizira, odnosno dok ne dođe do njegova semantičkog proširenja u jeziku. Posljedično tome, kada se stručnjaci obraćaju nešto manje stručnim osobama, a kako bi pojasnili izrazito stručni anglicizam, u nastavku rečenice obično koriste domaći ekvivalent koji je najčešće hiperonim anglicizma. Niže se donose neki od primjera takvih parova:¹⁴⁴

Tablica 10. Primjeri hiperonimije/hiponimije između anglicizma i domaćeg ekvivalenta

anglicizam	domaći ekvivalent
gearing	financijska poluga
benchmark	sustav mjerenja
scoring	ocjena kreditne sposobnosti
default	neispunjenje obveza
due dilligence	analiza

Osim ova tri procesa konceptualizacije, Storjohann navodi sinonimiju također između jedinica koje označavaju dio i cjelinu, te između jedinica koje označavaju svrhu/cilj i orijentaciju ka postizanju toga cilja. Leksička jedinica X označava nešto što je potrebno kako bi se postiglo stanje koje označava jedinica Y (primjerice, zločin je potrebno prvo istražiti kako bi ga se moglo riješiti). Ako je svrha blisko povezana s procesom koji je potreban za njezino ispunjenje, govornici te asocijacije imaju mentalno pohranjene kao implikaciju. Kao rezultat toga, te se dvije jedinice mogu upotrijebiti kao sinonimi. (usp. Storjohann, 2010a: 83).

Storjohann primjećuje kako je sinonimija uvijek bila pripisivana vrsti paradigmatičkih značenjskih odnosa te je bila potpuno odvojena od sintagmatskih struktura. Međutim, upravo se primjerima s financijskom polugom i njezinim sinonimima prikazuje kako se u jednom tekstu mogu naći sinonimi koji se odnose na isti koncept u određenom kontekstu. Najčešće se pojavljuju u odvojenim rečenicama, gdje se određeni sinonim odnosi na prethodno spomenuti koncept, što potvrđuje ideju da je sinonimija tipičan paradigmatički odnos. Međutim, Petra Storjohann (2010) dokazala je da se određeni broj sinonima supojavljuje vrlo blizu i time tvore kombinacijske uzorke i tipične frazalne strukture, pa tako postoji koordinirana sinonimija,

¹⁴⁴ O parovima koji sadrže anglicizam i domaći ekvivalent i njihovoj značenjskoj nepodudarnosti bilo je riječi u poglavlju 3.1.

sinonimske skupine i subordinirana sinonimija. Ciljevi takvih sinonima su najčešće pojašnjenje stručnog termina, isticanje specifičnih semantičkih nijansi ili jednostavno stilističke prirode. Vežano uz takvu prirodu sinonimnih odnosa, Cruse (1986: 267, prijevod: M. M.) ističe: „Sinonimi se također supojavljaju u nekim vrstama izraza. Primjerice, sinonim se često upotrebljava kao objašnjenje ili razjašnjenje značenja druge riječi.”¹⁴⁵

U korpusu se pronalaze primjeri sinonimije na sintagmatskoj razini te će se navesti u daljnjem tekstu.

Koordinirana sinonimija podrazumijeva sintagmatski odnos sinonima koji su u tekstu povezani veznicima *i, ili, kao i*. Takvi sinonimi zapravo su pokazatelj govornikove svjesnosti o postojanju sinonima i njihovih nijansi. Ovakva vrsta supojavljivanja sinonima tipična je za književne tekstove, no nalaze se i u stručnim tekstovima i to u ulozi pojašnjenja. Najčešće se takvi sinonimni parovi sastoje od anglicizma i veznika *ili* nakon kojega slijedi domaći ekvivalent koji pojašnjava značenje anglicizma. Ovakvi sinonimi prikazuju semantičku inkluzivnost i ističu zajedničke značenjske nijanse sinonima (usp. Storjohann, 2010a: 88).

(21) *Outsourcing ili izdvajanje neosnovnih djelatnosti, poslova i dijelova poduzeća iz matičnih tvrtki sve više postaje i hrvatskom svakodnevicom. S obzirom da službeni podatci, pa ni procjena ne postoje, još uvijek se ne zna koliko je točno radnika u posljednjih nekoliko godina izdvojeno u druge tvrtke.*

Sinonimski nizovi ili *clusteri*¹⁴⁶ su podvrsta koordinirane sinonimije i prikazuju nabranje. Ovakva vrsta sinonima zapravo ističe značenjske razlike među sinonimima te ih se upotrebljava kako bi se opisale različite značajke istoga pojma.¹⁴⁷ Najčešće se radi o bliskoznačnicama koje se razlikuju u pragmatičkim karakteristikama. U specijaliziranim tekstovima ovakvih je primjera znatno manje nego u općem jeziku jer se podrazumijeva da u terminologiji ima znatno manje sinonima nego u općem jeziku.

¹⁴⁵ „Synonyms also characteristically occur together in certain types of expression. For instance, a synonym is often employed as an explanation, or clarification, of the meaning of another word.”

¹⁴⁶ Storjohann (2010a: 88).

¹⁴⁷ Nabranje sinonima u sinonimske nizove također je pokazatelj kako su govornici svjesni višedimenzionalnosti pojma.

(22) *Korporativni klijenti ili poslovni klijenti su klijenti predstavnici tvrtki ili poduzeća, dakle, klijenti koji su pravne osobe.*

U ovom primjeru prikazana su tri aspekta engleskoga termina *corporate clients* koji nailazi na nejednake istovrijednice u hrvatskome jer svaki od prevedenih termina ističe jednu od značenjskih nijansi.

Subordinirana sinonimija najčešće se koristi kada je potrebno objašnjenje termina. Zapravo, u specijaliziranim tekstovima i koordinirana sinonimija i subordinirana sinonimija koriste se najčešće za pojašnjenje, no u općem jeziku koordinirana se sinonimija koristi najčešće kako bi se istaknule različite dimenzije pojma. Kako su specijalizirani tekstovi najčešće pisani administrativnim ili znanstvenim stilom, takvih je sinonima manje. Nešto je više primjera subordinirane sinonimije jer se ona uvijek upotrebljava kao objašnjenje. Najčešće takvi sinonimi dolaze uz vezničke fraze *poznat i kao, odnosno, koji znači*, i sl. Cilj je ovakvih sinonima istaknuti značenjske sličnosti.

(23) *Analiza strukture kapitala poduzeća provodi se pomoću financijskih pokazatelja zaduženosti gdje ključnu ulogu ima odnos tuđega i vlastitoga kapitala, koji je još poznat kao financijska poluga.*

Ovom se tekstualnom analizom pokazuje da okviri unutar kojih je sinonimija proučavana prije pojave korpusne lingvistike nisu davali odgovore na brojna pitanja vezana uz sinonimiju. Sinonimija je doživljavana isključivo kao istost značenja, pri čemu su potpuno zanemarivani kognitivni faktori i konceptualni mehanizmi koje govornici koriste pri odabiru sinonima, kao i činjenica da pri tome koriste i svoje izvanjezično znanje temeljeno na iskustvu i percepciji. Dokazano je da govornici moraju imati određeno znanje o temi o kojoj se govori jer se sinonimija uglavnom ostvaruje temeljem inkluzije, povezanosti ili sličnosti. U danim primjerima sinonimija je ostvarena na temelju blisko povezanih i međusobno ovisnih koncepata kao što su uzrok i posljedica, uvjetovanost, superordinacija. Prema tome, sinonimija nije samo veza između riječi već odnos između leksičkih reprezentacija koje označavaju slične koncepte.

4. KORPUS – PRVI DIO: TERMINOLOŠKA OBRADA HRVATSKOG FINANCIJSKOG NAZIVLJA

U Tablici u daljnjem tekstu prikazano je dvadeset i pet naziva karakterističnih za financijsko nazivlje hrvatskoga jezika, od kojih neki pripadaju financijskom žargonu. Uključene su četiri kategorije: engleski naziv, potvrđeni hrvatski nazivi, predloženi hrvatski naziv i definicije. Niže navedene nazive korišteni su u vlastitim prijevodima, a njihove potvrde i objašnjenja traženi su u sljedećim englesko-hrvatskim rječnicima:

- Milica Gačić: *Englesko – hrvatski rječnik prava*, Školska knjiga, Zagreb
- *Englesko – hrvatski poslovni rječnik*, Massmedia
- *HEKON rječnik ekonomskog nazivlja*, Prolingua

te na Internet stranicama europske terminološke baze IATE i hrvatske terminološke baze STRUNA, kao i na Internet stranicama financijske tematike u kojima se za određeni anglicizam nude domaće zamjene.

Predloženi hrvatski naziv je vlastiti odabir koji se temelji na prihvaćenim terminološkim načelima. Terminološka načela detaljno su objašnjena i prikazana u poglavlju 4.3.

Nakon što su u spomenutim rječnicima i terminološkim bazama pronađeni potvrđeni hrvatski nazivi, provjerena je primjena tih istih naziva u dva paralelna korpusa koristeći jezični alat Sketchengine i gotove korpusne unutar njega. Uspoređen je broj pojavnica primjera u korpusu hrWaC koji se sastoji od web tekstova na hrvatskom jeziku te korpus Eur-Lex koji se sastoji od pravnih dokumenata. Prvi korpus sastoji se pretežito od tekstova s dnevnih portala i foruma pa su takvi tekstovi najčešće pisani publicističkim i novinskim stilom. S druge strane, tekstova iz baze Eur-Lex su pravni tekstovi pisani administrativnim stilom.

Definicije su preuzete iz ekonomskih leksikona, dakle, pripadaju jeziku struke.

Tablica 11. Terminološka obrada financijskog nazivlja

engleski naziv	potvrđeni hrvatski naziv	Broj pojava u korpusu hrWaC	Broj pojava u korpusu Eur-Lex	predloženi hrvatski naziv	definicija
backtesting	backtesting	6	2 (u zagradama)	retroaktivno	Back-testing je proces procjene validnosti metoda i sredstava mjerenja rizika uspoređivanjem procjena koje su izračunate primjenom metoda i sredstava mjerenja rizika u odnosu na stvarne rezultate.
	povijesno testiranje	0	0	testiranje	
	provjeravanje	preopćenito ¹⁴⁸	preopćenito		
	testiranje unazad	preopćenito	preopćenito		
	naknadno testiranje	24	5		
	retroaktivno testiranje	1	94		
	retroaktivno ispitivanje	0	30		

¹⁴⁸ „Preopćenito“ se ovoj tablici odnosi na sintagme ili lekseme za koje je istraživanje pokazalo da ne funkcioniraju kao termini. Naime, u određenom kontekstu moguće je identificirati dominantnu značenjsku nijansu preopćenitog leksema, no ako nemamo kontekst takav leksem ne funkcionira kao termin.

	retrospektivno testiranje	2	0		
balloon loan	balon kredit	72	0	balonski kredit	Kredit koji se ne isplaćuje u jednakim i jednoliko raspoređenim obrocima za čitavo vrijeme trajanja otplate.
	balonski kredit	0	0		
	kredit s balonskom otplatom	0	0		
	kredit s balonskim plaćanjem	0	1		
benchmark	benchmark	924	16	benchmark	Benchmark je mjera vrijednosti, standard odnosno važni (glavni) pokazatelj koji se koristi za komparativne svrhe.
	referentna vrijednost	preopćenito	preopćenito		
	ogledno ispitivanje vrednovanje	preopćenito	preopćenito		
bridge loan	bridge loan	70	0	kredit za premošćivanje	Uobičajena vrsta poslovnog kredita kojim se kratkoročno premošćuje razdoblje do definitivnog dogovora ili odobravanja srednjoročnog kredita, do
	bridge kredit	2	0		

	kredit za premoščivanje	16	11		ostvarenja priljeva po ugovoru koji je u postupku realizacije, do definitivne prodaje nekretnine i sličnog posla kojim će se izvjesno ostvariti priljev novčanih sredstava.
	mostni zajam	1	0		
bullet otplata	bullet otplata	1	0	otplata in fine	Otplata kredita jednokratno, na kraju perioda.
	jednokratna otplata	51	4		
	otplata in fine	0	1		
capex (capital expenditures)	capex	21	7	kapitalni izdaci	Troškovi na održavanje dugotrajne imovine.
	kapitalni troškovi	70	80		
	kapitalni izdaci	222	59		
cash flow	cash flow	204	3	novčani tijek	Financijska kategorija koja odražava kretanje gotovine: primitke, izdatke i njihovu razliku.
	novčani tijek	632	106		
	novčani tok	1064	4212		

collateral	kolateral	569	1558	kolateral instrument osiguranja	Kolateral – specifična vrsta osiguranja novčanih tražbina nekim vrednotama, posebno onima zamjenjivim za novac. Najčešće su takve vrednote vrijednosni papiri. Instrumenti osiguranja - sredstva naplate potraživanja koja banci stoje na raspolaganju u slučaju kada klijent prestane otplaćivati kredit ili ga otplaćuje neredovito. Najčešći instrumenti osiguranja su: suglasnost o zapljeni plaće, zadužnica odnosno suglasnost o zapljeni sredstava na računima, hipoteka, mjenica, jamci te police osiguranja života i imovine.
	instrument osiguranja	1358	456		
	kolateralno osiguranje	0	59		
	kolateralno jamstvo	5	27		
corporate clients	korporativni klijenti	26	20	korporativni klijenti	Klijenti banke koji su ujedno i pravne osobe: tvrtke, mirovinski fondovi, osiguravajuća društva, korporacije i zaklade.
	klijenti – pravne osobe	nije poznato (preširok)	nije poznato (preširok)		
	poslovni klijenti	169	33		
default	default	nije poznato (preširok)	0	neispunjenje obveza	Neudovoljavanje obvezi, prestanak plaćanja.
	neispunjenje obveza	135	559		

	neurednost u podmirenju obveza	nije poznato (ograničavajuća sintagma)	nije poznato (ograničavajuća sintagma)		
EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortizations)	EBITDA	815	43	EBITDA	Dobit prije kamata, poreza i amortizacije, odnosno razlika između poslovnih prihoda i poslovnih rashoda društva koji ne uključuju trošak amortizacije.
factoring	factoring faktoring otkup potraživanja	339 700 236	5 63 217	faktoriranje	Posao kratkoročnog financiranja izvoznog ili uvoznog posla preko faktora kao posebne organizacije.
gearing	gearing koeficijent vlastitog financiranja	50 24	0 0	gearing	Omjer ukupne pasive sa zbrojem upisanog kapitala i rezervi ili sa vlastitim kapitalom. http://www.poslovni.hr/media/PostAttachments/187881/Fundamentalna_Analiza.pdf
hair-cut	hair-cut	2	7	hair-cut	

	korektivni faktor	167 (preopćenito)	847 (preopćenito)		Razlika između tržišne vrijednosti vrijednosnice i njezina pokrića.
hedging	hedžing	12	0	hedžing	Poslovno-financijska strategija ublažavanja i umanjeња rizika odnosno zaštite od rizika
	hedging	130	12		
	osiguranje od rizika	preopćenito	preopćenito		
	zaštita pozicija	0	25		
	premošćivanje rizika	5	0		
holding (company)	holding društvo	76	465	holdinška tvrtka	Holding poduzeće je pravni subjekt koji drži ili trajno sudjeluje u vlasništvu drugih, pravno samostalnih, poduzeća.
	holding tvrtka	47	0		
	holding poduzeće	16	13		
	holdinško društvo	0	5		
	holdinška tvrtka	0	0		
	holdinško poduzeće	0	0		
leverage	leverage	169	1	financijska poluga	Financijska poluga koristi se u istraživanju optimalnih odnosa između vlastitih i tuđih financiranja.
	financijska poluga	223	858		

	stupanj zaduženosti	preopćenito	preopćenito		
outsourcing	outsourcing	1437	16 (uz vanjski pružatelji usluga)	eksternalizacija	Povjeravanje dijela proizvodnje ili usluga vanjskim izvršiteljima.
	eksternalizacija	245	136		
	vanjsko pružanje usluga	74	252		
	izdvajanje poslovnih procesa	10	60		
offshore company	offshore kompanija	87	0	offshore poduzeće	Osnovano u inozemstvu koje pruža poslovne i ekonomske prednosti u odnosu na lokalno poduzeće.
	ofshore tvrtka	61	0		
	offshore poduzeće	17	6		
	offshore društvo	1	3		
	izvanteritorijalno poduzeće	0	0		
rating	rating	1426	0	rejting	Ocjena kreditne sposobnosti.

	rejting	18 169	9858		
	ocjena kreditne sposobnosti	198	58		
retail clients	retail klijenti	12	0	građanstvo	Klijenti koji su fizičke osobe, u bankarskom svijetu nazivaju se građanstvom ili građanima.
	mali ulagatelji	nepodudaranje	nepodudaranje		
	klijenti – fizičke osobe	nepodudaranje	nepodudaranje		
	građanstvo	nepodudaranje	nepodudaranje		
revolving loan	revolving kredit	216	295	revolving kredit	Kredit s automatskim obnavljanjem.
	kredit s automatskim obnavljanjem	11	2		
scorecard	scorecard	196	0	scorecard	Pokazatelji/indikator i uspješnosti ostvarivanja planiranih ili zacrtanih ciljeva neke kompanije.
	bodovna kartica	0	0		
	sustav bodovanja	15 (preopćenito)	preopćenito		

	model bodovanja	0	0		
	model procjene	preopćenito	preopćenito		
	pokazatelji uspješnosti	preopćenito	preopćenito		
scoring model	scoring model	20	0	model skoriranja	Posebna vrsta modela za ocjenjivanje kreditne sposobnosti.
	skoring model	3	0		
	model skoriranja	0	0		
watch list	watch lista	37	0	popis praćenja	Unutarbankovna lista koja sadrži podatke o povjerljivim tržišno osjetljivim informacijama koje se tiču određenih vrijednosnih papira.
	lista praćenja	16	0		
	lista promatranja	1	0		
	popis praćenja	10	31		
	popis promatranja	1	0		

4.1. Jezična analiza rezultata obrade

Termini na engleskom jeziku iz gornje tablice mogu se podijeliti na sljedeće skupine:

- i. jednorječni termini: *gearing, default*, itd.;
- ii. višerječni termini: *bridge loan, retail clients*, itd.;
- iii. kratice : EBITDA, LGD.

Svi analizirani termini engleskog jezika su imenice. Višerječni termini sastavljeni su najčešće od dviju imenica od kojih je prva u službi atributa (imenica u predatribuciji) kao npr. u primjerima: *bullet repayment, retail clients, bridge loan, cash flow*, itd.

Hrvatski se nazivi također mogu podijeliti na jednake tri skupine:

- i. jednorječne termini: *rejting, kolateral*;
- ii. višerječne termini: *neispunjenje obveza, koeficijent financijske poluge, pokazatelji uspješnosti*;
- iii. kratice: EBITDA, LGD

Svi prevedeni jednorječni termini su imenice. Kod višerječnih termina uočavaju se sljedeće kombinacije:

- i. imenica + imenica:
 - a) imenica u nominativu + imenica u genitivu: *instrument osiguranja, neispunjenje obveza, lista praćenja, stupanj zaduženosti, koeficijent financijske poluge*, itd.;
 - b) imenica u nominativu + imenica u nominativu: *watch lista, bullet kredit, scoring model, retail klijenti, offshore poduzeće*, itd.;
 - c) imenica + prijedložni izraz: *kredit za premošćivanje, otplata s počekom*.
- ii. pridjev + imenica: *novčani tijek, financijska poluga, balonska otplata, izvanteritorijalno poduzeće, lombardni kredit*.

Sve vrste kombinacija višerječnih termina u skladu su s hrvatskom tvorbom, osim kombinacije imenica u nominativu + imenica u nominativu koja se javlja kao utjecaj engleske tvorbe i to u sintagmama čiji je jedan član anglicizam, a drugi prevedenica ili domaći termin. Takva je struktura preuzeta iz engleskog jezika. Babić (1972: 63) takve sklopove naziva polusloženicama te ih kasnije (2002: 47-48) smatra „jezičnom pojavom koja je na granici između sintakse i tvorbe jer se pravom tvorbom smatra način kojim na temelju dosadašnjih riječi nastaje nova jedinstvena riječ”. Muhvić-Dimanovski (1992: 148) naziva takve sklopove

sintaktičkim kalkovima. Prema Mihaljević i Hudeček (2009: 64) takve se konstrukcije „[...] ne uklapaju lako u hrvatski jezični sustav pa ih treba, kad je to moguće, zamijeniti nazivima koji imaju ustroj pridjev + imenica”.

Navedeni problem nađen je u primjerima vlastitog korpusa, primjerice kod termina *balon kredit*. Ipak, u kombinaciji s leksemom *kredit* u hrvatskome se strukovnom žargonu češće koristi konstrukcija *balon kredit*, a ne *balonski kredit*. U ovom se radu preporučuje koristiti termin *balonski kredit* jer je takva konstrukcija u skladu s hrvatskom morfologijom, a time i s četvrtim terminološkim načelom prema kojemu se odabire ona istovrijednica koja je usklađena s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika, dok je imenička konstrukcija *balon kredit*, u kojoj je *balon* zapravo imenica u predatribuciji, preuzeta iz engleskog jezika i nije karakteristična za standardni hrvatski jezik. Istim načelom vođen je i odabir termina *holdinška tvrtka/holdinško poduzeće/holdinško društvo*, umjesto *holding tvrtka/holding poduzeće/holding društvo*. Budući da je izraz *holding* već prilično udomaćen termin i nije mu do danas pronađena adekvatna zamjena, u ovom se radu odlučuje za „manje zlo” pa taj termin nije preveden niti mu je tražena domaća istovrijednica. Istim principom vođen je i odabir termina *model skoriranja* kojemu se daje prioritet pred terminom *scoring model*.

4.2. Terminološka i semantička analiza rezultata

Glavni cilj analize bio je utvrditi razliku između broja prihvaćenih anglicizama i prihvaćenih hrvatskih istovrijednica u korpusu hrWaC i Eur-Lex korpusu kako bi se utvrdilo je li moguće naći adekvatnu zamjenu za anglicizam te postoji li razlika u prihvaćanju domaćih istovrijednica u tekstovima šire javnosti i pravnim tekstovima.

Analiza se sastojala od dvadeset pet sinonimnih parova ili nizova hrvatske financijske terminologije koji se sastoje od anglicizma i jedne ili više potvrđenih hrvatskih istovrijednica.

Analizom je ustanovljeno sljedeće:

- od ukupno dvadeset pet parova anglicizma i domaće istovrijednice, u korpusu HrWaC prevladao je anglicizam čak **osamnaest** puta, i to u sljedećim primjerima:

*backtesting**, *balonski kredit*, *benchmark**, *bridge loan*, *EBITDA*, *factoring*, *gearing*, *hair-cut*, *hedžing*, *holding društvo*, *outsourcing*, *offshore kompanija*, *rejting*, *retail klijenti*, *revolving kredit*, *scorecard*, *scoring model*, *watch lista*.

- hrvatska istovrijednica u korpusu hrWaC prevladala je u **samo pet slučajeva**:

kapitalni izdaci, *poslovni klijenti**, *neispunjenje obveza*, *financijska poluga*, *novčani tok*.

- u korpusu Eur-Lex anglicizam je prevladao u sljedećih **četrnaest slučajeva**:
balonski kredit, benchmark, kolateral, EBITDA, faktoring, gearing, hair-cut, hedging, holding društvo, offshore poduzeće, rejting, revolving kredit, scorecard, scoring model.*
- dok je hrvatska istovrijednica u korpusu Eur-Lex jpronađena u sljedećih **devet slučajeva**:
retroaktivno testiranje, kredit za premošćivanje, kapitalni izdaci, novčani tok, poslovni klijenti, neispunjenje obveza, otkup potraživanja, vanjsko pružanje usluga, popis praćenja.

Analiza je pokazala očekivane rezultate – veći je broj anglicizama u korpusu hrWaC nego u korpusu Eur-Lex, a broj potvrđenih anglicizama u odnosu na hrvatske istovrijednice je vrlo visok. Glavni problem koji je uočen pri pretrazi jest semantička nepodudarnost između anglicizma i hrvatskih istovrijednica pa se nameće pretpostavka da je u većini slučajeva upravo ta nepodudarnost razlog odabiru anglicizma. Naime, predložene hrvatske istovrijednice najčešće nisu dovoljno specijalizirane da bi se ponašale kao termini za razliku od anglicizma koji je preuzet u hrvatski jezik u samo jednom od svojih značenja. Primjeri semantičke nepodudarnosti su sljedeći:

- *backtesting* – sve domaće istovrijednice koje su pronađene su preopćenite jer mogu označavati vrlo široku primjenu testiranja, za razliku od termina *backtesting* koji označava proces procjene vezane uz mjerenja rizika;
- *benchmark* – isto kao i prethodni primjer, sve domaće istovrijednice su preopćenite i imaju puno širu ekstenziju od anglicizma;
- *bullet otplata* – ovaj primjer nije pronađen u korpusu Eur-Lex. U korpusu hrWaC nađen je samo jedan primjer, a njegova istovrijednica *jednokratna otplata* pronađena je 51 put. Međutim, bitno je napomenuti da je domaći termin puno širega ekstenziteta te može označavati jednokratnu otplatu bilo koje vrste i po bilo kojim uvjetima, za razliku od *bullet otplate* koja se odnosi na otplatu cijelog kreditu na kraju perioda otplate, po isteku ugovora;
- *korporativni klijenti* – u oba korpusa više je domaćih varijanti – *poslovni klijenti*, međutim, ta se dva značenja ne preklapaju u potpunosti. Korporativni klijenti označavaju klijente koji su velika poduzeća, za razliku od termina *poslovni klijenti* koji označavaju i klijente koji pripadaju segmentu malog poduzetništva;
- *neispunjenje obveza* – ovaj termin je pronađen više puta nego anglicizam *default*, međutim i ovdje se radi o semantičkoj nepodudarnosti. Naime, termin *default* označava

neispunjenje obveza plaćanja, dakle, vezano isključivo uz klijente banke koji ne podmiruju dugove, dok se termin *neispunjenje obveza* može odnositi na obveze koje nisu financijske prirode;

- *hair-cut* – domaća varijanta *korektivni faktor* također se pokazao kao semantički širi termin;
- *hedging* – domaća varijanta *osiguranje od rizika* je preopćenita; *rejting* – radi se o obrnutom slučaju gdje domaća istovrijednica *ocjena kreditne sposobnosti* ima uže, specijaliziranije značenje od anglicizma koji se proširio i u ostale kontekste;
- *scorecard* – sve domaće varijante su također preopćenite.

Ustanovljen je, dakle, veći broj semantičkih nepodudarnosti između anglicizma i domaće istovrijednice. U najvećem broju slučajeva anglicizam je specijaliziraniji i funkcionira kao termin za razliku od domaće varijante koja lišena konteksta ne funkcionira kao termin, već je potreban kontekst kako bi aktualizirao specijalno značenje. Zato se događa da su anglicizam i domaća varijanta u nekim kontekstima međusobno zamjenjivi, dok u drugima nisu. Ovo zapažanje bilo je motivacijadetaljnijim istraživanjima sinonimije koja su predstavljena u poglavlju broj 6.

4.3. Terminološka načela i njihova primjena pri odabiru preporučenog naziva

1. **Domaće riječi imaju prednost pred stranima.** Tamo gdje je to bilo moguće primijenjeno je prvo terminološko načelo, odnosno naći domaću istovrijednicu koja nije preduga, odnosno nije sastavljena od više od tri leksema, koja je jasna, ima dobru derivativnu mogućnost i dobro je uklopljena u pojmovni sustav. To je bilo moguće u sljedećim slučajevima:

Tablica 12. Primjeri za terminološko načelo br. 1

ENGLISKI NAZIV	POTVRĐENI HRVATSKI NAZIV	PREPORUČENI NAZIV
backtesting	backtesting povijesno testiranje provjeravanje testiranje unazad	retroaktivno testiranje

	<p>naknadno testiranje</p> <p>retroaktivno testiranje</p> <p>retroaktivno ispitivanje</p> <p>retrospektivno testiranje</p>	
bridge loan	<p>bridge loan</p> <p>bridge kredit</p> <p>kredit za premošćivanje</p>	kredit za premošćivanje
capex (capital expenditures)	<p>capex</p> <p>kapitalni troškovi</p> <p>kapitalni izdaci</p>	kapitalni izdaci
cash flow	<p>cash flow</p> <p>novčani tijek</p> <p>novčani tok</p>	novčani tijek
default	<p>default</p> <p>neispunjenje obveza</p> <p>neplaćanje</p> <p>neurednost u podmirenju obveza</p>	neispunjenje obveza
leverage	<p>leverage</p> <p>financijska poluga</p> <p>stupanj zaduženosti</p>	financijska poluga
retail clients	<p>retail klijenti</p> <p>klijenti – fizičke osobe</p> <p>građanstvo</p>	građanstvo
watch list	<p>watch lista</p> <p>lista praćenja</p> <p>lista promatranja</p>	popis praćenja

	popis praćenja	
	popis promatranja	

- Termin *default* je u općem jeziku višeznačan, no u financijskoj terminologiji ima jedinstveno značenje, a odnosi se na neplaćanje kreditnih obveza prema Banci. U financijskom žargonu uporaba termina *default* puno je češća od termina *neispunjenje obveza*, pa su čak i nastale izvedenice, kao što je glagol *defaultirati* te pridjev *defaultirani klijenti*. Ipak, ako postoji mogućnost adekvatne zamjene, a u ovom slučaju postoji, uputno je dati toj zamjeni prioritet u financijskom nazivlju. Tako *defaultirani klijenti* mogu biti nazvani *neurednim klijentima*, a *defaultirati* se može također izraziti pomoći konstrukcije *postati neuredan (klijent)* dok *defaultirana potraživanja* mogu biti *neplaćena potraživanja* ili *neuredna potraživanja*. Sami termin *default* ponekad je moguće prevesti jednostavno *neplaćanje*. Problem ovog naziva nalazi se i kod kratice LGD (gubitak u slučaju neplaćanja/gubitak u slučaju *defaulta*, gubitak u slučaju neispunjenja obveza, gubitak u slučaju neurednosti u podmirivanju obveza, itd.), no u ovom se slučaju odabir vodio trećim načelom te je odabrana kratica, a slučaju opisnog naziva uz kraticu odlučuje se za *gubitak u slučaju neplaćanja*.
- Termin *watch lista* ionako se sastoji od dva leksema, kao i hrvatska istovrijednica, stoga nema razloga zašto se hrvatski naziv ne bi upotrebljavao umjesto engleskoga. Isto vrijedi i za termine *novčani tijek*, *kapitalni izdaci*...
- Termin *leverage* i *bridge loan* u engleskom jeziku nastali su kao posljedica metaforizacije, a u hrvatskom su termini *financijska poluga* i *kredit za premošćivanje* nastali kao posljedica doslovnog prijevoda s engleskog jezika. Dakle, nije došlo do postupka metaforizacije u hrvatskom jeziku već u engleskom, ali pronađene su dobre domaće zamjene i stoga se ovdje domaći termini smatraju potpuno adekvatnima i usklađenima s pojmovnim sustavom.
- Prednost domaćim inačicama dana je pri odabiru naziva *retroaktivno testiranje* pored naziva *backtesting*, te *građanstvo* pored termina *retail klijenti*.
- Anglicizmi se preporučuju u sljedećim slučajevima: *hair-cut* umjesto *korektivni faktor*; *bullet otplata* umjesto *jednokratna otplata*; *hedžing* umjesto *premošćivanje rizika*, *benchmark* umjesto *referentna vrijednost*, *gearing* umjesto *koeficijent vlastitoga financiranja*. Naime, u ovim se slučajevima značenjski potencijal anglicizma i domaće inačice ne podudaraju. Anglicizam je u originalu poliseman, stoga ga nije moguće prevesti jedinstvenim terminom u hrvatskom jeziku, čak ni

usprkos spretno složenim sintagmama. Polisemija anglicizma uzrok je nastanku sinonimnoga niza u hrvatskome jeziku, stoga dolazi do zbunjujućih situacija, odnosno nedosljednoga prevođenja engleskoga termina koji je u nekoliko različitih dokumenata preveden različitim sintagmama, ovisno o tome koja se značenjska nijansa stavlja u prvi plan. Primjerice, za termin *hedging* pronalaze se prijevodi *osiguranje od rizika, zaštita pozicija te premošćivanje rizika*; za termin *benchmark* pronalaze se *referentna vrijednost, ogledno ispitivanje te vrednovanje*; termin *retail klijenti* se, ovisno o kontekstu, ponekad odnosi na *male ulagatelje*, ponekad na klijente koji su *fizičke osobe* ili klijente koji pripadaju *građanstvu* za razliku od poslovnih klijenata. Isto tako, uzme li se u obzir statistika i broj pojavnica anglicizama i domaćih inačica u jednom i drugom korpusu, uviđa se da se puno veći broj anglicizama pojavljuje u korpusu hrWaC nego u korpusu Eur-Lex jer se u administrativnom stilu nastoje upotrijebljivati hrvatske inačice, međutim, koja će se inačica upotrijebiti ovisi o kontekstu i samom prevoditelju. *Bullet otplata* ne podudara se u potpunosti s *jednokratnom otplatom*. Ovdje je slučaj obrnut – domaća inačica ima proširenije značenje od anglicizma jer se *bullet otplata*, osim što je jednokratna, otplaćuje na kraju perioda otplate.

- 2. Nazivi latinskog i grčkog podrijetla imaju prednost pred nazivima iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga.** Iako ni internacionalizam nije najbolje rješenje, smatra se boljim rješenjem od anglicizma, prvenstveno jer su internacionalizmi usklađeni s hrvatskim fonološkim i morfološkim sustavom, ponajprije zbog sufiksa za koje već postoje modeli zamjene u hrvatskome za razliku od novijih engleskih sufiksa. Ovo je načelo primijenjeno na sljedeća tri slučaja:

Tablica 13. Primjeri za terminološko načelo br. 2

ENGLESKI NAZIV	POTVRĐENI HRVATSKI NAZIV	PREPORUČENI NAZIV
corporate clients	corporate klijenti korporativni klijenti klijenti – pravne osobe	korporativni klijenti
bullet repayment	bullet otplata	otplata in fine

	jednokratna otplata otplata in fine	
outsourcing	outsourcing, eksternalizacija, premještanje poslova van tvrtke	eksternalizacija

- 3. Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim.** Ovo načelo vrlo često je oprečno s prvim terminološkim načelom, jer je uglavnom upravo strana riječ ta koja je rasprostranjenija i prihvatljivija od domaće. Stoga se kod nekih naziva odlučuje da bi preporučeni naziv trebao biti anglicizam, a ne domaća riječ, što je objašnjeno kod opisa prvoga načela.

Tablica 14.. Primjeri za terminološko načelo br. 3

ENGLESKI NAZIV	POTVRĐENI HRVATSKI NAZIV	PREPORUČENI NAZIV
balloon loan	balon kredit balonski kredit kredit s balonskom otplatom	balonski kredit
haircut	korektivni faktor	haircut
holding (company)	holding društvo/tvrtka/poduzeće holdinška tvrtka	holdinška tvrtka
offshore company	offshore kompanija/tvrtka/poduzeće/dr uštvo izvanteritorijalna tvrtka/poduzeće...	offshore poduzeće
rating	rejting ocjena kreditne sposobnosti	rejting

revolving loan	revolving kredit kredit s automatskim obnavljanjem	revolving kredit
scorecard	bodovna kartica sustav bodovanja model bodovanja model procjene pokazatelji uspješnosti	scorecard

- Odabran je, dakle, naziv *balonski kredit* koji niti nema domaću adekvatnu zamjenu, zatim termin *revolving kredit* umjesto domaćeg termina *kredit s automatskim obnavljanjem*, termin *holdinška tvrtka* koji također nema adekvatnu zamjenu u hrvatskom jeziku, te termin *leasing* pored termina *najam*, jer se ovdje ipak drži da su se ti nazivi već toliko udomaćili u hrvatskom jeziku da bi njihova promjena stvarala probleme. Hrvatske nazive uglavnom se navodi uz anglicizme u objasnidbenom kontekstu.
- Termin *leasing* toliko je proširen u hrvatskom jeziku da je prekasno uvesti hrvatsku zamjenu, unatoč tome što postoji sasvim zadovoljavajuća hrvatska riječ koja je dovoljno kratka, od koje je moguće tvoriti izvedenice – leksem *najam*. Postavlja se pitanje zašto od samog početka uporabe naziva *leasing* u hrvatskom jeziku riječ *najam* nije uspjela zamijeniti *leasing*. Vjerojetno je tomu kriva nedovoljno razvijena svijest o terminologizaciji u hrvatskome jeziku (više u odjeljku 5.6.).
- Ostale anglicizmi odabrani su jer nema adekvatne domaće zamjene: *bullet otplata*, *scorecard*, *haircut*, itd.
- Kratice koje nastaju povezivanjem početnih slova riječi višechlanog pojma nastale su u engleskom jeziku te u pravilu kao takve ne bi trebale biti preuzete u hrvatski jezik jer nisu hrvatske kratice niti su nastale hrvatskom tvorbom. Međutim, kratica EBITDA preuzeta je u hrvatski jezik, kao i druge kratice koje trenutno nisu prikazane u Tablici 3. U financijskom nazivlju kratice su vrlo česte, a najčešće označavaju različite formule ili omjere koji se koriste pri izračunu pokazatelja tvrtke kao što su pokazatelji likvidnosti, solventnosti, itd. Hrvatski jezik trebao bi stvoriti svoje kratice hrvatskom tvorbom po uzoru na engleski model, no to bi moglo stvoriti pomutnju među analitičarima. Jer, kako za sve ostale jedinice postoji međunarodni

sustav mjernih jedinica čija je uporaba zakonski propisana u gotovo svim državama upravo kako ne bi došlo do zabune pri izračunima, tako bi i ove jedinice odnosno nazivi koeficijenata trebali na svim jezicima biti univerzalni. Isti princip primijenjen je pri odabiru međunarodno poznate kratice LGD (gubitak u slučaju neplaćanja). U hrvatskom jeziku niti opisni naziv nije predložen, stoga nije moguće ni stvoriti kraticu.

- 4. Naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika.** Stoga, u slučajevima u kojima je bila nužna odluka između engleskih i hrvatskih dvočlanih konstrukcija odlučuje se ipak za konstrukcije koje su u skladu s hrvatskom morfološkom tvorbom.

Tablica 15. Primjeri za terminološko načelo br. 4

ENGLESKI NAZIV	POTVRĐENI HRVATSKI NAZIV	PREPORUČENI NAZIV
balloon loan	balon kredit balonski kredit kredit s balonskom otplatom	balonski kredit
factoring	factoring	faktoriranje
holding (company)	holding društvo/tvrtka/poduzeće holdinška tvrtka	holdinška tvrtka

- Termin *faktoriranje* u hrvatskom jeziku ne postoji već je ovaj anglicizam preuzet u osnovnom morfološkom obliku, ali ortografski adaptiran. Međutim, ne vidi se nikakva prepreka uvođenju termina *faktoriranje* koji je morfološki usklađen s hrvatskim pravilima.
- Odabren je termin *holdinška tvrtka* pored termina *holding tvrtka* jer potonja konstrukcija nije u skladu s pravilima slaganja hrvatskih sintagmi. Više o ovoj konstrukciji imenica u N + imenica u N u odjeljku 5.1.

- 5. Kraći nazivi imaju prednost pred duljim nazivom.**

Tablica 16. Primjeri za terminološko načelo br. 5

ENGLISKI NAZIV	POTVRĐENI HRVATSKI NAZIV	PREPORUČENI NAZIV
bullet kredit	kredit s jednoktantom otplatom na kraju perioda	bullet kredit
haircut	korektivni faktor	haircut
rating	rejting ocjena kreditne sposobnosti	rejting
revolving loan	revolving kredit kredit s automatskim obnavljanjem	revolving kredit
scorecard	bodovna kartica, sustav bodovanja, model bodovanja, itd.	scorecard

- Ovo terminološko načelo najčešće se kosi s prvim terminološkim načelom jer je upravo anglicizam obično kraći termin od domaće istovrijednice. Stoga se ovdje odlučuje za nazive *rejting* pored *naziva ocjena kreditne sposobnosti* (ovaj se termin preferira i zbog toga što udovoljava trećem načelu). Zbog istog razloga odabran je termin *revolving kredit* umjesto termina *kredit s automatskim obnavljanjem*. Ispunjenje ovog načela najčešće vodi i ispunjenju sljedećeg, šestog načela jer je od jednočlanih termina obično lakše tvoriti izvedenice.

6. Naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice. Nije dovoljno naći adekvatnu domaću zamjenu za određeni termin, ako nije pronađena i zamjenu za njegove izvedenice. Ako se domaća istovrijednica nalazi u jednom morfološkom obliku, a anglicizam u drugom, time se narušava terminološka dosljednost¹⁴⁹ i stvaraju problemi u standardizaciji.

¹⁴⁹ Terminološka dosljednost odnosi se na dosljednost u upotrebljavanju uvijek istog oblika termina za određeni pojam.

- 7. Treba izbjegavati da naziv unutar istog terminološkog sustava ima više značenja.** Dakle, treba izbjegavati polisemiju. Naime, većina analiziranih leksema jest polisemična u općem vokabularu, ali ne i u domeni financija. Ipak, pronađeni su i primjeri koji mogu biti polisemični u domeni financija, i to pretežito kod hrvatskih istovrijednica koje imaju šire značenje nego anglicizam. Primjeri za koje je ustanovljena polisemija unutar struke su: *retroaktivno testiranje*, *referentna vrijednost*, *neispunjenje obveza*, *korektivni faktor*. Naime, nije sigurno radi li se ovdje zapravo o polisemiji jer navedeni primjeri ne funkcioniraju kao termini imajući preopćenito značenje, no činjenica jest da su u rječnicima predloženi kao ekvivalenti anglicizmu koji jest termin. Ovakvo zapažanje vodi detaljnijem istraživanju problema polisemije, što će biti obrađeno u sljedećem poglavlju.
- 8. Nazive se ne smije bez valjana razloga mijenjati.** Stoga, ako je neki naziv općeprihvaćen, bez obzira što se možda ne podudara s ostalim terminološkim načelima, kasno je za retroaktivno djelovanje. Primjerice, uzme li se za primjer termin *revolving kredit* koji se po mnogočemu ne podudara s terminološkim načelima (strani izraz, morfološka struktura) i pokuša li ga se zamijeniti, primjerice, izrazom *obnavljajući kredit* izazvat će se pomutnju. Stoga se treba dosljedno pridržavati već postojećih odabira.
- 9. Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnom sustavu**

Tablica 17. Primjeri za terminološko načelo br. 9

ENGLISKI NAZIV	POTVRĐENI HRVATSKI NAZIV	PREPORUČENI NAZIV
cash flow	cash flow novčani tijek novčani tok	novčani tijek

	likvidnost	
backtesting	backtesting povijesno testiranje provjeravanje testiranje unazad naknadno testiranje retroaktivno testiranje	retroaktivno testiranje

- Kod odabira naziva *novčani tijek*, osim što se poštivano prvo načelo, bilo je potrebno odabrati i naziv među domaćim istovrijednicama. Ovdje se smatra da je primjereniji izraz *novčani tijek* od termina *novčani tok*, a detalji su pojašnjeni pod odjeljkom lažni sinonimi i bliskoznačnice.
- Termin *retroaktivno testiranje* odabran je jer se u ovom radu drži da najbolje odgovara pojmu kojeg označava.

4.4. Problemi uočeni pri terminološkoj obradi hrvatskog financijskog nazivlja

Kako je već navedeno u teorijskom dijelu u potpoglavlju 3.2., problemi će se podijeliti na dvije skupine:

- problemi vezani uz nastanak ili neodrživost hrvatskoga naziva;
- problemi vezani uz usustavljanje odnosno standardizaciju nazivlja.

Problemi koji pripadaju prvoj skupini su: nedovoljna sklonost hrvatskog jezika metaforizaciji u terminologiji, neekonomičnost hrvatskih istovrijednica, nedovoljna otvorenost prema procesu terminologizacije te tvorbenne mogućnosti anglicizama veće od tvorbenih mogućnosti domaćih istovrijednica. Sinonimi u nazivlju i nepodudarnost anglicizma i domaće istovrijednice problemi su koji pripadaju drugoj skupini, a jedni i drugi detaljnije se analiziraju u sljedećim potpoglavljima.

4.4.1. Nedovoljna sklonost hrvatskog jezika metaforizaciji u terminologiji

Kako to navodi Branka Drljača-Margić (2011: 60): „[...] čini se da je engleski jezik skloniji metafori i igri riječima pri stvaranju neologizama nego što je to hrvatski jezik”. Upravo zbog toga je engleski jezik naširoko prihvaćen jer je kreativan i produktivan. Zasigurno bi bilo puno manje problema u pronalaženju adekvatne zamjene za anglicizam u hrvatskom jeziku kada bi i naš jezik bio otvoreniji slikovitosti i metaforama. To se može vidjeti na primjeru engleskog termina *bullet loan*. *Bullet loan* je kredit s jednokratnom otplatom na kraju perioda, što bi se slikovito moglo poistovjetiti s ispaljivanjem metka. U engleskom je vrlo lako pronađeno rješenje za imenovanje takve nove vrste kredita te su ga jednostavno nazvali *metak-kredit*. U hrvatskom jeziku takva bi konstrukcija najvjerojatnije izazvala zgražanje jezikoslovaca, a kako je domaći ekvivalent višечlani izraz, jedino rješenje jest preuzeti termin *bullet* i dobiti novi naziv *bullet kredit* koji neće izazvati ni približno negodovanje hrvatske javnosti kao što bi to izazvao termin **metak kredit*. Sličan problem nalazimo i kod engleskog termina *hair-cut* za koji je ponuđeno hrvatsko rješenje *korektivni faktor*, no za sada se u govoru među stručnjacima, a čak i u pismu češće upotrebljava termin *hair-cut*. U hrvatskome jeziku izraz *šišanje* zasigurno ne bi opstao.

Metafora je, doduše preuzeta iz engleskog jezika, prisutna i kod termina *balonska otplata*. Međutim, kako je balon, za razliku od *bullet*, hrvatski leksem (ne ulazeći u etimologiju leksema i njegovo podrijetlo jer čini dio hrvatskog leksičkog sustava), ovakva je metafora u hrvatskom jeziku prihvatljivija od pukog preuzimanja engleskog termina bez prevođenja. *Financijska poluga* također je posljedica metaforizacije u engleskom (*financial leverage*), a ne u hrvatskom jeziku.

Kredit za premošćivanje, prevedenica engleskog termina *bridge loan*, kao i prethodno spomenuti termini, posljedica je metaforizacije u engleskom jeziku, ali je prevedena na hrvatski jezik i stoga također prihvatljivija od, primjerice, izraza *bullet kredit*, odnosno od sirovih anglicizama, kako ih naziva Prčić (2005: 121-123).

4.4.2. Neekonomičnost hrvatskih istovrijednica

U engleskom jeziku uočen je veći broj jednorječnih termina nego u hrvatskom jeziku, što upućuje na to da je teško pronaći adekvatan hrvatski jednorječni termin u zamjenu za jednorječni anglicizam, već se najčešće novi engleski naziv prevodi kombinacijom dviju ili više riječi, ponekad i cijelom frazom. Primjerice, to je slučaj u sljedećim terminima:

default = *neispunjenje obveza*

gearing = *koeficijent financijske poluge*

bridge loan = kredit za premošćivanje

revolving loan = kredit s automatskim obnavljanjem.

4.4.3. Nedovoljna otvorenost prema procesu terminologizacije

Terminologizacija je „prijelaz riječi iz općeg u strukovni rječnik” (Hudeček, Mihaljević, 2011: 66). Postupak je to pri kojem se riječi općeg jezika pretvaraju u nazive i time se specijaliziraju – odnosno, njihovo značenje u kontekstu određene terminologije je suženo jer termin pokriva samo jednu značenjsku sastavnicu leksema. Pri tome terminologizirana riječ najčešće zadržava svoje općejezično značenje pa „[...] proces terminologizacije dovodi do višeznačnosti, ali takva višeznačnost nije opasna jer se uklanja u kontekstu” (Mihaljević, 2009: 113).

Najčešće se termini preuzimaju već gotovi iz klasičnih ili stranih jezika pa je na taj način proces terminologizacije u hrvatskom jeziku potpuno pasivan. Umjesto da stvara svoje termine, hrvatski jezik posuđuje termine koji su gotov proizvod terminologizacije u drugim jezicima (primjerice termini *default*, *haircut*, *bullet loan*, *spread*, itd.). Proces terminologizacije i metaforizacije u korpusu se preklapa pa se tako može ponovo spomenuti termin *poluga* koji je metafora, ali i leksem općeg jezika preuzet u stručnu terminologiju. Kao jedno od rješenja za stvaranje domaćih termina moglo bi biti upravo poboljšanje stupnja procesa terminologizacije i metaforizacije. Stoga se ovdje u potpunosti podupire Petijev stav prema kojem slijedi:

„Što je u kojem jeziku stupanj terminologizacije veći, taj jezik ima i razvijenije modele za spoznavanje zbilje, te umjesto da bude ovisan o uvozu terminologije, takav jezik svoju terminologiju može i izvoziti... Jedno je sigurno: koliko god može tko komu izvesti i prodati terminologiju, terminologizaciju ne može, jer je ona stvaralački proces u jeziku koji se ne može ni prodati ni kupiti.” (Peti, 1980-1981: 6)

4.4.4. Tvorbene mogućnosti anglicizama veće od tvorbenih mogućnosti domaćih istovrijednica

Svaki strani naziv ima više značenjskih sastavnica, stoga bi pri odabiru naziva u hrvatskom jeziku trebalo voditi računa o tome da taj naziv, ako je moguće, također pokriva iste značenjske sastavnice kao i izvorni naziv. Iako tome treba težiti, ponekad to nije moguće, a ponekad je moguće, ali se u tom slučaju najčešće pronađu nazivi koji su u hrvatskom jeziku višočlani, dok su izvornom jeziku, u ovom slučaju engleskom, jednočlani (npr. *bridge loan – kredit za premošćivanje*).

Pri odabiru naziva treba voditi računa o njegovim tvorbenim mogućnostima. Paradoks leži u tome što terminološka situacija posljednjih godina u Hrvatskoj pokazuje da je lakše tvoriti izvedenice od stranih nego od domaćih riječi. Primjerice, engleski naziv *default* koji pripada financijskoj terminologiji u hrvatskom jeziku preveden je kao *neispunjenje obveza*. Budući da je hrvatski naziv *predug*, od njega je teže tvoriti izvedenice, pa će se tako pribjeći radije izrazu *defaultirati* nego *ući u stanje neispunjenja obveza*.

4.4.5. Sinonimi u nazivlju

Ovaj problem pripada drugoj vrsti problema vezanih uz standardizaciju nazivlja. Pri sređivanju nazivlja struke prednost treba dati jednomu od istoznačnih naziva (pred ostalima), a među sinonimnim nazivima treba uspostaviti normativne odnose te odrediti koji je naziv preporučeni, koji dopušteni, koji zastarjeli, a koji nedopušteni. Da bi se uspostavili navedeni odnosi među istoznačnim nazivima, razrađena su osnovna terminološka načela koja nam omogućuju da se ne normira napamet, prema osobnom intuitivnom jezičnom osjećaju. Međutim, primjeri iz korpusa dokazuju da, kako bismo proveli terminološka načela, sinonimi bi se trebali značenjski u potpunosti preklapati. Tek tada s pravom možemo uspostaviti normativne odnose među njima. Može li se s pravom reći da je umjesto termina *retail klijenti* uputno upotrebljavati *građanstvo*, a ne *mali ulagatelji*? Odabir termina ovisi o kontekstu. Isto vrijedi za *otkup potraživanja* i *factoring*, pri čemu prvi termin nije adekvatna zamjena drugome već im se značenja samo djelomično preklapaju. Potpuna sinonimija, odnosno potpuno značenjsko preklapanje dviju jedinica, ne postoji ni u terminologiji niti u leksikologiji. Kada govore o sinonimima, Mihaljević i Halonja (2012: 75) navode da, ako su pravi sinonimi „[...] riječi koje se podudaraju i u značenju, ali i u uporabi, koje imaju isto i osnovno i izvedena značenja, istu priopćajnu i komunikacijsku uporabnu vrijednost”, tada „[...] standardnojezični nazivi i žargonizmi ne mogu biti pravi potpuni sinonimi”. Budući da takvih apsolutnih sinonima gotovo da i nema, sinonimima se „[...] u praktičnom radu smatraju riječi koje imaju isto osnovno (denotativno) značenje, tj. odnose se na isti pojam i na isti predmet u izvanjezičnoj stvarnosti” (ibid., str. 76). Čak i takvih sinonima gotovo da i nema, već u ovom slučaju svaki od sinonima ističe određene karakteristike pojma, što bi značilo da je sinonimija kognitivno uvjetovana, a o kognitivno uvjetovanoj sinonimiji više će govora biti u poglavlju 6.

4.4.6. Nepodudarnost anglicizma i domaće istovrijednice

Često se događa da anglicizam i domaća inačica nisu u potpunosti podudarne, što je viđeno u prethodnim poglavljima. Iako se u velikom broju slučajeva ta činjenica zanemaruje, može imati negativan utjecaj na kvalitetu prijevoda. Prema Antunović (2005, 25-37), nepodudarnost može biti:

- i. semantička – odnosno razlika u denotativnom značenju pri čemu autorica razlikuje parove koje odlikuje potpuna, te one koje odlikuje djelomična nepodudarnost. Upravo ova potonja, djelomična nepodudarnost, jest ono što je bitno u analizi vlastitog korpusa. Naime, kod djelomične nepodudarnosti anglicizam i domaća riječ pripadaju istom semantičkom polju no nisu potpuni sinonimi, pa postoje dvije vrste odnosa:
 - a) anglicizam ima šire značenje od domaće riječi pa između njih vlada hiperonimija: primjerice *default* i *neispunjenje obveza*;
 - b) anglicizam ima uže značenje od domaće riječi te između njih vlada hiponimija: primjerice *jednokratna otplata* i *bullet otplata*;
- ii. sintaktično-semantička nepodudarnost – svodi se na različit kolokacijski potencijal, odnosno riječi u paru razlikuju se po mogućnostima kombiniranja (npr. *business* i *posao* koji su ekvivalenti, međutim u kombinaciji s primjerice leksemom *ugovor* upotrijebit će se *poslovni ugovor*, a ne *business ugovor*);
- iii. pragmatička nepodudarnost – razlika se očituje u komunikacijskoj vrijednosti pri čemu odabrani ekvivalent nije nužno i pravi ekvivalent anglicizma, odnosno najčešće se anglicizam i domaća riječ razlikuju po frekvenciji uporabe, funkcionalnom stilu ili registru: primjerice *bridge loan* koji nalazimo u publicističkom stilu i *kredit za premošćivanje* koji nalazimo u administrativnom stilu.

Spomenute nepodudarnosti potrebno je uvažavati jer će u suprotnom biti smanjena kvaliteta prijevoda, istovjetnost izvornog i prevedenog teksta.

5. KORPUS - DRUGI DIO: PRIMJERI POLISEMIJE U FINANCIJSKOJ TERMINOLOGIJI HRVATSKOG JEZIKA

U teorijskom dijelu govorilo se o problemu polisemije u terminologiji općenito te su izneseni oprečni stavovi koje prema polisemiji imaju tradicionalna terminologija i suvremene teorije terminologije (komunikativna teorija, socioterminologija i sociokognitivna teorija). Osnovu istraživanja polisemije u ovom radu čine teorijske postavke Rite Temmerman i sociokognitivne teorije koja se temelji na otkrićima kognitivne lingvistike.

U prvom dijelu ovog poglavlja opisat će se vrste polisemije pronađene u primjerima i analizirati strukture polisemnih jedinica iz svih ustanovljenih skupina polisemije. Potom će se detaljnije analizirati struktura polisemnih jedinica financijske terminologije hrvatskoga jezika te prikazati imaju li one doista prototipno organiziranu strukturu i jesu li različita značenja polisemnih termina međusobno povezana. S tim u svezi ustanovit će se je li doista riječ o polisemiji ili o homonimiji te mogu li se različita značenja svrstati u različite taksonomske grane. U idućem dijelu prikazat će se kako su prototipne strukture istovremeno fleksibilne (dinamične) i stabilne te kako se njihov ekstenzitet širi procesom metaforizacije.

5.1. Strukture polisemnih jedinica u financijskoj terminologiji – analiza primjera

U ovom poglavlju prikazano je dvadesetak polisemnih jedinica¹⁵⁰ čija barem jedna značenjska nijansa pripada financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika.

Prema tradicionalnoj terminologiji, odnos između pojma i oznake trebao bi biti jednoznačan, međutim suvremene teorije terminologije (Cabré, 1999; Gaudin, 2003; Temmerman, 2000) ustanovile su i slažu se oko toga da u prirodnim jezicima to nije moguće. Sukladno tome, primjeri ovoga rada pokazuju da je i u financijskoj terminologiji polisemija itekako prisutna.

U Tablici 17. nalaze se primjeri polisemije u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika poredani abecednim redom:

Tablica 18. Primjeri polisemije u općem jeziku, u više struka te unutar jednog nazivlja

Ista je oznaka i naziv i riječ općeg jezika	Ista je oznaka naziv u više različitih struka	Ista je oznaka višeznačna unutar jednog nazivlja
--	--	---

¹⁵⁰ Koristi se izraz *jedinica* umjesto izraza *leksem* ili *termin* jer će se daljnjom analizom ustanoviti da su neke jedinice *polisemni leksemi*, a neke *polisemni termini*.

amortizacija	afilijacija	aprecijacija
bankrot	akcept	amortizacija
bilanca	amortizacija	bilanca
bojkot	arbitraža	deprecijacija
burza	booking	goodwill
(cjenovna) elastičnost	cesija	kliring
deprecijacija	default	spread
elastičnost (potražnje)	dionica	tranša
(financijska) poluga	(evergreen) kredit	
fluktuacija	konzalting	
garancija	retail klijent / retail trgovina	
insajder	skoriranje	
investicija		
kapital		
kolateral		
kredit		
(kreditni) rejting		
kontaminacija		
(novčani) tok/tijek		
obveznica		
portfelj		
špekulacija		

Kao što se može vidjeti iz tablice, primjeri polisemije pronađeni u financijskoj terminologiji podijeljeni su u tri osnovne skupine¹⁵¹:

5.1.1. Ista je oznaka i naziv i riječ općeg jezika (i termin i leksem)

Ovakvih je slučajeva u promatranom korpusu najviše, što je razumljivo uzmemo li u obzir da nazivi najčešće nastaju terminologizacijom i metaforizacijom. Analizirat će se sljedećih pet primjera¹⁵²:

¹⁵¹ Prema Lino (2006) polisemiju se može analizirati unutar pojedinih razina stručnog jezika, ali i usporedbom stručnog i općeg jezika.

¹⁵² Značenjske nijanse i definicije primjera preuzete su iz Hrvatskog enciklopedijskog rječnika.

5.1.1.1. (financijska) poluga

1.a. motka koja se jednim krajem stavlja pod neki predmet da bi se pokrenuo i velika sila savladala malom;

b. *fiz.* čvrsto tijelo koje se pod utjecajem sila može pokretati oko jedne osovine;

c. *tehn.* strojni klip koji pokreće kotač;

2. *pren.* pokretna sila, snaga [*poluga napretka*];

Δ **zlatna poluga** stalan oblik i veličina oblika u koji se izlijeva zlato.

U Hrvatskom enciklopedijskom rječniku značenje termina *poluga* u financijskoj terminologiji nije navedeno, ali pronađena je definicija u poslovnom rječniku¹⁵³, te ona u svom najkraćem obliku glasi: „odnos tuđega i vlastitog kapitala“. Leksem *poluga* koji u svom općenitom značenju označava konkretno tijelo koje bi, uz upotrebu manje sile trebalo proizvesti veliku, metaforizacijom i terminologizacijom postaje termin koji se, uz kvalifikator *financijska* koristi u financijskoj terminologiji da bi označio koncept koji na prvi mah nema nikakve poveznice s konceptom kojega je leksem *poluga* prvotno označavao. U sklopu ovog poglavlja analiza primjera temelji se na zaključcima da se u ovom slučaju radi o procesu terminologizacije i metaforizacije. Kognitivni mehanizmi koji su pridonijeli stvaranju termina od općenitog leksema objašnjeni su prethodno.

5.1.1.2. (kreditni) rejting

1. *m* ⟨N *mn* -nzi⟩ *term.* ugled, vjerodostojnost fizičke ili pravne osobe, ocjena koju uživaju u javnosti, ocjena kojom ih ljudi procjenjuju [*imati dobar rejting; uništiti rejting glupošću*]

2. kao prvi dio polusloženice, koji se vrednuje u bodovima i drugim sličnim jedinicama na temelju postignutih uspjeha, glasovanja publike i sl. [*rejting-bodovi; rejting-lista; rejting-pozicija*]

¹⁵³ Za potrebe ovog rada korišten je Massmedijin Poslovni rječnik.

3. Frazeologija: *podići sebi rejting* 1. podići veći broj jedinica kojima se rejting obračunava i izražava 2. *pren.* uspjeti podići reputaciju, poboljšati glas o sebi, postići dobru reklamu, *opr. spustiti (sebi) rejting*

Iz gornjih definicija može se vidjeti da je prototipno značenje leksema prošireno mehanizmom semantičke ekstenzije, stoga se on koristi kao termin *kreditni rejting* koji se u financijskoj terminologiji odnosi na ocjenu kreditne sposobnosti. I u ovom se slučaju radi o procesu terminologizacije. Zanimljivo je zamijetiti da se leksem *rejting* koristi također i u prenesenom značenju u smislu reputacije, stoga u tom slučaju podliježe i kognitivnom mehanizmu metaforizacije.

5.1.1.3. *bojkot*

1. čin moralne osude kojim se odbija suradnja s pojedincem, organizacijom, poduzećem ili državom, organizirano odbijanje suradnje u čemu, odbijanje sudjelovanja [*organizirati bojkot; provesti bojkot; vršiti/izvršiti bojkot*]; opstrukcija
2. *ekon.* prekid odnosa s određenom osobom, organizacijom, zemljom radi pritiska i iznuđivanja zahtijevanih ustupaka

I u ovom slučaju radi se o procesu semantičke ekstenzije kojom je jedinica *bojkot* u novim kontekstualnim okruženjima dobila novu značenjsku nijansu te je terminologiziran i postao terminom u financijskoj terminologiji.

5.1.1.4. *bankrot*

1. *ekon.* **a.** slom banke zbog nemogućnosti da isplati uloženi novac **b.** slom poduzeća ili druge organizacije zbog nesposobnosti da podmiri dospjele obveze; stečaj
2. *pren.* propast, pad, fijasko, slom [*doživjeti bankrot; dovesti do bankrota*]

U ovom slučaju, za razliku od prethodnih, radi se o obrnutom procesu gdje termin koji je prvotno pripadao financijskoj terminologiji i označavao propast banke ili drugog poduzeća, mehanizmom metaforizacije širi svoj značenjski potencijal te se determinologizirao i postao leksemom općeg jezika.

5.1.1.5. kredit

1. novac koji se nekome pozajmljuje pod ugovornim uvjetima [*kratkoročni kredit; beskamatni kredit*]
2. davanje robe ili novca na dug pod određenim uvjetima i uz garancije [*dati na kredit*]
3. *ekon.* u dvostrukom knjigovodstvu desna strana računa koja se otvara nekoj ustanovi ili osobi, a na koju se unose svote koje dolaze ili koje se pribrajaju k uplaćenim svotama ***Δ imati kredita (kod koga)*** imati ugled, što omogućava i neke stvari i postupke drugima neostvarive;
uživati kredit 1. poslovati s posuđenim novcem, s kreditom 2. *pren.* uživati (nečije) povjerenje, imati ugled, biti (po nečem) na cijeni

U ovom slučaju radi se, kao i u većini prethodnih slučajeva, o procesu terminologizacije i metaforizacije. Ono što je posebno zanimljivo kod ovog slučaja jest prenošenje prototipnog središta strukture, pri čemu je prototipno, središnje značenje glagola *credere* marginalizirano te prototip postaje periferno značenje.

U ostalim slučajevima jedinica koje su u isto vrijeme i termin i leksem u najvećem broju slučajeva radi se o procesu terminologizacije i mehanizmu metaforizacije.

5.1.2. Ista je oznaka termin u više različitih struka

Ovi su slučajevi nešto rjeđi, ali je također zabilježen velik broj termina koji su preuzeti iz financijske terminologije u terminologiju neke druge domene ili iz neke druge domene, npr. informatičke. Detaljnije će se analizirati sljedeća tri primjera:

5.1.2.1. default

1. *ekon.* neudovoljavanje obvezi, prestanak plaćanja, situacija u kojoj državna, javna ili privatna poduzeća izbjegavaju otvaranje formalnog stečaja ili moratorija
2. *inform.* stanje uređaja kakvo je zadano njim samim na početku rada prije uvođenja nekih promjena; polazno stanje, predstanje

U ovom slučaju jedinica *default* istovremeno je termin u financijskoj, kao i u informatičkoj terminologiji. Da bismo mogli odrediti je li naziv u jednoj struci nastao metaforizacijom naziva

u drugoj struci, potrebno je proučiti engleski etimološki rječnik jer je ovaj naziv preuzet iz engleskog jezika.¹⁵⁴

Leksem *default* u engleskom jeziku ima nekoliko značenja, od čega su u hrvatski preuzeta dva gore navedena. Kako u hrvatskom jeziku, tako je i u engleskome vrlo teško odrediti poveznicu između dvaju termina *default* koji pripadaju financijskoj i informatičkoj terminologiji. Ta su dva termina alfanumerički odvojena u leksikografskom opisu engleskog rječnika, odnosno smatra ih se homonimima. Dok je poveznicu između prvotnoga značenja *default* (od lat. *defallita* > franc. *defaute* = fault, defect, failure, culpability, lack, privation) i termina *default* u financijskoj terminologiji¹⁵⁵ (nezadovoljavanje obveza, prestanak plaćanja) moguće uočiti, poveznicu između prvotnoga značenja i informatičkog termina¹⁵⁶ *default* teško je ustanoviti jer je očito u određenom trenutku termin proširio svoje značenje pri čemu je došlo do pomaka prototipnog središta. U hrvatskom jeziku do višeznačnosti ovoga leksema došlo je uslijed posuđivanja polisemnoga engleskoga leksema i njegovih već gotovih značenja.

5.1.2.2. amortizacija

1. ekon. **a.** regulirano otpisivanje vrijednosti investirane imovine, smanjenje vrijednosti koje dolazi upotrebom **b.** nadoknada sredstava uložениh u proizvodnju ili u neko sl. poduzetništvo **c.** *pravn.* službeno poništenje vrijednosnog papira, njegovo proglašavanje nevažećim, ništetnim [*amortizacija čeka/mjenice; amortizacija obveznice; amortizacija zajma*]
2. ublažavanje snage udarca (pri kretanju vozila, u tučnjavi) ili posljedica nekog nepredviđenog događaja [*amortizacija posljedica ekonomske krize*]

U ovom slučaju financijski termin *amortizacija* primjer je terminologizacije i metaforizacije pri kojem je vidljiva poveznica između prvotnoga značenja i trenutnog značenja termina. Kako bi poveznica bila uočljiva, potrebno je dobro poznavati financijske termine kako bismo zaključili da se zapravo radi o ublažavanju razlike, odnosno smanjenju razlike uloženog i dobivenog kapitala. Termin se upotrebljava i u građevinarstvu gdje označava „smanjenje

¹⁵⁴ Konzultiran je online etimološki rječnik engleskog jezika <http://www.etymonline.com/index.php> te online rječnik engleskog jezika <http://www.oxforddictionaries.com/>.

¹⁵⁵ U financijskom smislu termin *default* prvi put je upotrijebljen 1858. g.

¹⁵⁶ U informatički je termin *default* prvi puta upotrijebljen 1966. godine. U tom smislu termin označava početnu, zadanu vrijednost postavki računalnoga programa ili uređaja. Odnosno, to je vrijednost koju program ili uređaj ima prije nego korisnik promjeni postavke. Ova upotreba zabilježena je u Oxford English Dictionary sredinom 1960-ih kao varijanta starijeg značenja „failure in performance“.

vrijednosti osnovnih sredstava koja služe u proizvodnji”¹⁵⁷. Leksem *amortizacija* stoga ima jednako značenje i u financijskoj i građevinarskoj terminologiji, a nastalo metaforizacijom prvotnoga značenja leksema. U automobilskoj industriji termin *amortizacija* koristi se u značenju najbližijem prvotnome značenju jer označava „ublažavanje udarca”.

5.1.2.3. *dionica*

1. vrijednosni papir koji predstavlja udio u osnovnom kapitalu poduzeća; akcija
2. dio, sektor ceste ili željezničke pruge između dva odredišta
3. dio u izvedbi muzičkog djela koji svira jedan instrument ili više instrumenata iste vrste

Kao što se može vidjeti, leksem *dionica* je istovremeno financijski termin, ali i termin u građevinarstvu, transportu i glazbi.¹⁵⁸ Svima je zajedničko porijeklo (od leksema *dio*) te svaki termin označava određeni dio cjeline. Međutim, u svom kontekstualnom okruženju imaju sasvim drukčija značenja vrlo specifična u određenoj struci. Stoga je upitno radi li se ovdje o homonimiji ili polisemiji. Ako uzmemo u obzir da je kod svih termina preuzeto prototipno značenje (dio cjeline) tada definitivno možemo reći da se radi o polisemiji. Međutim, pod utjecajem konteksta prototipno značenja slabi, a jačaju druga, nova periferna značenja uslijed čega se značenja dvaju ili više termina istih oznaka značajno razdvojilo, pa bi se s takvog gledišta moglo raditi o svojevrsnoj homonimiji¹⁵⁹.

U ovim slučajevima gdje je ista oznaka termin u više različiti struka možemo razlikovati sljedeće slučajeve:

- i. slučajeve naziva koji su zajednički u više srodnih struka kao npr. *amortizacija* (kao financijski i građevinarski termin) ili *dionica* (ako se tretira kao poliseman leksem);
- ii. slučajeve kad je naziv u jednoj struci nastao metaforizacijom naziva koji je postojao u kojoj drugoj struci, npr. *amortizacija* (kao termin iz automobilske industrije i financijski termin koji je nastao metaforizacijom prvotnoga značenja); i
- iii. slučajeve kad su nazivi nastali uslijed prevođenja stranih termina s bogatom polisemnom strukturom u engleskom jeziku (kao npr. *default*).

¹⁵⁷ Definicija preuzeta sa web stranica Struna.

¹⁵⁸ Značenja u ostalim strukama provjerena su na web stranici Strune <http://struna.ihjj.hr/>.

¹⁵⁹ S obzirom na različite pristupe homonimiji, hoće li se termin tretirati kao poliseman ili homoniman ovisi o vlastitom teorijskom izboru. Kako se ovaj rad vodi postavkama kognitivne lingvistike, ovdje se smatra da ovom slučaju nije riječ o homonimiji sve dok postoji poveznica s prototipom, no prema Hudeček, Mihaljevič (2009) i Nahod (2011) ovaj primjer pripada homonimiji.

5.1.3. Termin je višeznačan u istoj struci

Slučajevi kada je termin višeznačan unutar jedne domene, odnosno struke, u praksi predstavljaju najveći problem. Kada naziv pripada struci i općem jeziku ili više nego jednoj struci, vrlo je lako na osnovu konteksta odabrati pravo značenje jedinice. Primjerice, ako pri prevođenju naiđemo na rečenicu:

(24) *I would like to book a room for 2.*

u rečenici, na osnovu indikatora, a u ovom slučaju kolokacija, zaključujemo da se radi o rezervaciji sobe. Ako, s druge strane, naiđemo na rečenicu ovoga tipa:

(25) *The amount of 50 00 HRK was booked in favour of client's account.*¹⁶⁰

na osnovu indikatora¹⁶¹ *client* i *account* zaključujemo da radi o rezervaciji iznosa na računu. Međutim, kada termin ima više značenja u istoj struci, potrebna je visoka razina specijalističkog znanja kako bi se odredilo pravo značenje. Iako neke suvremene teorije predlažu da se u leksikografskoj obradi ovaj problem riješi na način da se termini tretiraju kao homonimi, to i dalje ne donosi rješenje u praksi – i dalje postoji nedoumica koje značenje odabrati. Primjerice, *kliring* ima nekoliko različitih značenja u istoj struci:

5.1.3.1. *kliring*

ekon.

1. proces prebijanja potraživanja i dugovanja unutar bankarskoga ili financijskog sustava razmjennom čekova, mjenica i drugih instrumenata plaćanja
2. u međunarodnim odnosima oblik bilateralnog trgovinskog sporazuma po kojem uvozno-izvozne poslove obračunavaju i plaćaju središnje banke
3. prebijanje (izmirivanje) međusobnih dugovanja različitim tehnikama i preko posebnih ustanova

¹⁶⁰ Primjeri preuzeti iz vlastitog korpusa.

¹⁶¹ O indikatorima je bilo riječi u potpoglavlju 2.5.3.

Budući da su sva značenja preuzeta posuđivanjem termina *clearing* iz engleskoga jezika u kojem on također ima sva navedena značenja (uz značenja u ostalim domenama), pri prevođenju na engleski jezik nećemo imati problema čak i ako ne razumijemo točno značenje termina. Međutim, ako je termin potrebno prevesti s hrvatskoga na neki drugi jezik koji nema tu istu posuđenicu, poznavanje tematike od ključne je važnosti.

(26) *Kompenzacija se provodi na temelju međusobno povezanih dugovanja i potraživanja sudionika u kompenzaciji, a kompenzacijski kliring na temelju međusobno povezanih dugovanja i potraživanja sudionika i na temelju dodatnih novčanih sredstava.*¹⁶²

Na osnovu indikatora kao što su u ovom slučaju „međusobno povezana dugovanja i potraživanja sudionika” možemo zaključiti da se kliring ovdje upotrebljava u svom prvom značenju – prebijanje međusobnih dugovanja razmjennom instrumenata plaćanja – iako bi i treće značenje vrlo lako moglo doći u obzir. Međutim, zbog nepostojanja indikatora da se radi o posebnim tehnikama i preko posebnih ustanova, uputno je držati se općenitijeg značenja.

5.1.3.2. *spread*

ekon. bank.

1. razlika između kupovne i prodajne cijene vrijednosnih papira
2. naknada za preuzimanje rizika plasmana emisije vrijednosnih papira

Ovaj slučaj također zahtijeva visoku razinu stručnog znanja.

(27) *Banke moraju raditi na smanjivanju svojih troškova . Razlika između aktivnih i pasivnih kamata je također visoka - sada je nešto ispod 10 posto. **Spread**, dakle, otvara bankama i te kako dobru mogućnost zarade.*¹⁶³

U ovom slučaju iz konteksta možemo vidjeti da se radi o razlici između aktivnih i pasivnih kamata. Takvog značenja termina *spread* nema navedenog u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku, kao ni u Poslovnom rječniku, stoga je kontekst ovdje od ključnoga značenja. Ovo je također jedan od primjera kako sintagmatsko okruženje može stvarati nove značenjske nijanse postojećeg termina.

¹⁶² Kontekst preuzet sa Hrvatskog nacionalnog korpusa http://filip.ffzg.hr/bonito2/run.cgi/first_form.

¹⁶³ Kontekst preuzet sa Hrvatskog nacionalnog korpusa, 10.12.2015.

Ova pojava da naziv ima više značenja unutar terminologije iste struke nastaje preuzimanjem stranih termina i njihovih značenjskih nijansi, prevođenjem sličnih stranih termina istim domaćim terminom ili promjenom značenja navedenog termina uslijed različitih sintagmatskih okruženja.

5.1.3.3. *goodwill*

1. dobar glas, čuvenost, reputacija koju je poduzeće steklo na tržištu, a koja se može vrednovati, odnosno položaj na tržištu koji može dovesti do očekivanog prometa i dobiti u predvidivoj budućnosti;
2. razlika između vrijednosti neke tvrtke na tržištu dionica u određenom vremenu i njezine računovodstveno utvrđene neto imovine.

Goodwill je prednost koja se temelji na ugledu i poslovnim vezama kao i vjerojatnosti da će postojeći klijenti nastaviti održavati poslovne odnose s poduzećem. *Goodwill* se odnosi na poduzeće, samostalnu pravnu osobu i uzima se u obzir prilikom prodaje udjela u društvu ili čitavog poduzeća. Tom prilikom se *goodwill* izražava u novčanoj vrijednosti i utječe na visinu naknade koja se plaća za prijenos dijela ili svih udjela. Ako je *goodwill* uključen u cijenu poduzeća, novi nositelj poduzeća može koristiti tvrtku poduzeća i ograničiti ranijeg nositelja poduzeća, odnosno članove u obraćanju ranijim klijentima i uporabi tvrtke.

Dakle, *goodwill* je dobra reputacija poduzeća u svom prvotnom značenju. Takva reputacija dovodi do povećanja visine razlike između vrijednosti tvrtke na tržištu dionica u određeno vrijeme i njezine računovodstveno utvrđene neto imovine. To je premija koju kupac nekog poduzeća mora platiti iznad neto imovine poduzeća zbog njegove reputacije na tržištu, marke, stručnosti menadžmenta i zaposlenih, te općeg *know-how*. Riječ je o „neopipljivoj”, dugoročnoj imovini poduzeća koja mu omogućuje da ostvaruje veći profit od normalnog ili klasične stope profita što ga ostvaruju druga poduzeća sličnog tipa. U ovom primjeru radi se također o prenošenju prototipnoga značenja prilikom čega drugo značenje nastaje kao posljedica prvoga.

(28) *Koncesija na Poljud, koja je potpisana na sljedećih 30 godina, po Prospektu preoblikovanja vrijedi još 29 milijuna eura. U tom nije spomenut i goodwill Hajduka - vrijednost branda kluba. Navodno, oglasni i medijski prostor Hajduka, po mišljenju medijskih stručnjaka, vrijedi 200 milijuna kuna godišnje, dok je vrijednost navijača neprocjenjiva. Razumljivo, jer kako izračunati koliko vrijedi lojalnost brandu.*

(29) *Amortizacija goodwilla ne priznaje se kao rashod pri utvrđivanju porezne osnovice, dok se poduzetnicima koji primjenjuju MSFI-e treba priznati kao rashod vrijednosno usklađenje*

goodwilla prema MSFI-u 3. Budući da se prema HSFI-u 2 Konsolidacija financijskih izvješća, t. 2.72. propisuje amortizacija goodwilla stečenog u poslovnom spajanju, priznaje li se to kao porezni rashod pri utvrđivanju osnovice poreza na dobitak?

Ovo su dva primjera iz kojih je prilično jasno razaznati o kojem se točno značenju riječi radi jer uz sebe imaju indikatore pomoću kojih to možemo otkriti: u prvom primjeru indikator je *Hajduk* (koji ovdje predstavlja ime tvrtke), zatim *vrijednost brenda*, *vrijednost lojalnosti* pa zaključujemo da se radi o reputaciji, dobrom glasu.

U drugom primjeru imamo indikatore *amortizacija*, *vrijednosno usklađenje*, *porezni rashod* koji upućuju da se radi o novčanoj vrijednosti, odnosno *goodwillu* koji je izražen u novčanoj vrijednosti.

5.1.3.4. *bilanca*

1. *ekon. procjena imovinskog stanja ili financijskog poslovanja, iskazuje se uspoređivanjem vrijednosti aktive i pasive [bilanca stanja]; bilans*
2. *ekon. shematski prikaz tog poslovanja za određeni period, završni račun [godišnja bilanca]*
3. *razg. konačan zbroj uspjeha i neuspjeha, krajnji ishod, svedeni računi u nastojanjima itd. [životna bilanca; svođenje bilance, term. a. pravljenje bilance (1) b. razg. konačan zaključak o obavljenom poslu, provedenoj politici]*

Sintagma

Δ platna bilanca term. odnos svih uvozno-izvoznih poslova i platnih operacija jedne države;
trgovinska bilanca term. odnos uvoza i izvoza neke države

U ovom primjeru vidimo da *bilanca* može označavati procjenu financijskog poslovanja, ali i shematski prikaz tog poslovanja. Bilanca podrazumijeva, dakle, i sam proces izrade procjene kao i konačni rezultat, odnosno račun. Značenje u ovim slučajevima otkrivamo pomoću kvalifikatora¹⁶⁴ u sintagmama (*bilanca stanja*, *godišnja bilanca*, *pravljenje* ili *izrada bilance*, *platna bilanca* i *trgovinska bilanca*). Također se radi o prijenosu prototipnoga značenja.

¹⁶⁴ O kvalifikatorima u sintagmama bilo je riječi u teorijskom dijelu, u potpoglavlju 3.2.5.

(30) *Iznimno od odredbe stavka 3. ovoga članka, mali poduzetnici dužni su sastavljati **bilancu**, račun dobiti i gubitka i bilješke uz financijske izvještaje. Za godišnje financijske izvještaje odgovorna je osoba ovlaštena za zastupanje poduzetnika.*

(31) *Godišnje financijske izvještaje čine: **bilanca**, račun dobiti i gubitka, izvještaj o novčanom tijeku, izvještaj o promjenama kapitala, bilješke uz financijske izvještaje.*

(32) *Ako se promatra **platna** bilanca Hrvatske, kriza je znatno poboljšala stanje u gospodarstvu što je šok. Naime, u 2008. godini povećali smo deficit na tekućem računu platne bilance s 31 na 18 milijardi kuna, a prošle godine na pet milijardi kuna.*

(33) *Ribarstvo je jedina grana u državi koja je lani povećala izvoz i to preko 10 posto. Povećana je i proizvodnja u svim segmentima te je ostvarena pozitivna vanjska **trgovinska** bilanca.*

5.1.3.5. amortizacija

1. ekon. a. regulirano otpisivanje vrijednosti investirane imovine, smanjenje vrijednosti koje dolazi upotrebom b. nadoknada sredstava uloženi u proizvodnju ili u neko sl. poduzetništvo c. *pravn.* službeno poništenje vrijednosnog papira, njegovo proglašavanje nevažećim, ništetnim [*amortizacija čeka/mjenice; amortizacija obveznice; amortizacija zajma*]
2. ublažavanje snage udarca (pri kretanju vozila, u tučnjavi) ili posljedica nekog nepredviđenog događaja [*amortizacija posljedica ekonomske krize*]

U financijskoj terminologiji amortizacija ima, dakle, sljedeća dva značenja: otpisivanje vrijednosti investirane imovine te nadoknada sredstava uloženi u proizvodnju.

U poslovnom rječniku pronađena su sljedeća četiri značenja:

1. u financijama se koristi za označavanje otplate dugova (amortizacija duga);
2. u mjeničnom pravu označava postupak poništenja mjenice na zahtjev vlasnika (ako je izgubljena);
3. amortizacija označava i gašenje vrijednosti nekih vrijednosnih papira (otplaćivanje);
4. u knjigovodstvu amortizacija je postupak postupnog umanjivanja vrijednosti imovine poduzeća (uz istovremeno prenošenje te vrijednosti na odgovarajuće potražne račune).

Od prethodna četiri značenja domeni financija pripadaju prvo, treće i četvrto. Termin amortizacija u financijskoj terminologiji ima, dakle, tri različita značenja. Kako bi se otkrilo jesu li ta značenja međusobno povezana, provjerena su značenja riječi *amortizirati*:

1. (što) ublažiti/ublažavati, smanjiti/smanjivati do nestajanja [*amortizirati udarac; amortizirati razarajući efekt inflacije*]
2. (se) isplatiti se, приходима покрити/покривати уложени новач [*ovaj se stroj brzo amortizirao*]

Prototipno značenje *amortizacije* jest smanjenje. Amortizacija duga jest zapravo smanjenje duga (postupak otplate duga tijekom kojega se dug smanjuje); amortizacija vrijednosnih papira je također smanjenje i to do ništetnosti, a amortizacija imovine jest smanjenje vrijednosti imovine. Prema tome, i u ovom primjeru radi se o prijenosu prototipnoga značenja.

(34) amortizacija duga:

Amortizacija duga (engl. loan amortization, loan redemption) označava postupak otplate duga i plaćanja pripadajućih kamata. Amortizacija dugova vrši se prema amortizacijskom planu koji je ugovoren prilikom samog uspostavljanja kreditnog odnosa.

(35) amortizacija vrijednosnih papira:

*Ponekad se povlačenje dionica naziva i amortizacijom, što ne treba prenositi u naše nazivlje, jer amortizacija označuje i poništenje dionica, tj. proglašavanje dionica nevažećim po propisima o **amortizaciji** vrijednosnih papira, pa bi u svezi s dionicama jedan termin označavao dvije različite stvari.*

(36) amortizacija osnovnih sredstava (fiksne imovine):

*Poslovni rashodi planirani u 2007. godini (materijalni troškovi, troškovi osoblja, **amortizacija**, vrijednosno usklađenje kratkotrajne imovine i ostali troškovi) manji su za 0,9 % od procijenjenih za 2006. godinu. U planu za 2007. godinu primijenjen je obračun s nižim stopama amortizacije odnosno dužim vijekom trajanja osnovnih sredstava.*

5.1.3.6. tranša

1. bank. obrok emisije vrijednosnih papira
2. plaćanje dijela dogovorene svote

3. vijenac na kovanom novcu s natpisom ili ukrasom

Kako je ovaj termin u hrvatski jezik došao iz francuskoga, pronađeno je značenje francuskoga termina *tranche*¹⁶⁵ koje je prvotno bilo „dio cjeline”. Zanimljivo je da se 1771. prvi put upotrebljava u smislu „serija brojeva”, što je značajno za naš slučaj. U francuskom jeziku nema specijalizirano značenje u financijskoj terminologiji, već je takvo značenje preuzeto u engleski, gdje *tranche* označava dio nekog financijskog dogovora (iznosa, kredita, itd.).

U hrvatskoj financijskoj terminologiji *tranša* predstavlja dio isplaćenog iznosa kredita.

(37) Revolving kredit (globalna linija) je okvir unutar kojeg klijent može koristiti sredstva odjednom, u sveukupnom odobrenom iznosu, ili višekratno u djelomičnim iznosima (tranšama). Kod ovakvih ugovora moguće je ponovno koristiti iskorištene i vraćene dijelove kredita do visine odobrenog iznosa.

Međutim, prilikom spajanja poduzeća u kojem je autorica ovoga rada do sada bila zaposlena s drugim poduzećem, primijećeno je da se u tom drugom poduzeću koristio izraz *tranša* u posve druge svrhe – naime, za njih je *tranša* broj ugovora o kreditu. Na prvi pogled nema nikakve poveznice s „našom” *tranšom*, no potrebno je pojasniti razlike u procesu ugovaranja kredita u jednom i drugom poduzeću.

Naime, u poduzeću u kojem je autorica do sada radila, prilikom sklapanja ugovora o kreditu, taj je kredit, odnosno ugovor, dobio svoju brojčanu oznaku po kojoj ga se moglo pratiti u sustavu. od početaka ugovaranja odnosa, preko isplate do zatvaranja kredita.

U drugom poduzeću to nije slučaj. Prilikom ugovaranja kredita kreditu je dodijeljena jedna šifra, prilikom kontrole i isplate druga šifra, po isplati treća šifra i tako se šifra promjeni nekoliko puta sve dok se kredit nalazi u sustavu. Oni su te šifre nazvali *tranšama* koje, dakle, označavaju etape kreditnoga procesa.

Shodno navedenome i u ovom slučaju možemo reći da se radi o polisemiji uslijed prijenosa prototipnoga značenja.

¹⁶⁵ Izvor: <http://www.cnrtl.fr/etymologie/tranche>.

5.1.3.7. *aprecijacija*

bank.

1. čin podizanja kupovne moći jedne valute i njezine cijene izražen omjerom prema drugoj valuti
2. porast vrijednosnih potraživanja, *opr.* [deprecijacija](#)

Termin je također preuzet iz francuskog jezika (a u francuski iz latinskoga) gdje je prvotno značenje povećanje vrijednosti. Godine 1832. prvi je put upotrijebljena kao porast novčane vrijednosti.

U *Hrvatskom poslovnom rječniku* pronađena su sljedeća dva značenja:

1. **Apresiasija** je porast vrijednosti novca; obično se upotrebljava prilikom promjena intervalutarne vrijednosti novca i označava porast vrijednosti jedne valute izražen njenim tečajem prema drugoj valuti.
2. **Apresiasija** je porast cijena određenih proizvoda ili usluga ili vrijednosti jedne valute u odnosu na druge valute. Antonim od [deprecijacija](#).

U domeni financija *aprecijacija* ima dva značenja: porast vrijednosti novca i porast cijena određenih proizvoda ili usluga. Ovdje također govorimo o prijenosu prototipnoga središta pri čemu je prototipno značenje *aprecijacije* *porast*.

(38) *Apresiasija* je porast vrijednosti novca:

*Babić tvrdi kako je veći problem moguće **aprecijacije** kune, koja ide na korist financijskog, a na štetu realnog sektora i izvoza. Rezultat aprecijacije je porast deficita u bilanci plaćanja i daljnje zaduživanje zemlje.*

(39) *Apresiasija* je porast cijena:

*Od 500 S P kompanija, samo njih 36 su u analiziranom periodu od dvadeset godina zapošljavale glavne izvršne direktore isključivo iz kruga već postojećih zaposlenika. Navedene kompanije su tijekom trajanja istraživanja prestigle druge kompanije na područjima povrata uloženog kapitala i investicija, prihoda i rasta dobiti, zaradi po dionici te **aprecijaciji** cijene dionica.*

U ovom primjeru bilo je lako razaznati o kojem se značenju radi jer imamo indikatore koji na to upućuju. U prvom primjeru imamo indikator *kuna* pa znamo da se radi o valuti, a u drugom primjeru imamo indikator *cijena dionica* pa vidimo da se radi o povećanju vrijednosti cijene proizvoda. Ovo je također jedan od primjera čija dva različita značenja nije moguće svrstati u različite domene ili taksonomske grane, već su indikatori ti koji upućuju na značenje termina.

5.1.3.8. *deprecijacija*

1. smanjivanje čega u vrijednosti ili u novcu [*deprecijacija cijena; deprecijacija potražnje*]
2. ekon. **a.** obezvredivanje novca koje se očituje padom kupovne moći i inflacijom **b.** pad cijene određene robe ili usluge izazvan rastom ponude, odnosno padom potražnje

U poslovnom rječniku pronađena su sljedeća značenja:

1. **Deprecijacija** (engl. *depreciation*, njem. *Abwertung, Währungsabwertung*), pad cijena određenih proizvoda ili usluga zbog različitih uzroka: znatno veća ponuda od potražnje. Također, pad vrijednosti jedne valute u odnosu na druge valute.
2. **Deprecijacija** (engl. *depreciation*, njem. *Geldentwertung, Geldverschlechterung*), obezvredjenje novca koje se očituje u padu kupovne moći novca na domaćem tržištu ili u padu vrijednosti neke valute na deviznom tržištu izraženom preko tečaja u drugoj valuti.

Deprecijacija je antonim prethodno analiziranoga termina *aprecijacija*. Dakle, ako je *aprecijacija* porast, tada je *deprecijacija* pad – pad cijena određenih proizvoda i usluga te pad vrijednosti valute.

(40) Deprecijacija je pad cijena određenih proizvoda:

Deprecijacija cijena najčešće je posljedica svjesnog djelovanja države mjerama ekonomske politike sa svrhom ostvarenja određenih ciljeva ekonomske politike. Deprecijacija cijena postiže se prije svega selektivnom poreznom politikom, davanjem subvencija, kreditno-monetarnim i drugim mjerama.

(41) Deprecijacija je pad vrijednosti novca:

*Slabljenje tečaja hrvatske kune, odnosno njena **deprecijacija**, imala bi nepovoljan utjecaj na poslovanje Banke s obzirom da bi se umanjila sposobnost otplate kredita od strane klijenata kao posljedica rasta kreditnih anuiteta.*

Kao i u prethodnom primjeru, također se radi o prijenosu prototipnoga značenja i o dvama značenjima koja ne se ne mogu razdijeliti u različite taksonomske grane, već njihovo značenje prepoznajemo na osnovu indikatora. U prvom primjeru indikator je *cijena*, a u drugome *kuna*.

Analizom polisemnih jedinica u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika ustanovljeno je da je najviše slučajeva u kojem je ista oznaka i termin i leksem, što se najčešće događa uslijed procesa terminologizacije i mehanizma metaforizacije. Nešto je rjeđi slučaj kada je ista oznaka termin u više različitih struka, što je najčešće rezultat metaforizacije termina jedne struke ili posuđivanja svih značenjskih nijansi stranog termina. Suprotno uvjerenjima tradicionalne terminologije da su termini unutar iste struke jednoznačni i da tome treba težiti, prikazano je da postoje polisemni termini u financijskoj terminologiji koji su najčešće rezultat preuzimanja stranog termina i njegovih značenjskih nijansi te proširenjem značenja uslijed novih sintagmatskih okruženja. U sljedećem potpoglavlju detaljnije će se analizirati polisemne strukture nekih od prethodno spomenutih analiziranih leksema.

5.2. Stabilnost, fleksibilnost i metaforizacija kao temeljna obilježja polisemnih struktura financijske terminologije - primjer *financijske poluge* i *bankrota*

5.2.1. (financijska) poluga

Termin je radi ilustracije analiziran u teorijskom dijelu, u potpoglavlju 3.2.2.

5.2.2. bankrot

Leksem *bankrot* za razliku od prethodno analiziranog leksema *poluga* prvotno je bio termin u bankarstvu i financijama i odnosio se na „slom banke ili poduzeća zbog nemogućnosti da podmiri svoje obveze“. To se značenje leksema u velikoj mjeri koristi i danas, međutim prvotno se značenje leksema proširilo pa se leksem više ne odnosi samo na slom banaka ili poduzeća,

već označava bilo kakvu vrstu sloma ili propasti, što može uključivati i osobe. Primjeri kontekstualnih okruženja leksema *bankrot*:

(42) *Tisućama građana prijete **bankrot** i oduzimanje imovine!* – gdje *bankrot* označava potrošnju svih sredstava građana;

(43) *Više od 40 simbola svjetskog avioprijevoza moralo je, zbog pada putničkog prometa nakon terorističkih napada na SAD, objaviti **bankrot**, što je zatvorilo više od 100.000 radnih mjesta* – gdje je *bankrot* upotrijebljen u svom prvotnom značenju, propast poduzeća;

(44) *Tuđman je doveo Hrvatsku pred **bankrot**: Njegovo tajkunsko gospodarstvo proizvelo je samo nezaposlenost* – gdje se *bankrot* širi na cijelu državu;

(45) *Dio opozicije i pojedinaca, čija je politika doživjela **bankrot**, ne želi priznati svoj fiasco, niti se mogu suočiti s činjenicom da za svoju politiku nisu dobili onakvu potporu kakvu su očekivali* – gdje se *bankrot* odnosi na neuspjeh;

(46) *Uz to, ta će sindikalna središnjica predložiti da se donese zakon kojim bi u praksu bila uvedena mogućnost da građanin koji se nađe u bezizlaznoj situaciji može proglasiti - osobni **bankrot*** – gdje *bankrot* označava financijsku propast pojedinca;

(47) *Kreativni **bankrot** hrvatskog filma: Svota kojom raspolaže Ministarstvo kulture za financiranje kinematografije u ovoj godini iznosi 30 milijuna kuna, a neisplaćeni dugovi projektima iz prošle godine iznose 29, 984.550 kuna. Može li se s 13.450 kuna snimiti 17 filmova koliko je planirano za iduće dvije godine?* gdje se *bankrot* odnosi na prestanak stvaranja novih filmova uslijed nedovoljno sredstava.

Navedeni primjeri potvrđuju da je termin *bankrot* determinologiziran i da se koristi u različitim distribucijskim domenama, a stupanjem u takve sintagme koje su manje tipične za njegovo prvotno značenje potvrđuje se radijalna struktura leksema.

Determinologizacijom i metaforizacijom leksem *bankrot* poprima nova značenja kao što su financijski neuspjeh, propast pojedinca, potrošnja svih sredstava, prestanak daljnjeg stvaranja, itd.

Može se zaključiti da sva nova značenja imaju zajednički dio – a to je *nestanak sredstava*. To je značenje stoga prototipno značenje leksema koje je mehanizmom metaforizacije

prošireno. *Nestanak sredstava* je, dakle, konceptualna poveznica preko koje su nova značenja leksema povezana s njegovim prvotnim značenjem. S obzirom da je prototipno središte ostalo isto unatoč novim kontekstualnim okruženjima, uočavamo stabilnost njegove strukture, ali upravo pojava u različitim kontekstualnim okruženjima istovremeno pokazuje i njezinu fleksibilnost kao i prototipnu prilagodljivost.

Analizom primjera *poluga*, *bankrot* ali i svih primjera iz prethodnog potpoglavlja ustanovljeno je da je moguće primijeniti načela sociokognitivne terminologije u proučavanju polisemije u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika. Za detaljniju analizu odabrane su tri jedinice koje ne odgovaraju tradicionalnom terminološkom shvaćanju jedinice, već su to kategorije koje imaju prototipno organiziranu strukturu. Analizom njihovih polisemnih struktura ustanovljeno je da su se nova značenja razvila oko prototipnog značenja leksema koje se kognitivnim mehanizmom metaforizacije proširilo i donijelo novu značenjsku nijansu. U prva dva primjera termina *bankrot* prototipno značenje termina odgovara prototipnom značenju leksema. U svim primjerima poveznica između prvotnoga značenja i novonastalih značenja je vidljiva, stoga možemo govoriti o stabilnoj strukturi polisemnih jedinica. Zaključuje se da nova značenja koja nastaju u novim netipičnim sintagmatskim okruženjima pokazuju fleksibilnost strukture jedinice uz istovremenu stabilnost pri procesu metaforizacije prototipnog značenja

6. KORPUS – TREĆI DIO: SINONIMIJA U FINANCIJSKOJ TERMINOLOGIJI HRVATSKOG JEZIKA

U poglavlju broj 3.3. predstavljen je teorijski okvir o sinonimiji u općem jeziku i jeziku struke. Izneseni su temeljni stavovi tradicionalne terminologije i suvremenih terminoloških teorija o sinonimiji u terminologiji, a u praktičnom dijelu rada prikazat će se vlastiti primjeri sinonima u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika.

U teorijskom dijelu orpimejreni su sinonimni parovi koji se sastoje od anglicizma i domaće istovrijednice, pri čemu jedna sastavnica sinonimnog para pripada administrativnom, a druga publicističkom funkcionalnom stilu hrvatskoga jezika.

U ovom poglavlju analizirat će se sinonimija pronađena u korpusu tekstova financijske terminologije s kognitivnog stajališta – sinonimiji će se pristupiti s aspekta stvarne uporabe jezika uzimajući u obzir da su jedinice prototipno strukturirane, dinamične i fleksibilne. Prilagodljivost jedinica novim kontekstualnim okruženjima uzrokuje semantičko proširenje, odnosno povećava stupanj polisemičnosti i sinonimičnosti jedinice. Svaki sinonim, odnosno terminološka varijanta, naglašava točno određene karakteristike jedinice pa se postavlja pitanje kognitivne motiviranosti pri odabiru određene varijante. Na vlastitim primjerima prikazat će se kognitivni faktori koji su utjecali na odabir određenog sinonima i time će se dokazati da veza između koncepta i termina nije isključivo arbitrarna.

Na temelju primjera termina *financijska poluga* i njegovih sinonima prikazat će se kako govornici konceptualiziraju i konstruiraju sinonime, odnosno kako i zašto upotrebljavaju dvije jezične jedinice kao sinonime te koji su mentalni procesi u to uključeni.

6.1. Korpusno- i kognitivnolingvistički pristup sinonimiji u financijskoj terminologiji hrvatskog jezika

Ovo potpoglavlje podijeljeno je na dva glavna dijela: kognitivni razlozi za denominativne varijante te konceptualizacija kao uzrok sinonimije.

U terorijskom dijelu govorilo se o kognitivnim faktorima pri odabiru terminoloških varijanta te je spomenuto kako termin *denominativna varijanta* predstavlja koncept širi od sinonimije – denominativne varijante odnose se i na formalne razlike između leksema, kao i na značenjske odnose koji se u lingvistici ne bi smatrali sinonimijom već bliskoznačnicama te hiponimijom ili hiperonimijom. Glavni kriterij za određivanje sinonimije je međusobna zamjenjivost u kontekstu, odnosno sinonimičnost.

Spomenuto je također kako postoje dvije osnovne razlike denominativnih varijanti s obzirom na kognitivne posljedice: one koje nemaju kognitivne posljedice, kao što su najčešće sinonimni parovi anglicizam - domaća istovrjednica gdje se oba termina odnose na isti koncept te denominativne varijante koje imaju kognitivne posljedice zbog nepodudaranja u semantičkoj ekstenziji, pri čemu jedan termin ističe jedne karakteristike koncepta, a drugi neke druge karakteristike tog istog koncepta. Primjeri za ove dvije skupine također su navedeni u teorijskom dijelu rada.

Pođemo li od pretpostavke da jedan termin, odnosno terminološka varijanta označava jedne karakteristike, a druga terminološka varijanta druge karakteristike istoga koncepta, tada je naš izbor jedne ili druge terminološke varijante kognitivno uvjetovan. U sljedećem potpoglavlju govorit će se upravo o kognitivnim razlozima za odabir određene terminološke varijante.

6.1.1. Kognitivni razlozi za denominativne varijante

Kao što je već spomenuto, postoje različite karakteristike koncepta koje se mogu istaknuti odabirom jednoga termina, odnosno terminološke varijante, što potvrđuje prototipnu i fleksibilnu strukturu takvih jedinica. U teorijskom dijelu naveden je primjer terminoloških varijanti *dužnik – korisnik – klijent* koje izražavaju isti koncept, ali u prvi plan stavljaju karakteristike relevantne za određeni kontekst.

Prema Fernandez-Silva, Freixa i Cabre (2012), kognitivni faktori koji utječu na odabir denominativne varijante su sljedeći:

- i. Domena koja određuje perspektivu;
- ii. Namjera koja nameće određeno stajalište;
- iii. Idealizirani kognitivni model unutar kojeg je koncept strukturiran.

Prema rezultatima korpusnog istraživanja ovoga rada, jedan faktor ne isključuje drugi, odnosno moguće je kod različitih varijanti pronaći višestruku motiviranost.

6.1.1.1. Domena

Terminološke varijante mogu se razlikovati s obzirom na domenu, pri čemu će se u kontekstu jedne domene u prvi plan staviti karakteristike vezane uz tu domenu, a u kontekstu neke druge domene karakteristike vezane uz tu drugu domenu. Isto tako može se raditi o istoj domeni, ali o različitoj visini specijaliziranosti, pa će u usko specijaliziranim tekstovima biti

upotrijebljen jedan termin, a u tekstovima općenitijega sadržaja drugi termin. U teorijskom dijelu naveden je jedan primjer terminoloških varijanti *financijska poluga – koeficijent financiranja*.

U daljnjem tekstu navode se sljedeći primjeri:

6.1.1.1.1. default – neispunjenje obveza

Tablica 19. Terminološke varijante default – neispunjenje obveza

definicija koncepta	Domena financija	
	Visoka specijaliziranost	Niža specijaliziranost
stanje uslijed neispunjenja obveza prema financijskoj instituciji (neplaćanje, nepodmirivanje dugova...)	default	status neispunjenja obveza

(48) Podrazumijeva li se da trgovačka društva koja imaju jamstvo države neće propasti s obzirom na to da bi to podrazumijevalo i **default** države? Pretpostavlja se aktiviranje jamstva tek nakon stupanja u **status neispunjavanja obveza** trgovačkog društva.

(49) Tablica CSV_CR_TO – stupac 11 – **default flow** – iskazujemo li izloženost na datum ulaska u **default**, npr. klijent A ušao u default 18. 08. 2016. – izloženost na taj dan ili njegovu izloženost na 31. 12. 2016.? S obzirom na to da u slučaju višestrukih ulazaka u default tijekom 2016. uzimamo samo prvi ulazak u default, mi shvaćamo da je relevantan dan ulaska u default pa bi prema tome trebalo iskazati izloženost na dan ulaska u default, a ne njezin iznos na kraju 2016. godine. Jesmo li u pravu ili nismo? Zatim slijedi odgovor za širu javnost: U stupcu 11 „**Ulazak u status neispunjavanja obveza (Def Flow)**“ tablice CSV_CR_T0 potrebno je iskazati iznos izloženosti na kraju 2016. godine.

6.1.1.1.2. benchmark

Tablica 20. Terminološke varijante benchmark – usporedna vrijednost

definicija koncepta	Domena financija	
	Visoka specijaliziranost	Niža specijaliziranost

mjera vrijednosti, standard odnosno glavni pokazatelj na kojem se temelje ostale vrijednosti	benchmark	usporedna vrijednost
---	-----------	----------------------

(50) „Tablica CSV_CR_SCEN stupac 14 LGD new%: uključuju li banke koje su na STA tu šok cijena nekretnina ili je to iznos loss rate old iz stupca 16 pomnožen s **benchmarkom** iz stupca 2 ili je to loss rate defaulta u 2016.?” Zatim slijedi odgovor: „LGDNEW definira se kao LGD za izloženosti koje su status neispunjavanja obveza stekle tijekom promatranog razdoblja. Takozvane STA banke mogu LGDNEW izračunavati na način da isti parametar izračunat u prethodnoj godini (scenarij 2016. g.) pomnože s odgovarajućim multiplikatorom, tj. **usporednom vrijednošću.**”

6.1.1.1.3. bullet otplata

Tablica 21. Terminološke varijante bullet otplata – jednokratna otplata

definicija koncepta	Domena financija	
	Visoka specijaliziranost	Niža specijaliziranost
otplata kredita jednokratno, po isteku roka otplate	bullet otplata	jednokratna otplata

(51) Banka splitsko-dalmatinska (BSD) ponudila je ulagačima u Ininu dionicu kredit po dospijeću (tzv. "**bullet otplata**") što podrazumijeva **jednokratnu otplatu** glavnice kredita po isteku ugovorenog roka otplate kredita uz mjesečnu naplatu kamate.

U sva tri navedena primjera imamo sinonimni par anglicizam – domaća istovrjednica. Anglizmi su se pretežito zadržali u stručnim krugovima i visoko specijaliziranim tekstovima, dok su domaće istovrjednice zadržane u tekstovima namijenjenim široj javnosti. U konkretnim primjerima imamo sljedeću situaciju: u prva dva primjera radi se o tekstovima koji se sastoje od pitanja banaka i odgovorima koje daje Hrvatska narodna banka. Kako se odgovori tiču šire javnosti, upotrebljavani su izrazi koje bi šira javnost trebala lakše shvatiti. Međutim, ti izrazi u točno određenim kontekstima u kojima postoje indikatori jesu sinonimi, ali izvan konteksta

nemaju istu semantičku ekstenziju. Najčešće je hrvatska istovrjednica puno širega ekstenziteta te kao termin funkcionira samo u kontekstu.

6.1.1.2. Namjera

Odabir određene terminološke varijante može ovisiti i o namjeri pošiljatelja poruke koja utječe na izbor karakteristika koncepta koje se žele istaknuti. Izbor određene terminološke varijante može, dakle, biti motiviran pošiljateljevom namjerom. U teorijskom dijelu prikazan je primjer *dužnik – korisnik – klijent*. Ovdje se navode sljedeći primjeri:

Tablica 22. Denominativne varijante s obzirom na namjeru

Denominativne varijante s obzirom na namjeru			
jedna varijanta	druga varijanta	treća varijanta	četvrta varijanta
dug	potraživanje	izloženost	tražbina
reprogramiranje	restrukturiranje	refinanciranje	prijevremena otplata
isplata kredita	knjiženje kredita	puštanje kredita	

6.1.1.2.1. dug – potraživanje – tražbina - izloženost

(52) *Iza njih stoje agencije za naplatu **potraživanja**, relativno nepoznate tvrtke koje okreću stotine milijuna kuna godišnje baveći se samo naplatom **dospjelih potraživanja**. Njima neka teleoperaterska ili osiguravajuća kuća preda podatke o dužnicima, a agenti pokušavaju naplatiti **dug**.*

(53) *U drugu skupinu, rizičniju ali i profitabilniju, spadaju agencije koje **otkupljuju potraživanja**. One **kupuju tuđe dugove** za znatno manji iznos, nekada i samo deset posto duga.*

(54) ***Izloženost** banke prema jednoj osobi je iznos svih **tražbina** po kreditima i drugim osnovama, ulaganja u vrijednosne papire i vlasničke uloge i preuzetih obveza banke prema jednoj osobi.*

Termini *dug*, *potraživanje*, *tražbina* i *izloženost* odnose se na identičan koncept kada se upotrebljavaju unutar domene bankarstva i financija, a to je iznos kojeg klijent ili dužnik duguje vjerovniku jer ga je od njega pozajmio, odnosno iznos kojeg je vjerovnik prodao ili pozajmio dužniku, ovisno s koje se perspektive na taj iznos gleda i koja je namjera priopćavanja.

Ako se zauzme perspektiva dužnika, neće se upotrijebiti termin *potraživanje* već isključivo iznos *dug*, što se odnosi na iznos kojeg je dužnik pozajmio od banke i koji još nije otplatio (ovdje nije relevantna informacija otplaćuje li se dug uredno ili ne).

Ako se zauzme perspektiva vjerovnika, upotrijebit će se izraz *potraživanje* jer je to iznos koji vjerovnik „traži natrag” od dužnika, iz čega se jasno vidi motiviranost terminološke varijante. *Tražbina* jest apsolutni sinonim *potraživanja*, pa će se i *tražbina* upotrijebiti u istoj namjeri i istom kontekstu kao i *potraživanje*.

Izraz *izloženost* također će se upotrijebiti s perspektive vjerovnika jer je to ukupan zbroj svih *potraživanja* koja taj vjerovnik treba naplatiti od klijenta, a time i zbroj svih klijentovih *dugova*. No *izloženost* i *potraživanje*, tj. *tražbina* nisu apsolutni sinonimi jer, osim *dugovanja* ti termini uključuju i druge klijentove transakcije – ulaganja, depozite itd.

6.1.1.2.2. reprogramiranje – restrukturiranje – refinanciranje – prijevremena otplata

(55) *Taj je Zakon poduzetnicima, koji su iz opravdanih razdoblja (recesijskog okruženja poslovanja, poremećaja na tržištu, rastuće nelikvidnosti) u Poreznoj upravi nagomilali dug s osnove poreza i doprinosa, ostavio mogućnost **reprogramiranja** duga, u smislu njegove obročne otplate u maksimalno 30 mjesečnih rata.*

(56) *Danas je izglasan Plan financijskog restrukturiranja Varteksa d. d. koji predstavlja izuzetno važan korak za uspješnu provedbu predstečajne nagodbe i **restrukturiranja** tvrtke. Izglasanim prijedlogom usvojen je način rješavanja kompletnih postojećih tražbina. Kao što smo i naglasili, paralelno radimo na sporazumu sa različnim vjerovnicima i očekujemo da ćemo to riješiti u sljedećih nekoliko dana, jer se istim definira i nova kreditna linija koja je dio plana i neophodna da bi se predstečajna nagodba uspješno provela - komentirao je današnje ročište predstečajne nagodbe Zoran Košćec, predsjednik Uprave Varteksa.*

(57) *Ako se kreditom za **refinanciranje** zatvaraju obveze u drugim bankama, osim po "Izjavi o načinu isplate kredita" potrebno je postupati i po pismu namjere izdanim od banke čije se obveze zatvaraju."*

(58) *Radi ispravnog izvješćivanja stanja po ovim kreditima, potrebno je kod svake promjene po kreditu kao što je **prijevremena** otplata (djelomična ili u cijelosti) ili produženje roka otplate kredita javiti navedene izmjene na Odjel Controlinga.*”

Termin *reprogramiranje* i *restrukturiranje* odnose se na identičan proces, razlika je jedino u inicijatoru procesa, a time i u namjeri, odnosno perspektivi. I jedan i drugi termin odnose se na reorganizaciju financijske strukture poduzeća. Razlika između ta dva termina jest što se *restrukturiranje* inicira dobrovoljno, od strane samog poduzeća, dok se *reprogramiranje* inicira manje dobrovoljno, od strane vjerovnika.

Termini *restrukturiranje* (*reprogramiranje*) i *refinanciranje* također mogu biti sinonimi ako se za reorganizaciju duga odabere *refinanciranje*. To nisu, dakle, potpuni sinonimi, već samo u kontekstu u kojem se *refinanciranje* odabere kao model rješenja za *restrukturiranje* ili *reprogramiranje*.

Termini *refinanciranje* i *prijevremena otplata* također mogu biti sinonimi u nekim slučajevima jer je najčešći ishod *refinanciranja* staroga kredita upravo *prijevremena otplata* tog kredita.

6.1.1.2.3. isplata – puštanje – knjiženje

(59) ***Isplata** kredita moguća je i uz nedostajuću dokumentaciju samo ako je rok dostave nedostajuće dokumentacije jasno definiran u Ugovoru o kreditu.*

(60) ***Puštanje** kredita je korak u kojem se na zahtjev klijenta sredstva prebacuju na račun za plaćanje dotičnog kredita.*

(61) *Poslovnice dostavljaju potrebnu kreditnu dokumentaciju za knjiženje kredita u KA putem elektronske pošte. KA čuva kopije kreditnih mapa s originalnim nalogima za **knjiženje**, kao dokumentaciju na osnovu koje je izvršeno knjiženje, godinu dana, a zatim ih šalje na skeniranje u Odjel logistike.*

Isplata - puštanje - knjiženje kredita odnose se zapravo na isti koncept, ali ovisi o kojoj se fazi tog procesa radi, termini mogu varirati. *Knjiženje* kredita zapravo je hiperonim u ovom slučaju – to je čin koji se sastoji od dvije etape: prva etapa jest *puštanje* kredita, pri čemu se sredstva prebace na fiktivni račun, ali se još uvijek ne nalaze na računu klijenta. Druga etapa jest *isplata* pri čemu se sredstva prebacuju s fiktivnog računa na račun klijenta. Naravno, to je

poznato samo stručnjacima koji provode kontrolu i knjiženje kredita. Za ostale govornike ti su termini sinonimni.

6.1.1.3. Utjecaj idealiziranog kognitivnog modela na leksikalizaciju

Primjerima u prethodnom poglavlju prikazalo se kako odabir termina ovisi o namjeri i perspektivi pošiljatelja poruke, pri čemu pošiljatelj bira terminološku varijantu koja odražava karakteristike relevantne za poruku. Isto tako odabir terminološke varijante može ovisiti o idealiziranom kognitivnom modelu unutar kojega se ostvaruje. U teorijskom dijelu, u potpoglavlju 3.3.7.2.3. prikazani su primjeri *klijent kao korisnik* unutar idealiziranog kognitivnog modela TRGOVINA i *klijent kao dužnik* unutar idealiziranog kognitivnog modela FINANCIRANJE. Ovdje će se prikazati sljedeći primjere:

6.1.1.3.1. bankar - front-office zaposlenik - prodavač

Tablica 23. Terminološke varijante bankar – front office zaposlenik - prodavač

IKM	denominacija	kontekst
Bankari kao trgovci (TRGOVINA)	prodavač	<p><i>U sklopu projekta Transact planira se sljedeće:</i></p> <p><i>1. Razvoj potrebnih unosnih ekrana za parametre svih komercijalnih uvjeta gotovinskih kredita koje će unositi posebno ovlaštena osoba iz odjela Razvoja proizvoda i razvoj ekrana o dodatnim podacima (dozvoljeni iznos do kojeg može odobriti kredit i broj koliko puta može raditi scoring) koje treba imati svaki prodavač kredita ili njegov voditelj.</i></p>
Bankari kao zaposlenici određenog sektora (LJUDSKI RESURSI)	front-office djelatnik	<p><i>Djelatnici Odjela front office-a i/ili član Uprave Društva obvezni su izvršavati odluke o trgovanju te zadavati naloge za trgovanje u ime UCTIS fonda na izvršenje drugim osobama na način i u skladu s ovom Politikom Društva kojom se osigurava da se nalozi za kupnju i prodaju financijskih instrumenata, koji čine imovinu UCITS fonda zadaju na pošten, točan i</i></p>

		<i>pravovremen način, kako bi se osigurao najbolji ishod za UCITS fond i njegove ulagatelje.</i>
--	--	--

Ovaj primjer pokazuje dvije varijante za koncept osobe zaposlene u poslovnicu banke, odnosno osoba koja se nalazi na „prvoj liniji“ cijele institucije – to su zaposlenici koji stupaju u izravnu komunikaciju s klijentima i koji s klijentima ugovaraju prodaju usluga i proizvoda. Kako termin *front-office* u bankarskom žargonu označava upravo tu „prvu liniju“ cijele institucije, za zaposlenike poslovnica uvriježeni su nazivi *djelatnici odjela front-office* ili *front-office djelatnici*. Ti će se termini upotrijebiti ako se zauzima perspektiva banke kao institucije koja se sastoji od brojnih sektora, među kojima i front-office. Ako se u prvi plan stavlja perspektiva prodaje, tada će se upotrijebiti termin *prodavači* jer *front-office djelatnici* i jesu zapravo prodavači koji klijentima prodaju usluge ili proizvode banke.

6.1.1.3.2. kredit – proizvod - ugovor – plasman

Tablica 24. Terminološke varijante kredit – proizvod – ugovor - plasman

IKM	denominacija	kontekst
Kredit kao proizvod (TRGOVINA)	proizvod	<i>„Proizvod s najvećim utjecajem na vaše poslovanje koji imamo u ponudi je kredit za kreditiranje investicija koji vam omogućuje realizaciju vaše poslovne vizije.“</i>
Kredit kao ugovor između dvije stranke – dužnika i vjerovnika (PRAVO)	ugovor	<i>„Kamatna marža je nepromjenjiva za cijelo vrijeme trajanja kredita. Visina kamatne marže utvrđuje se kao razlika između visine kamatne stope utvrđene odlukom Uprave Banke za pojedini kreditni proizvodi i vrijednosti posljednjeg utvrđenog tržišnog indeksa (30.6. ili 31.12.). Svaki pojedinačni Ugovor koji je odobren uz indeksiranu kamatnu stopu sadrži odredbu o visini i nepromjenjivosti kamatne marže. Tržišno indeksirane kamatne stope mogu imati utvrđene donje i gornje granice (maksimalno do zakonski utvrđene visine kamatne stope) koje se posebno utvrđuju u za svaki kreditni proizvod.“</i>
Kredit kao prihod banke (FINANCIJE)	plasman	<i>„Priloženi dokument sadrži pregled koraka procesa odobravanja plasmata i kolanja dokumentacije vezanih uz plasman i instrumente osiguranja. Pokriva sljedeće</i>

		<i>proces: odobravanje plasmana, unos instrumenata osiguranja u sustav, isplatu, te slanje dokumentacije na skeniranje</i>
Kredit kao instrument (RAD)	predmet	<i>„Po kreiranju kreditnog predmeta potrebno je zapisati broj kreiranog predmeta. Isti se sastoji od broja poslovnice klijenta - broja kreditnog predmeta - broja aneksa”</i>

Termini *kredit*, *proizvod*, *ugovor*, *plasman* i *predmet* odnose se na isti koncept, samo se razlikuje kontekst, odnosno idealizirani kognitivni model unutar kojega se koncept ostvaruje. Terminološka varijanta *proizvod* podrazumijeva karakteristike koncepta vezane uz domenu TRGOVINE, unutar koje se banka promatra kao prodavatelj, klijent kao kupac, a kredit i ostale usluge kao **proizvodi**. *Proizvod* je hiperonim *kredita*, no u kontekstu je njegov značenjski ekvivalent. Termin *proizvod* daje nam jednu novu nijansu značenja termina *kredit* jer je to perspektiva koju uglavnom zauzimaju samo oni koji rade za kreditne institucije i koji kredite doživljavaju kao proizvode.

Terminološka varijanta *ugovor* prikazuje karakteristike koncepta u svjetlu domene PRAVA, gdje su vjerovnik i dužnik dvije stranke koje sklapaju ugovor, jer kredit se odobrava i realizira po određenim uvjetima.

Terminološka varijanta *plasman* pripada domeni FINANCIJA, pri čemu je plasman isto što i kredit, ali iz druge perspektive – terminološka varijanta *plasman* označava prihod banke, odnosno onaj dio kredita od kojeg banka izravno ima koristi (kamate i dr.).

Terminološka varijanta *predmet* upotrebljava se među zaposlenicima koji rade s kreditima, kojima su krediti sredstvo rada, pa se ta varijanta upotrebljava u domeni RADA.

Osim navedenih domena iz kojih se vrše preslikavanja u financijsku domenu, u financijskoj terminologiji vrlo je česta domena VODE. Ona je izvor niza konceptualnih metafora u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika, a detaljnije sse o njoj govorilo u potpoglavlju 3.2.6. te u potpoglavlju 3.3.7.2.3.

Primjeri iz prethodna tri potpoglavlja pokazala su da je odabir određene terminološke varijante kognitivno motiviran, odnosno da je terminološka varijanta upotrijebljena iz određenog razloga jer nosi karakteristike koncepta koje se u određenom kontekstu trebaju istaknuti. Odabir terminološke varijante ovisi o razini stručnosti pošiljatelja i primatelja poruke, kao i o perspektivi iz koje stručnjak pristupa jedinici razumijevanja u određenoj situaciji, što određuje karakteristike jedinice razumijevanja, tj. njezine semantičke sastavnice koje se pri tome stavljaju u prvi plan. Treći faktor o kojem ovisi izbor određene terminološke varijante jest idealizirani kognitivni model unutar kojega se realizira određeni koncept. Svaka terminološka

varijanta naglašava različite semantičke sastavnice, odnosno različite karakteristike koncepta, stoga sinonimija nije puko izbjegavanje ponavljanja, već itekako funkcionalna pojava ne samo u općem jeziku nego i u terminologiji.

6.1.2. Konceptualizacija kao uzrok sinonimičnosti – sinonimija u korpusu i kontekstu

Prethodni primjeri pokazali su da govornici biraju određene sinonime na temelju različitih kognitivnih mehanizama, pri čemu se oslanjaju i na izvanjezično znanje (npr. idealizirane kognitivne modele). U kontekstu se ostvaruju određena značenja koncepta, pa tako kontekst može aktualizirati posebna značenja nekog leksema i na taj način ga učiniti idealnim sinonimom nekog drugog leksema. Takvi leksemi su sinonimi samo u kontekstu, a izvan konteksta ne funkcioniraju kao sinonimi. Takav odnos sinonimije koji je uzrokovan kontekstom naziva se sinonimičnost. Sinonimičnost se ne ostvaruje uvijek između jedinica jednake ekstenzije, već u kontekstu sinonimi mogu biti hiperonim i hiponim, pri čemu se radi o odnosu superordinacije ili subordinacije, zatim se može ostvariti kao veza između uzroka i posljedice te kao veza između uvjeta i njegova ostvarenja. Neke od ovih veza već su primijećene prilikom analize kognitivnih faktora za odabir terminološke varijante.

U ranijim teorijskim poglavljima o sinonimiji predstavljeni su primjeri sinonima i sinonimnih fraza termina *financijska poluga*, a ovdje će se navesti primjeri *default* i *kredit*.

Tablica 25. Termin *default* i njegovi kontekstualni sinonimi

termin	sinonimi u kontekstu
default	nispunjenje obveza
	neredovito plaćanje
	neurednost u plaćanju
	neurednost u otplati kredita
	neurednost u podmirenju obveza
	stanje neispunjenja obveza
	stanje dugovanja

Tablica 26. Termin *kredit* i njegovi kontekstualni sinonimi

termin	sinonimi u kontekstu
--------	----------------------

kredit	proizvod
	plasman
	ugovor
	predmet
	potraživanje
	tražbina
	izloženost
	dug

U većini parova radi se o odnosu hiponimije ili hiperonimije, tj. odnosu superordinacije. Prvi slučaj je anglicizam *default* za koji nije nađena idealna zamjena u hrvatskome jeziku pa je, ovisno o kontekstu, potrebno odabrati jedan od ponuđenih sinonima. Svaki od tih sinonima funkcionira kao sinonim samo u kontekstu jer bez konteksta ti sinonimi ne funkcioniraju kao termini, što je provjereno.

6.1.2.1. *Konceptualizacija uzrok – posljedica*

U ovakvom odnosu jedan od termina označava uzrok, a drugi posljedicu određenog događaja, no ponekad je to vrlo teško uočiti jer, ako ne postoje uzročno-posljedični veznici, potrebna je visoka razina specijaliziranoga znanja. Radi se zapravo o logičkom redosljedu dvaju događaja ili blisko povezanih stanja.

(62) *Tada će se i znati tko će od korisnika kredita vezanih uz švicarsku valutu moći koristiti model pomoći, odnosno hoće li **balon** krediti prije svega biti „predah” onima koji su zaduženjem riješili stambeno pitanje.*

Ovdje imamo odnos sinonimije između *balon kredita* i *predaha*. Potrebno je poznavati cijelu pozadinu ovoga primjera kako bi se uočila poveznica. Naime, radi se o klijentima koji su podigli kredit u valuti CHF i o mjeri koja je osmišljena kako bi se prevladala kriza s kreditima u valuti CHF.

(63) *Kredit za **refinanciranje** u većini slučajeva zatvara, tj. **isplaćuje stari kredit**, ali ponekad najmoprimac odobrava malo veći kredit pa se takav višak naziva i gotovina iz refinanciranja. Pojednostavljeno, refinanciranje je zamjena starog kredita s novim koji je povoljniji.*

U ovom slučaju termini *refinanciranje* i *zatvaranje starog kredita*, odnosno prijevremena otplata predstavljaju sinonime. Ove su dvije terminološke varijante zapravo u odnosu uzrok - posljedica jer, da bi se moglo zatvoriti stari kredit, odnosno učiniti prijevremenu otplatu kredita, potrebno je prvo podići novi kredit za refinanciranje staroga. Ovdje nije riječ o uvjetovanosti jer se prijevremena otplata može izvršiti i bez dizanja novoga kredita, recimo uplatom gotovine, već je riječ o odnosu uzroka i posljedice jer ako se uzme kredit za refinanciranje, tada je svakako posljedica zatvaranje toga kredita.

6.1.2.2. *Konceptualizacija uvjetovanosti (kondicionalnosti)*

U ovom odnosu radi se o terminološkim varijantama od kojih je jedna varijanta uvjet kako bi se ostvarila druga. Radi se ponovo o logičkom redoslijedu, a ne o semantičkom podudaranju sinonima.

(64) *Krajnji korisnici kredita za **restrukturiranje** mogu biti poljoprivredni proizvođači, trgovačka društva i druge pravne osobe u vlasništvu Republike Hrvatske za koje je Republika Hrvatska izdala jamstvo, a koji će sredstvima **refinancirati** postojeće kredite.*

Termini *restrukturiranje* i *refinanciranje* mogu biti u sinonimnom odnosu samo ako je tako prethodno ugovoreno, odnosno klijentima može biti odobreno *restrukturiranje* ako potpišu da će *refinancirati* postojeće kredite.

6.1.2.3. *Konceptualizacija implikacije kroz superordinaciju*

Veliki broj sinonimnih odnosa nastaje između hiperonima i hiponima. Ovakvi se primjeri često poklapaju sa sinonimnim parom koji se sastoji od anglicizma i domaćeg ekvivalenta. Anglicizam je usvojen u jeziku struke te ima vrlo usko specifično značenje, barem dok se ne determinologizira, odnosno dok ne dođe do njegova semantičkog proširenja u jeziku. Posljedično tome, kada se stručnjaci obraćaju nešto manje stručnim osobama, a kako bi pojasnili izrazito stručni anglicizam, u nastavku rečenice obično koriste domaći ekvivalent koji je najčešće hiperonim anglicizma. Neki od primjera takvih parova su:¹⁶⁶

Tablica 27. Sinonimni parovi sa značenjskom nepodudarnosti

anglicizam	domaći ekvivalent
------------	-------------------

¹⁶⁶ O parovima koji sadrže anglicizam i domaći ekvivalent i njihovoj značenjskoj nepodudarnosti bilo je riječi u poglavlju 4.1.

gearing	financijska poluga
benchmark	sustav mjerenja
skoring	ocjena kreditne sposobnosti
default	neispunjenje obveza
due dilligence	analiza
bullet otplata	jednokratna otplata
hair-cut	korektivni faktor
hedging	osiguranje od rizika
backtesting	retroaktivno testiranje
corporate klijenti	poslovni klijenti

Primjeri pokazuju kako se u jednom tekstu mogu naći sinonimi koji se odnose na isti koncept u određenom kontekstu. Najčešće se pojavljuju u odvojenim rečenicama gdje se određeni sinonim odnosi na prethodno spomenuti koncept, što potvrđuje ideju da je sinonimija tipičan paradigmatički odnos.

7. ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje rezultat je problema koji su proizašli iz prevoditeljske prakse na temelju kojih je utvrđena nedostatnost terminološkoga opisa tradicionalne terminologije. Temeljni problemi usustavljanja terminologije, sinonimija i polisemija, čine središnje probleme ove disertacije. U ovom radu pristupa im se s deskriptivnog, kognitivnolingvističkoga stajališta jer su se načela tradicionalne terminologije pokazala nedostatnima za njihov terminološki opis. Tradicionalna terminologija zanemarivala je dinamičnost i varijabilnost pojmovnih struktura te, posljedično tome, pojavu polisemije i sinonimije u terminologiji. Cilj rada je dokazati da sinonimija i polisemija u terminologiji financijskog jezika postoje i da ih je potrebno adekvatno terminološki obraditi.

Jezik struke funkcionira kao podskup općega jezika, što podrazumijeva da za njega vrijede ista pravila kao i za opći jezik uz dodatne, specifične uvjete u odnosu na opći jezik, a to su specijalizirana domena, govornici (koji mogu biti stručnjaci, ali i laici) te komunikacijska situacija. Navedene karakteristike uzrok su terminološke dinamike i varijabilnosti. Izbor termina ovisi o korisnicima koji sudjeluju u komunikacijskoj situaciji. Njihova razina specijaliziranoga znanja uvjetuje odabir općenitog ili specijaliziranoga pojma. Razina formalnosti komunikacijske situacije, stoga, također utječe na odabir termina s obzirom da se značenjske sastavnice pojma realiziraju ovisno o kontekstu. Uzmemo li u obzir sociokulturnu funkciju jezika, jezik struke može se prakticirati u različitim funkcionalnim stilovima. Ovakva podjela specijaliziranoga diskursa koja se temelji na različitim vrstama korisnika i komunikacijskoga konteksta doprinijela je ideji o proučavanju varijanti u specijaliziranim diskursima i bila podloga za komplementarnost strukturalističkog i sociokomunikativnog pristupa.

Sociokulturni aspekt jezika struke podrazumijeva različite komunikacijske situacije i korisnike, što za posljedicu ima terminološke varijante koje često imaju općejezično značenje, odnosno mnogo širu pojmovnu strukturu od specijaliziranog termina. Stoga je potrebno postaviti jasnu granicu domene jezika struke i horizontalno ga klasificirati. Toj tezi išli su u prilog i brojni suvremeni terminolozi (Sager 1990, Gaudin 1995, Pearson 1998, Cabré 1999, Temmerman 2000, i dr.) koji smatraju da su pojmovni sustavi društvenih znanosti puno dinamičniji i varijabilniji od pojmovnih sustava u prirodnim znanostima i tehničkim disciplinama. Budući da grana financija pripada društvenim znanostima te da pokušaj strogog ograničenja domene nije uspio, istraživanje se temelji na vertikalnoj klasifikaciji jezika struke. Analiza termina provedena je na tekstovima različite razine specijalizacije, što podrazumijeva heterogenu skupinu korisnika.

Predmetno istraživanje teorijski je utemeljeno na postignućima kognitivne lingvistike i teorije prototipa te sociokognitivne terminologije koja teoriju prototipa primjenjuje na jezik struke. Polazi se od činjenice da su jedinice prototipno strukturirane, pri čemu se zamjećuje dinamika, varijabilnost i fleksibilnost njihovih struktura (usp. Temmerman 2000; Faber et. al, 2005; Raffaelli, 2007, Grčić Simeunović, 2014). Takva priroda jedinica izvor je polisemičnosti, kao i sinonimičnosti jedinica. Istraživanje je provedeno na korpusu tekstova financijske tematike.

Prevođenjem tekstova financijske tematike ustanovljen je velik broj anglicizama koji nemaju ekvivalenta u hrvatskom jeziku ili supostoje s domaćim ekvivalentom. U korpusima je pretraženo dvadeset i pet anglicizama koji čine sastavni dio financijskog nazivlja i žargona, pri čemu je ustanovljeno da postoji razlika između broja jednorječnih i višerječnih termina u hrvatskom i engleskom jeziku, odnosno da je višerječnih termina u hrvatskom jeziku više nego u engleskom jer se nerijetko jedan engleski termin prevede opisno, pomoću cijele fraze. Provjerom potvrđenih termina u hrvatskom jeziku u korpusima hrWaC i Eur-Lex ustanovljeno je da neke potvrđene istovrijednice s visokim stupnjem intenzije ne funkcioniraju kao termini. Isti termin u jednom i u drugom korpusu nema jednaka značenja – u jednom korpusu istaknuta je jedna karakteristika termina, a u drugome druga, što dokazuje višedimenzionalnost pojma. Osim posuđivanja na leksičkom nivou, zamijećena su i posuđivanja iz engleskog jezika na sintaktičkom nivou, i to u višerječnim terminima čija se struktura sastoji od *imenica u N + imenica u N*, odnosno gdje postoji imenica u predatribuciji. Takve je slučajeve potrebno izbjegavati te umjesto njih koristiti strukture *pridjev + imenica*. Uočeni su i slučajevi u kojima trenutno postoje oba naziva za isti pojam, i anglicizam i domaća istovrijednica, koji tvore sinonimni par, a u nekim slučajevima gdje postoji i internacionalizam, čak i sinonimni niz. Međutim, usprkos shvaćanjima da su takvi nizovi nepoželjni, uočeno je da elementi nizova ističu različite karakteristike koncepta, pri čemu su njihova supostojanja opravdana. U malom broju slučajeva radi se o apsolutnim sinonimima, pa je tamo teoretski bilo moguće primijeniti terminološka načela i određenom nazivu dati prednost. Međutim, neekonomičnost hrvatskih termina te nesklonost hrvatskoga standarda terminologizaciji i metaforizaciji pokazali su se razlogom opstajanja anglicizma. Osim toga, ustanovljeno je da se u najvećem broju slučajeva radi o nepotpunoj semantičkoj podudarnosti između anglicizma i domaće istovrijednice pri čemu je domaća istovrijednica puno širega značenja i pripada općem jeziku. Anglicizmi su, s druge strane, puno specifičniji jer su u hrvatski jezik posuđeni u već specijaliziranom obliku. Kasnijom korpusnom pretragom ustanovljeno je da korisnici svjesno odabiru određene sinonime u kontekstu kako bi istaknuli različite dimenzije pojma, što je slučaj i s anglicizmima.

Takav zaključak rezultirao je promišljanjem o kognitivnoj motiviranosti odabira anglicizma kao sinonima te utjecao na daljnju primjenu sociokognitivnoga pristupa terminologiji.

Osim sinonimije kao proizvoda supostojanja anglicizma i domaće istovrijednice, drugi najveći problem na kojeg je ukazala terminološka obrada je polisemija. Analizi polisemnih jedinica u ovome radu pristupilo se s kognitivno-lingvističkoga aspekta. Polisemi koji su pronađeni u korpusu razvrstani su u tri skupine: oznake koje su istovremeno termin i leksem, oznake koje su istovremeno termini u različitim strukama te oznake koje su višeznačne unutar iste domene. Detaljnije su analizirane strukture onih oznaka koje su istovremeno i termin i leksem te se zaključuje da je termin nastao na temelju širenja prototipnog značenja istoimenog leksema i to najčešće kognitivnim mehanizmom metaforizacije. Pri tome je ustanovljeno da su strukture takvih polisema istovremeno stabilne jer su nova značenja na neki način povezana sa starim, ali i fleksibilne jer u novim distribucijskim obrascima i sintagmatskim okruženjima poprimaju novu značenjsku nijansu. Analogijom koncepata lako je odrediti novo značenje na temelju prethodno usvojenih znanja o prvotnome što dokazuje hipotezu da polisemija može biti funkcionalna i didaktična pri usvajanju novih pojmova. Primjere polisemnih oznaka koje su istovremeno termin i leksem (polisemne su, dakle, u općem jeziku) analizirane su kako bi njihove strukture poslužile kao model za analizu struktura onih oznaka koje su polisemne unutar iste domene. Analizirane su također oznake koje su istovremeno nazivi u više od jedne domene te je ustanovljeno da naziv u jednoj domeni nastaje metaforizacijom i terminologizacijom općeg leksema ili metaforizacijom i determinologizacijom termina koji pripada nekoj drugoj domeni. Treća skupina su nazivi koji su istoznačni unutar iste domene, u ovom slučaju domene financija. U takvim slučajevima pravo je značenje moguće odrediti samo na osnovu konteksta, odnosno određenih indikatora koji se nalaze u okruženju termina. Primjeri pokazuju kako jedan naziv u novom, netipičnom okruženju, poprima novo značenje unutar iste domene, čime je dokazano da terminologija funkcionira po jednakim pravilima kao i opći jezik – ljudi koriste poznate riječi kako bi imenovali nove pojmove. Kontekst određuje značenje, a broj konteksta je neograničen – posljedično tome, neograničen je i broj novih mogućih značenjskih nijansi. Polisemija stoga omogućuje i podupire jezičnu ekonomiju i bez nje bi jezik bio preopterećen. Unatoč prijedlozima struke da se polisemija terminografski „riješi“ homonimijom, primjerima se pokazuje da polisemija u domeni bankarstva i financija postoji i da nije u svim slučajevima moguće različite koncepte smjestiti u različite taksonomske grane. Uostalom, čak i pod pretpostavkom da je takvo razgraničenje moguće, prijedlog rješavanja polisemije s homonimijom ne predstavlja rješenje u praksi, pri prevođenju, jer i dalje ne rješava najvažniji problem polisemije – koje značenje odabrati. U praksi je jedino rješenje odabrati pravo značenje na osnovu konteksta.

Nakon polisemije, kognitivnolingvistički pristup primijenjen je i na sinonimiju, pri čemu se pokušalo pronaći odgovor na pitanje je li ona doista kognitivno uvjetovana, čak i kada je riječ o sinonimnim parovima anglicizam – domaća istovrijednica. Govornikovo konstruiranje značenja temelji se na njegovom izvanjezičnom, enciklopedijskom znanju o svijetu, na njegovim iskustvima i percepciji i zbog toga je značenje podložno promjenama koje ovise o kontekstu uporabe. Odabir različitih varijanti ovisi o tome koji se aspekt koncepta želi u tom kontekstu naglasiti, što podrazumijeva višedimenzionalnu strukturu kategorija – govornici u prvi plan stavljaju samo neke semantičke sastavnice, a njihov je odabir kognitivan mentalni proces.

Primjerima se potvrđuje teza da je isti koncept moguće opisati s različitih stajališta, bilo da se radi o različitoj domeni, različitoj perspektivi, različitoj namjeri priopćavanja, odnosno različitim idealiziranim kognitivnim modelima (IKM). Potencijalna se značenja riječi aktiviraju, tj. realiziraju u novom okruženju, odnosno kontekstu i kontekstu što je moguće zbog fleksibilnosti i dinamike njihovih prototipnih struktura, tj. zbog značenjske rastezljivosti riječi. U drugom dijelu proučavanja sinonima naglasak je stavljen na korpusnu analizu sinonima koji se supojavljaju u istom tekstu. Na primjerima triju procesa konceptualizacije dokazano je da govornici sinonimiju ostvaruju na temelju povezanih i međusobno ovisnih konceptata kao što su uzrok i posljedica, uvjetovanost i superordinacija, a ti su procesi konceptualizacije uvjetovani govornikovim izvanjezičnim znanjem, iskustvom i percepcijom. Prema tome, korpusnom analizom ustanovljeno je da je sinonimija kognitivno uvjetovana te je kao takva funkcionalna i zahtijeva daljnja istraživanja. Tekstualna analiza pokazala je da okviri unutar kojih je sinonimija proučavana prije pojave korpusne lingvistike nisu davali odgovore na brojna pitanja vezana uz sinonimiju. Sinonimija je doživljavana isključivo kao istost značenja, pri čemu su potpuno zanemarivani kognitivni faktori i konceptualni mehanizmi koje govornici koriste pri odabiru sinonima, kao i činjenica da pri tome koriste i svoje izvanjezično znanje temeljeno na iskustvu i percepciji. Dokazano je da govornici moraju imati određeno znanje o temi o kojoj se govori jer se sinonimija uglavnom ostvaruje temeljem inkluzije, povezanosti ili sličnosti. U danim primjerima sinonimija je ostvarena na temelju blisko povezanih i međusobno ovisnih konceptata kao što su uzrok i posljedica, uvjetovanost, superordinacija. Prema tome, sinonimija nije samo veza između riječi već odnos između leksičkih reprezentacija koje označavaju slične koncepte.

Novost koju ovo istraživanje predstavlja jest primjena teorije prototipa na strukovni jezik financija, i to na problem sinonimije i polisemije. Primjerima se dokazuje da polisemija i sinonimija postoje te da su funkcionalne i kognitivno motivirane jer proizlaze iz govornikova konstruiranja značenja na temelju iskustva i percepcije. Ovakav pristup za posljedicu bi trebao

imati promjenu tradicionalne terminološke definicije u model koji obuhvaća kontekstualne ostvaraje i koji obuhvaća višedimenzionalnost pojma. Takav opis, koji bi se temeljio na korpusu, obuhvatio bi različite dimenzije pojmovne strukture i bio bi od velike pomoći u prevoditeljskom radu.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori (rječnici, terminološke baze i korpusi):

- Online etimološki rječnik engleskog jezika
<http://www.etymonline.com/index.php>
- Online rječnik engleskog jezika <http://www.oxforddictionaries.com/>
- Massmedijin poslovni rječnik, 1991. Massmedia, Zagreb
- Hrvatski jezični portal <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>
- Portal Struna (Hrvatsko strukovno nazivlje) <http://struna.ihj.hr/>
- Online Hrvatski nacionalni korpus http://filip.ffzg.hr/bonito2/run.cgi/first_form
- Hrvatska jezična riznica <http://riznica.ihj.hr/index.hr.html>
- Jojić, Ljiljana; Ranko Matasović (ur.) 2002. Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb: Novi Liber.

Norme i smjernice:

ISO 704:2009(E) Terminology work – Principles and methods. Geneva: International Organization for standardization, 2009.

ISO 860:2007(E) Terminology work – Harmonization of concepts and terms. Geneva: International Organization for standardization, 2007.

ISO 1087-1:2000(E/F) Terminology Work – Vocabulary –Part 1: Theory and Application. Geneva: International Organization for standardization, 2000.

ISO 1087-2:2000(E/F) Terminology Work – Vocabulary –Part 2: Computer Applications. Geneva: International Organization for standardization, 2000.

ISO 12616:2002(E) Translation-oriented terminography. Geneva: International Organization for standardization, 2002.

ISO 12620:2009(E) Terminology and other language and content resources — Specification of data categories and management of a Data Category Registry for language resources. Geneva: International Organization for standardization, 2009.

ISO 15188:2001(E) Project management guidelines for terminology standardization. Geneva: International Organization for standardization, 2001.

ISO 16642:2003(E) Computer applications in terminology – Terminological markup framework. Geneva: International Organization for standardization, 2003.

ISO 22128:2008(E) Terminology products and services – Overview and guidance. Geneva: International Organization for standardization, 2008.

ISO TR 22134:2007(E) Practical guidelines for socioterminology. Geneva: International Organization for standardization, 2008.

Mrežni izvori:

<http://www.cnrtl.fr>

www.enciklopedija.hr

Literatura:

1. Aitchison, J. (1994.) *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*. Second edition. Oxford: Blackwell.
2. Aitchison, J. & Lewis, D.M. (2003.) „Polysemy and bleaching“ U B. Nerlich i dr.(ur.) *Polysemy. Flexible patterns of meaning in mind and language*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 253—267.
3. Antunović, G. (2005.) „Značenjska i komunikacijska nepodudarnost internacionalizama i domaćih inačica kao prijevodnih ekvivalenata“ U J. Granić (ur.) *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku, str. 25 - 37.
4. Babić, S. (1972.) „Klima uređaji, klima-postrojenje.“ *Jezik XX*, 2, str. 63
5. Babić, S. (2002.) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: nacrt za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Globus
6. Barić et al. (1995.) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Belokapić, V. (2008.) *Leksičke odlike ruskog i srpskog poslovnog jezika*. Beograd: Univerzitet „Braća Karić“
8. Benveniste, É. (1966.) *Problèmes de linguistique générale*, I. Paris : Gallimard.
9. Bergenholtz, H. & Kaufmann, U. (1997.) „Terminography and lexicography: A critical survey of dictionaries from a single specialised field“ *Hermes*, (18), str. 91 - 127.
10. Boulanger, J. (1995.) „Présentation: images et parcours de la socioterminologie.“ *Meta*, 40(2), str. 194 - 205, <https://doi.org/10.7146/hjlc.v10i18.25413>.
11. Brač, I.; Bratanić, M.; Ostroški Anić, A. (2015.) „Hrvatsko nazivlje i nazivoslovlje od Šuleka do Strune - hrvatski jezik i terminološko planiranje“ U Bratanić, M.; Brač, I.; Pritchard, B. (ur.) *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke*. Zagreb, Rijeka: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Pomorski fakultet u Rijeci, str. 3 - 26.
12. Cabré, M.T. (1999.) *Terminology. Theory, methods and applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
13. Cabré M. T. (2000b.) „Terminologie et linguistique: la théorie des portes“. *Terminologies nouvelles*, 21, str. 10 - 14.
14. Cabré-Castellvi, M.T., (2003.) „Theories of Terminology. Their description, prescription and explanation“ U *Terminology*, 9(2). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str. 163 - 199.
15. Campo, A. (2012.) *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology*. Doktorska disertacija, Université de Montréal,

https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/bitstream/handle/1866/9198/Campo_Angela_2012_these.pdf

16. [Collet, T. \(2003.\)](#) „Discours «empratique» et transfert d'une langue de spécialité”, www.unizar.es/aelfe2006/ALEFE06/1.discourse/2..pdf
17. Corbeil, J.C. (1983.) „Préface de la deuxième édition.” U Rondeau, G. (ur.) *Introduction à la terminologie*. Chicoutimi: Gaëtan Marin, str. 25 - 34.
18. Cruse, D. A. (1986.) *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Cruse, D. A. (2004.) *Meaning in language*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Drljača B. (2006.) „Anglizmi u ekonomskome nazivlju hrvatskoga jezika i standardnojezična norma”, *Flumensia*, str. 65 – 85.
21. Depecker, L. (2002.) *Entre signe et concept: éléments de terminologie générale*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.
22. Divjak, D. & Gries, S.T. (2008.) „Clusters in the mind? Converging evidence from near synonymy in Russian”, *The Mental Lexicon*, 3, br. 2, str. 188-213.
23. Dubuc, R. (1992.) *Manuel pratique de terminologie*. Brossard, Quebec: Linguatex
24. Dufour F. (2004.) „François Gaudin, Socioterminologie, une approche sociolinguistique de la terminologie”, *Cahiers de praxématique* 42 [En ligne], <http://praxématique.revues.org/2188>.
25. Evans, V. & Green, M. (2006.) *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
26. Faber, P. (2012.) *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter Inc.
27. Fernandez-Silva, S., Freixa, J., Cabré, M.T. (2012.) „A cognitive approach to Synonymy in Translation“ U Brdar, M., Raffaelli, I., Žic Fuchs, M. (ur.) *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*; Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, str. 189-213.
28. Fillmore, C.J. (1982.) „Frame Semantics” U The Linguistic Society of Korea (ed.) *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing Co., str. 111-137.
29. Fauconnier, G. & Turner, M. (2003.) „Polysemy and Conceptual Blending” In Nerlich, B. et al. (ed.) *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language*. A volume in the series *Trends in Linguistics*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, str. 79 - 94.
30. Frančić A., Hudeček L, Mihaljević M., (2006.) *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

31. Freixa, J. (2006.) „Causes of denominative variation in terminology: A typology proposal.” *Terminology*. 12(1), str. 51 - 77. Amsterdam: John Benjamins.
32. Fulgosi, S. i Tuđman Vuković, N.(2001.) „Relevantnost frekvencije jezične uporabe pri opisu strukture leksema“ U *Suvremena lingvistika* 51 - 52, str. 73 - 85.
33. Gačić M., (2009.) *Riječ do riječi*. Zagreb: Profil
34. Gambier, Y. (1991.) „Travail et vocabulaire spécialisés : prolégomènes à une socio-terminologie.“ *Meta*, 36(1), str. 8 - 15.
35. Gaudin, F. (2003.) *Socioterminiologie: Une approche sociolinguistique de la terminologie*. Bruxelles: De Boeck & Larcier s.a.
36. Gaudin François. (2005.) „La socioterminologie” U Depecker, L. (ed.) *Langages*, 39, br.157: *La terminologie: nature et enjeux*. str. 80 - 92,
https://www.persee.fr/doc/lgge_0458-726x_2005_num_39_157_976
37. Geeraerts, D. (1993.) „Vagueness’s puzzles, polysemy’s vagaries.” U *Cognitive Linguistics* 4 - 3, str. 223 - 272.
38. Geeraerts, D. (1997.) *Diachronic Prototype Semantics : A Contribution to Historical Lexicology*. Oxford : Clarendon Press.
39. Geeraerts, D. (2010.) *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
40. Geeraerts, D. (2016.) „Prospects and problems of prototype theory” U Geeraerts, D. (ed.) *Cognitive Linguistics. Basic Readings*, str.141 – 167.
41. Geeraerts, D. et al. (1994.) *The structure of Lexical Variation. Meaning, Naming and Context* [Cognitive Linguistic Research 5]. Berlin: Mouton de Gruyter.
42. Geld, R. (2005.) „Konceptualizacija i vidovi konstruiranja značenja: temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi” *Suvremena lingvistika* 32, br. 62, str. 183 - 211.
43. Gortan-Premk, D. (2004.) *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
44. Grčić Simeunović, L. (2014.) *Metodologija terminološkog opisa u službi stručnog prevođenja. Stabilnost i varijabilnost kao dva temeljna fenomena u nazivoslovlju*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru.
45. Grčić Simeunović, L. (2015.) „Prilog metodologiji opisa sintagmi u stručnom diskursu“ U *Rasprave IHJJ* 41/1, str. 29 – 47.
46. Halonja, A. (2008.) „Nacrt za rječnik hrvatskoga računalnog žargona“ U *Filologija* 50, str. 13 - 37
47. Halonja, A., Mihaljević, M. (2012.) *Od računalnog žargona do računalnog nazivlja*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatska sveučilišna naklada.

48. Homa, D.; Rhoads, D.; Chambliss, D. (1979.) „The Evolution of Conceptual Structure.” U *Journal of Experimental-Psychology: Human Learning and Memory* 5/1, str.11 - 23.
49. Hudeček L., Mihaljević M., Vidović D. (2006.) „Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju“ U *Filologija*, 46 - 47, str. 101 – 122.
50. Hudeček, L., Mihaljević, M. (1997.) „Višeznačni odnosi u nazivlju i njihova leksikografska obradba“ U *Rasprave IHJJ*, 22, str. 51 - 63.
51. Hudeček, L., Mihaljević, M. (2009.) *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
52. Ivir V. (1996.) „Semantička neodređenost internacionalizama i njene posljedice za prevođenje“ U *Suvremena lingvistika*, 41/42, str. 245 - 254.
53. Kageura, K. (2002.) *The Dynamics of Terminology - A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth*, Coll. *Terminology and Lexicography Research and Practice*, Vol. 5, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
54. Katnić-Bakaršić, M. (1999.) *Lingvistička stilistika*. Open Society Institute, Budapest: Electronic Publishing Program
55. Kleiber, G. (1990.) *La Sémantique du prototype*. Paris: Presses universitaires de France.
56. Kleiber G. (1999.) *Problèmes de sémantique. La polysémie en questions*. Lille: Presses universitaires du Septentrion.
57. Kovács, E. (2011.) „Polysemy in Traditional vs. Cognitive Linguistics“ In *Eger Journal of English Studies* XI, str. 3 - 19.
58. Kövecses, Z. (2002.) *Metaphor – A practical introduction*. Oxford / New York: Oxford University Press.
59. Kövecses, Z. (2008.) “Culture, language, and metaphor variation” U Rasulić, K. & Trbojević-Milošević, I. (ur). *ELLSSAC Proceedings: International Conference English Language and Literature Studies: Structures across Cultures: Belgrade, 7 - 9 December 2007*. Belgrade: Faculty of Philology, Vol. 1: str. 275 - 299.
60. Lakoff, G. (1987.) *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.
61. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980.) *Metaphors we Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
62. Lakoff, G. & Turner, M. (1989.) *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
63. Langacker, R. W. (1993.) „Reference-Point Constructions.” U *Cognitive Linguistics*, 4, str. 1-38. (<http://dx.doi.org/10.1515/cogl.1993.4.1.1>)
64. Langacker, R.W. (2000.) *Grammar and Conceptualization*. Berlin, New York: Mouton

de Gruyter.

65. Le Pesant, D., Mathieu-Colas M. (1998.) „Introduction aux classes d'objets”. *Langages* 131, str. 6 - 33, Paris: Larousse.
66. Luzer, J. i Tominac Coslovich, S. (2016.) „Leksikografska obrada glagola, glagolskih kolokacija i sintagmi u dvojezičnim tehničkim rječnicima.” U *Jezikoslovlje*, 17.3, str. 519 - 556
67. Lyons, J. (1968.) *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
68. Lyons, J. (1977.) *Semantics* (Vols. 1–2). Cambridge: Cambridge University Press.
69. Lyons, J. (1981.) *Language and linguistics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
70. Lyons, J. (1995.) *Linguistic semantics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
71. Mali, I. R. (2013.) *Kompjuterska terminologija u arapskom jeziku*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
72. Medin, Douglas L. & Schaffer, Marguerite, M. (1978.) „A Context Theory of Classification Learning“ *Psychological Review* 85, str. 207 - 238.
73. Mervis C.B. & Rosch, E. (1975.) "Family resemblances: Studies in the internal structure of categories" U *Cognitive Psychology*, 7, str. 573 - 605.
74. Mervis C.B. & Rosch E. (1981.) „Categorization of natural objects.“ *Ann. Rev. Psychol.*, 32, str. 89 - 115.
75. Mihaljević M., (2001.), „Terminološki rječnik i norma“ U *Rasprave Instituta za hrvatsko jezikoslovlje*, 27, str.191 - 208.
76. Mihaljević, M. i Hudeček, L. (2012.) *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
77. Mihaljević, M. (2009.) „Vrjednovanje terminoloških radova“ U *Lahor*, 7, str.110 - 119.
78. Mihaljević, M. i Šarić, Lj. (1996.) „Metaforizacija kao terminološki postupak u engleskom i hrvatskom“ U *Suvremena lingvistika* 41/42, str. 437 – 449.
79. Mihaljević, M. i Šarić, Lj. (1995.) „Hrvatske istovrijednice stranih naziva“ U *Rasprave ZHJ*, 21, str. 157 – 171.
80. Mihić, T. (2012.) „Sinonimi i razlike u hrvatskim prijevodima na primjeru Lk 22,54 - 62“ U *Lahor* 13, str. 138 – 174.
81. Milić, M.M. (2013.) *Anglizmi kao sinonimi u srpskom jeziku*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Novom Sadu.
82. Moignet, G. (1981.) *Systématique de la langue*. Paris: Klincksieck.

83. Murphy, Gregory L. & Wright, Jack C. (1984.) „Changes in Conceptual Structure with Expertise: Differences between Real-World Experts and Novices“ U *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 10/1, str.144 - 155, doi:10.1037//0278-7393.10.1.144.
84. Murphy, L. M. (2003). *Semantic relations and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
85. Nahod, B. (2011.) „Terminološka obradba: od polisemnoga leksema do homonimnoga termina“. U *Zbornik radova s 25. međunarodnoga skupa HDPL-a, Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici*, str. 15 - 26.
86. Nahod, B. (2014.) *Sociokognitivni pristup obradbi posebnoga jezika*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.
87. Nahod, B. (2015a). „Domain-specific Cognitive Models in a Multi-Domain Term Base.“ U *Suvremena lingvistika* 41, str. 105–128.
88. Nahod, B. (2015b). „Brak čestice i prostora: sociokognitivna komparativna analiza pojmovnih struktura strukovnih jezika fizike i antropologije.“ U Bratanić, M., Brač, I., Pritchard, B. (ur.) *Od Šuleka do Schengena: Terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str.169–195.
89. Nahod, B. (2016.) *O umu stručnjaka*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
90. Nida, E. A.(1975a). *Componential analysis of meaning*. The Hague & Paris: Mouton.
91. Nida, E. A. (1975b). *Exploring Semantic Structures*. München: Wilhelm Fink Verlag.
92. Ogden, C.K. & Richards, A. (1923.) *Meaning of meaning*. Cambridge: University of Cambridge.
93. Opačić, N. (2007a) „Prodor engleskih riječi u hrvatski jezik“ U *Jezik* 54, str. 22 - 27.
94. Opačić, N.(2007b) „Odakle stižu ozbiljnije prijetnje hrvatskomu jeziku: izvana ili iznutra?“ U *Lahor* 4, str. 279 - 291.
95. Oraić Tolić, D. (2011.) *Akademsko pismo*. Zagreb: Naklada Ljevak.
96. Palmer, F. R. (1981.) *Semantics: A New Outline*. Cambridge: CUP
97. Pavel, S. & Nolet, D. (2011.) *Handbook of Terminology*. Gatineau, Quebec: Minister of Public Works and Government Services, Translation Bureau.
98. Pavletić, H. (2009.) „Leksikografska obradba polisemnih naziva (na primjeru naziva društvenih znanstvenih disciplina)“ U *Rasprave IHJJ* 35, str. 281 – 308.
99. Pearson, J. (1998.) *Terms in Context*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
100. Pecman, M. (2012.) „Etude lexicographique et discursive des collocations en vue de leur intégration dans une base de données terminologiques“ U *The Journal of*

specialised translation (JoSTrans), 18, special issue on Terminology, Phraseology and Translation, str. 113-138.

101. Peti-Stantić, A. (2013.) „Domaće je (naj)bolje“ U *Javni jezik kao poligon jezičnih ekperimenata*, str. 21 – 38.
102. Peti, Mirko. (1980 – 1981.) „Terminologizacija“ U *Rasprave* 6- 7, str.227 - 238.
103. Petrović B. (2005.) *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
104. Pihkala, T. (2001.) „Socioterminology“ *Terminfo 1/2001 — Summaries*. Nordterm.
105. Prčić, T. (1997.) *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
106. Prčić, Tvrtko (1999.) „Sinonimi u teoriji i praksi : isto ali ipak različito“ U *Jezik danas* 9: str. 14 - 20.
107. Prčić, Tvrtko. (2005.) *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
108. Radosavljević M. (2011.) „O mestu sinonima u poslovnom registru engleskog jezika“ U *Civitas* I, str. 111 - 119.
109. Radosavljević, M. (2009.) „Odlučujuća uloga konteksta u rešavanju problema polisemije u finansijskom žargonu engleskoga jezika.“ U *Reči* 1/1, str.105 - 113.
110. Raffaelli, I. (2000.) „Neki vidovi kognitivne semantike u rekonstrukciji semantičkih struktura“ U *Suvremena lingvistika* 49-50, str. 125 - 141.
111. Raffaelli, I. (2004.) „Polisemija pridjeva: sprega sintaktičkih i semantičkih struktura“ U *Filologija* 43, str. 105 – 128.
112. Raffaelli, I. (2007.) „Neka načela ustroja polisemnih leksema“ U *Filologija* 48, str. 135 – 172.
113. Raffaelli, I. (2009.) *Značenje kroz vrijeme. Poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Naklada Disput.
114. Rondeau, G. (1984.) *Introduction à la terminologie*. 2° édition. Chicoutimi, Gaëtan Morin Editeur.
115. Rosch, E. (1973.) „On the internal structure of perceptual and semantic categories” U Moore, T.E. (ur.) *Cognitive Development and the Acquisition of Language*. New York: Academic Press, str. 111 - 144.
116. Rosch, E. (1975.) „Cognitive representations of semantic categories” U *Journal of Experimental Psychology: General* 104, str.192 - 233.
117. Rosch, E. (1977.) „Human categorization” U Warren, N. (ur.) *Studies in Cross-cultural Psychology I*. New York: Academic Press, str. 1 - 49.

118. Rosch, E. (1978.) „Principles of categorization” U Rosch, E. & Lloyd, B. (ur.) *Cognition and Categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, str. 27 - 48.
119. Rosch, E. (1988.) „Coherences and categorization: A historical view” In Kessel, F. (ur.) *The Development of Language and Language Researchers. Essays in Honor of Roger Brown*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, str. 373 - 392.
120. Rosch, E. & Mervis, C. (1975.) „Family resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories” U *Cognitive Psychology* 7, str. 573 - 605.
121. Rosch, E. et al. (1976.) „Basic objects in natural categories.” U *Cognitive Psychology* 8, str. 382 - 439.
122. Rosch, E., Simpson, C. & Miller, S.R. (1976.) „Structural bases of typicality effects.” U *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 2, str. 491 - 502.
123. Sager, J. (1990.) *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.
124. Samardžija, M. (1995.) *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika u XX. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga.
125. Schmidt, G. (2007.) Terminological variation in specialized texts: linguistic traces for automatic retrieval „Polysemy in Translation – Selecting the Right Sense“ U Sharon, D., Goodwin-Anderson, E. & Mang, P. (ur.) *Third International Postgraduate Conference in Translation and Interpreting (TIPCITI)*, str. 203 - 218.
126. Silaški N. (2012.) *Srpski jezik u tranziciji – o anglicizmima u ekonomskom registru*. Beograd: Čugura Print.
127. Silić, J. (1984.) *Od rečenice do teksta _ Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*. Zagreb: Školska knjiga.
128. Simeon, R. (1969.) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I. (A-O), II. (P-Ž), Zagreb: Matica hrvatska.
129. Smith, E.E. & Medlin, D.L. (1981.) *Categories and concepts*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
130. Sparck, J. K. (1986.) *Synonymy and semantic classification*. Edinburgh: University Press.
131. Stanojević, M. (2009.) „Cognitive Synonymy : a general overview.“ U *Linguistics and Literature*, Vol. 7, br.2, str. 193 - 200.
132. Stanojević, M. (2009.) „Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova.“ U *Suvremena lingvistika*, 69, str. 339 - 369.
133. Storjohann, P. (2009.) "Plesionymy: A case of synonymy or contrast?" U

Journal of Pragmatics, 41, br. 11, str. 2140 - 2158.

134. Storjohann, P. (2010a.) „Synonyms in corpus texts; Conceptualisation and construction“ U *Lexical-Semantic Relations – Theoretical and Practical Perspectives*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, str.69 - 95.
135. Storjohann, P. (2010b.) *Lexical-Semantic Relations – Theoretical and Practical Perspectives*, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.
136. Suonuuti, H. (2001.) *Upute za nazivlje*. Zagreb: Grafok d.o.o.
137. Suarez, M. & Cabré, M.T. (2002.) „Terminological variation in specialized texts: linguistic traces for automatic retrieval” U *Proceedings VIII IberoAmerican symposium on Terminology*.
138. Šarić, Lj. (2011.) „Kognitivna lingvistika i sinonimija: teorija i leksikografska praksa“ U *Croatica et Slavica Iadertina*, str. 305 – 326.
139. Šipka, D. (1998.) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
140. Štambuk, A. (2005.) *Jezik struke i spoznaja*. Split: Književni krug.
141. Taylor, J. (1989.) *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
142. Tafra B. (1982.) „Sinonimija“ U *Leksikografija i Leksikologija*. Beograd – Novi Sad, str. 297 - 300.
143. Tafra B. (1996.) „Bliskoznačni odnosi u leksiku” U *Filologija*, 26, str. 73 - 84.
144. Temmerman, R. (1997.) „Questioning the Univocity Ideal. The difference between socio-cognitive Terminology and Traditional Terminology.“ U *Hermes*, 18, str. 51 – 90.
145. Temmerman, R. (2000.) „Training Terminographers: the Sociocognitive Approach.“ U: *Proceedings of the Ninth Euralex International Congress*, EURALEX, str. 453 - 460.
146. Temmerman, R. (2000.) *Towards New Ways of Terminology Description: The sociocognitive approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
147. Težak, Stjepko (1990.) *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine.
148. Turk M. (1996.) „Jezični purizam.” U *Flumensia* 1-2, str. 63 – 79.
149. Ullmann, S. (1962.) *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Oxford: Basil Blackwell & Mott.
150. Ullmann, S. (1969.) *Précis de sémantique française*. Berne: A. Francke.
151. Ullmann, S. (1983.) *Semantics : An Introduction to the Science of Meaning*.

Oxford : B. Blackwell.

152. Van Dijk, T.A. (2008.) *Discourse and context. A sociocognitive approach*. Barcelona: Pompeu Fabra University.
153. Wierzbicka, A. (1985.) *Lexicography and Conceptual Analysis*. Ann Arbor: Karoma.
154. Wierzbicka, A. (1987.) *English Speech Act Verbs: A Semantic Dictionary*. Sydney: Academic Press.
155. Wittgenstein, Ludwig. (1953.) *Philosophical Investigations*. New York: Macmillan.
156. Wüster, E. (1955/1959.) „La normalisation du langage technique. Problèmes et état actuel” (prev. E. Trofer, J. Lefevre, F. Lang & R. Fisher-Mayenburg) U *Revue de la documentation* 26(2), str. 43 - 49.
157. Wüster, E. (1968.) *The machine tool: An interlingual dictionary of basic concepts. English-French master volume – Dictionnaire multilingue de la machine outil: Notions fondamentales. Volume de base anglais-francais*. London: Technical Press.
158. Wüster, E. (1979.) *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexicographie*. Wien : Springer Verlag.
159. Wüster, E. (1979/1985.) *Introduction to the general theory of terminology and terminological lexicography* (prev. E. Brent & R. Alber-DeWolf) Quebec: Girsterm-Université Laval. Unpublished manuscript.
160. Zgusta, L. (1971.) *Manual of lexicography* (Janua Linguarum. Series maior 39). Paris: De Gruyter Mouton (in collab. with Cerny, V.).

Popis tablica

Tablica 1. Usporedba načela strukturalne semantike i tradicionalne terminologije	48
Tablica 2. Pregled kritika novih terminoloških škola	59
Tablica 3 Stilski sinonimi u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika.....	141
Tablica 4. Primjeri parova anglicizma i domaćeg ekvivalenta	148
Tablica 5. Denominativne varijante	150
Tablica 6. Denominativne varijante s obzirom na domenu.....	151
Tablica 7. Denominativne varijante s obzirom na namjeru	152
Tablica 8. Utjecaj IKM-a na leksikalizaciju.....	154
Tablica 9. Konceptualna metafora NOVAC JE TEKUĆINA.....	156
Tablica 10. Primjeri hiperonimije/hiponimije između anglicizma i domaćeg ekvivalenta...	161
Tablica 11. Terminološka obrada financijskog nazivlja	165
Tablica 12. Primjeri za terminološko načelo br. 1	177
Tablica 13. Primjeri za terminološko načelo br. 2	180
Tablica 14.. Primjeri za terminološko načelo br. 3	181
Tablica 15. Primjeri za terminološko načelo br. 4	183
Tablica 16. Primjeri za terminološko načelo br. 5	184
Tablica 17. Primjeri za terminološko načelo br. 9	185
Tablica 18. Primjeri polisemije u općem jeziku, u više struka te unutar jednog nazivlja.....	191
Tablica 19. Terminološke varijante default – neispunjenje obveza	212
Tablica 20. Terminološke varijante benchmark – usporedna vrijednost	212
Tablica 21. Terminološke varijante bullet otplata – jednokratna otplata.....	213
Tablica 22. Denominativne varijante s obzirom na namjeru	214
Tablica 23. Terminološke varijante bankar – front office zaposlenik - prodavač.....	217
Tablica 24. Terminološke varijante kredit – proizvod – ugovor - plasman	218
Tablica 25. Termin default i njegovi kontekstualni sinonimi	220
Tablica 26. Termin kredit i njegovi kontekstualni sinonimi	220
Tablica 27. Sinonimni parovi sa značenjskom nepodudarnosti	222

Popis ilustracija

Slika 1. Klasifikacija posebnih jezika prema Rondeau (1983)	15
Slika 2. Grafički prikaz preklapanja domena općega jezika, posebnoga jezika i strukovnih jezika	18
Slika 3 Prikaz prototipnog središta „poluge”	109
Slika 4 Prikaz metaforiziranog prototipnog značenja „poluge”	110

SAŽETAK

Temu disertacije čine dva glavna problema usustavljanju terminologije – polisemija i sinonimija, kojima se u radu pristupa sa deskriptivnog, sociokognitivnog aspekta pošto su se načela tradicionalne terminologije pokazala nedostatnima za njihov opis. Rad je započet teorijskim okvirom unutar kojega su pronađeni modeli za daljnju obradu. Definiran je položaj jezika struke kao podskupa općega jezika, a ne kao njegove inačice, što podrazumijeva da jezik struke podliježe istim pravilima kao i opći, uz dodatne karakteristike koje se odnose na posebnu domenu, govornike i komunikacijsku situaciju. Sociokulturna funkcija jezika očituje se u ovisnosti izbora termina o razini specijaliziranoga znanja govornika te o komunikacijskoj situaciji, što je u određenoj mjeri povezano i s ostvarenjem jezika struke u različitim funkcionalnim stilovima. Takvo viđenje specijaliziranoga diskursa bilo je podloga za istraživanje terminološke varijabilnosti ovisne o kontekstu. Istraživanje se temelji na vertikalnoj klasifikaciji jezika struke, pri čemu su se koristili tekstovi različite razine specijalizacije koji podrazumijevaju heterogenu skupnu govornika.

Kao korpus za istraživanje su poslužili prijevodi tekstova financijske tematike. Provedena je terminološka obrada financijskoga nazivlja, pri čemu je ustanovljen velik broj anglicizama koji nemaju ekvivalenta u hrvatskom jeziku ili supostoje s domaćim ekvivalentom i time čine sinonimni par ili niz. Usporedbom frekvencije takvih sinonima u korpusima ustanovljeno je jesu li ovakva supostojanja opravdana ili je potrebno normirati nazive. Opravdanost sinonima očituje se u kognitivnoj motiviranosti njihova odabira u određenoj situaciji, što je vodilo odabiru sociokognitivne teorije u daljnjem proučavanju polisemije i sinonimije.

Osim sinonimije, terminološkom obradom ustanovljeno je i postojanje polisemije u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika. Analizi polisemnih jedinica pristupa se s kognitivno-lingvističkoga aspekta utemeljenog na teoriji prototipa. Analizirane su strukture polisemnih jedinica općeg jezika, kao i strukture polisemnih jedinica jezika struke pri čemu se zamjećuju jednaki procesi koji dovode do polisemije, kao i jednaka struktura jedinica u općem jeziku i u jeziku struke. Različite značenjske nijanse aktualiziraju se u različitim kontekstima, što dokazuje višedimenzionalnost pojma i višeznačnost termina. Budući da polisemija predstavlja jedan od temeljnih prijevodnih problema, opisani su pokušaji njezina rješavanja u teoriji i praksi.

Kognitivnolingvistički pristup potom je primijenjen na sinonimiju, pri čemu je u obzir uzeto govornikovo konstruiranje značenja koje se temelji na njegovom iskustvu i percepciji, zbog čega je i samo značenje podložno promjenama koje ovise o kontekstu. Na primjerima se pokazuje utječu li različite perspektive govornika, namjere priopćavanja i idealizirani

kognitivni modeli na odabir određene terminološke varijante, što bi podrazumijevalo da je isti koncept moguće opisati sa različitih stajališta čak i ako taj koncept pripada domeni specijaliziranoga znanja. U drugom dijelu proučavanja sinonimije u terminologiji naglasak je stavljen na korpusnu analizu pri čemu se uočavaju procesi konceptualizacije na temelju kojih govornici odabiru određene terminološke i leksičke varijante i stavljaju ih u sinonimni odnos. Doprinos rada očituje se u naglasku na funkcionalnost i kognitivnu motiviranost polisemije i sinonimije u jeziku struke te u pristupanju tim fenomenima sa deskriptivnog, sociokognitivnog aspekta.

Ključne riječi

polisemija, sinonimija; financijska terminologija; sociokognitivni pristup; jezik struke; terminološke varijacije; teorija prototipa.

SUMMARY

This doctoral thesis is mainly concerned with the two phenomena that present the main problems to the attempts of terminology standardization – polysemy and synonymy, which are considered in the light of descriptive, sociocognitive aspect as traditional terminology principles turned out to be insufficient for their analysis. The thesis starts with theoretical framework that provided the author with the efficient models to be used in further analysis. Within the theoretical chapter, the special language has been identified as the subset of the general language and not its variant. Such a position of the special language implies that it shares the rules with the general language, but has also additional specific characteristics referring to a special subject field, users and communicative situation. Sociocultural function of the language can be identified in the process of choosing a term that depends on the user's level of specialized knowledge and on the given communicative situation, which is also related with use of the special language in different functional styles. Such a perception of a special language has been the basis for the research of terminological variability depending on context. The research is based on vertical classification of a special language, whereby the author used a corpus of texts of various degrees of specialization which imply heterogeneity of users.

Corpus of texts used for this research consists of translations belonging to financial subject field. Terminological analysis of Croatian financial terminology was carried out first, whereby a large amount of anglicisms was established. Most of them either do not have an equivalent term in Croatian or they co-exist with an equivalent Croatian term thus making a synonymous pair or even synonymous sequence. Frequency distribution of both or more coexisting terms was compared in the corpuses, which gave answer to whether the coexistence of those synonyms is justified or, on contrary, the terms should be standardized. Legitimacy of the coexistence of synonyms results from cognitive motivation underlying their choice in a specific situation, which gave rise to the application of sociocognitive theory in the further research.

Apart from synonymy, terminological analysis also showed the existence of polysemy in Croatian financial terminology. The analysis of polysemous units was carried out from the aspect of cognitive linguistics, based on prototype theory. The author carried out the analysis of polysemous structure of lexemes belonging to general language and on terms belonging to special language, which resulted in observation that the processes causing polysemy and the structures of polysemous units in special language are equal to those in general language. Different contexts activate different aspects of meaning of a single notion, which proves pluridimensionality of notion and polysemy of term. Since polysemy presents one of the main

threats to an accurate translation, attempts made to reduce it both in theory and in practice are presented in the last part of the chapter.

Approach based on cognitive linguistics was afterwards applied to the examples of synonymy, taking into consideration user's construal of meaning which is based on his or her extralinguistic experience and perception which leads to semantic change, i.e. the context activates the existing aspect of meaning or causes the appearance of the new one. The examples show whether different perspectives of the users, their different intentions or different idealized cognitive models can influence the choice of a particular terminological variation, what would lead to the assumption that the same concept can be described from different points of view even though it belongs to the domain of specialized knowledge. The second part of the synonymy analysis put an accent to a corpus analysis which showed conceptualization processes based on which the users choose particular terminological and lexical variations and put them in a synonymous relationship. Contribution of this thesis lies in treatment of polysemy and synonymy as functional, cognitively-motivated characteristics of terminology, and in descriptive, sociocognitive aspect of the approach to their research.

Key words: polysemy; synonymy; financial terminology; sociocognitive approach; special language; terminological variations; prototype theory.

ŽIVOTOPIS

Maša Maradin (rođ. Žeravica) rođena je 1985. godine u Osijeku. Nakon završene I. (opće) gimnazije u Osijeku upisuje studij engleskog jezika i književnosti i francuskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zadru. Uz studij pohađa srednju glazbenu školu „Blagoje Bersa”, smjer solo-pjevanje te maturira 2007. godine. Zvanje profesora engleskog jezika i književnosti i francuskog jezika i književnosti stječe 2010. godine. Nakon godinu dana, 2011. godine upisuje poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti, smjer Filologija na Sveučilištu u Zadru.

Godine 2012. polaže stručni ispit za nastavnika engleskog jezika, a od 2011. godine do danas zaposlena je u OTP banci (do 2018. godine Soci t  G n rale – Splitska banka) gdje je obnašala poslove prevoditelja, zatim asistenta direktora te potom specijalista za kreditnu administraciju. Usporedno studira na poslijediplomskom studiju te 2016. godine brani sinopsis disertacije pod nazivom *Polisemija i sinonimija u financijskoj terminologiji hrvatskoga jezika*.

Usavršavala se na konferencijama, radionicama i tečajevima vezanima uz terminologiju i prevođenje financijske i pravne terminologije. U Zborniku radova međunarodnog znanstvenog skupa „Jezici i kulture u vremenu i prostoru” 2013. godine objavljen je pregledni rad pod nazivom *Neki internacionalizmi u ekonomskom nazivlju hrvatskog, engleskog i francuskog jezika: kontrastivna analiza*, a u Knjižici sažetaka Zadarskoga lingvističkoga foruma 2015. godine objavljen je sažetak izlaganja pod nazivom *Terminološka obrada hrvatskog ekonomskog nazivlja s posebnim osvrtom na anglicizme i njihove istovrijednice u hrvatskom jeziku*.

Područja znanstvenoga interesa Maše Maradin su terminologija, korpusna lingvistika, kontaktna lingvistika i traduktologija. U slobodno vrijeme bavi se klapskim pjevanjem i ponosna je majka dječaka Franka.

POPIS RADOVA

- Žeravica, M. (2013.) „Neki internacionalizmi u ekonomskom nazivlju hrvatskog, engleskog i francuskog jezika: kontrastivna analiza” U *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* II/2, Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, str. 19-26
- Maradin, M. (2015.) Izlaganje rada pod nazivom „Terminološka obrada hrvatskog ekonomskog nazivlja s posebnim osvrtom na anglicizme i njihove istovrijednice u hrvatskom jeziku” . Međunarodni studentski skup *Zadarski lingvistički forum*, Zadar (izlaganje).